

**ÇOCUKLARIN SUÇA SÜRÜKLENME
DENEYİMLERİ ÜZERİNE FENOMENOLOJİK BİR
ÇALIŞMA**

Öner SOLAK

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Fatime GÜNEŞ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şubat 2021

ÖZET

ÇOCUKLARIN SUÇA SÜRÜKLENME DENEYİMLERİ ÜZERİNE FENOMENOLOJİK BİR ÇALIŞMA

Öner Solak

Sosyoloji Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2021

Danışman: Prof. Dr. Fatime Güneş

Bu tezin amacı, çocukların suça sürüklenme deneyimlerini anlamak ve açıklamaktır. Bu çalışma, fenomenolojik araştırma yaklaşımı ekseninde şekillenmiştir. On sekiz yaş öncesi bir veya daha fazla suç davranışı ile çocuk olarak yargılanmış, cezaevinde kalmış, sonrasında denetimli serbestlik bünyesinde infazı devam eden 18-25 yaş aralığında yirmi genç ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların anlatımlarından, suça sürüklenme süreçlerine, cezaevi deneyimlerine ve cezaevi sonrası yaşantı ve beklentilerine ilişkin anlam kümeleri ve temalar elde edilmiştir. Çocukların suça sürüklenme deneyimlerine göre, 12-15 yaş aralığında aile içi çatışmalar yaşanmakta ve çocuklar aileden uzaklaşmaktadır. Gençler suça sürüklenme süreçlerine dair anlatımlarında, ailelerindeki çatışmalar ve arkadaş ortamlarında gelişen ilişkiler üzerinde durmaktadır. Çocukların cezaevi deneyimleri suç türüne göre farklılaşmaktadır. Cezaevi sonrası süreçte, çocuklar aileleriyle yeniden yakın bağ kurduklarını ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suça sürüklenme, Çocuk suçluluğu, Suça sürüklenen çocuk, Fenomenolojik yaklaşım.

ABSTRACT

A PHENOMENOLOGICAL STUDY ON JUVENILE DELINQUENCY EXPERIENCE

Öner Solak

Department of Sociology

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, February 2021

Supervisor: Prof. Dr. Fatime GÜNEŞ

This thesis aims to understand juveniles' experiences of delinquency. This study is shaped in phenomenological research approach. In-depth interviews were conducted with twenty young people aged 18-25, who were tried as a child for one or more criminal behaviors before the age of eighteen, remained in prison, and were under probation. Clusters and themes related to juveniles' delinquency processes, prison experiences, and post-prison life and expectations were obtained through the narratives in indepth interviews. According to the experiences of juvenile delinquents, conflicts occur within the family at the age of 12-15 and the children move away from the family. Participants focus on family conflicts and circle of friends when they tell about the procces of delinquency. Juveniles' prison experiences differ according to the type of crime. Participants state that they re-established close ties with the the family during the post-prison period.

Keywords: Delinquency, Juvenile delinquency, Juvenile delinquent, Phenomenological approach.

ÖNSÖZ

Bu tezin tamamlanmasında emeği geçenlere teşekkür etmek isterim. Konunun belirlenmesini takiben, tezin her aşamasında bu zorlu yolu birlikte yürüdüğümüz tez danışmanım Prof. Dr. Fatime Güneş’e rehberliği için teşekkür ederim. Özellikle, editör titizliğinde eleştirel yaklaşımı ile verdiği katkılar sonucu, tezin akademik içeriği de okunaklılığı da artmıştır. Katkılarının izi, akademik hayatımdaki tüm üretimlerimde görülecektir.

Tez süresince yordüğüm Prof. Dr. Serap Suğur ve Prof. Dr. Nahide Konak’a teşekkür ediyorum. Zorlandığım anlardaki destekleri, verdikleri cesaret ve tezin içeriğinin iyileştirilmesi yönündeki tüm katkılar çalışma süreci için dönüştürücü oldu.

Bu çalışmanın yapılmasını mümkün kılan izinlerin alınması sürecinde kolaylaştırıcılığı için Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü’ne ve Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı çalışanlarına çok teşekkür ederim. Mülakatların yapıldığı Denetimli Serbestlik Müdürlüklerine, sayın müdürlerine ve değerli çalışanlarına ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu çalışmada katılımcı olarak yer alan, deneyimlerini içtenlikle benimle paylaşan gençlere teşekkür ediyorum.

Ayrıca, bu zorlu tez sürecinde benden desteğini esirgemeyen herkese, tüm sevdiklerime ve tüm sevenlerime sundukları şefkat, anlayış ve destek için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER TABLOSU	vii
1. GİRİŞ.....	1
2. SUÇ KAVRAMI ve OLGUSU	7
2.1. Suç ve Sapma Kavramları	7
2.2. Suç Olgusuna Yönelik Yaklaşımlar	11
3. SUÇ OLGUSUNA YÖNELİK SOSYOLOJİK KURAMLAR.....	15
3.1. Çatışmacı Suça Sürüklenme Kuramları.....	15
3.2. Yapısal İşlevselci Suça Sürüklenme Kuramları.....	18
3.2.1. Anomi ve gerilim kuramları	18
3.2.2. Alt kültür kuramları.....	22
3.3. Sembolik Etkileşimci Suça Sürüklenme Kuramları.....	26
3.3.1. Etiketleme kuramı	26
3.3.2. Etkisizleştirme kuramı	30
3.3.3. Sosyal kontrol ve sosyal bağ kuramı	32
4. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK OLGUSU.....	35
4.1. Çocuk	35
4.2. Çocuk Suçlu.....	38
4.3. Suça Sürüklenen Çocuk	40
4.4. Türkiye’de Suça Sürüklenen Çocuklar	42
4.5. Çocukların Suça Sürüklenmesinin Belirleyenleri.....	45
4.5.1. Yaş ve mükerrer suçlar	46
4.5.2. Cinsiyet	50
4.5.3. Aile.....	52
4.5.4. Etnik kimlik, sosyal sınıf ve yoksulluk.....	56
4.5.5. Toplumsal ilişki ağları.....	61
4.6. Suça Sürüklenmeye Yönelik Bazı Fenomenolojik Çalışmalar	65
4.6.1. Suça sürüklenen kız çocukları.....	67
4.6.2. Cinsel suçlar ve tecavüz.....	70
4.6.3. Madde kullanımı	71

4.6.4.	Aile.....	71
4.6.5.	Okul.....	73
5.	METODOLOJİ.....	75
5.1.	Fenomenolojik Sosyoloji.....	75
5.2.	Fenomenolojik Nitel Araştırma Yaklaşımı.....	77
5.3.	Araştırmanın Amacı ve Soruları.....	81
5.4.	Çalışma Grubu ve Alan.....	82
5.5.	Araştırma Süreci.....	84
5.6.	Sınırlılıklar	87
6.	ÇOCUKLARIN SUÇA SÜRÜKLENME DENEYİMLERİ.....	89
6.1.	Suç Sürüklenen Çocukların Kısa Yaşam Öyküleri	89
6.2.	Suç Sürüklenme Süreci ve Toplumsal İlişki Ağları.....	100
6.2.1.	Aile ile yaşanan çatışmalar.....	100
6.2.2.	Aileden uzaklaşma-yeni sosyal bağlar	103
6.2.3.	Boşanmış anne-baba, düzensiz aile içi ilişkiler	106
6.2.4.	Çocuğun cinsiyeti ve sosyal kontrol	107
6.2.5.	Mahalledeki arkadaşlıklar ve sosyal çevre.....	108
6.2.6.	Arkadaşlar ve bağımlılık yapan maddeler	113
6.2.7.	Arkadaşlar ve macera	116
6.2.8.	Sosyal kontrol ve sosyal bağ kuramları bağlamında okul yaşantıları 117	
6.3.	Suç Algısı, Ceza Süreci ve Mahkumiyet Süreci	125
6.3.1.	Deneyimlenen suç türleri ve suçun öznel tanımı.....	125
6.3.1.1.	Cinsel istismar, gizli sapkınlık, damga, ikincil sapma ve etkisizleştirme.....	126
6.3.1.2.	Hırsızlık, etkisizleştirme ve aykırı fırsatlar kuramı.....	129
6.3.1.3.	Uyuşturucu madde kullanımı/satışı ve alt kültür kuramı	131
6.3.2.	Ceza öncesi süreç ve suçun etkisizleştirilmesi	134
6.3.3.	Cezaevi deneyimi ve suçun damgaya dönüşümü	138
6.4.	Cezaevi Mahkumiyeti Sonrası Süreç	144
6.4.1.	Cezaevi sonrası yaşam deneyimi	144
6.4.2.	Aile ile kurulan uyumlu ilişkiler.....	147
6.4.3.	Eski arkadaşlardan uzaklaşma.....	149

7. SONUÇ	154
----------------	-----

KAYNAKÇA

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

1. GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye’de güvenlik, suç ve mağduriyet olguları toplumsal gerçekliğin parçalarıdır. Güvenlik hakları bireylerin en temel haklarından biri olarak Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi 3. maddesinde¹ ve Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu’nun 1. maddesinde kabul edilmiştir.² Bu evrensel mutabakatlara rağmen suçun olası mağduru veya faili olmak tüm insanlığın ortak gerçekliğidir ve çocuklar da mağdur ve fail olarak buna dahildir.

Endüstrileşme ve yoğun kentleşme ile birlikte modern toplumlarda çocukluk olgusu, çocukların uğradığı mağduriyetler ve çocukların karıştığı suçlar gündelik hayatın bileşenleri olmuştur. Çocukluk nedir? Kaç yaşına kadar bir birey çocuktur? Çocuklar suç işlediğinde bunun sorumlusu kimdir? Çocuğun cezai ehliyeti var mıdır? Çocuğa yetişkinlerle aynı cezalar verilir mi? Bu sorulara tarihsel süreçte çeşitli toplumlar çeşitli cevaplar vermişlerdir. Buna bağlı olarak, kentleşme ile birlikte bir demokrasi ve güvenlik ikileminde kalan ülkeler, suça karışmış çocuklarına ilişkin cezai ehliyet yaşı, suça sürüklenmiş çocuklara verilecek cezalar veya bu çocuklara uygulanacak koruyucu tedbirlerin kapsamını içeren yasal düzenlemelerde bulunmuşlardır. Türkiye için cezai ehliyet alt sınırı 12 yaştır³ ve 12-18 yaş arası suç işleyen bireyler suça sürüklenmiş çocuk olarak tanımlanmaktadır.

Suçta sürüklenme birden fazla disiplinin araştırma konusu olmaktadır ve nicel çalışmalar ağırlıktadır. Türkiye Yüksek Öğretim Kurulu tez arşivinde bulunan “suça sürüklenme” ve “çocuk suçluluğu” konulu yüksek lisans ve doktora tezleri tarandığında, ilgili tezlerin Sosyoloji, Hukuk, Adli Tıp, Psikoloji, Sosyal Hizmet, Kamu Yönetimi gibi çeşitli alanlarda yapıldığı görülmektedir.⁴ Tezler araştırma yöntemlerine göre incelendiklerinde, nitel yöntem ile gerçekleştirilen tezlerin oranının %25 olduğu tespit edilmiştir. Sosyolojik nicel tez çalışmalarında çoğunlukla çocukların suça sürüklenmesi ve çocuğun ve ailesinin sosyo-demografik özelliklerinin ilişkisi incelenmektedir. İncelenen en yaygın değişkenler aile yapısı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun eğitim durumu, ailenin eğitim durumu ve gelir düzeyidir. Bu çalışmalarda, çoğunlukla çocuğun ve/veya

¹“Her insan yaşama, özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir” <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>, 07.02.2019

²“İnsanların suç, çocuk-geç suçluluğu ve saldırganlıktan olabildiğince arındırılmış şehirlerde yaşama hakkı vardır” <https://rm.coe.int/168071923d>, 07.02.2019

³<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.doc>, 27.12.2020

⁴<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>, 11.02.2021

ebeveynlerinin düşük eğitim düzeyi, ailenin düşük gelir düzeyi, kalabalık aile gibi değişkenlerin suça sürüklenme ile yüksek ilişkili olduğu ortaya konmaktadır (Cömert, 2018; Dinç, 2013; Dünder, 2019; İslamoğlu, 2017). Suça sürüklenme ve akran ilişkilerinin incelendiği sosyolojik bir tezde, suça sürüklenen çocukların suç işleyen akran oranları %50'nin üzerinde olarak bulunmuştur (Taşkın, 2019). Suça sürüklenmiş çocukların arkadaş çevresi üzerine bir tezde ise, çocukların suçlu arkadaş çevresi ile suç işleme arasında olumlu ilişki bulunmuştur. Bu çalışmada çocukların suç davranışının akran ilişkileri içinde öğrenildiği ve gerçekleştiği sonucu elde edilmiştir (Köseoğlu, 2011). Suça sürüklenme çalışmalarında incelenen diğer bir konu çocuğun ailesidir. Bazı tezlerde elde edilen sonuca göre, çocukların suça sürüklenmelerinin kaynağı çocukların ailelerinde yeterli ilgi ve sevgi ortamının bulunmamasıdır (Demiray, 2018; Yardımcı, 2020).

Suçta sürüklenme alanında, çocukların bu süreçte ne yaşadıklarıyla ilgili derinlemesine nitel bilgiye ihtiyaç vardır. Bu bilgiye bizzat ilgili fenomeni deneyimlemiş çocuklar yoluyla ulaşmak, bu konunun çocukların bilincinde ne şekilde yaşandığını anlamak konuyu açıklamaya katkı verecektir. Bu doktora tezi ile genelde suç araştırmaları, özelde çocukların suça sürüklenmesi literatürüne hizmet edecek nitel bilgiler sunulmaktadır. Fenomenolojik metodolojinin benimsendiği bu çalışma literatüre metodolojik olarak da özgün bir katkı sağlamaktadır. Fenomenolojik nitel araştırma yaklaşımı ile gerçekleştirilen bu tezde, suça sürüklenen çocukların “ne” yaşadıkları, ne yaşadıklarını nasıl anlamlandırdıkları ve bu yaşananları hangi bağlamda “nasıl” yaşadıkları fenomenolojik bir çerçevede konu edilmektedir.

Bu tez ile çocukların suça sürüklenme öncesinde, cezaevi sürecinde ve cezaevi sonrası deneyimlerinin ve bu deneyimlerine dair algılarının sosyolojik bakış açısıyla ve yorumlayıcı bir anlayışla ortaya konması hedeflenmiştir. Suça sürüklenmenin nedenleri ve suça sürüklenme konusundaki istatistiki bilgiler bu olguya ilişkin çeşitli genellemeler sağlamaktadır. Fakat çocukların ve gençlerin suça sürüklenme yaşam deneyimlerini ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarını tespit için istatistiki bilgiler yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda çocukların suça sürüklenme deneyimlerini kendi öznel bakış açılarından anlamak gereklidir. Bu çalışma ile suça sürüklenen çocukların ne yaşadığını ve nasıl yaşadığını anlamak amaçlanmaktadır. Çocukların suça sürüklenmesinin toplumsal bağlam içinde, aile, eğitim kurumları, toplumsal ilişki ağları ve öznel suç algısı boyutunda nasıl şekillendiğini, hangi yaşantıların nelerle nasıl etkileşerek çocuğu suça ittiğini

anlamak ancak bizzatihi suçla karışarak cezai yaptırımla karşılaşan kişilerin yaşam deneyimlerine ulaşmakla mümkündür.

Bu bağlamda suçla sürüklenmenin konu edildiği bu çalışmada, bir fenomenin “öz”üne ulaşmanın hedeflendiği fenomenolojik metodoloji esas alınmıştır. Bu çalışmanın en temel özgülüğü, fenomenolojik nitel araştırma yaklaşımı ile çocukların suçla sürüklenme deneyimlerini onların bakış açısıyla anlamaya çalışılmasıdır. Nitel araştırmalar içinde, fenomenolojik metodoloji, sadece araştırmada seçilen bir yöntem veya yöntemler toplamı değil, izleri araştırmanın tüm bölümlerinde kendini hissettiren bir bakış açısıdır. Bu, tezin amaç cümlesinden başlayıp, kuramsal bakış açısına, araştırma yöntemine ve tüm araştırma sürecine etki etmektedir. Örneğin suç olgusunu anlamayı hedefleyen fenomenolojik bir çalışma suçun varlığı kabul edilen bir gerçeklik olarak almaz. Pozitivist paradigmadan bu yönüyle oldukça farklılık gösterir. Pozitivizme göre suç var olan, varlığı araştırmaya başlarken daha araştırmacı tarafından bir sorun, bir gerçeklik olarak ele alınan bir olgudur. Fenomenolojik metodoloji ile şekillenen çalışmalarda araştırmacı suçun bir gerçeklik, bir sorun, dışarda kendiliğinden var olan bir olgu olarak baştan kabul ederek yola çıkmaz. Fenomenolojik olarak suç, zaman, mekan, kişi ve ilişkiler toplamında inşa edilen bir fenomendir. Fenomenolojik çalışma yürüten bir araştırmacının görevi, o fenomeni deneyimlemiş bireylerin fenomenine yükledikleri anlamı bulmaktır.

Adalet Bakanlığı’ndan alınan özel izin ile gerçekleştirilen bu çalışmada denetimli serbestlik aşamasında hükümlü olan suçla sürüklenmiş çocuklara ulaşılmıştır. Fenomenolojik yaklaşım üzerine kurulu olan bu çalışma, bir veya birkaç suçtan çocuk olarak yargılanmış, sonrasında hükümlü olarak cezaevinde kalmış ve denetimli serbestlik aşamasında infazları devam eden yirmi genç ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Katılımcıların tamamı 18 yaş altı suç işlemiş çocuklardır. Suçla sürüklenmiş ve cezaevi mahkumiyeti yaşamış bu çocuklar, görüşmelerin yapıldığı tarihte 18 ve 25 yaş aralığındadır. Bu tez ile, suçla sürüklenmiş çocuk ve gençlerin suçla dair algıları ve deneyimleri tespit edilmiş, suç öncesi ve sonrasını da kapsayacak şekilde tüm süreç incelenmiştir. Bu çalışma, çocukların suçla sürüklenme deneyimlerini okuyucuya sunmaktadır.

Suçla sürüklenmenin fenomenolojik incelenmesi bağlamında, araştırma soruları şöyledir:

1. Çocukların suç işleme öncesi dönemde yaşam deneyimleri nedir?
2. Çocukların suç işledikten sonra adli yargılama ve cezaevi mahkumiyeti süreçlerine ilişkin deneyimleri nedir?
3. Çocukların cezaevi mahkumiyeti sonrasında yaşam deneyimleri nedir?
4. Çocuklar bu deneyimleri nasıl anlamlandırmaktadır?

Katılımcılar ile gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarda, araştırmacı yönlendirici soru sormamış, sadece katılımcının tercih ettiği sıra ve yoğunlukta ilerleyen anlatımlarını takip etmiştir. Mülakatlar çoğunlukla “Seni bugün buraya getiren süreç nedir?” gibi bir soruyla açılmış ve devamında katılımcının anlatımı görüşmenin akışını belirlemiştir. Fakat tüm fenomenolojik çalışmalar sonuç olarak kişinin ilgili olgu ile ilgili ne yaşadığını anlamayı amaçlamaktadır.

Çocukların suça sürüklenme süreçlerini Türkiye’de Ceza İnfaz Sisteminde yer alan çocuk ve gençlerin kendi anlatımları üzerinden anlama ve açıklama amacındaki bu tezdin elde edilen sonuç, suç ve çocuk alanında çalışan kurumlara faydalı olabilecek içeriktedir. Bu tez ile, çocuk odaklı sosyal risklerin tespiti, çocuk suçlarının daha ortaya çıkmadan aile, okul ve diğer sosyal ortamlarda önlenmesi, ya da suça karışan çocukların yeniden topluma kazandırılabilmesi için sosyal politika üretenlere, konu üzerinde çalışanlara ve hizmet sorumluluğu bulunanlara yol haritası olacak bilimsel nitel bilgi sağlanmaktadır.

Fenomenolojik çalışmalardan elde edilen sonuç, çalışmaya konu edilen fenomen için genellenebilir nitelikte değildir. Bu çalışmada elde edilen bilgi ve açıklamalar sadece çalışmaya katılan suça sürüklenmiş yirmi çocuğun suç öncesi ve sonrası deneyimleri ile sınırlıdır. Fakat derinlemesine mülakatlar yoluyla elde edilen anlatımlar fenomenolojik anlayış ile işlenmiş ve suça sürüklenmeye ilişkin temalar ve alt temalara ulaşılmıştır. Böylece suça sürüklenme fenomeninin “öz”üne dair çıkarımlar elde edilmiştir.

Bu çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü takiben ikinci bölümde suç kavramı ve olgusu ele alınmaktadır. Bu bölümde suç ve sapma kavramlarının tanımları incelenmektedir. Farklı disiplinler ve farklı suç bilim yaklaşımlarına göre suç ve sapma tanımları çeşitlilik göstermektedir. Aynı bölüm içinde sosyoloji dışındaki çeşitli disiplinlerin suç olgusuna yaklaşımlarına yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm suç olgusuna yönelik sosyolojik kuramların incelendiği bölümdür. Başlıca sosyolojik kuramlar ortak özelliklerine göre üç alt başlık altında toplanmıştır. İlk olarak çatışmacı suça sürüklenme kuramları yer almaktadır. Çatışmacı kuramlar suç olgusunu sınıf çatışmaları ve dengesiz güç dağılımı çerçevesinde incelemektedir. İkinci sırada yapısal işlevselci suça sürüklenme kuramları tartışılmaktadır. Bu görüşte, toplum dengeli bir bütün olarak görülür ve suç/sapma toplumsal işlevi olan olgulardır. Bu kısımda, öncelikle suç çalışmalarına zemin hazırlayan Durkheim'ın "anomi" kavramı konu edilmektedir. Ardından, tarihsel olarak geniş bir zaman diliminde gelişim ve değişim gösteren gerilim kuramı ele alınmaktadır. Alt kültür kuramları da yapısal işlevselci başlık altında değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak da sembolik etkileşimci suça sürüklenme kuramlarına yer verilmiştir. Etiketleme kuramı, etkisizleştirme kuramı ve sosyal kontrol ve bağ kuramı bu alt başlık altında incelenmektedir. Sembolik etkileşimci görüşte toplumsal etkileşim süreçleri üzerinde durulmaktadır. Bu görüşe göre suç toplumsal olarak inşa edilmektedir. Üç başlık altında toplanan sosyolojik suça sürüklenme kuramları her bölüm sonunda fenomenolojik bakış bağlamında tartışılmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde suça sürüklenen çocuk olgusu incelenmektedir. Öncelikle, çocuk, çocuk suçlu ve suça sürüklenme kavramları tanımlanmakta ve tartışılmaktadır. Ardından, Türkiye'de suça sürüklenen çocukların durumuna ilişkin sayısal veriler ele alınmaktadır. Devamında çocukların suça sürüklenmesinin belirleyenleri güncel literatür üzerinden incelenmektedir. Bu belirleyenler yaş, cinsiyet, aile, etnik kimlik, yoksulluk, toplumsal ilişkiler ve sosyal çevre alt başlıkları altında tartışılmaktadır. Dördüncü bölüm suça sürüklenmeye yönelik bazı fenomenolojik çalışmaların değerlendirilmesi ile son bulmaktadır.

Beşinci bölümde araştırmanın metodolojisi yer almaktadır. Araştırmanın amacı suça sürüklenen çocukların deneyimlerini anlamak ve açıklamaktır. Bu amaca uygun olarak nitel araştırma geleneği içinden, öznel deneyimleri ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarını konu edinen fenomenoloji seçilmiştir. Fenomenoloji hem bir felsefe, hem de bir yöntemdir. Bu bölümde öncelikle fenomenolojik sosyoloji ele alınmakta, ardından fenomenolojik metodoloji açıklanmaktadır. Araştırmanın amacı ve araştırma sorularına yer verilmiştir. Ardından çalışma grubu ve alan seçiminin nasıl şekillendiği ele

alınmaktadır. Son olarak, bilgilerin elde edilmesi ve açıklanmasını kapsayan araştırma süreci yer almaktadır.

Altıncı bölüm çocukların suça sürüklenme deneyimlerinin incelendiği bölümdür. Burada öncelikle suça sürüklenen çocukların kısa yaşam öykülerine yer verilmektedir. Ardından, çalışmada elde edilen anlatımlar suça sürüklenmeye ilişkin literatür ve suç kuramları ile bağlantılı olarak yorumlanmaktadır. Bu bölüm sırasıyla suça sürüklenme süreci, suç ve cezaevi mahkumiyeti süreci ve cezaevi mahkumiyeti sonrası süreç alt başlıkları altında ele alınmaktadır. Çocukların suç deneyimleri ve öznel algılarının incelendiği bu bölümde, suça sürüklenen çocukların toplumsal ilişki ağları, suç algıları, gelecek beklentileri gibi konularda bilgiler sunulmaktadır. Suç öncesi ve sonrasında çocukların ilişki ağlarındaki değişimler ve cezaevi sürecinin nasıl deneyimlendiği bu bölümdeki başlıca konulardandır. Sonuç bölümü ile bu çalışma sonlandırılmaktadır.

2. SUÇ KAVRAMI ve OLGUSU

2.1. Suç ve Sapma Kavramları

Toplumsal kabul gören norm ve kurallara aykırı davranışlar, davranışın türüne, olayın gerçekleştiği topluma ve diğer etkenlere göre o toplum içinde çeşitli şekillerde gruplanıp, çeşitli yaptırımlara tabi tutulur. Bir toplumda normal sayılan bir davranış, başka bir toplumda sapma veya suç olarak görülebilir. Dahası, ülkeden ülkeye neyin suç olup olmadığı da farklılık gösterebilir. Suç ve sapma kavramları tartışmalıdır ve aşağıda da aktarıldığı gibi tanımları üzerine anlaşmaya varmak oldukça güçtür.

Suç kavramının dil kökenine bakıldığında, farklı dillerde “suç”a yüklenen anlamlarla ilgili bir resim ortaya çıkmaktadır. İngilizce “crime” kelimesi 13. yüzyıl ortalarında kullanılmaya başlanmıştır ve o zaman “günahkarlık, Tanrı emirlerine uymama” anlamı taşımaktadır. Eski Fransızca’da “crimme” kelimesi “ölümcül günah” anlamı ile kullanılmıştır. Bu iki dilin etimolojik olarak dayandığı Latince’de ise “crimen” ve ilgili olarak “cernere” ve “krei” kelimelerine ulaşılmaktadır. Bu Latince kökler sırasıyla “sorumlu tutmak, iyiyi kötüyü ayırmak ve ayırt etmek” anlamlarını taşır. İngilizce’de “crime” kelimesinin “devlet tarafından hukuken cezalandırılması gereken kabahat” anlamında kullanılması 14. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir.⁵ Arapça’da “jaram”, Farsça’da “garm” olarak ifade edilen suç kelimesinin bu dillerdeki anlamı “kesmek, yok etmek, çalmak, yağmalamak” olarak yer almaktadır (Brown, 1842). Türkçe’de “suç” kelimesi tarihte en eski kaynak olarak Divan-i Lugat-it Türk’te (1070) geçmekte ve “1. sapma, yönünden kayma, 2. cürüm” anlamlarını taşımaktadır. Ebu Hayyan, Kitabü-l İdrak’ta (1312) ise “hata, günah, suç” anlamında kullanılmıştır. Etimolojik kökenine bakıldığında, eski Türkçe su- “bükülmek, itaat etmek” fiilinden türetildiği bilinmektedir. Eski Türkçe’de suyluğ (suçlu - Uy), suk (alçak ve hasis kimse) kelimelerine ulaşılmaktadır.⁶ Özetle, “suç” kelimesinin batı ve doğu dünyasındaki tanımlarına bakıldığında, çok eskilere dayanan bir kelime olduğu, Ortaçağ’da daha çok dini bir içeriğe sahip olan kavramın “günah” ile ilişkilendirildiği, daha sonrasında devlet ve hukuk ile ilgili yasal bir anlama büründüğü görülmektedir.

⁵<https://www.etymonline.com/word/crime>. 05.03.2020

⁶<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/su%C3%A7>. 06.03.2020

Suç kavramının tanımı tartışmalıdır ve suç bilimi literatüründe üzerinde uzlaşmış tek bir tanıma ulaşmak güçtür. Suç bilimi alanında suça yaklaşan alt disiplinin ve araştırmacının özelliklerine göre farklı tanımlara rastlanmaktadır. Bu tanımlardan yola çıkarak Brown ve diğerleri (2010, s. 12-16) bir sınıflama ortaya koymuşlardır. *Yasal*, *Modifiye Yasal*, *Normatif* ve *Yeni* başlıkları altında sınıflanan suç tanımlarının temsilcileri sırasıyla Tappan; Sutherland; Sellin ve Mannheim ve Taylor, Walton, Young ve Schewendingers'tır. Tappan'ın suç tanımı *Yasal* bakış açısı kapsamındadır. Bu bakışa göre ceza hukukuna aykırı ve kasti eylemler suç olarak kabul edilir. Bu tanım, yasal ceza sistemi tarafından tespit edilemeyen veya kovuşturması hukuki masumiyetle neticelenen eylemleri suç tanımının dışında tutmaktadır. Tappan'ın *Yasal* yaklaşımı, suç tanımı kapsamının darlığı yönüyle çağdaş suç bilimciler tarafından eleştirilmektedir. Sutherland, suç tanımını sadece hüküm almış suçlar ile sınırlı tutan *Yasal* bakışa karşı çıkmıştır. "Beyaz yakalı suçları" kavramını suç bilimine tanıtan Sutherland'in *Yasal Modifiye* bakışında suç tanımı, devlet tarafından yasaklanan, devlete zarar veren ve olumsuz sosyal sonuçları olan eylemleri kapsamaktadır. *Yasal Modifiye* bakış suç biliminin ilgisini sadece ceza alınan eylemlerdense, yürürlükteki yasalara odaklanmaya yönlendirmiştir. Suç bilimi çalışmalarında, suçun tanımını daha geniş bir kapsama taşıyan ise *Normatif* yaklaşım olmuştur. Bu yaklaşımın temsilcileri Sellin ve Mannheim'dır. *Normatif* yaklaşım içinde suç tanımı hukuki çerçeveden çıkartılmıştır. Bu yaklaşımda suç, davranış normlarından sapmalar ve anti-sosyal davranışlar ile açıklanmıştır. *Yasal* bakışa sahip suç bilimi çalışmacıları, suç tanımının yasal tanım dışına çıkarılıp geniş tanımlanmasını eleştirmektedir. Bu eleştirilere göre, suç bilimi sapma davranışının incelenmesi ölçeğine sıkıştırılmaktadır ve her suç bilimci hangi eylemin incelenmeye değer olduğuna kendisi karar vermektedir. *Yasal* bakışa göre, nesnel suç bilim çalışmaları yapmak suçun yasal tanımına bağlı kalmakla mümkündür. Suç bilimi içinde suçun en geniş tanımı *Yeni* bakış içinde yapılmıştır. Bu bakışa göre suç ve sapma eşdeğer kavramlardır. Bu bakış bir toplumda neyin suç kabul edilip edilmediğinin toplumdaki güç dengelerine göre belirlendiğini savunmaktadır. Bu bakışın temsilcileri Taylor, Walton ve Young ve Schewendingers'tır. *Yeni* bakışa göre *Yasal*, *Yasal Modifiye* ve *Normatif* yaklaşımların suç tanımları, devleti yöneten elitlerin sebep olduğu toplumsal zararları görmezden gelmiştir. *Yeni* bakış, insan hakları üzerine kurulu hümanistik bir suç tanımı önermiştir. Bu bakışa göre suç bilimi, devlet kurumlarının savunucusu olmayı bırakmalı ve insan haklarının (gıda, barınma, giyim, güvenlik, sağlık dahil olmak üzere refah için ön

koşulların sağlanması) koruyucusu olarak hareket etmelidir. Özetle, suç bilimcilerinin takip ettiği görüşe göre suçu nasıl tanımladıkları ve buna bağlı olarak ne tür konuları suç bilimi içinde çalıştıkları farklılık göstermektedir.

Davranışların yorumu kültürel olarak farklılaştığından “suç”un evrensel bir tanımına da ulaşmak oldukça zordur. Tarihsel boyutta aynı coğrafyada farklı tanımlar doğabileceği gibi, aynı tarih boyamında farklı coğrafyalarda neyin suç olup olmadığı nesnel ve tek tanımla açıklanamamaktadır. Eylemlerin suç sayılması, Canter’e göre (2011) bu eylemlerin nasıl yorumlandığına bağlıdır. Bu yorum, ortaya konan davranışın geçtiği koşullara, yasal çerçeveye ve kültüre göre değişir. Örneğin, öldürme eylemi bile savaşta bir asker veya kendini kurtarmaya çalışan biri yaptığında yasal olarak suç kabul edilmeyebilir. Suç tanımına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan Aas (2007) da, suçu tanımlayabilmenin problemlili doğasına dikkat çekmektedir. Suç sadece hukuken suç olarak tanımlanan bir eylem olarak değil, sosyal, kültürel ve tarihsel bağlar ile açıklanabilir. Güçlü sosyal aktörler tarafından, geniş kitlelere zararı olan bir eylem (soykırım, zimmet, polis şiddeti gibi) suç kabul edilmezken, toplumda “diğerleri” olarak görülen güçsüz kişilerin karıştığı eylemler suç olarak kabul edilebilmektedir. Özetle, suç farklı disiplinlerde ve farklı bağlamlarda çeşitli şekillerde tanımlansa ve tek bir nesnel tanıma ulaşılamasa dahi; temel olan mesele suçun evrensel bir konu olarak kabul edilmesi, hukuki bir boyutunun olması ve sosyolojik bir olgu olmasıdır.

Suçun sosyolojik bir boyut içerdiği açıktır fakat sosyoloji disiplini de suçun ne olduğuna dair herhangi bir tanımda uzlaşabilmiş değildir. Sosyoloji disiplini içinde de suç olgusuna yönelik yaklaşımlar düşünce okullarına göre farklılık göstermektedir. Siegel (2016) farklı sosyolojik akımlardan çeşitli unsurları alarak, suçu modern hayatın politik, sosyal ve ekonomik bir bileşeni olarak tanımlamıştır: “Suç, sosyal ve politik gücü elinde tutan insanlar tarafından oluşturulan yasal suç koduna göre yorumlanan ve ifade edilen toplumsal davranış kurallarının ihlalidir. Bu kuralları ihlal edenler devletin yaptırımlarına, otorite, sosyal damgalanma ve statü kaybına tabidir” (Siegel, 2016, s. 14). Bu tanım işlevselci, etkileşimci ve çatışmacı sosyolojik bakışı kapsamaktadır. Yasalara atıfla işlevselci bir yönü, etiketleme ve damgalama atıfıyla etkileşimci ve politik gücü elinde bulunduranların yasa oluşturmadaki gücü ile çatışmacı bakışı aynı tanımda birleştirmektedir. Kısaca, sosyoloji disiplini içinde farklı yaklaşımlara göre suç tanımı da değişebilmektedir.

Bir yasanın ihlalinin suç olduğuna dayanan *yasal* bakıştan, suç ve sapmayı eşdeğer gören *yeni* bakışa kadar geçen tarihsel süreç içinde, suç tanımı tartışmalı bir konu olmuştur. Günümüze en yakın suç bilimi çalışmaları suç ve sapma kavramlarını birlikte ele almaktadır (Brown ve diğerleri, 2010, s. 15). Suç bilimcileri sapma kavramının suçluluk ile ilişkisine odaklanırken, sapma üzerine çalışan sosyologlar ise suç olan davranışla sadece olağan dışı olan davranışı ayıran çizgiyi anlamak isterler (Siegel, 2016, s. 5). Suç ve sapma kavramları hem suç bilim hem de sosyoloji alanlarında ilişkili kavramlar olarak birlikte ele alınmaktadır.

Suç tanımı kadar sapma kavramının tanımı da karmaşık ve tartışmalıdır. Toplumun düzen içinde olması için toplum üyelerinin üzerinde anlaşılmaya vardığı bazı beklentiler ve normlar vardır. Bu toplumsal ve kültürel beklentilere aykırı davranışlara genel olarak sapma davranışı denir. Sapma kavramı çok çeşitli davranışları kapsayabilir. Örneğin, sapma, bazen üzerinde sapma olup olmadığı tartışılacak kadar toplumdan topluma gruptan gruba farklılık gösterirken bazen ise hukuken suç kabul edilebilecek sınırlarda olabilir. Her sapma davranışı hukuken suç kabul edilmeyebilir fakat toplum tarafından dışlanma, damgalanma gibi sosyal yaptırımları olabilir (Brown ve diğerleri, 2010; Giddens, 2006; İçli, 2007; Walklate, 2007). Giddens'in (2006) suç ve sapma tanımına göre, sapma ve suç eşanlamlı değildir fakat birçok durumda örtüşebilir. Sapma kavramı suç kavramından daha geniştir. Sapma, "Bir toplumda kayda değer sayıda kişi tarafından kabul edilen normların ihlali" olarak tanımlanmaktadır (Giddens, 2006, s. 794). Hiçbir toplum basit bir şekilde, normlara uyanlar ve normlara uymayanlar diye ikiye bölünemez. İnsanlar çeşitli şartlarda genel kabul gören normları ihlal ederler. Birçok sapma davranışın yasal olarak cezai karşılığı yoktur. Giddens (2006, s. 794) cezai karşılığı olmayan sapkın davranışlara nüdistliği tercih edenleri, Rave kültür (bir müzik ve dans alt kültürü) içinde yer alanları ve Hare Krishna (İnanç ve yaşam biçimleri İngiltere'deki çoğu insanınkinden farklı olan bir dinsel grup) tarikatını örnek göstermektedir.

Sapma sosyolojisi sosyal normlardan ayrılan davranışların çalışılmasını içerir. Sapma davranışı, nüdist bir topluluğa katılmaktan vahşi suçlara kadar geniş aralıkta davranışları kapsar. Her bir suç davranışı *sapkın* (sapma gösteren) veya olağan dışı değildir. Tüm sapkın davranışlar da yasa dışı değildir (Siegel, 2016, s. 6). Sapma kavramına eleştirel yaklaşan Becker (2013) toplumsal grupların ihlal edilmesi yasak kurallar koyarak sapmayı yarattığını ifade etmiştir. Bu kuralların belli kişilere

uygulanması ile bu kişiler toplum dışına itilip, etiketlenmektedir. Bu yönüyle bakıldığında “sapkınlık” kişiye içkin bir nitelik değil, toplumsal süreçlerin sonucunda kişiye giydirilen bir etikettir. Örneğin geçmişinde alkol problemi olan bir kişinin “alkolik” olarak adlandırılması ve bu nedenle iş bulamaması toplumsal süreçte kişinin etiketlenmesinin sonucudur.

Özetle, suç ve sapma kavramlarını tanımlamanın güçlükleri vardır. Bunlar evrensel düzeyde üzerinde kolayca anlaşmaya varılacak kavramlar değildir. Temel olarak kabul gören ve görmeyen davranışların ayırt edilmesi düşüncesinden temellenen suç ve sapma kavramları toplumsal olarak belirlenmektedir. Farklı suç bilim yaklaşımlarına göre suç ve sapmanın tanımı çeşitlilik gösterir. Suç ve sapma kavramlarına ilişkin bu açıklamaların ardından bir sonraki bölümde suç olgusuna yönelik yaklaşımlara yer verilecektir. Sosyolojik suç kuramları daha sonra ayrı bir bölüm altında ele alınacağından takip eden başlık altında sosyoloji dışındaki çeşitli disiplinlerin suç olgusuna yaklaşımları kısaca değerlendirilmektedir.

2.2. Suç Olgusuna Yönelik Yaklaşımlar

Çocukların suça sürüklenmesini anlama çabası çocukların ve gençlerin neden suç davranışına karıştığının açıklanmasını içerir. Bu nedenselliği ve süreci açıklamada farklı disiplinler ve farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Suça sürüklenme karmaşık bir konudur ve bu davranış tek bir sebebe indirgenemez. Bazı sebepler kişinin kendisi ile ilişkilendirilirken, bazıları ise çevresel koşullar ve toplumsal etkiler ile ilişkilendirilir. Bu bölümde, sosyoloji disiplini dışında yer alan yaklaşımlardan klasik görüş, biyolojik ve psikolojik pozitivizm akımları kısaca ele alınmaktadır.

Klasik görüş yani klasik suç bilimi, 1789 Fransız İhtilali öncesi uygulanan hukuk ve ceza sistemine tepki olarak doğmuştur. Fransız İhtilali’ne kadar Avrupa’da sadece krallığa, devlete ve kiliseye karşı suçlar vardı ve yazılı bir ceza kanunu yoktu. Klasik ekole göre suç failleri bilerek, isteyerek ve suç davranışlarının sonuçlarını tartarak suç işlerler. Klasik ekolün en önemli iki temsilcisi Cesare Beccaria ve Jeremy Bentham’dır. Faydacı ekole dayanan düşünceden çıkarımla Bentham ve Beccaria’ya göre insanlar gelecekteki zevk ve acı olasılıklarını tartarak acıdan kaçır ve haz veren davranışları tercih eder. Bu düşünceye göre, eğer cezanın acısı suçtan alınan hazdan daha güçlü olursa suç

davranışı kontrol edilebilir. Beccaria ve Bentham “suça uygun ceza”, “rasyonel suç kontrolü”, “çağdaş adalet sistemi” gibi konularda üretimlerde bulunmuşlardır ve klasik ekolün etkileri 1789’da yayımlanan İnsan Hakları Bildirgesi’nde görülmektedir (İçli, 2007, s. 63-65).

Pozitivist akım 1890-1920 yılları arasında ABD’de çocuk mahkemelerinin kurulduğu döneme denk gelmiştir. “İlerleme çağı” olarak adlandırılan bu dönemde, Amerikan toplumu sosyal sorunların çözümünde pozitivist ilkelerin çare olacağına inanmıştır. Sosyal bilimciler vakalarla ilgili bütün verileri toplayıp, bu veriyi bilimsel yöntemlerle analiz etmiş ve uygun çözümler bulmaya çalışmışlardır. Pozitivist yaklaşımla hareket eden sosyal bilimciler, 1900’lü yılların başında suçluluk sorununun nedenlerini bulabileceklerine ve bu sorunu çözebileceklerine inanmışlardır. Pozitivist akım içinde fakirlik gibi çevresel faktörler (sosyolojik)ve biyolojik faktörler suçun nedeni olarak gösterilmiştir. Ancak, o dönemde pozitivist reformcular arasında, suçluluk konusunda sosyolojik ve biyolojik etkenlere kıyasla, psikolojik etkenler daha büyük çapta kabul görmüştür (Bartollas ve Schmallegger, 2017, s. 57). Klasik ekolde suç işleme davranışı kişinin özgür iradesi ile açıklanırken, 19. yüzyıl ortalarından itibaren gelişen pozitivist bilim anlayışına dayanan teorilerde, suçluluğu belirleyen diğer etkilerin önemi vurgulanmaya başlamıştır. Pozitivist çalışmalarda, suç davranışına yön veren etmenler olarak önceleri genetik faktörler gibi biyolojik etkiler üzerinde durulmuştur. Devamında, kişilik, öğrenim, ahlaki gelişim gibi psikolojik etkilere doğru bir eğilim olmuştur. Sosyolojik boyutta ise, suça yol açan etmen olarak sınıf yapısı ve fakirliğe atıf yapan sosyal yapı teorileri, arkadaş ve aile ilişkilerine odaklanan sosyal süreç teorileri gibi teoriler ortaya çıkmıştır (Yücel, 2008, s. 69).

Biyolojik yaklaşım suç davranışını kalıtım ve fiziksel özellik gibi biyolojik etkenler ile açıklar. Lombroso (1968) suçluların evrim zincirindeki bir soya çekimin (atavizm) sonucu olduklarını öne sürüp, İtalyan mahkumlar ve askerleri fiziksel özelliklerine göre karşılaştırarak, suçluların bazı fiziksel özelliklerinin (kulak, burun, ağız şekilleri, fazladan parmak ve benzeri) ayırt edici olduğunu ortaya koymuştur. Siegel ve Senna’ya göre (1988) biyolojik suç kuramcıları bazı suçla ilişkili özelliklerin kalıtsal olarak aktarıldığına ve sosyal çevreyle ilgisiz olduğuna inanmaktadır. Fishbein (1990) ise beyindeki kimyasal dengesizliklerin gençlerdeki anti sosyal davranışlarla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Özellikle beyin frontal lobunu hedef alan sert darbeler ile anti sosyal davranış arasındaki

ilişkiyi ortaya koymuştur. Ergenlikte yaşanan sorunlu davranışlar ve suça sürüklenme ile doğumda yaşanan travmalar (oksijensiz kalma gibi) ve beyin limbik sistemindeki problemler arasında bağ olabileceğini vurgulamıştır.

Psikolojik yaklaşım, Freud'un kuramına dayanarak suçu açıklamaktadır. Psikanalitik kuramın kurucusu Freud (1949) id, ego ve superego kavramları ile erken çocukluk döneminde kişiliğin oluşumunu açıklamıştır. İdin ilkel dürtüleri ego tarafından kontrol altında tutulur. Freud'a göre çocuğun kişiliği beş yaşına kadar gelişir ve bu dönemde gerçekleşen herhangi bir duygusal, travmatik deneyimin etkisi ömür boyu sürebilir. Çocuklukta yaşanan bilinçli veya bilinçdışı duygusal travmalar bireyin yaşamı boyu sürecek psikolojik sorunlarına temel oluşturur. Suç işleyen kişiler zayıf veya hasarlı egoya sahiptir (Siegel, 2016: s. 167). Ego, öğrenme ve deneyim ile şekillenir. Superego ise ailenin ve çocuğun çevresindeki önemli kişilerin ahlaki değerlerini yansıtır. Suça sürüklenen kişiler id merkezli hareket etmektedir. Bu kişiler psikolojik savunma mekanizmaları geliştirmede ve duygularını kontrol altında tutmakta zorluk çekmektedir (Siegel, 2016: s. 167).

Psikanaliz psikolojik suç çalışmalarına temel oluşturmakla beraber zaman içinde yerini birey ve çevre arasındaki etkileşime daha çok odaklanan gelişimsel modellere bırakmıştır. Yapılan çalışmalarda, dikkat eksikliği/hiperaktivite, öğrenme bozukluğu, okul başarısında düşüklük ve benzeri antisosyal davranışlar gösteren çocukların, suçluluk oranı yüksek akranları ile daha fazla yakınlaşma eğiliminde oldukları saptanmıştır. Gelişimsel yaklaşıma göre insan davranışı belli gelişimsel adımları izler ve gelişimsel sıra izlenerek insan davranışları büyük oranda öngörülebilir. Suç işleme davranışının tepe yaşı on dördttür. On yedi yaş sonrası suç işleme davranışında düşüş görülmektedir. Çocuk ve gençlerde suç davranışı ergenlikle sınırlı suçluluk veya yaşam boyu suçluluk olarak ikiye ayrılan eğilim gösterebilmektir. Antisosyal davranışların zirve yaşının okul öncesi dönem olup, bu dönemde gözlenen fiziksel şiddetin ileriki yıllardaki suç işleme davranışının belirgin bir göstergesi olduğu bulunmuştur (Bartollas ve Schmalleger, 2017, s. 57-73).

Pozitivist bilim anlayışı suçluluğu biyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörler ile açıklar. Biyolojik yaklaşıma göre kıvrık burun, çene büyüklüğü, çıkıntılı elmacık kemikleri gibi dış görünüş ve kalıtsal biyolojik bozukluklar ile suç davranışı arasında pozitif ilişki vardır. Psikolojik yaklaşımlar suçu sapkın kişilik özellikleri ve benzeri psikolojik anormalliklerle ilişkilendirmektedir. Sosyolojik yaklaşımlar ise suçu kişinin

içinde bulunduğu sosyal çevre ile ilişkilendirerek incelemektedir (Güçlü ve Akbaş, 2016, s. 35-36). Sonuç olarak, biyolojik kuramlar fiziksel görüntü ve genetik faktörlere odaklanırken, psikolojik kuramlar kişilik özellikleri ile suç davranışını açıklamaya girişmiştir. Sosyolojik kuramlar ise toplumsal süreçlerle bağlantılı olarak suç davranışını incelemektedir. İzleyen bölümde, suça sürüklenmeyi açıklamaya yönelik sosyolojik suç kuramları ele alınmaktadır.

3. SUÇ OLGUSUNA YÖNELİK SOSYOLOJİK KURAMLAR

Sosyolojik kuramlar suçun doğası ve nedenini bireyin biyolojik veya psikolojik durumunda değil, toplumu bir bütün olarak görerek toplumsal yapı, düzen, toplumsal değişim, fonksiyonlar, kurumlar, toplumsal etkileşim ve güç dağılımında arar. Bu bağlamda, suçluluk ve de suça sürüklenme çalışmalarının sosyolojik gelenek içinde edildiği yer üç temel paradigma altında incelenmektedir. *Çatışmacı Kuramlar*, *Yapısal İşlevselci Kuramlar* ve *Sembolik Etkileşimci Kuramlar*, suça sürüklenme olgusunu sosyolojik açıdan anlamaya ve açıklamaya ışık tutmaktadır (Brown ve diğerleri, 2010; Giddens, 2006; Haralambos, Holborn ve Heald, 1995; Macionis, 2013; Siegel, 2016).

3.1. Çatışmacı Suça Sürüklenme Kuramları

Çatışma teorisi suçu ekonomik ve politik güç dağılımı, toplumsal sınıf, güç ve otorite ilişkileri ve kültürel farklılıklar ile açıklar. Bu görüşe göre yasalar güçlü olanların kendi faydaları için düzenlediği araçlardır. Çatışmacı perspektifi temel alan ve suçu toplumsal güç eşitsizliği ile açıklayan suç çalışmaları *eleştirel suç bilimi* ve *yeni suç bilimi* isimleri altında da anılmıştır (Brown ve diğerleri, 2010; Giddens, 2006; McLaughlin, 2010; Siegel, 2016).

Taylor, Walton ve Young tarafından 1973'te yazılan “*Yeni Suç Bilimi*” isimli eser, suç ve sapma teorilerinde, öncesindeki döneme göre yeni bir başlangıç olmuştur. Yazarlar sapmanın biyoloji, kişilik, anomi, sosyal düzensizlik veya etiketleme gibi faktörlerle belirlendiği fikrine karşı çıkmıştır. Onlara göre suç ve sapma kapitalist sistemdeki toplumsal eşitsizliklere bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Yeni suç bilimine göre suç ve sapma toplumda yöneten konumdakilerin güçlerini koruma çabalarıyla yakından ilişkilidir. Bu görüşe göre yasalar toplumsal güce sahip olanların ayrıcalıklarını sürdürmek üzere oluşturulan ve kullanılan araçlardır (Giddens, 2006, s. 803).

1968'de gerçekleştirilen Ulusal Sapma Konferansı (National Deviance Conference) sosyologlar arasında geleneksel suç biliminin sorgulandığı ve yeni bir suç bilimi veya suç bilimine alternatif fikirler ortaya çıkaran bir mecra olmuştur. Yeni Sapma Teorisi, kabul edilen dünyanın aslında olandan farklı olduğuna inanır. Bu teori, güçlü olanın işlediği suçun güçsüz olanın işlediği suçtan daha yıkıcı etkileri olduğunu belirtir. Bu teori toplumdaki güç dengesizliği, yasaların güçlüleri koruyacak şekilde düzenlendiği gibi konulara dikkat çekmiştir. Yeni suç biliminin tanımladığı bakış açısına dayanan çeşitli

akımlar zaman içinde farklı yerlerde farklı isimlerle ortaya çıkmıştır (McLaughlin, 2010, s. 153-174). 1960 ve 1970’lerde yaşanan toplumsal kaos ortamının da etkisiyle, çatışmacı görüş popülerlik kazanmış ve suç çalışmalarına da uygulanmıştır. Bu dönemde, çatışmacı teorisyenler çalışmalarını “Yeni Suç Bilimi” olarak adlandırmışlardır. Bu çalışmaların ortak noktası Marx’ın çalışmalarına dayanan çatışmacı perspektif içermeleri ve toplumun çatışma içindeki gruplardan oluştuğu genel görüşüne dayanmalarıdır. Çatışmacı kuram daha geniş çapta olan eleştirel suç bilimine zemin hazırlamıştır. Çağdaş eleştirel suç bilim düşüncesinin aktif bileşenleri, sol realizm, feminizm ve postmodernizmdir (Brown ve diğerleri, 2010, s. 351). Tüm eleştirel suç bilimi çalışmaları suçu politik amaçlı güç dağılımının bir aracı olarak görür (Brown ve diğerleri, 2010, s. 344).

Çatışmacı kuramlar suçu ve suçluyu anlamak için toplumdaki gücün dağılımına bakarlar. Politik güce sahip toplumsal grupların diğer gruplara kendi değerlerini yine kendi çıkarları için kanun adı altında dayatma anlayışı çatışmacı kuramda yer bulur. Dolayısıyla, çatışmacı kuram gerçek suçluluk diye bir şeyin olmadığını, güçlü ve seçkin toplumsal grupların çıkarlarını tehdit eden grupları suçlu olarak damgaladığını savunur. Güçlü toplumsal kesimlerin kural ihlalleri polis ve hukuk uygulayıcıları tarafından görmezden gelinirken, güçsüz gruplara kurallar tüm yönleriyle uygulanır (Güçlü ve Akbaş, 2016, s. 145-146).

Çatışmacı kuramlara göre toplum patronlar, işçiler, çalışanlar, öğrenciler gibi çatışma içinde olan birbirinden farklı gruplardan oluşur. Gruplar ekonomik ve sosyal güçlerini devam ettirmek için yasalardan faydalanabilir. Yasal adalet sistemi güçlüyü korumak üzere şekillenmiştir. Yoksulların işlediği daha çok hırsızlık gibi suçlara ağır cezalar verilirken, ekonomik ve sınıfsal gücü elinde bulunduranların işlediği kıymetli evrakta sahtecilik, yasadışı kazanç gibi daha geniş kitlelere zararı olan suçlara az ceza verilmektedir. Yasal adalet sisteminin sınıf ayrımı götüğü, ekonomik, ırksal, cinsiyetçi ve siyasal ayrımcılık üzerine kurulu olduğu savunulmaktadır. Bu görüşe göre “gerçek suçlar”, insan haklarının ihlali, güvensiz çalışma şartları, iş bulma ve eğitime ulaşmada eşitsizlik, çevre kirliliğine sebep olma gibi suçlardır (Siegel, 2016).

1960’lı ve 1970’li yıllardaki çatışmacı suç çalışmalarından elde edilen verilerin güvenilirliği ve geçerliği takip eden çalışmalarda farklı araştırmacılarca sorgulanmıştır. Sınıf, ırk ve gelir gruplarına göre işlenen suçun ciddiyeti arasında belirgin bağ olmadığını ortaya koyan çalışmalar vardır ki bu çatışmacı kuramların sokak suçları ve

beyaz yakalı suçlar konusundaki temel savına terstir. Ayrıca bu çalışmalar gücün işleyiş süreçlerine değil gücün kaynağının ne olduğuna odaklanmaktadır. Gücü elinde bulunduranlar olarak genellikle elitler ve otorite sahipleri kast edilmiştir ancak bu kavramlar tam anlamıyla açıklanmamıştır. Örneğin, bir sapma veya suç davranışı bir grup eliti rahatsız ederken başka bir grubu rahatsız etmemektedir. Çatışmacı kuram içindeki çalışmalar güç dağılımı ve suç arasındaki işleyişi tüm toplum kesimlerine genellenebilir ölçekte ele almamıştır. Çalışmalar daha çok tutuklama, hapsetme, hastaneler gibi kontrol araçları konularında gerçekleşmiştir (Liska, 1992).

Özetle, sosyolojik disiplin içinde çatışmacı görüş toplumsal sınıflar arası çatışmaları suç çalışmalarına konu etmiştir. Bu görüşe göre toplumda dengesiz güç dağılımı vardır ve yasal adalet sistemi güçlüyü koruyacak şekilde işlemektedir. Fenomenolojik bakış ile çatışmacı kuramın örtüşen yönleri vardır. Fenomenoloji deneyimlerin öznel doğasını vurgular. Bu görüşe göre, sapma davranışı görecelidir ve duruma bağlı değerlendirilmesi gereken bir davranıştır. Fenomenolojiye göre insan davranışının ölçülebilir evrensel kalıbı yoktur. Benzer şekilde çatışmacı kuram da, yasalarla standardize edilmeye çalışılan insan davranışlarının, gücü elinde bulunduranların çıkarlarına göre şekillendirilmesine karşı çıkmış ve “gerçek suç”un ne olduğunu sorgulamıştır. Fenomonolojik yaklaşıma göre, bir davranışın sapma davranışı olup olmadığını içinde yaşanan topluluk/toplum belirler. Bir toplumda, sapma olarak görülen davranış dünyanın başka bir yerinde hatta aynı toplumun başka alt grubunda sapma olarak görülmeyebilir. Zamanla yaşanan toplumsal değişimler de neyin sapma olup olmadığı algısını etkiler. Çatışmacı kurama göre de, suçun/sapmanın tanımı ve suça/sapmaya verilen cezalar içinde bulunan toplum tarafından belirlenir ve güçlü olanların ayrıcalıklarının korunması hedeflenir. Diğer taraftan, çatışmacı kurumlar suç davranışına makro boyuttan bakarken, fenomenolojik bakış bireysel deneyimlerin değerine odaklanır. Çatışmacı kuram elitler ve işçi sınıfı gibi toplumsal grupların çatışan çıkarları üzerinden suçu incelemiştir fakat suç davranışının kişiler tarafından nasıl bir süreç içinde deneyimlendiği, kişilerin suçu nasıl algıladığı eksik kalan yönleridir. Bir sonraki bölümde, toplumsal yapılar arası ilişkiler üzerinden suç konusunu inceleyen yapısal işlevselci suça sürüklenme kuramları ele alınmaktadır.

3.2. Yapısal İşlevselci Suça Sürüklenme Kuramları

Yapısal işlevselci kuramlar toplumu makro bir ölçekte inceler. Toplum, ortak değerlere dayalı toplumsal normları benimseyerek standartlaşan ve dengeli bir sistem oluşturan bir topluluktur. Yapısal işlevselci görüş kısımları birbirine bağlı olan toplumsal sistemin dengeli bir bütün olma eğiliminde olduğunu kabul eder. Suç ve sapma davranışının toplumsal işlevi ve birey veya grupların topluluk yapısındaki yeri yapısal işlevselci suç kuramlarının konusunu oluşturur (Brown ve diğerleri, 2010; Giddens, 2006; Haralambos ve diğerleri, 1995; Wallace ve Wolf, 2013). Bu bölümde yapısal işlevselci suça sürüklenme kuramları altında ele alınan iki yaklaşım incelenmektedir. İlk olarak, sapma ve suç olgularının toplumsal işlevine odaklanan anomi ve gerilim kuramları değerlendirilecektir. Devamında alt kültür kuramları ele alınmaktadır.

3.2.1. Anomi ve gerilim kuramları

İşlevselci görüş içerisinde Durkheim suç ve sapma olgusunu incelemiş öncülerdendir. Durkheim insanların güç ve statü gibi isteklerine sosyal etkileşim yoluyla ulaşabileceklerini ve dolayısıyla sosyal istek ve ihtiyaçların sosyal kontrol yoluyla düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Toplumlardaki ani değişim dönemlerinde zayıflayan sosyal kontrol ortamının düzensiz ve kontrolsüz davranışlara yani “anomi”ye yol açtığını söylemiştir (Burfeind ve Bartusch; 2011, s. 226). Durkheim’a (1982) göre suç ve sapma toplumsal dengenin unsurlarındandır ve bu yönüyle toplumsal bütünleşmeye hizmet eder. Durkheim’a göre ‘hastalık’ olmadan ‘sağlık’ın tanımı yapılamaz. Bu sebeple toplumsal normlardan sapmalar nihai olarak kültürel norm ve değerleri doğrular. Ciddi sapkınlıklara verilen ortak toplumsal tepkiler insanlar arası ahlaki bağları pekiştirir. İlaveten, sapkın davranışa yönelen kişiler olağana getirdikleri alternatif ve değişim ile toplumsal normların ve ahlakın sınırlarını genişletirler. Durkheim’a göre hem suç hem de cezalar kaçınılmazdır ve toplumsal düzen için işlevseldir.

İşlevselci kuramın öncü düşünürü Durkheim’a ve takipçilerine göre suç ve sapma nihai olarak toplumsal dengeye yönelmede toplumda dönüştürücü etki yapar. Örneğin, dönemlerinde var olan sisteme göre suç veya sapma sayılan davranışlara yönelen liderler önemli ve olumlu toplumsal değişimlere sebep olup yıllar bazen çağlar sonra kahraman kabul edilip toplumca yüceltilebilmektedirler. Sapma Durkheim tarafından toplumsal

işlevi olan bir olgu olarak ele alınmıştır. Suç ve sapmanın, anomi kavramı çerçevesinde toplumsal ahlaki bağları pekiştirme işlevine örnek olarak incelenebilecek bir olay Ankara, Polatlı'da yaşanmıştır. 22 Haziran 2018'de kaybolan Eylül isimli 8 yaşındaki kız çocuğun 29 Haziran 2018'de cinayete kurban gittiği tespit edilen cansız bedeni bulunmuştur.⁷ Olayla hemen hemen aynı tarihlerde siyasi seçim sürecinde ciddi anlamda kutuplaşmaya sürüklenen toplum gruplarına rağmen, bir haftadır kayıp olarak aranan sekiz yaşındaki kızın cansız bedenine ulaşılması ve darp ve cinsel istismar uygulayan komşuları bir erkek tarafından öldürüldüğünün ortaya çıkmasının ardından her kesimden insan caniyeye karşı aynı tepki etrafında birleşmiştir. Toplumda infial yaratan tecavüz, vahşi hislerle işlenen cinayet, çocuk istismarı gibi suçlar toplumda ortak tepkiye yol açarak toplumsal ahlak ve dayanışmayı pekiştirmektedir.

Anomi sosyal hayat içinde özellikle büyük sosyal değişim dönemlerinde kişileri yönlendirecek norm ve standartların belirgin olmadığı dönemlerde ortaya çıkar. Durkheim sosyal değişimlerin arttığı modern çağda, geleneksel çağdan farklı olarak, bireysel seçimin artmasına da bağlı olarak toplumda norm ve değerler konusunda tam bir uzlaşma olmayacağını ortaya koymuştur. Durkheim suç ve sapmayı modern toplumun kaçınılmaz ve gerekli unsurları olarak görmüştür. Sapma davranışı toplumsal değişimlere öncülük etmesi ve toplumda neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair fikir vermesi açısından toplum için gereklidir. Önceki dönemde suç çalışmalarında biyolojik ve bireysel açıklamalar ön plandayken, Durkheim'in suç ve sapma üzerine görüşleri suç çalışmacılarının dikkatini sosyal etkenlere çekmiştir (Giddens, 2006, s. 796-797). Durkheim'in ortaya koyduğu anomi kavramı, suç çalışmacılarının üzerine yeni işlevselci açıklamalar getirdikleri kuramlara zemin hazırlamıştır.

Durkheim'in anomi kuramı işlevselci suç kuramları için bir başlangıç noktası olmuştur ancak bazı soruları cevapsız bırakmıştır. Örneğin neden bazı kişi veya grupların suç ve sapma davranışına daha yatkın olduğu açıklanmamıştır. Toplumda bazı grupların belli suç türleri ile ilişkilendirilmesi de Durkheim tarafından eksik bırakılan bir konudur. Bu sorulara cevap olacak çalışmalar, işlevselci bir çerçeve içinde, 1930'lu yıllarda Merton tarafından yapılmıştır. (Haralambos ve diğerleri, 1995, s. 390).

⁷<https://www.haberler.com/ankara-polatli-da-bir-haftadir-aranan-8-yasindaki-11001895-haberi/> erişim 29 Haziran 2018

İşlevselci görüş içinde geniş yer bulan gerilim kuramları anomi kavramına dayanarak geliştirilmiştir. Merton 1938’de “Gerilim Kuramı” ile Durkheim’in anomi kavramını yeniden ele almış ve Agnew 1992’de “Genel Gerilim Kuramı” ile anominin ortaya çıkışında etkili olan koşullar ve bu koşullar karşısında bireylerin tepkisini incelemiştir.

Merton (1968’den aktaran, Güçlü ve Akbaş, 2016, s. 51-53), kültürel amaçlar ile toplumsal yapı arasındaki uyumsuzluğa bağlı olarak dezavantajlı konumda ve hedeflerine ulaşmada kurumsal ve meşru araçlardan yoksun bireylerin amaçlarına ulaşmada suç işlemek de dahil olarak alternatif yollara başvurdıklarını söyler. Örneğin zenginlik ve başarı gibi kültürel amaçlara iş ve eğitim olanakları gibi meşru araçlarla ulaşamamanın yarattığı “gerilim” anomiye sebep olmaktadır. Araç-amaç uyumsuzluğu halinde oluşan gerilimi takiben beş tip uyum modeli oluşur: uyumluluk, yenilikçilik, şekilcilik, geri çekilme ve isyan. Uyumluluk en yaygın uyum modelidir ve bireyler hedefleri için sapma davranışı göstermek yerine engel durumunda daha çok çaba sarf ederler. Yenilikçiler hedeflerine ulaşmada kurumsal araçların yetersizliği halinde meşru olmayan araçlara başvururlar ve hatta suç işlerler. Şekilciler toplum tarafından kabul gören kültürel hedefleri benimsemeseler dahi kurumsal araçları benimserler. Geri çekilme en az görülen uyum modelidir. Bu gruba uygun bireyler topluma yabancılaşmıştır, ne toplumsal değer ve normları ne de toplumsal yapıyı önemserler. Alkolikler ve uyuşturucu bağımlıları bu gruba örnek verilebilir. İsyan davranışı gösterenler hem kültürel amaçları hem de kurumsal araçları reddederek mevcut sisteme karşı çıkarak kendi ideolojilerine uygun alternatif amaç ve araçları benimserler. Terör örgütleri bu grup için örnek verilebilir (Merton, 1968’den aktaran, Güçlü ve Akbaş, 2016, s. 51-53).

Agnew (1992) Merton’un gerilim kuramının özellikle genç suçluluğu konusunda var olan gerilim kaynaklarını sınıflamada eksik kaldığını savunmuştur. Agnew 1992’de genel gerilim kuramını yazmıştır. Genel gerilim kuramı ile Agnew (1992, s. 48) gerilimi tanımlarken “bireye çevresindekilerin ona davranılmasını istediği gibi davranmadıkları ilişkiler”e atıf yapar. Örneğin kişi haksızlığa uğradığını düşündüğünde veya ırk, cinsiyet, yaş gibi nedenlerle olumsuz davranışa maruz kaldığında gerilim yaşamaktadır. Agnew’un genel gerilim kuramı yapısal işlevselci suç kuramlarının determinist yönünü azaltan bir kuramdır. Genel gerilim kuramı bireyin içinde bulunduğu şartlar kadar, yaşanan süreçler ve bireysel tepkileri de dikkate alarak suç ve sapmayı açıklamaktadır.

Genel gerilim kuramı ile gerilimin suç üzerine etkisi test edilmiştir ve gerilimlerin suça yol açma ihtimalini artıran dört kritere ulaşılmıştır. Yaşanan gerilim, hakkaniyetsiz görüldüğünde, ölçüsü büyük olduğunda, düşük sosyal kontrolle ilişkilendirildiğinde ve suça başvurmayla teşvik edici olduğunda kişilerde suç davranışı eğilimi artmaktadır (Agnew, 2001, s. 320). Sadece gerilimin varlığı değil bireylerin bu gerilimlere verdikleri duygusal tepkiler de suç davranışında belirleyici olmaktadır. Örneğin, kadınların kızgınlığı genellikle suçluluk, depresyon ve anksiyete duygusunu da barındırmakta ve suç davranışına başvurma ihtimalini azaltabilmektedir. Genel olarak gerilimin suça yol açması, “bireylerin, var olan gerilimle meşru yollardan baş edecek kaynak ve yetenekten yoksun olmaları; geleneksel sosyal destek ve sosyal kontrolün zayıflığı; gerilime sebep olan şartlarla ilgili başkalarını suçlamaya eğilimli olmaları ve suça meyilli olmaları” gibi etkenlere bağlıdır (Agnew, 2001, s. 323).

Genel Gerilim Teorisi ile test edilen birçok gerilim türünden bir kısmının suç davranışıyla daha ilintili olduğu ortaya konmuştur. Bunlardan suç literatüründe çokça dikkat çekenler (ebeveynin çocuğu reddetmesi, dengesiz veya aşırı sert ebeveyn tutumu, çocuk istismarı, olumsuz okul deneyimleri) ve daha az sözü edilenler (seçili hedeflere ulaşmada yetersizlik, akran tacizi, önyargı ve ayrımcılık deneyimleri) de bulunmaktadır. Örneğin eğitimsel ve mesleki hedeflere ulaşmada başarısızlık suç davranışına yol açmazken sözlü veya fiziki saldırı suç davranışına yol açmada etkilidir (Agnew, 2001, s. 352).

1950 ve 1960’larda suç bilimi araştırmacıları ve sosyologlar Merton’un gerilim teorisini dönemin temel bir sorunu olan ‘suçlu çocuk çetelerini’ incelemek için kullanmışlardır ve vardıkları sonuçlarla Merton’un ilk halini 1938’de ortaya koyduğu gerilim teorisini genişletmişlerdir. Suç davranışının nedeninin bireylerin hedeflerine giden yoldaki engel ve yetersizlikler olduğu konusunda suç bilimcileri Merton’la hemfikir olmuştur. Fakat zaman içerisinde, ‘gerilim’e verilen tepkileri etkileyen faktörler konusunda farklı görüşler üretilmiştir (Agnew ve Brezina, 2010, s. 97). Sosyologlar Merton’un orijinal teorisini suç ve sapma davranışına daha tatmin edici açıklamalar bulma amacıyla genişletmiştir. Yapısal teoriler ve alt kültür teorileri Merton’un gerilim teorisiyle benzerlik taşır. Her iki görüşte de sapmanın kökeni bireyin sosyal yapıdaki yeri ile açıklanır. Sosyolojik suç kuramları içinde kabul gören kuramı ile Cohen (1955) suç ve sapma davranışını açıklarken yapısal ve alt kültür teorilerini birleştirmiştir. Cohen’in alt kültür kuramı sapma davranışının bireyin içinde bulunduğu

alt kültür grubunun normlarına uygun davranması ile açıklar (Haralambos ve diğerleri, 1995, s. 392). Cloward ve Ohlin (1960) gerilim ve alt kültür kuramlarını bir adım öteye taşımış ve aykırı fırsatlar kuramını ortaya koymuştur. Takip eden bölümde suç ve sapma davranışını yapısal çerçevede inceleyen alt kültür kuramı ve aykırı fırsatlar kuramı ele alınmaktadır.

3.2.2. Alt kültür kuramları

Cohen (1955) suça sürüklenmenin doğasını en iyi anlama yolunun şehirlerdeki alt kültürlerin incelenmesi olduğunu öne sürmüştür. Araç-amaç dengesinde en dezavantajlı konumda olan alt sınıf gençleri arasında suç davranışının yaygın olmasına dikkat çekmiştir. Alt sınıf çocuk suçluların suç motivasyonları maddiyattan çok orta sınıfa özgü yaşam tarzına kavuşma isteğidir. Fakat bu çocuklar daha erken yaşlardan itibaren, örneğin okulda, orta sınıf arkadaşları ile aynı başarı düzeyinde yarışmada ve devamında da orta sınıf statü elde etme çabalarında yetersiz kalırlar. Bu çocuklar orta sınıf yaşam tarzına erişme amacı ile çoğunlukla illegal yöntemleri benimseyerek, toplumun dışına itilirler.

Yetersiz kaynakları ve ulaşamadıkları hedefleri arasında sıkışıp kalan alt kültür gençleri toplumdan yabancılaşırlar. Toplumdan yabancılaştıkça orta sınıfa özgü yaşam tarzı elde etme hedeflerinden de uzaklaşırlar çünkü “Orta sınıf statü kolayca çalıp kendinize ait kılacağınız bir şey değildir” (Agnew ve Brezina, 2010, s. 97). Cohen (1955) çocuk suçluların çoğunun birlikte sokaklarda aylak aylak dolaşan ve hatta birlikte soygunlar yapan çocuk suç çetelerinin olduğunu belirtmiştir. Bu çocuklar orta sınıfın toplumsal normlarına uymadaki sorunlarına bağlı olarak kolektif bir tepki geliştirmiş ve öz saygınlıklarını kazanmak için suçlu alt kültürünü yaratmışlardır. Bu çocuklar ve gençler akran suçlular arasında ‘saygınlık’ ve ‘statü’ kazanmak için orta sınıf normlarına karşı bir tepki geliştirerek, çoğunlukla şiddet içeren, tam tersi normlar benimserler. Bu şekilde bu gençler genel kabul gören toplumsal normlar içindeki başarı kriterlerine göre hiç kimse olmaktansa en azından kendi alt kültürleri içinde ‘birisi’ olmak isterler.

Cloward ve Ohlin (1960) Merton’un klasik gerilim kuramını genişletmiş ve ‘suç ve sapma alt kültürü’ çalışmalarına katkı vermiştir. Merton’ın tezi, alt sınıfa mensup çocukların okulda başarısız olması sonucu yaşadıkları hayal kırıklığı ve gerilimi vurgulamaktadır. Cloward ve Ohlin (1960), bu tezi genişleterek, toplumsal normlardan sapmanın sebebini bu gençlerin okulda başarılı olsa dahi iş bulmada ve hayatta engellerle

karşılaştıklarında yaşadıkları ‘yabancılaşma’ olarak belirtmişlerdir. Gençler kendilerine benzer özelliklerde ve suçlu olan akranlarıyla vakit geçirirler. Bu gençler yaşadıkları gerilim ve engel için toplumu suçlar ve bu şekilde suç çetelerini oluşturabilmektedirler. ‘Çeteleşme’ gençlere suç davranışı için ihtiyaç duydukları desteği ve gerekçeyi sağlar. Bu gençler kendilerini çevreleyen ‘aykırı fırsatlar’ sonucu yasa dışı faaliyetlere yani suç davranışına yönelebilmektedir. Aykırı fırsat kavramı, Merton’un meşru araçlar kavramsallaştırmasının tam tersi düşünülerek ortaya konmuştur. Meşru araçlarla başarıya ulaşma fırsatı gibi, meşru olmayan yollar da hedefe ulaşmak için kullanılabilir. Örneğin çocuk veya genç suç işleme kültürü baskın olan bir alt kültür grubu içinde ise, suç işleme davranışıyla tanışması ve hedeflerine ulaşmakta bu fırsatı kullanması olasıdır (Haralambos ve diğerleri, 1995, s. 394).

Aykırı fırsatlara ulaşımı ve meşru araçlardan yoksunluğu inceleyen Cloward ve Ohlin (1960) başarıya, özellikle maddi kazanca, meşru araçlarla ulaşma olanakları sınırlı olanların üç tip sapma davranışı gösterebileceklerini ileri sürmüşlerdir. İlk tip sapma davranışı suçlu alt kültürünün oluşmasıdır. Aykırı fırsat yapısının mümkün olduğu ortamlarda suçlu alt kültürü gelişecektir. Örneğin suç örgütleri aykırı fırsatların bir ürünüdür. Suçlu alt kültürün oluşmasında suç hiyerarşisinde yükselmiş yetişkin suçlu rol modeller rol oynar ve hedef maddi kazançtır. Diğer iki sapma davranışı yasal veya yasa dışı bir fırsat elde edememe halinde ortaya çıkar. İkinci tip sapma davranışı çatışma alt kültürüdür. Çatışma alt kültürünün ortaya çıktığı ortamlarda suça yatkın veya suç işleyen çocuk veya genç suçlu için gerekli rol modeli sağlayacak suçlu yetişkin veya suç örgütü bulunmamaktadır. Bu gençler alt kültür içinde saygınlık kazanmak için öfkelerini sokaklarda şiddet davranışına başvurarak gösterirler. Sokak çeteleri bu tip sapmaya örnektir. Üçüncü tip sapma davranışı geri çekilme alt kültürü oluşturur. Geri çekilme alt kültürlerindeki genç bireyler hedeflerine ulaşmada hem yasal hem de yasadışı yöntemlerden yoksun olmakla beraber suçlular arasında bir prestije sahip olmaktan da yoksunlardır. Ne suç örgütlerinde ne de sokak çetelerinde varlık gösteremeyen bu gençler bir nevi ‘başarısız suçlu’lardır. Örneğin yasadışı içki ve uyuşturucu bağımlısı gençler geri çekilme alt kültürünü oluştururlar.

Cloward ve Ohlin’in aykırı fırsatlar kuramı suç ve sapmayı açıklamada yapısal ve alt kültür çerçevesi içindeki en kapsamlı kuramdır. Gerilim kuramı ve suçlu alt kültürü kuramı bir adım öteye taşımışlardır. Aykırı fırsat kavramını suç bilimine katmışlardır.

Sapma davranışını çok yönlü incelemişlerdir. Fakat yine de her bir sapma alt kültürünü açıklayabilmiş değillerdir. Taylor, Walton ve Young'a (1973, aktaran Haralambos, Holborn ve Heald, 1995, s. 395) göre gerilim ve alt kültür kuramlarının eksik yanı her bireyin hayattaki nihai hedefinin maddi zenginlik elde etmek olduğunu varsaymalarıdır. Oysa bireylerin peşinde olduğu birçok farklı hedef olabilir. Örneğin bazı kişiler ücreti daha yüksek olan bir işten veya yükselme sağlayan mevkiden kaçınabilir. Bunu yapma nedenleri bu seçimin hayatlarında fazla strese sebep olacağı veya boş zamanlarını azaltacağı olabilir. Özetle, aykırı fırsatlar kuramı, her alt kültür için açıklayıcı olmayabilir.

Sait Faik Abasıyanık'ın (1942, yeni baskısı 2011) Haber Gazetesi'nin "Mahkemelerde" sütunu için kaleme aldığı yazılar o sene gazete için takip ettiği mahkeme gözlemlerinden oluşmaktadır. 26 yazı yani vakanın bir kısmında suça bulaşmış çocuk (18 yaşını doldurmamış) örneklerine rastlanıyor. Takip eden bölümde bu gazete yazılarında konu edilen suça sürüklenmiş çocuklardan ikisinin durumu özetlenmekte ve gerilim kuramı ve aykırı fırsatlar kuramı çerçevesinde incelenmektedir.

N. ve M. 16-17 yaşlarında iki erkek arkadaşlar. Mahkemede bulunma sebepleri Sultan Mahmut Türbesi'nin kurşunlarından bir kısmını (100 kilo) söküp satmış olmaları. Yine kurşun çaldıkları bir gün suçüstü yakalanıp karakola götürülüyor sonra da mahkemeye çıkartılıyorlar. Çocukların ortak özellikleri okul terk, işsiz uğraşsız ve aylak aylak sokaklarda dolaşıyor olmaları. İfadelerine göre yine öyle sokaklarda amaçsız dolaştıkları bir gün türbeden sarkan kurşun parçasını görüp satmak için –"İşsizdik, paraya ihtiyacımız vardı"- kopardıklarını söylüyorlar. Hırsızlık sonrası satma konusunda da N.'nin ifadesi şöyle: "M.'nin babasının ahababı H. Bey varmış. Ona götürdük, sattık". Satmadan önce kurşunu eritmeyi de akıl ediyorlar –"N.'nin evinde kimse olmadığı bir sırada kurşunları erittik, sonra götürüp Hüseyin Bey'e sattık". Kurşun koparma, eritme, satma süreci bir gün kurşun çalarken yakalanana kadar devam ediyor (Abasıyanık, 1942, s. 42-45).

Buraya kadar alıntılanan ifadeler ve durum, gerilim kuramının tezleriyle örtüşmektedir. Meşru araçlardan yoksun olan çocuklar (okul terk, işsiz, başıboş, biri öksüz, aile kontrolü zayıf) amaçları için (para elde etmek) gayrimeşru bir araç (hırsızlık) kullanmışlardır.

Aykırı fırsat teorisiyle uyumlu şekilde bu gençler kurşunu çalma, kurşunu eritme, satacak bir yol bulma gibi erişimlerinde olan yasadışı yollara başvururken, Alt Kültür Kuramında sözü edilen suç çeteleşmesine dönüşümde rol modellerin varlığı ilkesini destekler nitelikte bir ifade vermişlerdir, “Kurşunu sattığımız kişi beni tanır. Eskiden de babamla bazen götürür, kurşun satardık. Onun için bir şey sormadı”. Hem çocukların kurşun eritmeyi bilmesi hem de satacakları kişiye zaten babasıyla daha önce satış yaptıklarına dair ifadelerden anlaşılıyor ki M.’nin babası da muhtemelen yasal olmayan yollarla gelir elde etmeye alıştıdır. Bu örnekteki suç davranışı örüntüsü, çocukların yaşları, başıboş ve aylak sokaklarda dolaşmaları, muhtemel suçlu rol modellerin varlığı, aykırı fırsatlar ve gerilimin varlığı, meşru kaynakların azlığı veya yokluğu gibi sebeplerle gerilim kuramı ile uyumlu bir örnektir.

Özetle, sosyoloji disiplini içinde suç olgusunu toplumsal denge ekseninde inceleyen kuramlar yapısal işlevselci kuramlar başlığı altında toplanmıştır. Bu kuramlar suçun mekânsal dağılımı, bireyin sahip olduğu kaynaklar ile toplumsal hedefleri arasındaki gerilim, suçlu alt kültürü gibi konular üzerinden suçu açıklamışlardır. Yapısal işlevselci kuramlar bireyi toplumsal yapı içinde amaç-araç uyumsuzluğu içinde gerilim yaşayan, içinde bulunduğu şartların şekillendirdiği bir konumda kabul etmiştir. Fenomenolojik bakış ve yapısal işlevselci kuramlar uyumluluk göstermemektedir. Yapısal işlevselci bakışta suç sosyal bir gerçeklik olarak kabul edilir. Fenomenolojik bakışta ise kişinin deneyimleri ve deneyimlerine yüklediği anlam ön plandadır. Suç ve sapma verili gerçeklikler olarak kabul edilmez. Yapısal işlevselci kuramlar pozitivist bir anlayışla suçun kaynağını tespit etme ve toplumsal düzenin sağlanmasını hedef almaktadır. Fenomenolojik bakış ise insan davranışını değiştirmekle değil, anlamak ve açıklamakla ilgilidir. Bir sonraki bölümde yapısal işlevselci kuramların suç ve sapma konusunun incelenmesinde eksik bıraktıkları sosyal süreç ve sosyal etkileşimleri konu alan kuramlar ele alınmaktadır. Sosyal etkileşim, sosyal süreçler, suç ve sapmanın tanımı gibi konulara odaklanan bu kuramlar sembolik etkileşimci suça sürüklenme kuramları başlığı altında incelenmektedir.

3.3. Sembolik Etkileşimci Suça Sürüklenme Kuramları

Sembolik etkileşimci kuramlar suçun nedenlerinden çok ‘suçlular’ ve ‘suçun ne olduğunu tanımlayanlar’ arasındaki etkileşime odaklanır. Suçlu ile ebeveynler, öğretmenler, sağlık-güvenlik-adalet çalışanları arasındaki etkileşim ve kişinin ‘suçlu’ veya ‘sapkın’ olarak tanımlanmasının kişi üzerindeki etkileri sembolik etkileşimci yaklaşımın inceleme konusudur. Sosyal etkileşime öznelerin yüklediği ‘anlam’ önem taşır. Bu yönüyle sapma, uyum ve suça dair tanımlar esnektir. Yapısal işlevselci bakış altında sıralanan kuramlar suçu daha çok kişinin kontrolünde olmayan dış faktörlere gösterdiği tepki olarak açıklamaktadır. Bu pozitivist yaklaşıma sembolik etkileşimciler karşı çıkmaktadır. Kişiler bir dış etkene tepki vermeden önce olaylara ‘anlam’ yükleyip, içsel bir anlamlandırma sonunda davranış geliştirirler (Haralambos ve diğerleri, 1995, s. 405). Bu bölümde sosyoloji içinde fenomenolojik bakışla en çok örtüşen suç kuramları konu edilmektedir. Sembolik etkileşimci kuramlar suç davranışının nedenlerini kişilerin içinde olduğu sosyal etkileşim ve sosyal süreçlerde ararlar. İnsanların günlük yaşamda sapma ve suça dair tanımları sembolik etkileşim yaklaşımın ilgi alanına girer. Bu bölümde sırasıyla etiketleme kuramı, etkisizleştirme kuramı ve sosyal kontrol ve sosyal bağ kuramı ele alınmaktadır.

3.3.1. Etiketleme kuramı

Etiketlemenin temel varsayımı hiçbir davranışın özünde suç olmadığı ile ilgilidir. Bir şeyi suç yapan, davranışın ortaya çıktığı toplumdaki değer yargıları ve kararlardır. Kanunlar, gücü elinde bulunduranlar tarafından yapılmakta ve polis ve mahkemeler gibi kurumlarca kontrol altında tutulmaktadır. Suçun toplumsal etkileşim içindeki tanımının konu edilmesi ve suça eleştirel yaklaşım ilk olarak etiketleme kuramı ile gerçekleşmiştir (Muncie, 2010: s. 150).

Etiketleme kuramına göre sapkın davranışın doğası bazı insanların neden sapkınlıkla yaftalandığını ortaya çıkararak mümkün olur. Sapkınlık yapısı toplumdaki güç yapısıyla ilişkilidir. Bir çocuğun bahçeden meyve çalması varlıklı bir mahallede aileler, polis veya öğretmenler tarafından masum görülürken, yoksul bölgelerde hırsızlık eğilimi olarak değerlendirilebilir. Suça eğilimli davranış bile çocuğa suçlu damgası vurulmasına sebep olabilir ve o çocuk okulda ve ilerde iş yerinde etrafındakilerce güvenilmez kategorisinde yer alır. Döngüsel olarak kişi topluma ve toplumsal uzlaşımlara

yabancılaşabilir. Yani damga hem toplumun kişiyi nasıl gördüğünü hem de kişinin kendi öz algısını etkiler. Lemert (1972, aktaran Giddens, 2006, s. 189) ilk sınırı aşma davranışına ‘birincil sapma’, demiştir. Kişinin damgayı kabullenip kendini sapkın veya suçlu olarak görmesine ise ikincil sapma denir. Kişinin bir suçtan ceza alması veya bir davranışı yüzünden yaptırma tabi tutulması ikincil sapkınlığa giden yoldaki ilk basamağı oluşturur. Kişinin toplumun kendisine verdiği damgayı kabullenmesiyle bu damga kişiliğini bir parçası haline gelir. “Sapkın olmayı öğrenme süreci, söz konusu sapkın davranışı düzeltereği iddiasındaki kurumlar –hapishaneler ve diğer sosyal yapılar- tarafından daha da güçlendirilir (Giddens, 2006, s. 802). Bu kavramsallaştırmaya göre, etiketleme kuramı bireyin etiketlenme sonrasında kendine dair algısının nasıl şekillendiğiyle ilgilenir. Sapma davranışı ile etiketlenen bireyin kendisine dair algısı değişebilir ve ikincil sapma oluşur. Örneğin yasaya aykırı bir hareket nedeniyle polis, mahkeme veya hapishane ile tanışan bireyler bu yapılarca yasal olarak suçlu olarak anılırlar. Bir süre sonra bireyin kendine dair algısı da etkilenir ve kişi kendini suçlu olarak görebilir. Bu süreç etiketleme kuramında birincil ve ikincil sapma kavramları ile açıklanmıştır. Sapma davranışının etiketleme kavramı çerçevesinde kuramsallaşmasında etkin olan diğer bir sosyolog Howard S. Becker’dir. Becker 1963’te yazdığı ‘Outsiders’ eseri ile etiketleme kuramının önde gelen savunucularından olmuştur.

Becker (2013), marjinal yani *outsider* (Türkçesi: dışarıdaki, yabancı, aykırı tip) bir aktivite içinde olan esrar kullanıcılarının ve yasadışı olmasa da toplumun geleneksel kesimi tarafından sıradışı görülen dans müzisyenlerinin arasına piyanist olarak katılmıştır. Gözlemleri sonucu, Becker kuramsal olarak kabul gören bir takım tanım ve açıklamalar ortaya koymuştur. Becker, işlevselci yaklaşımı neyin sapkın veya yasadışı olacağının siyasi bir olgu olmasını göz ardı etmesi nedeniyle sınırlayıcı bulmaktadır. Yasalar ve neyin normal neyin sıra dışı olduğuna dair tanımlar, siyasi ve ekonomik gücü elinde bulunduran kesim tarafından yapılır. Bu söylem döneme göre farklılık oluşturmuştur. Becker’a göre (2013, s. 37-38) toplumsal gücü elinde bulunduranlar kural koyar ve bu kuralları başkalarına dayatırlar. Sahip olunan toplumsal gücün kaynağı yaş, cinsiyet, etnisite ve sınıf farklılıklarıdır. Gençlerin okula devamı veya cinsel davranışlarına ilişkin kuralları yetişkinler belirler. Birçok toplumda erkekler kadınlar için kural koyar. Etnik azınlıklar etnik çoğunlukça koyulmuş kurallara tabi olmak zorunda bırakılır. Alt sınıfların uyacağı kuralları –okullarda, mahkemelerde ve diğer yerlerde- orta sınıf belirler. “Söz konusu davranışta bulunan kişilerin bakış açısı, bu davranışa sapkın

hükmü giydiren kişilerin bakış açısından büyük ihtimalle farklı olacaktır” (Becker, 2013, s. 36-37). Öyleyse, suç ve sapma üzerine yapılacak çalışmalarda söz konusu davranışa dair bireysel algılar da dikkate alınmalıdır. Kişi yasalarca tanımlanmış veya toplumda gücü elinde bulunduranlar tarafından kabul görmüş kurallara aykırı davranabilir. Bu durumda suçlanan kişi kabul etmediği ve kendisine dayatılan kurallar yüzünden sapkın veya suçlu olarak etiketlenir.

Becker’ın etiketleme kuramına başka bir katkısı sapkınlık türlerini tarif etmesidir. Sapkınlık türleri, itaatkâr, pür sapkın, mesnetsiz suçlanan (sapkın olarak algılanıp itaatkâr davranış sergileyen) ve gizli sapkın (kural ihlal eden davranış sergileyen ama sapkın olarak algılanmayan) olarak sıralanmıştır (2013, s. 42). Bu dörtlü tanım, suç işlediği halde ceza ve damgalanmadan kurtulmaya ve suç işlemediği halde cezalandırılan ve damgalanarak toplumdan dışlanma durumuna açıklık getirmiştir.

İtaatkâr tip, kurala uyan ve de öyle algılanandır, pür sapkın ise kurala uymayan ve sapkın olarak algılanandır. Diğer iki ihtimal, yani mesnetsiz suçlanan ve gizli sapkının durumu, daha ilginçtir. Mesnetsiz suçlamalarda kişi yapmadığı bir şeyi yapmış olmakla itham edilir. Bu durum bazen kişilerin yargı ve delillerle korunduğu mahkemelerde bile ortaya çıkabilir. Diğer uç durum gizli sapkınlıktır. Uygun görülmeyen bir davranışın kimse farkına varmadan kişi tarafından bir veya çok kez gerçekleştirilmesidir. Çoğu eşcinselin veya uyuşturucu bağımlısının bu durumlarını kendileriyle aynı aktivitede bulunmayan tanıdıklarından gizledikleri bilinmektedir. Bu çapraz sınıflama ile elde edilen dört kuramsal sapkınlık aynı gibi görünen ama farklı olan olguların anlaşılmasını sağlar. Art niyet gütmeden bir çeteye katılan bir çocuk bir gün bu çeteye birlikte tutuklanabilir. Suç istatistiklerine suçlu olarak geçecek bu çocuk için resmi istatistiklere bakılarak yapılacak araştırmacı yorumu hem çocuk hem de çetenin asıl suçluları için yeterli ve geçerli olmayacaktır (Becker, 2013, s. 42-43).

Sapkın davranışın sebebini açıklamada Becker (2013) iki model ortaya koymuştur. Eş zamanlı model davranışın birçok sebebe bağlı olarak eş zamanlı ortaya çıktığını varsayar. Ardışık modele göre ise davranış çeşitli ardışık aşamaların gerçekleşmesiyle ortaya çıkar. Becker, sapkınlık üzerine yapılmış olan tüm çalışmaların sapkınlığı patolojik bir davranış olarak görüp, bu ‘hastalığın kökenlerini’ bulmaya çalıştıklarını belirtir. Örneğin çocukların suça sürüklenmesi üzerine bir çalışma çocuğun zeka derecesi, yaşadığı alan, dağılmış bir aileden gelip gelmediği gibi değişkenlerin çocuğun suça

bulaşmasıyla ilişkisine odaklanır. Ancak suça sürüklenmede etki edebilen bu faktörler eş zamanlı işlemez. Bu sebeple davranış kalıplarının belli bir düzen takip ederek geliştiğini dikkate alan bir model sunan Becker (2013) esrar kullanıcılarının geçirdikleri süreçler üzerinden ardışık sapkınlık modelini ortaya koymaktadır. Yazar ‘sapkın kariyer’ ifadesi ile ilk hamle olarak belli bir kurallar grubunu ihlal eden norm dışı bir davranışta bulunup, sonra sistemli bir şekilde bu davranışını geliştiren kişiyi kast eder. Örneğin kişi yeni haz ve deneyim türlerini daha deneyimli sapkınlarla iletişimi sırasında öğrenir ve bunları haz alarak yaşamayı deneyimler. İnsanlar hayal dünyalarında gerçekte olduklarından daha sapkındırlar ama neden normlara bağlı insanlar bu itkilerini gerçekleştirmekten kaçınırlar?

“... insanların normal gelişimi, geleneksel normlara ve kurumlara bağlılık geliştirme dizgeleri olarak görülebilir. “Normal” kişi, kendisinde sapkın bir itki keşfettiği zaman, bu itkiye göre hareket ettiği takdirde ortaya çıkabilecek çok çeşitli sonuçları düşünerek bu itkiyi kontrol altına alabilen kişidir. Kendisini geleneksel olmayan itkiler tarafından baştan çıkartılmaya bırakamayacak kadar çok sayıda menfaati, normal olarak devam etmesine bağlıdır” (Becker, 2013, s. 49-50).

Suçlular çoğu insanın uyma eğiliminde olduğu geleneksel davranış biçimlerine bağlılık sorununu nasıl aşarlar? Çocuk suçlular yasalara bağlı kalma değerlerinin gücüyle baş etmek için etkisizleştirme teknikleri kullanırlar. Bu teknikler “çocuk suçlu tarafından mantıklı addedilen ama yasal sistem ya da toplumun geneli tarafından benzer şekilde görülmeyen sapkınlığı meşrulaştırma teknikleridir” (Sykes ve Matza, 1957, aktaran Becker, 2013, s. 50-52).

Etiketleme kuramına yapılan bir eleştiri neredeyse tüm kültürlerde yasaklanmış olan cinayet, tecavüz gibi edimlerin varlığına ilişkindir. Fakat savaş zamanında düşmanın öldürülmesi bir zafer nedeni görülürken, yakın zamanlara kadar İngiltere’de kadının kocası tarafından istemi dışında ve güç kullanılarak cinsel ilişkiye zorlanması yasalarda suç olarak kabul edilmiyordu. Etiketleme kuramı iki yönüyle eleştirilebilir. İlki damgalamaya yol açan süreçlerin göz ardı edilmesidir. Yoksul bir çocuğun dükkan hırsızlığı yapma olasılığının zengin çocuğunkinden yüksek olmasında damgalanmış olmaları yoksul kökenleri kadar önemli değildir. İkinci olarak damgalanmanın sapkın davranışı artırma etkisi çok açık değildir. Tutuklanma sonrası suça yönelmenin daha da artmasının başka suçlularla olan etkileşim ve yeni suç fırsatları öğrenme gibi sebepleri de olabilir (Giddens, 2006, s. 802).

Bir insanın “suçlu” veya “deli” olarak etiketlenmesi o kişinin tüm kişilik özelliklerinin bu problemi ile şekillendiğini ve normal kabul edilenden farklı olan yönünün tüm kimliği ile ilgili varsayımlara bir zemin oluşturacağı anlamı taşır. Etiketleme teorisi tüm suç ve sapkınlık davranışlarını açıklamada yeterli olmasa da bazı suç ve sapma davranışlarının temel süreçlerine dair bir çerçeve sağlar (Gay, 2000, s. 1-19). Bir sonraki bölümde suç ve sapma çalışmalarında sosyal etkileşim ve bireylerin suç algısına dair açıklamalar getiren diğer bir kuram olan etkisizleştirme kuramı ele alınmaktadır.

3.3.2. Etkisizleştirme kuramı

Birçok diğer sosyal davranış gibi suç da sosyal etkileşim yoluyla öğrenilir. Alt kültür teorilerinin eksikliklerini vurgulayan Sykes ve Matza (1957, s. 664-666) suçluların toplum normlarından tümüyle bağımsız davranmadıklarını söyler. Suç işlemesine rağmen yakalanmayanlar olabilir. Yakalanmalarına sebep olan şart ve beceriksizliğe karşı öfke duyanlar olabilir. Fakat tüm bu olasılıklara rağmen, çoğu suçlunun suçluluk ve utanç duyduğu bilinmektedir. Suça sürüklenmiş çocukların yasalara uygun davrananlara hayranlık duydukları gözlemlenmiştir. Suça sürüklenmiş çocuğun ailesi, kendileri yasadışı faaliyetlere karışmış bile olsalar, muhtemelen suçun yanlış bir şey olduğunu söyleyecektir. Bu durumda, suç davranışını açıklarken normlara uyumda içsel ve dışsal gerekliliklerin nasıl etkisizleştirildiğini anlamak önemlidir. Paradoksal biçimde, suç işlemiş çocuk da sosyal düzene bir yönüyle bağlıdır, yaptığından suçluluk ve utanç duyar ve davranışına ilişkin kendince iyi ve kötü tanımı vardır. “... bir çok suç, hukuk sistemi ya da geniş ölçekte toplum tarafından geçerli olmasa da gerçekleştirdiği sapma için suçlu tarafından geçerli görülen gerekçeler şeklinde, suçun savunmasına getirilmiş kabul görmeyen bir genişletmeye dayanır” (Sykes ve Matza, 1957, s. 666). Bu şekilde suçlu gerçekleştirdiği sapkın davranışı rasyonelleştirir ve hem kendi vicdanından hem de toplumsal utançtan korunmaya çalışır.

Gerçekleştirdikleri eylem ile bazı yönleriyle bağlı oldukları toplumsal normlar arasında çelişki yaşayan suçlular belli şartlarda sosyal normları etkisizleştirirler. Yasaların bazı durumlarda kendileri için veya ilgili durum için geçerli olmadığına kendilerini ikna ederler. Bu sayede suçu rasyonelleştirirler. Sykes ve Matza (1957, s. 667-670) suç işlemiş çocuk ve gençler üzerine yaptıkları çalışmalar ve analizlerle açıkladıkları

beş etkisizleştirme tekniği ortaya koymuşlardır. İlki ‘sorumluluğu inkar etme’dir. Kişi eylemin kasti değil kazara olduğunu öne sürer ve/veya suç davranışına sebep olarak yaşadığı mahalle, ailesi gibi dışsal ve kontrolünde olmayan değişkenleri işaret eder. İkinci teknik, ‘zararı inkar etme’dir. Kişi davranıştan kimse doğrudan ve büyük çaplı bir zarar görmedi diye düşünerek, hırsızlığı ödünç alma, çete kavgasını kimseye zararı olmayan kendi içinde bir hesaplaşma olarak nitelendirir. Üçüncü teknik ‘mağduru inkar etme’dir. Kişi işlediği suçta bir haksızlık olmadığına, aksine bir adaletin yerini bulduğuna veya kendi nazarında bir suçluyu cezalandırdığına inanır. Dördüncü teknik ‘kınayanları (yasa uygulayıcıları) kınama’dır. Kişi aile, polis, öğretmenler gibi sosyal kontrol mekanizmalarını ikiyüzlü ve gizli sapkın olarak görüp onlara saldırarak kendi davranışının yanlışlığını baskılar. Sonuncu ise ‘üstün bir değere atıf yapma’ tekniğidir. Kişi suç davranışına kendi için değil ailesine veya arkadaşlarına yardım için karıştığını öne sürer.

Dostoyevski’nin Suç ve Ceza romanında konu edilen Raskolnikov isimli genç (Dostoyevski, 2013, orijinali 1866) işlediği cinayet sonrası suçunu itirafına kadar geçen iki haftalık sürede uzun iç tahlillerle defalarca kendi içinde suçunu rasyonelleştirme çabasına girmektedir. Cinayet gibi tüm kültürlerde suç kabul edilen bir eylem için bile mantıklı gerekçeler arayarak iç gerilimler yaşamış ve vicdanını rahatlatmaya çalışmaktadır. Cinayet öncesi yazdığı ortaya çıkan bir makalesinde, Raskolnikov’un, işlediği suçtan pişmanlık duymayıp suçunu sahiplenenlerin özgürleşeceğini ve kahraman olacağını iddia ettiği ve bunula ilgili Napolyon örneğini verdiği görülmektedir. Zihninde defalarca öldürdüğü yaşlı tefeci kadının ölmeyi hak eden kötü biri olduğuna kendini ikna etmeye çalışmış ancak sadece cinayete tanık olduğu için öldürdüğü diğer kadın, yani tefecinin kız kardeşi, konusunda vicdanı onu rahat bırakmamıştır. İki kadını çok belirgin bir sebep olmaksızın balta kullanarak vahşice katleden Raskolnikov evrensel ölçüde toplumsal normlara ve yasalara aykırı olan uç bir suç davranışı gerçekleştirmiştir. Diğer taraftan da toplumsal normlardan tamamen bağımsız, adeta bir “suçlu alt kültürünün kendine ait normları” (Cloward ve Ohlin, 1960; Cohen,1955) ile düşünmeyi ve davranmayı başaramayıp büyük bir ruhsal buhrana sürüklenmiştir. Hem “toplumsal sözleşmeyi” (Rousseau, 2016, orijinali 1762) ihlal etmesi hem de suçluluk duyması paradoksalıdır. Gerçekleştirdiği eyleme ilişkin Raskolnikov ne tamamıyla toplumsal normları dışlayabilmekte ne de tamamıyla yaşadığı topluma uyum sağlamayı başarabilmektedir. Tüm bu süreçte Raskolnikov’un işlediği suçu rasyonelleştirme çabası

ile aynı düşünce süreci, romanın yazıldığı 1866'dan yaklaşık 90 yıl sonra Sykes ve Matza (1957) tarafından 'etkisizleştirme' adı altında açıklanmıştır.

Özetle, etkisizleştirme teorisi suç işlemiş kişilerin toplumun geri kalanından farklı bir durumda olmadığını savunmaktadır. Bu görüşe göre kişiler işledikleri suç nedeniyle pişmanlık ve utanç duyabilir. Bu nedenle bireyler çeşitli etkisizleştirme teknikleri ile işledikleri suçun vicdani yükünü hafifletecek açıklamalara girişebilir. Bir sonraki bölümde toplumsal süreçler ve bireyin toplum ile etkileşimi üzerinden suç ve sapma davranışını açıklayan diğer bir kuram ele alınmaktadır.

3.3.3. Sosyal kontrol ve sosyal bağ kuramı

Enformal sosyal kontrolün özü gencin veya çocuğun ailesine veya topluma açık şekilde belirtilmiş kurallar, denetleme ve cezalandırma gibi kontrol ve aidiyetlik bağı ile bağlı olmasıyla ilişkilidir. Kontrol kuramları çocuk suçluluğunun ortaya çıkması veya önlenmesinde ailenin rolüne ağırlık verir (Burfeind ve Bartusch, 2011, s. 171). Sosyal kontrol kuramlarına göre, çocuklar dışsal sosyal kontrol veya içsel kontrol yoksa suça karışmakta özgürdür. Bu bakış açısında temel soru "İnsanlar neden suç işlemesinler?"dir. Bu görüşe göre suçtan kaçınmanın sebebi de sosyal normlara bağlanıp bu normları içselleştirmekte yatar. En bilindik sosyal kontrol kuramı Hirschi'nin (1961) sosyal bağ kuramıdır (Sims, 2006, s. 85).

Hirschi'nin sosyal bağ kuramına göre suç, bireyin içinde yaşadığı toplumla, örneğin ailesiyle, arkadaşlarıyla, sosyal bağlarının zayıflamasının bir sonucudur. Hirschi (2009) bireyin sosyal bağının özünü dört başlık altında ele alır. Bunlardan ilki 'bağlılık'tır (İngilizcesi attachment). Bağlılık, aile okul ve arkadaş grubunda olunan kişiler tarafından kabul görme, böylece sosyal normlara uygun davranarak sapkın davranışlardan kaçınmayı içerir. Psikolojideki "superego" (bilinç ve ahlaki değerler) kavramına benzetilebilir. Sosyal bağın ikinci bileşeni 'adanmışlık'tır (İngilizcesi commitment). Eğitim almak, iş kurmak, erdemli olmak gibi toplumca kabul görmüş geleneksel rutin aktivitelere zaman ve enerji harcamayı kapsar. Bağlılık için "superego" (bilinç), adanmışlık için "ego" (sağduyu) denebilir. Geleneksel veya hatta geleneksel olmayan uğraşlara adanmışlık gösterenlerin toplumsal normlara da uygun davrandıkları ortaya konmuştur. Üçüncü başlık 'meşguliyet'tir (İngilizcesi involvement). Bu kavram günlük düzende yapılan aktiviteler ve boş zaman ile ilgilidir. Randevular, yetiştirilecek işler, işte

geçirilen vakit ve günlük benzeri planlar ile meşgul olan kişiler suç davranışına yönelmeyecektir. Çocuk ve gençleri suçtan uzak tutmak için, onlara kontrolsüz boş vakitler yerine uygun rekreasyon imkanları sunulmalı. Sosyal bağın özünü oluşturan son başlık ‘inanç’ tır (İngilizcesi belief). İnanç, kişinin toplumsal yasa, değer ve normlara uyması gerektiğine ne kadar inandığı ile ilgilidir. Kişinin inancı ne kadar zayıfsa, kuralları çiğneme olasılığı o kadar yüksek olacaktır (Hirschi, 2009, s. 16-34).

Richmond Gençlik Projesi’nin verilerini kullanarak Hirschi tarafından geniş bir ölçekte test edilen sosyal bağ kuramı daha sonra da birçok araştırmacı tarafından da test edilmiştir. Suç bilimi alanında önemli bir yer işgal eden sosyal bağ teorisine bağlı olarak araştırmacıların çocuk ve genç suçluluğuna ilişkin başlıca çıkarımları aşağıda sıralanmıştır:

- Akranlara olan bağlılık eğer bu akranlar suç davranışı sergiliyorsa suça meyli artırabilir.
- Gözetim altında yapılan boş zaman aktiviteleri (okul aktiviteleri, okuma yapmak, TV izlemek, bisiklet sürmek gibi yarış içermeyen sporlar) suç davranışı ile negatif korelasyon gösterirken, gözetimsiz ve kontrolsüz bir şekilde (örneğin arkadaşlarla dışarda takılmak) suç davranışı ile pozitif korelasyon göstermektedir.
- İnancın suç davranışı ile ilintisi oldukça azdır. İnancın suç davranışının sebebi olmaktan çok sonucu olduğu söylenebilir.
- Birçok araştırma sosyal bağ kuramının dört elementinin büyük çaplı suçlardan çok küçük çaplı suçlarla yüksek ilişkide olduğunu ortaya koymuştur.
- Araştırmalar sosyal bağ bileşenlerinin çocukların farklı yaş dilimlerinde farklı etkilere sebep olduğunu ifade eder. Ergenliğin ilk dönemlerinde ebeveyn bağlılığı, orta dönem ergenlikte okula adanmışlık, orta ve ileri ergenlikte ise inanç en etkili elementtir (Burfeind ve Bartusch, 2011, s. 175).

Sembolik etkileşimci suç teorileri fenomenolojik bakış ile örtüşmektedir. Fenomenolojik bakışla suç teorilerinin ayırt edici özelliği, belirtilen bir epistemolojiye – sosyal gerçekliğin doğasına- dayanmalarıdır. Bu özellik bilme, yorumlama, anlam ve bunun yanında algı, biliş ve olayların çerçevelenmesi gibi kavramlarla ilişkilidir. “Fenomenolojik suç teorisi kurulmalıdır” diyerek Manning ve Raphael (2012, s. 2) suç üzerine gündelik hayattaki etkileşim ve anlamı dikkate alan çalışmalar yapmış düşünürlerin ve sosyal bilimcilerin fikirlerinin tek bir çatı altında toplanmasını önermiştir. Fenomenolojiye göre suç, aktörlerin hareketleri ve bu hareketlerdeki anlamlar ve diğer

insanların bu duruma tepkilerinin incelenmesiyle açıklanabilir. Suç, anketlere verilen cevaplarla değil ancak doğal etkileşim içinde incelenebilir. Goffman (1961, 1963), Lemert (1951, 1972) ve Becker'ın (2008) eserleri Etiketleme Teorisi'ni oluşturan ve suç çalışmalarında oldukça fazla alıntılanan kaynaklar olmuştur. “Çocukların suça sürüklenmesi” kavramını geleneksel değerler ve sokaktaki değerler arasındaki gerilimden yola çıkarak inceleyen Matza'nın (1990) çalışmaları da fenomenolojik bağlamda özgün bir yer işgal etmektedir. Etiketleme Teorilerine karşılık Sosyal Kontrol Teorileri suçluluğu zayıf toplumsallaşma ile ilişkilendirmiştir (Manning ve Raphael, 2012, s. 1-26).

Özetle, bu bölümde suç olgusunun anlaşılmasında sosyal etkileşime odaklanan suç kuramları tartışılmıştır. Bu görüşe göre suç kendiliğinden dışarıda var olan bir sosyal gerçeklik değil, toplumsal olarak inşa edilen bir olgudur. Bu süreçte yasal olarak suç kabul edilen davranışlara ilave olarak, toplumsal normlara göre sapma olan davranışlar da eklendiğinde kişiler suçlu olarak etiketlenebilir. Kişiler yasal olarak suç kabul edilen davranışı kendi öznel değerlendirmelerine göre suç olarak kabul etmeyebilir. Suç davranışı toplumsal bağlarla ve süreçlerle yakından ilgilidir. Tüm bu yönleriyle fenomenolojik yaklaşım ile en çok örtüşen sosyolojik suç kuramları sembolik etkileşimci kuramlardır. Fenomenolojik bakış da sembolik etkileşimci suç kuramlarında olduğu gibi kişilerin sapkın ve suçlu olarak etiketlenme süreçleriyle ilgilenir. Diğer bir örtüşen yön ise toplum yapısından çok bireylerin öznel deneyimlerini konu etmeleridir. Fenomenoloji olguların nedenleriyle değil bir olgunun ne olduğuyla ve bireylerin kendi davranışlarına yükledikleri anlam ile ilgilenir. Bu çalışmada sembolik etkileşim başlığı altında toplanan suç kuramları da suçun nedenlerini bulmak ve toplumda değişim yaratmak ile ilgilenmez. Etkileşimsel kuramlar suç ve sapmanın tanımı ve sosyal süreç ve etkileşimlerin anlamı üzerinde durur. Buraya kadar çocukların suça sürüklenmesini açıklayan kuramlar tartışılmıştır. Bir sonraki bölümde suça sürüklenen çocuk olgusu, ilgili kavramlar ve suça sürüklenme ile ilişkilendirilen sosyolojik belirleyenler çerçevesinde incelenmektedir.

4. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK OLGUSU

Bu bölümde sırasıyla çocuk, çocuk suçlu ve suça sürüklenme kavramları tanımlanmakta ve tartışılmaktadır. Devamında çocukların suça sürüklenmesi ile ilişkilendirilen sosyolojik belirleyenlere yer verilmektedir. Yaş, cinsiyet, aile, etnik kimlik, toplumsal sınıf ve yoksulluk, toplumsal çevre ve ilişki ağları çerçevesinde suça sürüklenme literatürü ele alınmaktadır.

4.1. Çocuk

Türkçe’de “çocuk” için farklı tanımlar vardır. Bunlar en yaygın kullanılan anlamından mecaz anlamına kadar çeşitlik gösterir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre çocuk kelimesi en yaygın kullanımlarıyla, küçük yaştaki kız ve erkek; bebeklik ve erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız anlamına gelmektedir. Çocuk kelimesinin mecazi anlamı, büyüklere yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse; belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse şeklindedir.⁸ Çocuk kelimesinin Türk dilindeki etimolojisine bakıldığında, kelime kökeninin *çi-çi* veya *çu-çu* (bebek) olduğu görülmektedir. Türk tarihinde çocuk kelimesi ilk kez bir yazılı kaynakta "domuz yavrusu, her şeyin küçüğü" anlamında Divan-i Lugat-it Türk'te (1070) kullanılmıştır.⁹ Özetle, yazılı ve konuşma dilinde yaygın veya mecaz anlamıyla çocuk kelimesi oldukça farklı anlamlar içerse de, kelime kökeninin de ima ettiği şekilde genel olarak küçük yaş grubundaki bireyler için kullanılmaktadır. Sözlük tanımına göre çocukluk döneminin başlangıcı doğumdur fakat bittiği yaş açık uçlu bırakılmıştır.

Tarihsel olarak bakıldığında, ortaçağda *çocuk* terimine rastlanmamaktadır. Beş-yedi yaşa kadar olanlar bebek, bu yaştan üstündekiler de yetişkin dünyasının bir parçası kabul edilmişlerdir. Ayrıca bir *çocukluk* dünyası veya dönemi mevcut değildir. Günümüzde çocuk istismarı veya çocuğa şiddet kapsamındaki ebeveyn ve çevre davranışları ortaçağda günlük hayatın olağan dinamikleridir. Çocukluk kavramı ve algısında değişimin başlaması 1600’lü yıllara denk gelmektedir. Takip eden iki yüz yılda *çocukluk* kavramı üst ve orta sınıfta kabul edilmiş, çocuk eğitimi ve ilgili konularda

⁸TDK çocuk tanımı, <https://sozluk.gov.tr/> 15.03.2020

⁹<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/%C3%A7ocuk> 15.03.2020

devrim yaşanmıştır. Yoksullar arasında ise eskisi gibi, çocuklar yetişkinlerin dünyasını paylaşmayı sürdürmüştür. Sonraki iki yüz yıl ise artık çocuğu koruyan yasaların hayata geçirildiği dönem olmuştur. Çocukların çalışması yasaklanmış, okula gitme zorunluluğu ve daha birçok düzenlemeler getirilmiştir (Gander ve Gardiner, 1993). Günümüzde yasal düzenlemeler ile çocukluk dönemi koruma altında görünse de, çocukların mağduriyetleri sona ermiş değildir.

Psikoloji disiplini çocuk kavramını sınırları yaş ile çizilmiş bir dönem olarak ele almaz. Psikolojide gelişim aşamaları yaşam boyu süren evreler şeklindedir. Kişinin gelişimi biyolojik, çevresel ve ruhsal özellikler ile şekillenir. Her gelişim dönemi kendine has gelişimsel hedefleri içerir (Erikson, 2014). Erikson'un (2014) ortaya koyduğu ve kabul gören sekiz gelişimsel evreden "rol kargaşasına karşı kimlik evresi" (12-18 yaş) bireyin kimlik inşasının şekillendiği, kim olmayı seçeceği dönem olarak, suça sürüklenme ve cezai sorumluluk alt yaş sınırı (Türkiye için 12 yaş) ile çakışan psikolojik gelişim dönemi olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde çocuk bir rol kargaşası yaşamakta ve benlik algısını oluşturmaktadır. Bu kadar kritik bir dönemde antisosyal davranışlar ve devamında suça karışmak çocukların bir kısmı için suçlu kariyerine ilk adım niteliğindedir. Suça sürüklenme ve devamında yaşananlar ilgili gelişimsel aşamayı sağlıklı tamamlamayı engellediği gibi, domino etkisiyle takip eden gelişimsel evrelere de eksik girmeye neden olacaktır. Özetle, psikoloji disiplini içinde çocukluk dönemi yaş ile belirtilmemiş, gelişim aşamaları ile tarif edilen evreler kullanılmıştır.

Tıbbi açıdan çocuk kavramı da çeşitli belirsizlikler içerir. Konuyu çocuklarda tıbbi *aydınlatılmış onam* kavramı çerçevesinde tartışmak yerinde olacaktır. *Aydınlatılmış onam* bireyin kendisine yapılacak tıbbi uygulamalar konusunda karara katılım hakkının yasalarca güvence altına alınmasıdır. Çocukların bu hakkı çocuğun gelişimsel düzeyine, hastalık türüne, toplumun çocuğa bakış açısına ve yasal mevzuata göre değişir. Örneğin, Hollanda'da on iki, Danimarka'da on beş yaş ve üstü çocuklar sağlıkla ilgili kararlarını almak için onay verebilirler. Türkiye'de hastanın onamının sadece kendisinden alınma yaşı on sekizdir. Ancak, 0-13 yaşta onam çocuğun yasal temsilcilerinden, 13-18 yaş aralığında hem çocuğun kendisinden hem de yasal temsilcilerinden alınır. On üç yaş sonrasında çocuk 0-13 yaş grubundan farklı olarak iyiyi kötüyü ayırt ettiği dönemde kabul edilir (Ay, Çınar, Boztepe, 2019).

Hukuki olarak çocuk kavramı *cezai sorumluluk* ile tanımlanmaktadır. *Cezai sorumluluk*, “Ceza hukukundan kaynaklanan sorumluluktur. Bu sorumluluğun doğması için kişinin suç olarak nitelendirilen fiilleri işlemesi gerekir”.¹⁰ Türk Ceza Kanunu’nda cezai sorumluluk yönünden "çocuk", on iki yaşını tamamlayıp on üç yaştan gün almış olmayı ve on sekiz yaşını aşmamayı, yani on dokuzundan gün almamış olmayı ifade etmektedir.¹¹ Bu tanıma göre Türkiye’nin ceza adalet sisteminde on dokuz yaş ve üstü "yetişkin" olarak tanımlanmaktadır. Cezai sorumluluk yaşı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.¹²

Hukuk sistemi içinde “çocuk” kavramının tanımı ve sınırları bazı durumlarda farklılık göstermektedir. Örneğin, Türk Medeni Kanunu’nda “Evlenme kişiyi ergin kılar” ifadesi yer almaktadır. Hukuki olarak olağan evlenme yaşı olarak on yedi yaşın doldurulması, olağan dışı evlenme yaşı olarak ise on altı yaşın doldurulması şartı getirilmiştir. Hatta “On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir” hükmü hukuki olarak çocuğu ergin kılmaktadır.¹³ Oysa Türk Ceza Kanunu cezai sorumluluğu düzenlerken “erginlik” kavramını değil, “yaş” kavramını dayanak noktası kabul etmiştir. Dolayısıyla kişi on altı yaşını doldurup evlense ve böylece erginlik kazansa yahut on beş yaşını ikmal edip mahkemece ergin kılinsa bile cezai ehliyet açısından çocuktur, çünkü cezai ehliyet açısından çocukluk “ergin” olmakla değil, on sekiz yaşın doldurulmasıyla sona erer.¹⁴

Görüldüğü gibi ceza hukuku açısından on sekiz yaş ve altında yer alan her birey çocuk olarak tanımlanmaktadır. Ancak, çocukların cezai sorumlulukları yaş aralıklarına göre de farklılaşmaktadır. Örneğin Türk Ceza Kanunu’nda 12-15 yaş ve 15-18 yaş aralığı için cezai sorumluluk farklıdır. Türk Ceza Kanunu’na göre on iki yaşını doldurmamış

¹⁰https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/1598/mod_resource/content/2/14.HFT_Ceza%20Hukuku.pdf (16.03.2020)

¹¹<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> 20.02.2019

¹²Cezai sorumluluk alt yaş sınırı, Tazmania (Avustralya), Bangladeş, Kıbrıs Rum Kesimi, Gana, İrlanda, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Pakistan, Sudan ve Suriye için alt sınır 7 yaş; Sri Lanka ve İskoçya’da 8 yaş; Irak ve Filipinler’de 9 yaş; Avustralya (birçok eyaleti), Nepal, Yeni Zelanda, Nikaragua ve İngiltere’de 10 yaş; Kanada, Kore ve Uganda’da 12 yaş; Cezayir, Çad, Fransa, Polonya ve Tunus’ta 13 yaş; Bulgaristan, Çin, Almanya, Macaristan, İtalya; Japonya, Libya, Romanya, Rusya, Vietnam ve Yugoslavya’da 14 yaş; Danimarka, Mısır, Finlandiya, Norveç, İzlanda, Peru, Sudan ve İsveç’te 15 yaş; Arjantin, Azerbaycan, Bolivya, Şili, Küba, Portekiz, İspanya ve Ukrayna’da 16 yaş; Belçika, Kolombiya, Panama ve Peru’da ise 18 yaş olarak kabul edilmektedir. http://www.kriminoloji.com/Cocuk_suclulugu-Oguz_Polat.htm 15.03.2018

¹³<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> 20.02.2019

¹⁴<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> 20.02.2019

olan çocukların cezai sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. On iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde cezai sorumluluğu yoktur ve on iki yaşını doldurmamış olanlardaki gibi güvenlik tedbirleri uygulanır. Ancak işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde, bu çocuklar hakkında suçun türüne göre yedi yıla on iki yıl arasında hapis cezasına hükmolunur. Cezai indirimler sonrası, bu yaş grubunda her fiil için verilecek hapis cezası altı yıldan fazla olamaz. Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında ise suçun türüne göre dokuz yıldan yirmi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Cezai indirimler sonrası 15-18 yaş grubunda işlenen her fiil için verilecek hapis cezası sekiz yıldan fazla olamaz.”¹⁵

Türkiye’nin 1990 yılında imzaladığı, 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır¹⁶. Buna bağlamda Türk Ceza Kanunu’nda çocuk ifadesinden henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişilerin anlaşılacağı belirtilmiştir.¹⁷ Bu çalışmada da “çocuk” ifadesi on sekiz yaşına kadar olan bireyler için kullanılmaktadır.

4.2. Çocuk Suçlu

Türk hukuk sisteminde on sekiz yaşına kadar her birey çocuktur ve çocuklar on iki yaşından itibaren cezai sorumluluk kapsamına girmektedir. On iki yaşından itibaren her hangi bir suç fiili işleyen çocuğun hukuken ve toplumsal olarak nasıl tanımlandığı önemlidir. Fenomenoloji olgulara verilen anlam ile ilgilenir. Fenomonolojik bakış ile yürütülen bu çalışmada, çocuk ve suç olgusunun bir arada hangi isimle anıldığı, nasıl kavramsallaştırıldığı, bu kavramsallaştırmanın ne anlama geldiği önem taşımaktadır. Evrensel ölçüde bakıldığında, Birleşmiş Milletler uluslararası çocuk mevzuatı içinde yer alan *Pekin Kuralları* (1985), çocukların suç işlemesi ve yargılanması konusunda tanımlar

¹⁵Türk Ceza kanunu Madde 31 <https://www.mevzuat.gov.tr > MevzuatMetin > 1.5.5237.pdf> 20.02.2019

¹⁶BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 1 <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> 20.02.2019

¹⁷5237 sayılı TCK 6. maddesinin “b” bendi. <https://www.mevzuat.gov.tr > MevzuatMetin > 1.5.5237.pdf> 20.02.2019

da içeren uluslararası kabul gören bir deklarasyondur. Bu deklarasyonda *çocuk* “ilgili hukuk sistemleri uyarınca, bir suçu işlemesi ile ilgili olarak yetişkinlerden farklı şekilde muamele edilen küçük veya gençler” olarak tanımlanmıştır. Pekin Kurallarına göre *suç*, ilgili hukuk sistemleri uyarınca, kanuna göre cezalandırılabilir olan her türlü davranıştır. *Çocuk suçlu* ise, “suç işlediği ortaya çıkan veya suç işlediği iddia edilen küçük veya gençtir.”¹⁸ Bu uluslararası belgede çocuk “suçlu” olarak tanımlanmıştır. Bu deklarasyonun İngilizce’sinde de “juvenile offender” (Türkçesi çocuk suçlu) terimi kullanılmıştır.¹⁹ Yani aynı şekilde juvenile (Türkçesi çocuk) ve offender (Türkçesi suçlu) kelimeleri bir arada kullanılmıştır. İngilizce “juvenile” kelimesi “çocuk, genç, henüz yetişkin olmayan” anlamındadır ve Türk hukuk sistemindeki karşılığı olarak “çocuk” ifadesi kullanılmaktadır. Fenomenolojik olarak bakıldığında, “çocuk suçlu” kavramsallaştırması hukuken çocuk olarak tanımlanmış ve suça karışma ile ilişkileri yetişkinlerden farklı olarak muamele gören bu yaş grubunu “suçlu” olarak etiketlemektedir. Kanunen suç olan bir davranışı dahi gerçekleştirse bir çocuk hala tamamen bağımsız bir birey değildir. Bu yönüyle eğer ortada bir suç eylemi varsa çocuk bu suçun failidir ancak toplumsal yönden çocuk bu suç eylemi ekseninde aynı zamanda bir mağdurdur. Bu nedenlerle günümüzde çocukların karıştığı suç eylemlerini tanımlamak için “çocukların suça sürüklenmesi” (İngilizcesi juvenile delinquency) ifadesi daha çok tercih edilmektedir. “Çocuk suçlu” ifadesi sınırlayıcıdır. Bu ifade sadece eylemin sonucunu gösteren bir kavramdır ve bu eyleme dahil olan toplumsal süreçleri göz ardı eder. “Suça sürüklenen çocuk” ifadesi ise çocuğun henüz yetişkin bir birey olmadığını ve onu suç işlemeye götüren toplumsal süreçlerin olabileceği varsayımını içermektedir. Türk hukuk sistemi de “suça sürüklenen çocuk” ifadesini kullanmaktadır.

¹⁸United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules) Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985. cocukhaklari.barobirlik.org.tr › cocukadaletsistemininuygulanmasi 04.01.2020

¹⁹<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf> 17.03.2020

4.3. Suça Sürüklenen Çocuk

Çocuk Koruma Kanunu'nda²⁰ (2005) *suça sürüklenen çocuk*, “Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk” olarak tanımlanmıştır. Böylece çocukların durumu ile yetişkinlerin durumu arasında farklılık yaratılmak istenmiştir. Kanun, koruyucu ve destekleyici tedbirlerin, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirler olduğunu belirtmiştir. Suça sürüklenen çocukların cezalarının infazı da yetişkinliklerden farklılık arz etmektedir (Ek 1).

Hukuki süreç, adli belgeler ve ilgili kurumlarda “suça sürüklenen çocuk” ifadesi kullanılmaktadır. Akademik çalışmalarda ise, suç ve çocuk konusuna yaklaşımda kavram birliği olmadığı görülmektedir. Türkiye ulusal tez merkezi arşivindeki tez başlıklarına bakıldığında, 71 tanesinde “çocuk suçluluğu”, 12 tanesinde “çocuk suçlu”, 45 tanesinde “suça sürüklenen çocuk”, 9 tanesinde ise “suça sürüklenme” ifadesi kullanıldığı tespit edilmiştir.²¹ Bu durumda, toplam 137 tezin 83’ünde çocuk “suçlu” olarak belirtilmiş iken, 54 tezde toplumsal süreçleri dikkate alan “sürüklenme” ifadesi kullanılmıştır. İnternet arama motoru (Google) taramasında²² ise, “çocuk suçlu” için 9 bin 860 bağlantı, “suça sürüklenme” için ise 6 bin 960 bağlantı listelenmiştir. Öyleyse, Türkçe’de “çocuk suçlu” ve “suça sürüklenme” ifadelerinin dolaşımı arasında belirgin bir fark yoktur. İngilizce dilinde yapılan taramada ise, “juvenile offender” (Türkçesi çocuk suçlu) için 478 bin bağlantı, “juvenile delinquency” (Türkçesi suça sürüklenme) için 4 milyon 460 bin bağlantı listelenmiştir. İngilizce sayfalarda iki ifade arasındaki dolaşım oranı farkı önemlidir. İngilizce’nin dünyada baskın akademik dil olduğunu varsayarak, denebilir ki uluslararası ölçekte “suça sürüklenme-delinquency” güncel olarak tercih edilirken, Türkiye’de “çocuk suçlu” ve “suça sürüklenme” ifadelerinin çeşitli disiplinlerce kullanımları arasında belirgin bir fark bulunmamaktadır. Türkiye’de kanunlar ve mahkeme dosyalarında kesin olarak “suça sürüklenen çocuk” ifadesi kullanılır iken, suç ve çocuk konusuna odaklanan sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, sağlık hatta hukuk

²⁰5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr > MevzuatMetin > 1.5.5395.pdf> 20.02.2019

²¹<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> 17.03.2020

²²www.google.com Erişim: 17.03.2020

disiplinlerindeki bilimsel çalışmalarda her iki ifade de aralarında belirgin bir ayrım olmadan kullanılmaktadır.

Türkiye’de suç ve çocuk konusundaki akademik çalışmalarda “çocuk suçluluğu” ve “suça sürüklenme” ifadelerinin kullanımında bir ayrıma gidilme eğilimi vardır ve “suça sürüklenme” ifadesinin kullanılması sosyolojik olarak kapsayıcıdır. Örneğin, çeşitli disiplinlerden 50 sosyal bilimcinin dahil olduğu *Suçta Sürüklenen ve Mağdur Çocuklar* başlıklı kitap (Hançerli ve diğerleri, 2011) suç ve çocuk konulu 38 makaleden oluşmaktadır. Başlıkta “suça sürüklenen çocuk” ifadesi kullanılmakta ve kitap içinde makalelerin gruplandığı temaları belirten dört iç başlığın tamamında da kavram birliğine gidilerek editörler “suça sürüklenen” ifadesini kullanmaktadır. Ne var ki, kitaptaki 38 makalenin başlıkları incelendiğinde 6 tanesinin “çocuk suçlu/suçluluğu” ifadesini, 6 tanesinin ise “suça sürüklenme” ifadesini kullandığı görülmektedir. Suç ve çocuk alanlarında çalışan sosyal bilimcilerin arasında bu konuda bir kavram birliği olmadığı ifade edilebilir. Akademik çalışmalardaki eğilimlere ve çocuk ve Türk ceza kanunundaki suç konulu maddelere bakıldığında ise, gelecek yıllarda “suça sürüklenme” ifadesinin bilimsel çalışmalarda yaygınlığının artacağı öngörülmektedir.

Çocuk koruma Kanunu’nun 2005’te kabulünden itibaren “suça sürüklenme” ifadesi resmi olarak kullanılmaktadır. Bu kanundan önceki çocuk ve suç konulu kanun 1981 yılında kabul edilen Çocuk Mahkemeleri Kanunu’dur. Bu kanunda on sekiz yaşını doldurmamış kişiler için “küçükler” ifadesi kullanılmaktadır. Bir çocuğun suç işlemesi olgusu için ise “çocuk suçluluğu” ifadesi kullanılmaktadır. “Suça sürüklenme” ifadesi 2005 yılı öncesinde kullanılmamaktadır. Çocuk ve suç olgusunu konu edinen bazı çalışmalarda “kanunla ihtilafa düşen” (İngilizcesi children in conflict with law) ifadesine de rastlanmaktadır. Bu ifade Çocuk Mahkemeleri Kanunu (1981) ve Çocuk Koruma Kanunu’nda (2005) kullanılmamaktadır. İngilizce “child in conflict with law” (Türkçesi kanunla ihtilafa düşen çocuk) ifadesi için arama motoru Google tarandığında 79 bin 100 sonuç elde edilmektedir. Aynı tarama “children in conflict with law” (Türkçesi kanunla ihtilafa düşen çocuklar) ifadesi için yapıldığında 158 bin sonuç listelenmiştir. Aynı tarama Türkçe dilinde yapıldığında “kanunla ihtilafa düşen çocuk” ifadesi için 171, “kanunla ihtilafa düşen çocuklar” ifadesi için ise 615 sonuç elde edilmiştir.²³ Uluslararası ve ulusal düzeyde yaygın kullanımın “suça sürüklenme” olduğu görülmektedir. “Kanunla

²³www.google.com Erişim: 17.07.2020

ihtilafa düşme” ifadesinin kullanımı yaygın değildir. Bilimsel çalışmalarda kanunla ihtilafa düşen ve suça itilmiş çocuk ifadeleri eş değer anlamda kullanılmaktadır. Kanunla ihtilafa düşen çocuk ifadesi, “... toplumun normlarına uymamış, uyamamış, yasaya aykırı bir davranışta bulunmuş çocuklar. Yani suç davranışı nedeniyle kanunla çatışmaya düşmüş...suça sürüklenmiş, suça yönelmiş, suça itilmiş...” şeklinde tanımlanmaktadır (Acar, 2009, s. 293). Görülmektedir ki “kanunla ihtilafa düşen” ve “suça sürüklenmiş” çocuk ifadeleri çocukların mağduriyetlerini ve korunmasını da içermektedir. “Çocuk suçlu” ifadesine göre suç verili kabul edilen bir olgudur ve bu suç tespit edilip cezalandırılmalıdır. Bu ifade ile suç işleyen kişinin yani çocuğun içinde bulunduğu gelişimsel dönem, çevresel faktörler ve çocuğun aynı zamanda işlediği suçun mağduru da olduğu gerçeği önemsenmemektedir.

Özetle, çocuk kavramının farklı tanımları bulunmaktadır. Mecazi anlamda yetişkinler dahil her yaş grubu için ayrı anlamlarla kullanılırken, psikolojide bir gelişim evresi olarak ele alınmaktadır. Tarihsel olarak çocuk kavramının 400 yıllık bir geçmişi vardır. Tıbbi alanda kullanımı ülkeden ülkeye farklılık göstermekle beraber ilgili ülkedeki kanuni düzenlemeye bağlıdır. Türk hukuk sistemine göre 18 yaşını doldurmamış her birey çocuktur. Bu çalışmada “çocuk” ile 18 yaşını doldurmamış bireyler kast edilmektedir. Çocuk ve suç kavramları birlikte incelendiğinde ise her ne kadar evrensel ölçekte “suça sürüklenme” ifadesi yaygın olsa ve Türkiye’de de benzer bir eğilim bulunsa da, Türkiye’de sosyal bilim çalışmalarında “çocuk suçluluğu” ve “suça sürüklenme” ifadelerinin her ikisi de kullanılmaktadır. “Suça sürüklenme” ifadesi çocuğu suça iten toplumsal faktörleri de içermesi yönünden sosyolojik olarak kapsayıcıdır ve bu çalışmada çocuk ve suç olgusu için “suça sürüklenme” ifadesi kullanılmaktadır. Bir sonraki bölümde çocukların suça sürüklenmesi ile ilişkilendirilen etmenler ele alınmaktadır.

4.4. Türkiye’de Suça Sürüklenen Çocuklar

Bu bölümde Türkiye’de çocuk ve gençlerin suça sürüklenmesiyle ilgili istatistiki veriler ele alınmaktadır. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü verilerine göre, Türkiye’de son dokuz yılda (2011-2019) "Kamu Davası Açılan Dosyalardaki Suça Sürüklenen Çocuk Sayıları"²⁴ 2011’de 263 bin 905; 2012’de 290 bin

²⁴<http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> 02.01.2020

879; 2013'de 319 bin 739; 2014'de 318 bin 915; 2015'de 300 bin 818; 2016'da 256 bin 159; 2017'de 235 bin 269; 2018'de 228 bin 616 ve 2019'da 235 bin 079 şeklindedir. Bu veriler ceza mahkemelerinde görülen davalardaki suça sürüklenen çocuk sayısını göstermektedir. Bu verilere önceki yıldan devreden ceza dosyaları da dahildir. Davaların uzun sürmesi nedeni ile suçun işlendiği yıl ile ceza davasının devam ettiği yıl farklılık göstermektedir. Yukarıdaki veriler o yıl içinde ceza mahkemelerinde davası devam eden suça sürüklenmiş çocukları göstermektedir. Örneğin 2019 yılı için, geçen yıldan devren gelen suça sürüklenen çocuk sayısı 104 bin 096'dır. Yıl içinde açılan dosya sayısı 117 bin 001'dir. 2019 yılı için, karara bağlanan dosyalardaki suça sürüklenen çocuk sayısı ise 128 bin 593'tür.

Emniyet birimlerine getirilen çocuk sayısı Adalet Bakanlığı bünyesindeki suça sürüklenen çocuk sayısından farklılık göstermektedir. Örneğin, 2016 yılı istatistiklerine göre, Türkiye'de 22 milyon 891 bin 140 çocuk bulunmaktadır. Bu çocuklardan 333 bin 435'i güvenlik birimlerine mağdur, fail veya bilgisine danışılma sebepleriyle getirilmiştir. Bu sayı 2015 yılına göre %10 daha fazladır. 2012-2018 verilerine bakıldığında, güvenlik birimlerine getirilen çocukların sayısı her yıl önceki yıla göre artmaktadır. Güvenlik birimlerine 2016 yılında gelen veya getirilen çocukların %65,4'ü erkek, %34,6'sı ise kız çocuğudur. Bu çocukların %47,5'i mağdur olarak, %32,6'sı kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiasıyla (suça sürüklenme), %12,3'ü bilgisine başvurma amacıyla, %3,5'i kayıp (hakkında kayıp müracaatı yapıp daha sonra bulunan) ve %4,1'i ise bu nedenlerin dışındaki nedenlerden dolayı gelmiş veya getirilmiştir. 2016 verilerine göre bu çocuklardan suça sürüklenme sebebiyle güvenlik birimlerine getirilen çocuk sayısı 108 bin 675'dir. Suça sürüklenen çocukların %36,1'ine yaralama, %23,1'ine hırsızlık, %10'una 5682 Sayılı Kanun'a muhalefet, %5,5'ine uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak, %3,5'ine cinsel suçlar, %3,4'üne mala zarar verme, %3,3'üne ise tehdit suçu isnat edildi.²⁵ Bu çocuklardan 2 bin 578'i tutuklu veya hükümlü olarak ceza evindedir.²⁶ Bu sayıya çocuk yaşta suç işlemiş ve mükerrer suç veya mahkumiyetin devamı nedeniyle hala cezaevinde olan 18 yaş üstü gençler ve denetimli serbestlik sisteminde bulunanlar da eklendiğinde sayı oldukça büyümektedir.

²⁵<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24680>, 10.04.2018

²⁶<http://t24.com.tr/haber/cezaevlerinde-2-bin-578-cocuk-var-son-8-yilda-17-cocuk-hayatini-kaybetti,401059>, 10.04.2018

Çocukların ciddi suçlar da işleyebildikleri bir gerçektir. Örneğin, 2014 yılında Ceza Mahkemelerinde görülen dava dosya verilerine göre çocuklara karşı 17 bin 859 cinsel saldırı suçu işlenmiş olup bu suçların %25'ini yine çocuklar işlemiştir. Türkiye'de 2016 yılı içinde Ceza Mahkemelerinde açılan davalarda vücut dokunulmazlığına karşı suçlarda çocukların sanık olma oranı %10 ve malvarlığına karşı suçlarda çocukların sanık olma oranı %17'dir. Çocuk suçlarının yıllara göre değişim durumuna baktığımızda ise "Çocuk ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri" yargılamalarında verilen karar sayıları 2007'de 51 bin 205 iken bu rakam 2014'te 165 bin 189'a yükselmiştir. Adalet Bakanlığınca paylaşılan 2019 yılı istatistiklerine göre, 2018 yılında Türkiye'de Cumhuriyet Başsavcılıkları hazırlık aşaması dosyalarında yer alan toplam şüpheli kişi sayısı 13 milyon 180 bin 991'dir.²⁷ Bu sayıların yaklaşık %6 veya %7'sini (bu oran yıllara göre farklılık arz etmektedir) çocukların oluşturduğu varsayıldığında suça sürüklenme olgusu Türkiye'de toplumsal bir gerçektir.

İstatistiklerde yansıyan bu toplumsal gerçeklik devlet politikalarının da odağı haline gelmiştir. Türkiye'de çocukların suça sürüklenmesi ile mücadelenin ve bu bağlamda risk öngörülerinin Milli Eğitim Bakanlığı Eylem Planlarında, Milli Eğitim Bakanlığı Şura toplantılarında ve Beş yıllık Kalkınma Planlarında ele alındığını görüyoruz. Milli Eğitim Bakanlığı 2014 Stratejik Eylem Planı²⁸ belgesinde çocuk ve suç konusu ele alınmıştır. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı²⁹ (2007-2013) özellikle çocuk suçluluğu ekseninde değerlendirilebilecek ifadelerle yer vermiştir. 18. Milli Eğitim

²⁷<http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> 02.01.2020

²⁸Tehditler:

Madde 5- Risk altındaki çocukların sayısındaki artış

Stratejik Hedefler:

Stratejik Hedef: 3 6 Eğitimde kademeler arası geçişteki kayıpları en aza indirmek için ilköğretimden ortaöğretime geçişte %85 olan ülke oranını 2014 yılı sonuna kadar %95'in üzerine çıkarmak

Stratejik Hedef: 8 2 Eğitim sistemi içindeki öğrencilerin bireysel farkındalık düzeylerini, kendilerini ifade etme ve yeteneklerini sergileme, güçlerini geliştirmek üzere sosyal, kültürel, sportif ve sanatsal faaliyetlere katılım düzeyini plan dönemi sonuna kadar %100 arttırmak.

https://sgb.meb.gov.tr/Str_yon_planlama_V2/MEBStratejikPlan.pdf 02.01.2020

²⁹Madde 258. Çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar ve zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması ile çalışan çocuk sayısında azalma olmasına rağmen, çocuk işçiliği, sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar sorunu önemini korumaktadır.

Madde 272. Giderek hızlanan değişim süreci aile ve toplum içi kültürel ve sosyal ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi, aile içi iletişimde geleneksel yöntemlerin dışına çıkılamaması ve eğitim sisteminin aşılamayan sorunları gençlerin aileden kopma, toplumsal sorunlara duyarsızlaşma, ümitsizlik ve özgüvensizlik gibi sorunlarını ve bunun sonucunda şiddete eğilimini artırmıştır. www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/oik676 02.01.2020

Şurası 2010 Sonuç Raporu³⁰, çocukların suça sürüklenmesi boyutunda ifadeler içermektedir. TBMM Şiddet Araştırma Komisyon Raporu (2007) o dönemde medya ve toplum gündeminde suça sürüklenen çocukların artması üzerine mecliste oluşturulan bir araştırma komisyonunun konuya ilişkin kapsamlı çalışmasının sonuçlarını içermektedir.³¹ Suç ve suça sürüklenme yok edilemez ancak yönetilebilir ve çeşitli önlemler uygulanabilir. Devlet politikaları ve çocukla ilgili çalışan diğer kurumların eylem planları bunun için suça sürüklenmenin nedenlerine yönelik tedbirler içermektedir. Bu tedbirler çocuğun suça sürüklenmesine zemin hazırlayan kaynaklara yöneliktir. Bu bağlamda bir sonraki bölümde suça sürüklenme araştırmaları ekseninde çocukları suça iten bazı belirleyenler ve kaynaklar değerlendirilmektedir.

4.5. Çocukların Suça Sürüklenmesinin Belirleyenleri

Suç araştırmalarının üzerinde durduğu en önemli meselelerden biri suça sürüklenmeyi etkileyen veya belirleyen etkenlerin ve dinamiklerin neler olduğudur. Suça sürüklenme ile ilişkilendirilen toplumsal etkenler vardır. Örneğin suça sürüklenen çocuğun toplumsal ilişki ağları risk faktörleri içermektedir. Çocuk ve gençlerin hayatında risk faktörleri kadar koruyucu faktörler de bulunmakla birlikte, risk faktörlerinin baskın gelmesi durumunda çocuk adım adım suç davranışı içine çekilmektedir. Bu bölümde,

³⁰ Adalet Bakanlığına bağlı ceza infaz kurumlarındaki eğitim faaliyetleri Millî Eğitim Bakanlığı ile iş birliği yapılarak düzenlenmeli, Eğitim fakültelerinde bu kurumların ihtiyaçlarına cevap verebilecek derslerin müfredata eklenmesi ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır.

- Risk altında ve dezavantajlı konumda olan çocukların tespiti yapılarak bu çocuklara yönelik eğitim çalışmaları artırılmalı; terör, göç, madde bağımlılığı, parçalanmış aileler, iletişim araçlarını kötüye kullananlar vb. risk faktörleri göz önünde bulundurularak önleyici rehberlik çalışmalarına ağırlık verilmeli, bu konuda bölgenin ve yörenin özelliğine uygun olarak disiplinler arası ekip çalışmaları mülki amirlerin koordinesinde hayata geçirilmelidir.

- Sokakta yaşayan, çalıştırılan, mevsimlik işçi olarak çalışan vb. sebeplerle okul dışında olan çocuklara yönelik psikolojik danışma ve rehberlik hizmet modelleri geliştirilmeli ve bu çocukların ortaöğretime erişimini sağlayacak yeni düzenlemeler yapılmalıdır. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-surulari/dosya/12> 02.01.2020

³¹ Şiddet olaylarına karışma riski yüksek olan çocuklar ile ailelerinin belirlenmesi, sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve güvenlik açısından daha “hakkaniyetli” hizmet alması sağlanmalıdır. Risklerin belirlenmesinde; ailenin sosyo-demokratik özellikleri, ekonomik düzey, göç etme durumu, çocuk ya da gençte şiddet eğilimleri bulunması, vb. özellikler “değişken” olarak kullanılabilir.

- Çocuk ve gençlerde şiddet ya da ilgili risk faktörlerinin dağılımı ile ilgili veriler belirli aralıklarla iller bazında toplanmalı ve her ilde sorun boyutunu saptama, gerekli müdahale programlarını planlayabilme ve uygulamalardaki gelişmeleri takip etme açısından kullanılabilmelidir. İllerden gelen veriler ışığında Türkiye için yıllık ya da daha az sıklıkta periyodik raporlar hazırlanmalıdır.

- Okulların ve sosyal çevrelerinin sosyal risk haritaları çıkartılmalı... daha sorunlu yerlerde, okul rehberlik servisleri ve RAM’lar güçlendirilmeli... bu hizmet alanlarında rehber öğretmen sayıları artırılmalı... diğer disiplinlerden elemanlara da yer verilmelidir.

suça sürüklenme ile ilişkilendirilen yaş, cinsiyet, sosyal sınıf, yoksulluk, okul, akran ve aile ilişkileri gibi sosyolojik belirleyenler konu edilmektedir.

4.5.1. Yaş ve mükerrer suçlar

Suça sürüklenme çocukluk çağı suçlarını kapsayan bir kavramdır. Çocukluk çağı suçları çocuğun içinde bulunduğu yaş dilimine göre nicelik ve nitelik olarak farklar göstermektedir. Çocukluk çağı aynı zamanda çoğu mükerrer suçlunun ilk suçunu işlediği dönemdir. Bu bağlamda ilk suç işleme yaşı da önemlidir. Bu bölümde dünyada ve Türkiye’de suça sürüklenme ve çocuğun yaşı konusunda yapılan bilimsel çalışmalar tartışılmaktadır.

Suça sürüklenme çalışmalarında yaş faktörü, çocukların karıştıkları suç türleri, işlenen suçların sayısal dağılımı, çocukluktaki zirve suç yaşı gibi özellikler ile ilişkilendirilir. Suç oranlarının en yüksek olduğu yaş onlu yaşların sonudur ve bu durum yirmili yaşların ortalarına kadar devam etmektedir. Ergenlik dönemi ve genç yetişkinlik döneminde yüksek olan suçluluk oranı ilerleyen yaşla birlikte keskin bir düşüş göstermektedir. Bunu yaklaşık 200 yıl önce ilk tespit eden Fransız kriminolog A. Quetelet olmuştur ve günümüze kadar birçok araştırmada aynı sonuç tespit edilmiştir. Şiddet suçlarından tutuklanmada zirve yaş on sekiz iken, mala karşı işlenen suçlarda zirve yaş on altıdır. Yaş faktörü cinsiyete göre kıyaslandığında kız çocukların şiddet suçlarında en yüksek oranlara ulaşmaları erkek çocuklardan daha erken yaşta olmaktadır. Beyazlara göre kıyaslandığında siyahi çocukların suç işleme davranışları erken yetişkinlik yıllarına kadar devam etmeye eğilimlidir. Suç işlemede zirve yaş on altıdır ve sonra yaş artıka suç işleme oranı azalmaktadır. Bu azalma, yaşa bağılı olarak kişiliğin olgunlaşması, suçun bedelinin fark edilmesi, akran etkisinin azalması, erkekler için testosteron hormonun azalması, para kazanmak için bir işte çalışılması gibi sebeplerle açıklanmaktadır (Regoli, Hewitt, Delisi, 2014: s. 66).

Suç ve yaş ilişkisine bakıldığında, suç işlemede zirve yaş olarak 16-18 yaş aralığının öne çıktığı daha sonraki yaşlarda bu istatistiğin düştüğü bilinmektedir. Bu konuda önemli bir ayrıntı ise, suç işleyenlerin sayısını bilmek kadar suçlular tarafından suç işleme oranlarını bilmek de önemlidir. Bazı kişiler aynı suçu işlemeye devam etmektedir. Suç başlangıcı ile suçlu kariyerine dönüşüm arasında tutarlı bir değişim

olmaz. Muhtemelen en büyük suç potansiyeli suçun zirve yaptığı 16-18 yaşta değil, 30 ve 40 yaş arasında gerçekleşmektedir. Farklı suç türleri farklı yaşlarda zirve yapar. Bunun nedeni muhtemelen bir suçlu grubunun diğeriyle değiştirilmesinden değil, suç işleyenlerin suç türü değişimini yansıtır. Suç işleme konusunda uzmanlık yaşla birlikte artar (Farrington, 1986).

Zirve suç yaşının 16-18 olarak ortaya konması, bu istatistiki bilginin yanıltıcılığını da kendi içinde barındırmaktadır. Örneğin bir dönem Türkiye’de çok yaygın olan “kapkaççı çocuklar” olgusunda olduğu gibi bazı çocuk suçları mitleştirilir ve toplumda suç korkusuna dönüşür. “Kapkaççı çocuklar” mitinde yanıltıcı olan: sayıca çok görünen çocuk yaştaki suçlar, ciddi suçları barındırmamaktadır ve mitleştirilen suça karışan çocukların sayısı oluşan “kapkaççı” korkusu oranında yüksek değildir. Bunun yanında, bu çocuklar suç sarmalının toplumsal mağdurlarıdır. Buna benzer şekilde bir yanılgıya örnek ABD’de “superpredators” (Türkçesi aşırı saldırganlar) olarak adlandırılan suça sürüklenmiş çocuklardır. Bu ifade, rehabilitasyon çalışmalarının faydasız olduğu tehlikeli gençler için kullanılmaktadır. Neredeyse sadece Afro-Amerikan gençler için kullanıldığı için ırkçı bir söylem olarak kabul edilir.³² Illionis’te medya ve toplumsal algıda “superpredators” diye adlandırılan çocuk suçluların sayısı aslında bir elin parmaklarını geçmemektedir. On yaşından küçük çocukların dahi yetişkin suçlular ile aynı şekilde muamele edilmesi ve aynı şekilde hapsedilmesinin 1990’ların sonuna kadar devam ettiğini aktaran Miller ve diğerleri (2006, s. 188) bu çocuklarla ilgili algı ve gerçeğe ilişkin durumu şöyle özetlemiştir:

Çalışmalar açıkça gösteriyor ki yetişkinlerle aynı şekilde adli yargılamaya tabi tutulan çocuk suçlular mükerrer suçlulara dönüşüyor. Bir de çocuklar suç işleyen olmaktan daha çok suç kurbanı olmaktadır. ‘Superpredators’ bir mittir. Bu efsanevi tehlikeden toplumumuzu korumak için tasarlanan politikalardansa, toplumun korkularının istenmeden ortaya çıkan sonuçlarından bizi koruyacak politikalara ihtiyacımız var (Miller ve diğerleri, 2006, s. 188).

Bir bireyin aynı tür suçu birden fazla tekrar etmesine mükerrer suçluluk denmektedir. Bu durum kronik suçluluk ve suç kariyeri olarak da adlandırılmaktadır. Mükerrer suçlular ortak özellikler taşırlar. Örneğin, ilk ciddi suçlarını on yaşından önce işlerler ve on sekiz yaşlarına kadar ciddi bir polis kayıtları oluşur. Bu kişiler küçük yaşlardan itibaren anti sosyal davranışlar için risk faktörü oluşturan yetersiz sinir sistemi,

³²<https://www.urbandictionary.com/define.php?term=superpredator> erişim 06.04.2020

tepkisellik, konuşma ve okuma sorunları, fiziksel saldırganlık, madde kullanımı gibi bazı özelliklere sahiptir. Tüm bu antisosyal davranışların yanında kronik suçluların uç örneklerde mağduriyet öyküleri vardır. Fiziksel, cinsel veya duygusal istismar, ihmal, yoksulluk, sağlıksız yaşam tarzlarına ve rol modellere maruz kalma (çete, suç veya madde kullanımına karışmış ebeveynler gibi) risk faktörleri temel mağduriyet kaynaklarıdır (Regoli, Hewitt, Delisi, 2014: s. 68).

Çocukluk çağında işlenen suçlar çeşitli sosyal süreçler sonunda bireyin tekrar ettiği davranışlara dönüşebilmektedir. Aynı suçun birden fazla kez tekrar edilmesi mükerrer suçluluktur ve bu durum çocuklukta suça sürüklenmenin suçlu kariyerine dönüşmesi ile ilişkilendirilmektedir. Mükerrer suçluları konu alan çalışmalar (Cottle ve diğerleri, 2001; Farrington, 1992; Kızmaz, 2006; Steiner ve diğerleri, 1999) yetişkin hayatta tekrar eden suç işleyenlerin ilk suç işleme yaşlarının çocukluk yıllarına denk geldiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, 10-16 yaş aralığında suç kaydı olanların üçte birinin 17-24 yaş aralığında tekrar suç işlediği ve yaklaşık yarısının 25-32 yaş aralığında mükerrer suç işlediği görülmüştür. Cinsiyet açısından bakıldığında, erkek çocuklar için ilk suç işleme yaşı ne kadar erken ise bu kişinin mükerrer suçluya dönüşme olasılığı o kadar yüksektir. Erken yaşta suçla tanışan çocuklar çok uzun zamana yayılmış olarak ve çok sayıda suça karışmaktadır. Öyleyse, yetişkin mükerrer suçları üzerine yapılan çalışmalar çocuk ve gençlerin suça sürüklenmeleriyle ilgili de çıkarımlar sağlayabilir. Mükerrer suçların kökleri çocukluk çağına dayanmaktadır. (Farrington, 1992). Bu yönüyle, bir ülkede suça sürüklenen çocukların durumu, gelecek yıllarda o toplumdaki suç olgusunun nasıl şekilleneceğine dair ipucu vermektedir. Suça sürüklenme sadece çocukluk yıllarına ait bir olgu olmayıp, ileride suçlu kariyerine dönüşecek sürecin ilk adımlarının atıldığı dönemdir.

Çocukluk çağındaki antisosyal davranışlar, suç davranışına yönelme ve suç davranışının tekrar edilmesi yetişkinlikte devam eden suç kariyerinin başlangıcı olmaktadır. Örneğin, 12-15 yaş aralığında suça sürüklenmiş çocukların sosyo-demografik özelliklerini tespit eden çalışmadan (Kurtuluş ve diğerleri, 2009, s. 8-14) elde edilen verilere göre, 12-15 yaş aralığında mükerrer suç ile adli tıp başvurularının oranı %25,4'tür. Bu yaş grubundaki suça sürüklenmiş çocukların %84,9'u erkek çocuktur. Çalışmada konu edilen çocuklar suç işledikleri iddiası ile değerlendirilmek üzere bir tıp fakültesinin adli tıp bölümüne getirilen çocuklardır. Türkiye'deki yasal düzenlemeye

göre, 12-15 yaş arasındaki bir çocuk suç işlediğinde, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yönünden yeterince gelişip gelişmediği konusunda değerlendirilir. Bu çalışmada değerlendirilen çocukların % 93,2'sinin işlediği iddia edilen suçun hukuki anlam ve sonuçlarını anlamada ve davranışlarını yönlendirmede yeterli olduğu tespit edilmiştir. Vakaların %67,3'ü mala karşı suçlar olup, bunların da %66,4'ü hırsızlık suçudur. Mala karşı suçlar 12-15 yaş aralığında en yaygın suç türü olmasına ilaveten bu yaş grubundaki mala karşı suçların %67,3'ü mükerrer suçtur. 12-15 yaş aralığında mala karşı suçlar en çok tekrar edilen suç davranışdır. (Kurtuluş ve diğerleri, 2009, s. 8-14). İstanbul'da suça sürüklenen çocuklarla yapılan bir çalışmaya (Erdoğan, 2010, s. 37-61) göre ise, çocuklar %56 oranla en fazla yağma suçu işlemektedir. Bu araştırmaya göre bu çocukların %84'ünün geçmiş suç kaydı yoktur, suç organize değildir ve bu çocuklar çabucak yakalanmaktadırlar. Bu da ergenlik dönemi özellikleriyle örtüşmektedir.

Ulusal Gençlik Aile Araştırması ABD'de çocuk ve gençlerin suça sürüklenmesi üzerine yapılmış en uzun süreli çalışmadır. Çalışmadaki gençlerden %7'sinin her yıl en az üç suç işlediği ve bir nevi suç kariyerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu özellikteki gençlerin işledikleri suçlar düzenli şekilde suç işlemeyen diğer suça sürüklenmiş gençlerin işledikleri suç türleri ile kıyaslanmıştır. Elde edilen sonuca göre, tekrar eden suçlar işleyen gençler, suç davranışında düzenlilik göstermeyen gruba göre daha şiddetli içerikte olan saldırı, soygun, cinsel saldırı gibi suçlara karışmaktadır. 1960'lardan 1990'lara kadar ABD'de çocukların suça sürüklenmesinde keskin artışlar olmuştur ancak günümüzde suça sürüklenme en düşük düzeyindedir (Regoli, Hewitt, Delisi, 2014).

Özetle, onlu yaşların başlarında çocuklar çeşitli bireysel veya toplumsal nedenlerin birleşimiyle suç davranışına yönelebilmektedir. Suç davranışının zirve yaptığı yaş olarak on altı yaş belirgindir. Bu yaştan itibaren suç sayısı düşüş gösterse de bazı çocuklar yetişkin hayatlarında suç davranışını tekrar etmekte ve mükerrer suçluya dönüşmektedir. Mükerrer suç çocukluk çağında da, özellikle hırsızlık gibi mala karşı suçlarda yaygındır. Suça sürüklenmiş çocukların çoğu erkek çocuklardır. Bir sonraki bölümde suça sürüklenme ve cinsiyet ilişkisi ele alınmaktadır.

4.5.2. Cinsiyet

Suça sürüklenme konulu bilimsel çalışmalarda cinsiyet ve suç konulu sonuçlara ulaşılmaktadır. Erkek ve kız çocukların suç işleme oranları ve suç türleri farklılık göstermektedir. Suç daha çok bir erkek çocuk meselesi gibi görünmekte ve yapılan çalışmalar da daha çok erkek çocuklarla yapılmaktadır. Bu bölümde, çocukluk çağında işlenen suç türlerinin cinsiyete göre farklılaşması, suç çalışmalarının araştırma alanının cinsiyete göre dağılımı ve bunun nedenleri konularındaki araştırma bulguları yer almaktadır.

Çocukların suç işleme oranlarında bir cinsiyet farklılaşması vardır. Erkek çocuklar kız çocuklarına göre suç işlemeye daha yatkındır. Örneğin, ABD’de 18 yaşın altında yer alan kişilerin toplam nüfus içindeki oranı %25’tir. Herhangi bir suçtan tutuklanan çocukların oranı ise %13’tür. Bu çocukların çoğunluğu erkek çocuklardır. Amerika’da çocuk suçluluğu daha çok bir erkek çocuk meselesidir, Özellikle cinayet, tecavüz, soygun, silah taşıma, cinsel suçlar ve kumar gibi daha ağır suçlardan tutuklanan her on çocuktan dokuzunu erkek çocuklar oluşturmaktadır (Regoli, Hewitt, Delisi, 2014: s. 54-58). Suça sürüklenme çalışmalarının çoğunlukla erkek çocuklar üzerine yapılmasını eleştiren Chesney-Lind ve Chagnon (2015, s. 103-120) kız çocuklarının suça sürüklenmesindeki kurban rollerinin ihmal edildiğini öne sürmektedir. Feminist teoriye göre suç araştırmaları, halihazırda baskın olan cinsiyetçilik yerine, cinsiyet eşitliği çerçevesinde kuramsallaşmalıdır.

Suça sürüklenen kız çocuklarının toplam suça sürüklenme oranlarında sayıca az olmasının toplumsal nedenleri vardır. Örneğin, 11 Avrupa ülkesinde ve farklı etnik gruptan gençlerle yapılan çalışma (Junger-Tas, Ribeaud ve Cruyff, 2004) kızlar ve erkekler arasında suç işleme konusunda önemli bir farkın olduğunu ve suça karışmanın erkeklerde daha yüksek olduğunu göstermiştir. Aile ve okuldan kaynaklı sosyal kontrolün suça sürüklenmeye etkisinin kız ve erkeklerde benzer olduğu bulunmuştur. Kız ve erkekler arasındaki suça sürüklenme rakamlarındaki farkın nedeni kızlar üzerindeki sosyal kontrolün daha sıkı olmasındandır (Junger-Tas, Ribeaud ve Cruyff, 2004). Bu çalışma kız ve erkek çocuklarla yapılmış ve toplumsal süreçte cinsiyete bağlı sosyal kontrolün suça sürüklenmeye etkisini göstermiştir. Fakat suça sürüklenme çalışmaları her zaman cinsiyet faktörünü dikkate almamaktadır.

Suç literatürü daha çok erkeklerin neden suç işlediği üzerine çalışmalar içermektedir. Türkiye’de yapılan suça sürüklenme konulu araştırmalarda da çalışma grubu %80 ve üst oranda erkek çocuklardan oluşmaktadır (Çifci, 2008, Erdoğan, 2010; Kurtuluş ve diğerleri, 2009; Küt, 2006; Şahiner, 2010). Kız çocuklarının suça sürüklenmesi suç literatüründe ihmal edilmiş bir alandır. Feminist teori cinsiyetin suçla ilişkisinde cinsiyeti bireysel bir özellik olarak değil sosyal ve kültürel bağlama dayalı ele almaktadır. Kızların çocuk adalet sistemine ilk girmeleri genellikle yaşadıkları bir mağduriyetle ve de devamında evden kaçma ile gerçekleşmektedir. Bir sonraki adım madde kullanımı, sonraki adım ise cinsel faaliyet, kanun ihlalleri ve çete saldırılarıdır. Bu süreçte de okulla bağ kopmaktadır. Feminist teori kız çocuklarını suça sürükleyen aile içi istismar olduğunu savunur. Sosyal olarak cinsel ve fiziksel istismar, yoksulluğun da etkileriyle birleşerek kız çocuklarını suça sürükler. Suça sürüklenmede erkek çocuklar suç işlemeye daha erken başlayıp yetişkinliğe kadar uzanan bir suçlu kariyerine sahip olurken, kız çocuklar evlenince veya çocuk sahibi olunca çeteden veya suç işlemekten ayrılma seçeneğine daha çok başvurmaktadır (Bartollas ve Schmallegger, 2017).

Suç literatüründe hem erkek hem kız çocuklarıyla yapılan çalışmalar sayıca azdır. Bircan ve Bacanlı (2005) liseye devam eden eşit sayıda kız ve erkek öğrencinin suç davranışlarını 35 soruluk “suç davranışı ölçeği” ile ölçmüştür. Soruların amacı “ergenler arasında resmi kurumlara yansımaya ancak yakalanmış olsalardı çoğu suç olarak kabul edilecek ve ergeni yasalarla karşı karşıya getirecek olan davranışları” belirlemektir (Bircan ve Bacanlı, 2005: s. 69). Bu çalışmada ergenlerin suç davranışı puanlarının cinsiyete göre, “kızlar lehine anlamlı olarak farklılaştığı” tespit edilmiştir (Bircan ve Bacanlı, 2005: s. 61). Erkeklerin kızlara göre suç davranışına daha çok yöneldikleri ve bu durumun toplumsal kontrol mekanizmaları ve cinsiyete bağlı toplumsal rol beklentileri nedeniyle olduğu bilinmektedir. (Bircan ve Bacanlı, 2005, s. 76). Suç ve cinsiyete ilişkin bu bilgileri destekleyen birçok çalışmadan biri Hindistan’da suça sürüklenmiş çocukların bulunduğu bir ıslahevinde gerçekleştirilmiştir. Bu ıslahevinde, suç işlemiş erkeklerin sayısı (126 kişi) kızlara göre (42 kişi) daha fazladır. Kızların %73,57’si on altı yaşın üstündedir. Hem kız hem de erkek çocuklarda on altı yaşından sonraki suçların çoğunlukla şiddet içeren suçlar (cinayet, tecavüz, saldırı gibi) olduğu ve bu konuda belirgin bir cinsiyet farklılaşması olmadığı görülmüştür. On altı yaştan itibaren kız çocuklarının işledikleri suçlar çoğunlukla cinayet, saldırı gibi daha şiddet içeren ağır suçlardır. On altı yaştan önce ise kız çocuklarında hırsızlık gibi suçlar yaygındır. Bu

çalışmadaki kız çocuklarının %45,25'i cinayet suçu ile ıslahevindedir. Bu cinayetlerin çoğu da eşlerinden veya akrabalarından gördükleri zorbalık ile ilişkilendirilmiştir (Choudhury ve diğerleri, 2020, s. 193-197).

Özetle, suça sürüklenen çocukların çoğunluğu erkek çocuklardır. Suç çalışmaları da çoğunlukla erkek çocuklar ile yapılmaktadır. Kız ve erkek çocuklar ile yapılan araştırmalar kız çocuklarının suç eğilimlerinin erkeklere göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Kız çocuklarının karıştığı cinayet gibi ağır suçlar eş ve akrabalar ile ilgili gerilimlerle bağlantılı olabilmektedir. Kız çocukları üzerindeki toplumsal kontrolün fazlalığı da suç çalışmalarında ortaya çıkan diğer bir sonuçtur. Hem kız hem de erkek çocukların suça sürüklenmesi ile ilişkilendirilen diğer bir toplumsal belirleyici olan aile bir sonraki bölümde incelenmektedir.

4.5.3. Aile

İnsan hayatında çocukluk çağı çoğunlukla aile içi ilişkilerle şekillenen bir gelişim dönemidir. Aile, bireyi hayata hazırlayan, toplumsallaşmasını sağlayan sosyolojik bir yapıdır. Ancak bireyin içine doğduğu ve temel kültürel değerleri kazandığı bu toplumsal birim her zaman olumlu yaşantılar sunmamaktadır. Bu nedenledir ki, aile suça sürüklenmenin ilişkilendirildiği yaşam alanlarından biridir. Bu bölümde suça sürüklenme çalışmalarının aile konulu sonuçları ele alınmaktadır.

Cambridge Suç Araştırması'nda Londra doğumlu 411 erkek ile sekiz ve kırk altı yaşları arasında dokuz kere mülakatlar yapılmış, bunların sekizine aileleri de katılmıştır. Uzun soluklu yapılan bu araştırmaya göre çocukluklarında en fazla antisosyal davranış gösteren erkek çocukların bu uç davranışları yetişkinliklerinde de devam etmiştir. Genç kronik/mükerrer suçluların bu durumu bir tür kalıtım veya gelenek gibi kendi çocuklarında da benzer seyri izlemiştir. Bu çalışmada kronik genç suçluluğuna ilişkin suçlu ebeveyn, suça sürüklenmiş kardeş, sert disiplin, zayıf gözetim, ebeveyn çatışması, kalabalık aile ve genç anne ailevi risk faktörleri olarak sıralanmıştır (Farrington, 1990).

Türkiye'de yapılan çalışmalarda suça sürüklenen çocukların ailelerine ait sosyo-demografik özellikler benzerlik göstermektedir. Çalışmalar göstermektedir ki, suça sürüklenen çocukların %60 ve üstünde anne-baba sağ ve evlidir. Suça sürüklenen çocukların büyük çoğunluğunun 3-4 kardeşe sahip olduğu ve kalabalık ailede yaşadıkları

tespit edilmiştir. Ebeveynlerin eğitim düzeyi düşüktür. Suça sürüklenen çocuğun ebeveynleri çoğunlukla ilkokul mezunudur (Çıfci, 2008; Erdoğan, 2010; Güneş ve Gökler, 2017; Karataş, 2016; Küt, 2006; Şahiner, 2010; Tezcan, 2015; Yavuzer, 2018). Örneğin, suça sürüklenme ile korelasyon gösteren faktörlerin test edildiği sosyolojik araştırmada (Avcı, 2009), 2005-2006 yıllarında Erzurum ilinde Çocuk Şube'ye gelen/getirilen ve kendileriyle ilgili "Çocuk Bilgi Formu" tutulan 18 yaş altı toplam 1399 kişilik örneklem grubunun formlarına istatistiksel analizler uygulanmıştır. Bu sonuca göre, çocuğun öğrenim durumu, çalışma durumu, göç etmişlik durumu, aile-akraba-çevre ilişkilerinin suçluluğa etkisi vardır. Ayrıca, anne veya baba yokluğunun ve çocuğun yaşadığı yerin (aile, akraba, yurt, yatılı okul vb.) suçluluğa etkisi olmadığı; içinde bulunulan yaş döneminin işlenilen suç türüne etkisi olduğu tespit edilmiştir (Avcı, 2009, s. 176).

Ebeveynlerin özellikleri ve çocukları ile kurdukları bağ suça sürüklenmede belirleyicidir. Örneğin, anne-babanın eğitim düzeyi arttıkça ergenlerin suça karışma oranı düşmektedir. Ebeveynin eğitim düzeyine göre çocuk yetiştirme konusundaki tutum ve davranışları da değişmektedir. Çocuk yaşamının büyük kısmını ailesi ile geçirir. Eğitimli anne baba ile büyüyen çocuklar sorunla baş etmede olumlu yaklaşım sergilemeyi ailede öğrenir (Akduman ve diğerleri, 2007, s. 156-161). Ayrıca, ebeveynlerin çocuklarına sağladığı rehberlik ve gözetim suça sürüklenmeyi belirleyici bir etken olmaktadır. Zayıf ebeveyn rehberliği ve gözetimine yol açan durumlar çocukların suça sürüklenmesi için risk faktörleri olarak görülmektedir (Petrosino ve diğerleri, 2009; Tyler ve diğerleri, 2008). Örneğin, Rathinabalan ve Naaraayan (2017) çocuğun üzerindeki gözetim ve rehberliği azaltan ailevi risk faktörleri olarak babanın yaşının yüksek olması (50 yaş üstü), babanın sigara içmesi, annenin çalışması ve tek ebeveynliliği tespit etmiştir. Özetle, aile içindeki yetersiz iletişim, zayıf gözetime yol açan ailevi özellikler, ebeveynlerin eğitim düzeyinin düşüklüğü gibi etkenler çocukların suça sürüklenmesi konusundaki ailevi risk faktörleri arasındadır.

Ebeveynin çocuğa tavrı ve oluşan sorunlara yaklaşımı çocuğun davranışları üzerinde etkilidir. Siyahi, Hispanik ve beyaz annelerin ebeveynlik stiline araştırıldığı bir çalışmada, sert otoriter (İngilizcesi authoritarian) ebeveynliğin her üç grupta da suça sürüklenmede caydırıcı etkisinin en az olduğu bulunmuştur. Annenin ilgisiz olması sadece beyaz ırktaki çocuklar için suça sürüklenme ile ilişkilidir. Aynı durum siyahiler

ve Hispanikler için geçerli değildir. Her üç grupta da annesini sert otoriter olarak tanımlayan çocukların suça sürüklenme oranları annesini yetkin otoriter (İngilizcesi authoritative) olarak tanımlayanlara göre yüksektir. Sert otoriter ebeveynlik suça sürüklenmeyi önlemeye karşı en etkisiz ebeveynlik türüdür. Ebeveynin desteği suça sürüklenme oranlarını azaltmada en büyük etken olmaktadır (Mowen ve Schroeder, 2015).

Aile ortamı çocuk için hem risk hem de koruyucu faktörleri aynı anda barındıran bir yapıdır. Altı ya da daha fazla risk faktörüne maruz kalan bir çocuğun, sadece bir risk faktörüne maruz kalan bir çocuğa kıyasla, çocukluk çağında şiddet eylemi gerçekleştirme olasılığının on kat daha fazla olduğu bildirilmektedir (Herrenkohl ve diğerleri, 2000). Aile içindeki risk faktörleri bir çocuğu suça veya antisosyal davranışlara sürükleyecekken, koruyucu faktörler çocuğun yaşam seyrini değiştirebilir. Örneğin, aile üyelerinden birinden zarar gören çocuk diğer bir aile üyesi tarafından korunabilmektedir. Otobiyografik eserinde Knausgaard (2016, s. 269) “Beni kurtarmıştı, çünkü o olmasaydı çocukluğum babamla tek başıma geçerdi ve er ya da geç şu veya bu şekilde canıma kıyardım. Ama annem oradaydı, babamın karanlığını dengeliyordu” demiştir. Hayatındaki risk ve gerilim odakları altında çaresiz kalan çocuk ise bir sonraki adım olarak aileden uzaklaşıp, kontrolsüz arkadaş gruplarında anlam arayışına yönelebilir.

Ailedeki iletişim kalıbının çocukların suça sürüklenmesi ile ilişkisi vardır. İşlevsel iletişim açık, hoşgörülü, rehberlik edici ve etkilidir. Bu iletişim kalıbı çocuğun olumlu bir benlik algısı kazanmasını sağlar. İşlevsiz iletişim ise huzursuz bir aile ortamına neden olur. Bu durumda, çocuğun olumlu benlik algısı geliştirmesi zorlaşır ve çocuk olumsuz çevre etkisini yönetemez. İşlevsiz iletişim olan ailelerde çocukların suça sürüklenme oranı yüksektir. Boşanmış ebeveyn ve erkek çocukların suça sürüklenmesi yüksek ilişkilidir. Bunun nedeni tek ebeveynle yaşayan çocuğun ailedeki işlevsel iletişim ortamından mahrum kalmasıdır (Thoyibah ve diğerleri, 2017).

19. yüzyılda ABD’de, her çocuğun doğuştan iyi olduğunu savunan *Child Savers* (Türkçesi çocuk koruyucular) adı verilen bir grup, çocuk suçluluğunun yoksulluk, göç ve yetersiz ebeveyn rehberliği gibi dış faktörlere bağlı olduğu fikrini benimsemiş ve çözüm olarak sorunlu çocukları kötü aile koşullarından çıkarıp iyileştirici ortamlara yerleştirmeyi sunmuşlardır. Çocuk mahkemelerinin ve sığınma evlerinin oluşmasını sağlayanlar da bu gruptur. 1825’te ABD’de türünün ilk örneği olarak açılan New York

Sığınma evinin baştaki ‘çocukları suçtan koruma’ hedefinin ‘toplumu çocuklardan koruma’ya dönüştüğü görülmüştür. Yoksulluk ve benzeri kötü koşullardan alınan çocuğu sığınma evlerinde başka sorunlar karşılamıştır, çocuklar ‘kimliksiz’leşmişlerdir. Aile ve doğal toplumsal çevre içinde sosyalleşmek çocuğa kimlik kazandıran bir süreçtir. Sığınma evlerinde kalan çocuklar bu imkandan yoksun kalmaktadır. Çeşitli toplumsal eleştirilerin devamında çocuk suçluluğunu önleme konusunda yeni çözümler arayışının neticesinde 1899’da Illionis’te Çocuk Mahkemesi kurulmuştur. Önceki çözümlerden farklı olarak, çocukların farklı kurumlarda değil çocuğun ait olduğu ev ve topluluk içinde gözetimi hedeflenmiştir (Regoli, Hewitt ve Delisi, 2014, s. 13-17). Görülmektedir ki aile çocuğun gelişimi için öncelikli ve en önemli kurumdur. Bu nedenle suça sürüklenme araştırmalarının yoğunlaştığı konulardan biri çocuğun içinde bulunduğu ailenin özellikleridir.

Türkiye’de çocuklarının suça sürüklenme nedenlerini aile odaklı ele alan araştırmaları karşılaştıran bir çalışma (Kayma Güneş ve Gökler, 2017), suça sürüklenmenin ailenin yapısal ve niteliksel özellikleri ile ele alındığını belirtmektedir. Yapısal özellikler arasında çocuk sayısı, ailenin parçalanması, ailede suçlu birey bulunması gibi başlıklar bulunmaktadır. Niteliksel özellikler ise ebeveynlik stili, aile içi iletişim gibi etkenlerden oluşmaktadır. Bu çalışmada özetlenen araştırmalara göre, suça sürüklenen çocuklar genellikle dört ve daha fazla çocuklu ailelerden gelmektedir. Boşanma ve tek ebeveyn ile suça sürüklenme arasında dolaylı bir ilişki vardır. Bu durumun iyi yönetilmediği durumlarda ailevi doyumun, iletişimin ve gözetimin azalması halinde suça sürüklenme artmaktadır. Suça sürüklenen çocukların aile yapılarına bakıldığında çoğunda anne-baba evlidir. Suça sürüklenme aile bütünlüğünden çok aile içi iletişimin yetersizliği ile ilişkilidir. Suça sürüklenen çocukların büyük çoğunluğunun ebeveynleri ilkokul veya altında bir eğitim seviyesindedir. Annelerin eğitim düzeyi balalardan daha düşüktür. Suça sürüklenen çocukların yarısından fazlasının ailesinde de suç işlemiş kişi bulunmaktadır (Kayma Güneş ve Gökler, 2017).

Özetle, aile suça sürüklenme çalışmalarında farklı boyutlarda ele alınan bir konudur. Aile, çocuk için birçok problemin çözüldüğü, bakımın ve rehberliğin gerçekleştirildiği bir alandır. Bunun yanında bir takım yapısal ve niteliksel özellikleri ile aile ortamı suça sürüklenmeye yol açabilecek süreçleri de içermektedir. Aile içinde etkili iletişim, yetkin ebeveynlik, sosyo-ekonomik düzeyin yüksekliği gibi etkenler suça

sürüklenmeye karşı koruyucudur. Aile içi iletişimi, gözetimi ve bakımı azaltan her tür yapısal ve niteliksel özellik ve düşük sosyoekonomik durum suça sürüklenme için risk faktörüdür. Ailevi özellikler makro boyutta ailenin ait olduğu etnik kimlik, sosyal sınıf ve sosyo-ekonomik düzey ile de yakından ilişkilidir. Takip eden, bu toplumsal yapılar suça sürüklenme bağlamında tartışılmaktadır.

4.5.4. Etnik kimlik, sosyal sınıf ve yoksulluk

Suçta sürüklenme çalışmalarının bir kısmı, toplum içindeki etnik farklar, sosyal yapı farkları ve yoksulluk ile suç işleme arasındaki ilişki konusunda bilgi sunmaktadır. İstatistiki olarak suç işleme oranları ile korelasyon gösteren etnik kimlik, sosyal sınıf gibi etkenler tespit edilmektedir. Fakat bu durumun altta yatan toplumsal nedenleri de bulunmaktadır. Yasal suç tanımından, güvenlik birimlerinin suç ve suçluya yaklaşımına kadar çeşitli etkenler belli bir toplumsal grubun suçlu olarak etiketlenmesine sebep olabilmektedir. Bu bölümde suça sürüklenme çalışmalarının etnik kimlik, sosyal sınıf ve yoksulluk konulu bulgularına yer verilmektedir.

Her toplum içinde, kamuoyu algısında suç ile ilişkilendirilen bir veya daha çok etnik grup bulunmaktadır. Fakat suça maruz kalma genellikle etnik gruplar arası değil aynı grup içinde gerçekleşmektedir. Örneğin siyahi Amerikalıların ve Hispaniklerin (Latin Amerikalı) beyazlara göre bir suça kurban gitmede de, bir suç işleme konusunda da daha etkin olduklarını gösteren adli kayıtlar ve çalışmalar vardır. Fakat bu durum ırk ve etnik kimlikten daha çok bu grupların yoksulluk, ailevi çözülme ve kültürel faktörler ile bağlantılı risk ortamlarına açık olmalarıyla ilişkilidir (Regoli, Hewitt, Delisi, 2014).

ABD'deki resmi kayıtlardaki istatistiklere göre Afro-Amerikanların kendi nüfuslarına oranla adli yargılama ve hüküm giymede daha fazla yer aldıkları görülmektedir. Ancak öz bildirim yöntemini benimseyen çalışmalara göre suç sıklığı ve yaygınlığı olarak beyazlar ve Afro-Amerikanlar arasında belirgin bir fark olmadığı, farkın tutuklanma ve hüküm giyme boyutunda beyazların lehinde değiştiği ortaya konmuştur. Etnik gruplardaki çocukların disiplinsiz davranışları veya suça karışmalarını altta yatan nedenleri toplumsal özellikler ve ırksal önyargılardır (Bartollas ve Schmallegger, 2017). Belli bir ırk ve etnik azınlığa mensup gençler ABD çocuk adalet sisteminde daha çok bulunmaktadır. Beyazlarla kıyaslandığında, bu çocukların siyahi ve Hispanik olmaları dava sonuçlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuk adalet sistemindeki ırksal

eşitsizliği önlemek veya azaltmak için başlatılan girişimler etkili olmamıştır (Leiber ve Fix, 2019).

Çocukların karıştığı suç olaylarında polisin yaklaşımı söz konusu çocuk grubunun içinde olduğu durumun suç olarak ele alınıp alınmayacağını belirlemektedir. Özellikle etnik gruplara ve azınlık gruplarına mensup çocuklara karşı polisin daha az hoşgörülü olduğu düşünülmektedir. Böylece, ırk ve etnik kimlik nedeniyle azınlık gruplarındaki çocukların karıştığı olaylar suç olarak kayıtlara geçerken, bu gruplar dışında kalanların karıştıkları bazı suç olaylarının görmezden gelindiği algısı vardır. Polis, bazı çocukları tutuklayan veya bazı suçları görmezden gelen kişiler olarak görülmektedir. Bu algının değişmesi için polisin küçük suçlara karışmış çocukları sosyal çalışmacıların, ruh sağlığı uzmanlarının bulunduğu bir merkeze getirmesi gibi çözümler düşünülmüştür. Ancak polis-vatandaş etkileşiminin beklenmedik olumsuz sonuçları da olabilmektedir. Beyaz ve siyahi gençlere karşı polisin yaklaşımına bakıldığında, polisinin yakalama ve tutuklamalarının olumsuz sonuçları genellikle evrenseldir. Ancak beyaz gençlerle kıyaslandığında siyahi gençler polisle daha yüksek düzeyde temas yaşamakta ve polisin yaklaşımından daha az memnun olmaktadır. ırk ve etnisiteye bağlı olarak bu sürecin nasıl şekillendiği önemlidir çünkü gençler üzerinde polis tarafından başlatılan temasın genel etkisi hala orantısızdır ve siyahilerin aleyhinedir. (Slocum ve Wiley, 2018).

Sosyoekonomik statü ve suça sürüklenme arasındaki ilişkiye bakıldığında suçun özellikle alt sınıf eylemi olduğuna dair çok az veri vardır. Çalışmalara göre, hakaret ve sokağa çıkma yasağı ihlali gibi önemsiz suçlar söz konusu olduğunda suç sıklığı ve sayısı olarak gençler arasında sınıf farkına dayalı belirgin bir fark yoktur. Farklı sosyo-ekonomik sınıflardan çocuk ve gençler arasında suç yaygınlığı açısından fark yokken, tutuklanma ve çocuk mahkemesine çıkma konusunda alt sınıf çocuk ve gençleri adli sistemle daha çok karşı karşıya gelmektedir (Bartollas ve Schmallegger, 2017).

Etnik azınlıklar ekonomik kaynaklardan yoksun iseler kendilerini dış dünyaya karşı güvensiz ve dezavantajlı durum içinde bulmaktadırlar. Siyahi çocukların %70'i henüz onlu yaşlarında ve evli olmayan anne babaların çocukları olarak doğmaktadır. Çocukların suça sürüklenmesini azaltan bir faktör olan ailede 'baba rol modeli'nin bu tip çözülmüş ailelerde olmaması ciddi bir sorundur. Her ne kadar çocuk suçluluğu konusu bir 'büyük şehir' sorunu olarak algılansa da şehir ve kırsal alan kıyaslamalı çalışmalar göstermektedir ki aileye ilişkin değişkenler her yerde çocuk suçluluğu ile önemli

derecede ilintilidir. Dezavantajlı aile ortamlarına da bağılı yaşam deneyimleri sözü edilen etnik gruptaki çocukların topluma ve değerlerine karşı güvensiz ve saldırgan bir tutum takınmalarına yol açabilir. Sosyal sınıf ve çocuk suçluğu ilişkisinde de benzer bir şekilde, cinayet, silahlı soygun, tecavüz gibi en şiddetli suçları işleyenler yoksulluk geçmişine sahiptirler (Regoli, Hewitt, Delisi, 2014).

Suça sürüklenen çocuklar çoğunlukla plansız kentleşmenin de etkisiyle yoksulluk, işsizlik, eğitim eksikliği, aile içi çatışma gibi sorunların olduğu ailelerden gelmektedir. Sosyal ve maddi kaynakların yetersizliği çocuklar için beraberinde diğer gerilimleri getirmektedir. Örneğin, çocuk için yetkin ebeveyn davranışı, olumlu akran ilişkileri gibi koruyucu faktörler sosyoekonomik düzey ve sosyal sınıf ile orantılı olarak azalmaktadır. Yoksulluğun baskın olduğu bölgelerde, olumsuz ve suça özendirici akran ilişkileri, ilgisiz ve yetersiz ebeveyn yaklaşımları gibi risk faktörleri yaygındır. Yani yoksulluk suç için bir ön koşul değildir ancak yoksulluğa bağılı şartlar suça sürüklenmeye götüren risk faktörlerini barındırmaktadır. Çocukluk ve gençlikte deneyimlenen yoksulluk ve akademik dezavantajlar, yetişkinlik yıllarında suç işleme konusunda risk faktörü oluşturmaktadır. Suç işlemek ve hapse girmek ise yoksulluğu daha da derinleştirmektedir. Azınlık grupları üzerinde yüksek gözetim olması bu kişilerin ceza sistemi içine daha sık girmesine neden olmaktadır. Gençlik döneminde yapılacak etkili ve yetkin müdahaleler yetişkin yıllarında oluşacak potansiyel suç davranışlarını engelleyecektir (Jaggers ve diğerleri, 2016).

Göç hareketlerine bağılı olarak özellikle büyük şehirlerde, o şehrin ortalama yaşam standardından daha düşük sosyoekonomik koşulların baskın olduğu yaşam alanları bulunmaktadır. Yoksulluk ve beraberinde eşlik eden düşük eğitim düzeyi, kültürel yapı ve demografik özellikler bu bölgelerin suç ile ilişkili anılmasına yol açmaktadır. Bu bölgeler ve bu bölgelerde yaşayanlar toplumsal dışlanma ile de karşılaşmaktadır. İstanbul’da yapılan bir bilimsel araştırma, suça sürüklenen çocukların yoğun olarak yaşadığı mekanlar ile bu mekanların arazi değerleri karşılaştırmasını yapmıştır. Araştırma, “suça sürüklenen çocuklar ve aileleri yaşamak için daha çok kentin arazi değerlerinin düşük olduğu bölgeleri tercih etmektedir” hipotezinden hareket etmiştir. İstanbul için suça sürüklenen çocuklar örneklemine göre oluşturulan suç etkileşim risk yoğunluğu yüksek dört bölge belirlenmiştir. Elde edilen sonuca göre, İstanbul’un bu dört bölgesindeki tüm sokakların arazi değeri ilçe arazi değerlerinin ortalamasının altında ve

hatta çoğunluğu en alt grupta yer kalmaktadır (Altunbaş, 2014). Görüldüğü gibi, yoksulluk bir sarmala dönüşmekte, göç ile yer değiştiren yoksul kitleler belli bölgelerde kümelenmektedir. Bu bölgelerin arazi değeri düşmekte ve yoksulluk sarmalı derinleşmektedir.

Türkiye’de ellili yıllardan günümüze tarım politikaları, terör ve diğer nedenlerle şehre göç ve dolayısıyla kentleşme hızla artmıştır. Hızlı kentleşme ile birlikte eski toplumsal yapılar ve ilişki ağlarında da değişim olmuştur. Bunun yanında hızlı ve plansız kentleşmeyle birlikte şehirlerde gecekondular alanları veya sosyoekonomik düzeye göre ayrışma gösteren kentsel alanlar oluşmuştur. Bu düzensiz kentleşme ile himayecilik olarak adlandırılabilen bir ilişki biçimi hakim olmaya başlamıştır. Suç işleyen çocuk ve gençlerin çoğunlukla şehirde ve gecekondular bölgelerinde oturmaları plansız kentleşme ile ilişkilidir. Türkiye’de kentleşme ile ortaya çıkan sosyal sorunlara yönelik kurumlaşma kentleşme ile aynı hızda gerçekleşmemiştir. Destek kurumları ve önleyici kurumlardaki yetersizlik, çocuk suçluluğunun ortaya çıkmasında ilave bir etkidir (Coşar, 2005, s. 281-327). Yoksulluk, kentleşme, işsizlik, aile içi sorunlar nedeniyle çocuklar aileden uzaklaşmaktadır. Bu süreçte risk faktörlerine açık olan bu çocuklar akran gruplarında ve sosyal çevrelerinde suça sürüklenmektedir. Ardından, yargılama sürecinin uzunluğu nedeniyle suçu kesinleşmemiş çocuklar tutuklu olarak uzun süre ceza infaz kurumunda kalmaktadır. Bu süreçte çocuk eğitiminden ve sosyal yaşamından kopmakta ve eşlik eden kişilik gelişimi sorunları yaşamaktadır (Karataş, 2016, s. 317-333).

Etnik kimlik, sosyal sınıf ve yoksulluk nedeniyle toplumsal risk ve önyargılara açık olan suça sürüklenen çocukların suç davranışına karıştıktan sonra yaşadıkları süreçler de toplumsal dezavantajlarını artırmaktadır. Suça sürüklenen çocukların yakalanma, tutuklanma, yargılanma ve infaz süreçlerine ilişkin araştırma bulgu ve çözüm önerileri konuya katkı sunacaktır. Suça sürüklenen çocukların adli yargılanma sürecinin çocukların sosyal yoksunluklarını daha da derinleştirmemesinin ve tekrar suça itmemesinin bir yolu da polisin verdiği hizmettir. Çocuğun mahkeme süreci başlamadan yapılabilecek müdahaleler çocuğun suç davranışının tekrar etmesini önlemede etkilidir. Bu nedenle çocuk polislerinin uzmanlaşması ve çocuk ile çalışacak polislerin çocuk hakları bilincinin olması sağlanmalıdır (Öntaş, 2008, s. 21-37). Çoğunluğu yoksulluk, aile içi çatışmalar, eğitim düzeyi düşüklüğü ve diğer sosyoekonomik yoksunluklar içindeki suça sürüklenen çocuklar kanunla karşı karşıya kaldıklarında aynı dezavantajların etkisini hissetmeye

devam etmektedir. Bu süreçte çocuk haklarına hakim olan çocuk polislerinin varlığı ve adli yargılanma sürecinde gerçekleşecek iyileştirmeler suça sürüklenen çocuklar için olumlu anlamda dönüştürücü olacaktır. Suça sürüklenmiş çocuklara ilişkin Türkiye’de Çocuk Koruma Kanunu esas alınmaktadır. Bu kanuna ilişkin bazı sınırlılıklar mevcuttur. Örneğin, Tomanbay (2011, s. 17-31) Türkiye’deki Çocuk Koruma Kanunu üzerine değerlendirmesinde bu sınırlılıkları eleştirmektedir. Türkiye’deki Çocuk Koruma Yasası bir koruma yasası değil cezalandırma yasasıdır. Örneğin, Almanya’daki durum ile kıyaslanadığında, Almanya’da çocuk korumaya ilişkin yasalar çocuklar için ceza düzenlemelerini içermez, çocuk ve gençlerin korunmaları için gereken düzenlemeleri içermektedir. Türkiye’deki Çocuk Koruma yasası içerik olarak Almanya’nın Gençlik Mahkemeleri Yasasına karşılık gelmektedir. Bu bir çelişkidir çünkü çocukluk cezalandırılması gereken değil korunması gereken yaş dönemidir. Çocuklar için ceza ıslah edici değil toplum dışına itici olmaktadır. Çocuk ve genç kavramları birbirinden ayrılmalı ve koruma ve ceza konusunda bu iki grup için ayrı yasal düzenlemeler yapılmalıdır (Tomanbay, 2011, s. 17-31). Ümit (2006) ise Çocuk Koruma Kanunu’nun çocuklara özgü kurulmadığını, yetişkinler dünyasından alınan kavram ve kurumlarla oluşturulduğunu belirtmektedir. Bunun sonucunda kaçınılmaz sorunlar ortaya çıkmaktadır. Suça karışmış çocuklara uygulanan soruşturma, yargılama ve infaz süreçleri çözümün değil sorunun bir parçası olmaktadır (Ümit, 2006, s. 336). Çocukların suça sürüklenmesini önlemek için ailerin eğitim, sağlık, konut, sosyal güvence gibi kamu hizmetlerine etkin erişimini sağlayacak hak temelli sosyal politikalar geliştirilmeli ve suça sürüklenen çocukların adli yargılanma süreciyle ilgili iyileştirici tedbirler alınmalıdır (Karataş, 2016, s. 317-333). Adli yargılama süreci ve öncesini kapsayan yasal düzenlemelerde iyileştirmeler ve çocuk polislerinin etkin ve koruyucu müdahaleleri ile suça sürüklenen çocukların toplumsal dezavantajlarının derinleşmesi önlenabilir.

Özetle, bir ırk veya etnik gruba ait kişilerin suç ile teması adli kayıtlara göre yüksek olabilmektedir. ABD’de örneğinde, siyahilerin suç kayıtların beyazlara göre daha yüksek olması, polisin siyahilere yaklaşımı ile açıklanmaktadır. Sosyolojik olarak, suça sürüklenme ırk ve etnik gruptan çok, bu grupların göç, ailevi çözülme, yoksulluk gibi toplumsal risk faktörlerine açık bir sosyal sınıf içinde yer almalarıyla ilgilidir. Bu şartlara doğan çocukların davranışları maruz kaldıkları sosyal dezavantajlar ve aykırı fırsatlar ile şekillenmektedir. Sosyal sınıf ve yoksulluğun şekillendirdiği yaşamlar içinde oluşan sosyal çevre ve ilişkiler ağı çocuğu yasal hedeflerden uzaklaştırabilir. Özellikle akranlarla

kurulan iletişim ve birlikte nasıl vakit geçirildiği çocukluk ve ergenlik dönemindeki davranışların belirleyicisi olmaktadır. Çocuk suç işlemeyi sosyal çevresi içinde öğrenmektedir. Sonraki bölümde suça sürüklenme ve sosyal ilişkiler konu edilmektedir.

4.5.5. Toplumsal ilişki ağları

Gelişme çağında bir çocuğun toplumsal ilişki ağları o çocuğun yaşamı nasıl anlamlandırdığını belirlemektedir. Çocuk aile ilişkileri yanında, okul, mahalle, akran grupları gibi ilişki ağları içinde deneyimler yaşamakta ve hayata dair çıkarımlar elde etmektedir. Çocuğun toplumsal ilişki ağları hem koruyucu hem de risklere açık bir özellik taşıyabilir. Bu ilişkiler ağında yaşananlar çocuğun yaşam seyri için belirleyici olmaktadır. Örneğin, bazı çocuklar suç işlemiş kişilerin olduğu akran gruplarındaki deneyimler sonucu, suç ve adli yargılanma ve hatta mahkûmiyet ile tanışmaktadırlar. Bu bölümde çocukların suça sürüklenmesi ve toplumsal ilişki ağları arasındaki ilişkiye yönelik araştırma sonuçları ele alınmaktadır.

Sert disiplin, zayıf gözetim, ebeveyn çatışması ve benzeri ailevi risk faktörleri içinde yaşayan çocuk zamanla yeni bir sosyal çevreye yönelebilmektedir. Akran ve arkadaş grupları çocukluk çağında zenginleştirici özellikleri kadar, gözetimsiz ve kontrolsüz akran ve arkadaş grupları çocuk için geri dönülmez hasarlara sebep olabilir. Ailesinde suça sürükleyen risk faktörleri olan bir çocuk yüksek ihtimalle kontrolsüz ve riske açık arkadaş ortamlarında bulunacaktır. Aile ortamında var olabilecek koruyucu bireyler sokakta bulunmayabilir ve çocuk yepyeni bir acımasızlıkla yüz yüze kalabilir. Çocuk savunmasız ve yardım beklentisiz bir şekilde akran zorbalığı, benzeri bir darbe veya saldırı yaşayabilir. Aile ortamında olduğu gibi yaşanan şiddeti dengeleyecek bir kişi yanında olmadığında çocuk çaresizlik yaşar. Amery (2015, s. 48) toplama kampında yaşadığı şiddet deneyimini “İlk darpla birlikte dünyaya duyulan güven yerle bir olur... Eğer bir yardım beklenemiyorsa, o zaman diğeri tarafından kurulan bedensel baskı, en nihayetinde topyekün bir imha hareketine dönüşür” şeklinde ifade etmiştir. Bu, gözetimsiz akran gruplarında ve dezavantajlı çevrelerdeki çocuk ve gençlerin yaşayabileceği türden bir deneyimdir. Özellikle suça sürüklenen çocukların olduğu akran grupları kendi içinde acımasızlığı ve akran zorbalığını pekiştirir.

Suçlu akran ve arkadaşlara sahip olmak suça sürüklenme ile yüksek korelasyon göstermektedir. Akranları norm dışı davranış gösteren çocuklar da norm dışı davranmaya eğilimlidir. Akran grupları ergenlik çağında olumlu etkilere de sahiptir, bir şekilde çocukluk ve gençlik çağında akran grupları kişinin hayatında etkilidir. Ergenlik dönemi suçları çoğunlukla tek başına işlenen suçlar değil grup ile işlenen suçlardır. Bu grup çocuğun veya gencin içinde bulunduğu arkadaş çevresidir. Ergenliğin başlarında yaklaşık dört kişilik gruplarda suça karışma yaygın iken, ergenliğin sonlarında bu rakam iki veya üç olarak azalmaktadır. Çocuk veya gencin işlediği suç türü, önceki gruplarında karıştıklarından farklılaşıp son katıldığı grup davranışı ve suç türüne uyumluluk göstermektedir. Bu bulgu, çocuk ve gençlerin akran ve arkadaş gruplarından ne kadar etkilendiklerini göstermektedir. Çocukluk ve gençlik döneminde edinilen sosyal çevrenin etkisi bu kişilerin yetişkinlik yaşamlarında doğrudan ve dolaylı olarak varlığını korur (Eassey ve Buchanan, 2015).

Ergenlik döneminde suça karışmış bireylerin çevrelerindeki insanlarla olumlu etkileşimler içinde olmaları önemlidir. Çocuğun çevresi genellikle aile üyeleri, akranları ve okul ve mahalle ortamından tanıdığı kişilerden oluşmaktadır. Suç işlemiş akranlarıyla vakit geçirmenin çocuk ve gençleri suça sürüklediği bilinmektedir. Bu nedenle, toplumsal çevrelerinde olumlu etkileşime girecekleri insanların desteği, bu çocukların suç işlemiş akranlarıyla geçirecekleri zamanı da azaltmaktadır. Aynı zamanda, olumlu toplumsal etkileşimler yoluyla ergen, olumlu akran bağları kurmakta ve öz güven geliştirmektedir (Smith ve diğerleri, 2016).

Çocuğun çevresi ile kurduğu olumlu ilişkiler çocuk için güvenli bir sosyal ağ oluşturmaktadır. Belirli bir toplumda yaşayan ve çalışan insanlar arasında, bu toplumun etkili bir şekilde işlemlerini sağlayan ilişki ağları bulunmaktadır. Sosyolojide bunun için “sosyal sermaye” kavramı kullanılmaktadır. Sosyal sermaye ile suç arasındaki ilişkiyi tespit etmeye yönelik olarak gerçekleştirilen sosyolojik bir tezde (Altun, 2011), üniversite öğrencileri ile çocuk ve genç hükümlülerden oluşan iki grup sosyal sermaye bileşenleri açısından anketlere verilen cevaplar kullanılarak karşılaştırılmıştır. Anket, 469 üniversite öğrencisi ve 262 hükümlü çocuk ve genç ile gerçekleştirilmiştir. Karşılaştırmada, iki grup arasında önemli farklılıklar bulunmuştur. Bu çalışmada, sosyal sermaye bileşenleri ortalamaları hükümlülerde daha düşük çıkmıştır. Suça karışma ihtimali sosyal sermaye

düşüklüğü ile doğru orantılıdır. Bireyde “biz” duygusunu oluşturan dayanışma ve yardımlaşma duygusu bireyi suçtan uzak tutmaktadır (Altun, 2011).

Suça yatkın ergenlerle yapılan bir araştırmaya (Beşer, 2008) göre, ergenler için aile ortamı, özellikle anne ile ilişkiler, arkadaş grubu ve grup bilinci önemlidir. Ergen içinde bulunduğu yaş döneminde hem bağımsız olmak ister hem de bir güce, otoritenin desteğine ihtiyaç duyar. Aile, okul ve sosyal çevresinde olumlu rol modeli bulamadığında ve çevresindeki yetişkinlerden doğru rehberlik alamadığında uyumsuz-olumsuz davranışlar sergiler. Bu antisosyal davranışları toplum tarafından dışlanmasına neden olur. Bu süreç içinde suça yatkın olan ergenler olumsuz davranışlara sahip olsa da, profesyonel yardım, ilgi, destek ve güvenli bir ortamın sağlanması ergenin yaşadığı sorunları çözmesini sağlamaktadır (Beşer, 2008, s. 197-198).

Sosyal çevrenin etkilerinin çocukların suça sürüklenmesi ve problemlili davranışlarıyla ilişkisini konu alan bir çalışmadan (Çoban, 2012) elde edilen sonuçlara göre suça karışmak ve çocuğun problemlili davranışlara sahip olması arasında anlamlı ilişki vardır. Ailede ihmal edilmek, çocuk yaşta çalışmaya başlama, sokakta yaşama ve madde kullanma suça sürüklenme ve problemlili davranışlar sergileme ile ilişkilidir. Çocuklar arkadaş çevresiyle benzer tür suç ve problemlili davranış kalıplarına sahiptir. Çocukların suça sürüklenmesinde aile en etkili belirleyendir. Çocuğun problemlili davranışlar sergilemesinin kaynağı ise aile içinde, akranlar arasında ve okulda şiddete maruz kalmasıdır (Çoban, 2012).

Çocuk ve gençlerin boş zamanlarını nasıl geçirdikleri de suça sürüklenme ile ilgili olarak önemlidir. Boş zaman, çocuğun okul ve ailevi sorumluluklarından geriye kalan zamandır. Çocuk bu vaktini çoğunlukla oyun gruplarında geçirir. Bu oyun grupları çocuğun yaşadığı sosyal çevre içindeki arkadaşlıklardan oluşmaktadır. Sosyal çevrenin türüne göre, oyun grupları içindeki sosyalleşme çocuğa belli suçlarla ilgili tekniklerin öğretildiği bir ortam oluşturmaktadır. Böylece oyun grupları sokak çeteleşmesine dönüşür ve aile artık çocuğun hayatında çok küçük bir rol oynamaya başlar. Bu süreçte çocuğu akran ve sokak kültürü şekillendirmeye başlar fakat suça sürüklenme için bu tek başına bir açıklama değil sadece etkenlerden biridir. Çocukların boş zaman faaliyetleriyle ilgili diğer bir etken, çocuğun okulla olan ilişkisine bağlıdır. Antisosyal davranış içindeki çocuklar dikkat çekmek ister ve bunu okulda başaramazlarsa, bu tatminin okul dışı ortamlarda ararlar. Okula bağlı olmayan aktivitelerin cazibesi arttıkça çocuğun okul bağı

zayıflar. Çocuk boş zamanlarını düzensiz ve riske açık sosyal gruplarda ve faaliyetlerde geçirmeye başlar (Dönmezer, 1964, s. 341-350). Boş vakitlerinde çocukların akranları ile olumlu bir sosyalleşme içinde olmaları özgüvenlerini artırmakta ve çocukları olumsuz alışkanlıklardan uzak tutmaktadır. Rekreatif sporlar çocuk ve gençlik suçlarının önlenmesi için etkili bir yoldur. Okulda beden eğitimi öğretmenlerinin yönlendirmesi, ailede ebeveynlerin yönlendirmesi ve yerel yönetimlerin gençlik merkezleri benzeri hizmetleri ile çocukların serbest zamanlarını suça sürükleyen risk ortamlarından uzak geçirmeleri mümkündür. Böylece çocuklar ve gençler akranlarıyla olumlu sosyalleşme sağlar ve sokakların belirsizliğinden ve antisosyal davranışlardan uzak durur (Yaman ve Arslan, 2009, s. 445-459).

Okul ve çevre ilişkilerinin suça sürüklenmede önemli bir yere sahip olduğu belirgin olsa da, ciddi suçlar konusunda bireysel faktörler daha açıklayıcı olmaktadır. Okul yaşantılarına bağlı faktörler daha yaygın ama daha basit suçları açıklamaktadır. Suçun nedenini açıklama özelliğinden çok suça sürüklenmenin önlenmesi konusunda okulun rolü daha önemlidir. Okul tabanlı suça sürüklenmeyi önleme programlarının sadece sosyal faktörler kadar fiziksel ve çevresel faktörleri de dikkate alması gerekir. Okul, aileler, öğrenciler, sivil toplum örgütlerinin uyumlu katılımı ve daha özenle uygulanan programlar ile suça sürüklenme gerçeğinin yönetilmesinde okul temelli programlar başarılı olabilir (Welsh ve Harding, 2015). Türkiye’de liselerde çocuk suçluluğunun önlenmesi ile ilgili bir çalışma (Uludağlı, 2011) sonucuna göre, okul kaynaklı koruyucu önlemler suça sürüklenmeyi önlemede etkilidir. Bunun için öğretmenler ve okul yöneticileri etkin role sahiptir. Öğretmenlerin “Okul kurallarının uygulanmasında tutarlı olması” ve “Yeterli seviyede sınıf yönetimi bilgisine sahip olması” önlemleri diğer önlemlere göre daha etkilidir. Çocukların boş zamanları için okul-aile işbirlikli ve okul alanının kullanılacağı çözümler suça sürüklenmeyi önleyici tedbirlerdir (Bilir, 2009: 168-169). Suça karışmış ve suça karışmamış ergen davranışları incelendiğinde, suça karışma için belirleyici olan faktörler bulunmaktadır. Ebeveyni tarafından nerede, kimlerle olduğu ve ne yaptığı bilinmeyen, yakınlık kuracak bir arkadaşı olmayan ve okula düzenli devam etmeyen ergenin suça karışması olasıdır (Uludağlı, 2011, s. 163-164).

Özetle, suça sürüklenen çocuklar konusunda yapılmış çalışmalar suç ve belirleyenleri üzerinde önemli sonuçlara ulaşmıştır. Bu sonuçlar her zaman birbiriyle

uyumluluk göstermemekle beraber suç çalışmaları literatüründe yaş, cinsiyet, aile, etnik kimlik, sosyal sınıf, yoksulluk, okul ve akran yaşantıları gibi etkenler öne çıkmaktadır.

- Suç literatürü daha çok erkek çocuklar ve erkek suçlular üzerinde yapılan çalışmalar içermektedir. Bu yönüyle suç daha çok bir erkek meselesi olarak öne çıkmaktadır. Ne var ki bunu biyolojik cinsiyetle açıklamaktan çok, toplumsal cinsiyet rolleri ile açıklamak daha yerinde olacaktır.
- Yaş yönünden bakıldığında, sayısal açıdan suçun zirve yaşı 16-18 aralığıdır ancak nitelik ve etki yönüyle suç kariyerinde zirve yaş çocukluk yıllarına denk gelmez.
- Irk ve sosyal sınıf faktörlerinin suça sürüklenme ile korelasyonu istatistiki olarak etnik azınlıklar ve yoksul alt sınıf ile uyumluluk göstermektedir ancak bu durumu ırk ve sınıf ile açıklamak yetersiz olacaktır. Azınlık grupları ve yoksul alt sınıfın içinde bulunduğu toplumsal dinamikler suça sürüklenmeyi açıklayabilir.
- Çocuğun aile, okul, akran ilişkileri suça sürüklenmede hem koruyucu faktör hem de risk nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Kısaca, çocuğun toplumsal özellikleri ve sosyal yaşantıları çocuğun suça sürüklenmesinde rol oynar.

Suç ve suça sürüklenme birçok farklı bilim dalının ilgi alanına girmekte ve araştırma konusu olmaktadır. Pozitivist bir bakışla neden-sonuç ilişkisi içinde yapılan suça sürüklenme çalışmaları suçun kaynağı ile ilgili çeşitli bulgular ortaya koymaktadır. Ne var ki, insanın toplumsal davranışı söz konusu olduğunda, en az olguya dair sayısal veriler kadar bu olguyu deneyimleyen kişilerin olguya dair algı ve yaklaşımları değer kazanmaktadır. Bu bir tür büyüteç tutarak olguyu yakından derinlemesine incelemektir. Bu incelemeye imkan veren suça sürüklenme konulu fenomenolojik çalışmalar bir sonraki bölümde ele alınmaktadır.

4.6. Suça Sürüklenmeye Yönelik Bazı Fenomenolojik Çalışmalar

Suçta sürüklenme çalışmalarında, konuya ilişkin suç kayıtları, adli istatistikler ve nicel veriye dayalı çalışmalar nitel çalışmalara göre daha geniş yer tutmaktadır. Nicel veriler suçu ve suça sürüklenmeyi anlamada yardımcı olsa da, kişilerin suça karışma

öncesi ve sonrası süreçte ne yaşadığını göstermekte yetersizdir. Bir olgunun özünü anlamak ilgili olguyu yaşayanların yaşam deneyimleri, olguya dair algıları ve bakışları ile mümkün olabilir. Bu bakış açısının sosyolojik bağlamda görülebileceği araştırma türlerinden biri fenomenolojik yaklaşım ile gerçekleştirilen çalışmalardır. Fenomenolojik yaklaşım nitel araştırma geleneğinin içinde yer almaktadır. Nitel çalışmalar suça sürüklenen çocukların yaşam ve suç deneyimlerini ortaya çıkarmada nicel çalışmalara göre daha güçlüdür. Fenomenolojik yaklaşımın esas alındığı bu çalışma bağlamında, suça sürüklenme çalışmaları kapsamında uluslararası literatür taranmıştır. Taramalarda özellikle son beş yılda yayımlanmış (2015-2019 tarihli) çalışmalar dikkate alınmıştır. Çocukların suça sürüklenmesi konulu fenomenolojik çalışmalar tespit edilmiştir (Ek 2).

Bu çalışmada ulaşılabilen ve fenomenolojik yaklaşım ile gerçekleştirilen suça sürüklenme alanındaki çalışmaların dünyada yayılımına bakıldığında bir çeşitlilik olduğu görülür. Fenomenolojik suça sürüklenme çalışmaları kapsamında, ABD beş çalışma ile fenomenolojik yaklaşımla çocuk suçluluğu çalışmalarının en çok gerçekleştiği ülke olarak öne çıkmaktadır. İncelenen diğer çalışmaların gerçekleştiği bölgelere bakıldığında, İsrail iki çalışma, Avustralya, Filipinler, Güney Afrika, Hawaii, İtalya, Malezya, Pakistan, Mısır, Tayland ve Türkiye birer çalışma ile kapsama alınmıştır.

Bu çalışmalarda seçilen araştırma deseni fenomenolojik nitel araştırma yaklaşımıdır. Çalışmalarda nitel araştırma perspektifi ile uyumlu olarak nitel araçlar kullanılmıştır. En yaygın araç derinlemesine mülakat olarak tespit edilirken (Abdullah ve diğerleri, 2015; Ahmed ve diğerleri, 2015; Basson ve Mawson, 2011; Curcio ve diğerleri, 2015; Diaz ve diğerleri, 2018; Facchin ve Margola, 2015; Gerhard-Burnham ve diğerleri, 2016; Mohamad ve diğerleri, 2013; Omizo ve diğerleri, 1997; Taşgın ve diğerleri, 2015; Yakhnich ve diğerleri, 2019; Wongin ve Paileeklee, 2018), bunun yanında yarı yapılandırılmış mülakat (Pugh-Lilly ve diğerleri, 2001; Taylor ve diğerleri, 2017), gözlem (Mohamad ve diğerleri, 2013), odak grup çalışması (Ahmed ve diğerleri, 2015; Taylor ve diğerleri, 2017), sanat çalışmaları (Mohamad ve diğerleri, 2013), doküman analizi (Mohamad ve diğerleri, 2013), hikaye çalışmaları (Parlak ve Ekşi, 2017), bireysel ve grup terapiler (Persons, 2009) ve bilişsel haritalama da (Gerhard-Burnham ve diğerleri, 2016) kapsamdaki çalışmalarda tercih edilen bilgi toplama araçlarındandır. Fenomenolojik deseni benimseyen çalışmalar suça sürüklenen çocuk ve gençlerin suça sürüklenme süreçlerini ve deneyimlerini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışılan gruba bakıldığında fenomenolojik yaklaşıma uygun olarak çoğunlukla küçük grupların tercih edildiği görülmektedir. Listelenen fenomenolojik çalışmalarda 3 ile 50 arasında çeşitli sayılarda çalışma grupları olduğu saptanmıştır. Çalışma gruplarında cinsiyet dağılımına bakıldığında sadece erkek çocuklarla (Abdullah ve diğerleri, 2015; Basson ve Mawson, 2011; Gerhard-Burnham ve diğerleri, 2016; Omizo ve diğerleri, 1997; Persons, 2009; Yakhnich ve diğerleri, 2019; Wongin ve Paileeklee, 2018) veya sadece kız çocuklarla yapılan çalışmalar (Ahmed ve diğerleri, 2015; Mohamad ve diğerleri, 2013; Parlak ve Ekşi, 2017; Pugh-Lilly ve diğerleri, 2001) olduğu gibi karma çalışma grubu içeren çalışmalar da (Curcio ve diğerleri, 2015; Diaz ve diğerleri, 2018; Facchin ve Margola, 2015; Taylor ve diğerleri, 2017) mevcuttur. Genel suç literatürü eğiliminden farklı olarak kapsama dahil edilen fenomenolojik çalışmalarda erkek baskın bir profil gözlemlenmemiş, her iki cinsten suça sürüklenen çocuk ve gençlerin çalışma grubu olarak tercih edildiği görülmüştür. Çalışılan yaş grupları dikkate alındığında ise 18 yaş altı ve üstü çocuk ve ergen yaştaki gençler seçilmiştir. Bazı çalışmalarda çocuk ve gençlere ilaveten çalışmanın odaklandığı konu ile bağlantılı sosyal çalışmacılar (Ahmed ve diğerleri, 2015; Taşgın ve diğerleri, 2015), öğretmenler (Curcio ve diğerleri, 2015) veya ebeveynler (Yakhnich ve diğerleri, 2019) ile de görüşülmüştür.

Fenomenolojik suça sürüklenme çalışmalarında konu edilen temalara bakıldığında “aile” en öne çıkan alandır (Abdullah ve diğerleri, 2015; Ahmed ve diğerleri, 2015; Curcio ve diğerleri, 2015; Diaz ve diğerleri, 2018; Gerhard-Burnham ve diğerleri, 2016; Mohamad ve diğerleri, 2013). Bunun yanında, çocuk ve gençlerde tecavüz suçu (Basson ve Mawson, 2011), okul suçları (Taşgın ve diğerleri, 2015), ıslah çalışmaları (Persons, 2009), göç (Yakhnich ve diğerleri, 2019), çeteleşme (Omizo ve diğerleri, 1997), sevgili (flört) şiddeti (Taylor ve diğerleri, 2017), madde kullanımı (Facchin ve Margola, 2015) gibi konular da çalışmalarda ele alınan alanlardandır.

4.6.1. Suça sürüklenen kız çocukları

Fenomenolojik çalışmalarda genel suç literatüründen farklı olarak sadece kız çocuklarına odaklanan çalışmaların bulunması dikkat çekmektedir. Fenomenolojik yöntem amaçlı seçilmiş, küçük gruplarla çalışma üstünlüğü sağlamaktadır. Böylece suça sürüklenme araştırmacıları sadece kız veya sadece erkek çocuklardan oluşan gruplarla

çalışabilmektedir. Bu durum çocuk ve gençlerin suça sürüklenme süreçlerini cinsiyet bağlamında derinlemesine anlamayı sağlamaktadır.

Sadece kız çocuklarla yapılan çalışmaların (Ahmed ve diğerleri, 2015; Mohamad ve diğerleri, 2013; Parlak ve Ekşi, 2017; Pugh-Lilly ve diğerleri, 2001) sonuçları, çoğunlukla erkek egemen olan suç literatürüne özellikle toplumsal cinsiyet bağlamında ciddi bir katkı niteliğindedir. ABD’de on bir siyahi ergen yaşta kız çocukla gerçekleştirilen fenomenolojik çalışmada (Pugh-Lilly ve diğerleri, 2001) yarı yapılandırılmış mülakat kullanılmıştır. Çevrelerini düşmanca ve destekten yoksun olarak niteleyen suça sürüklenmiş kız çocuklar, varsaydıkları tehditlere karşı kendilerini korumak için saldırgan tavırlar gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bu tespit sosyolojik suç kuramlarından Genel Gerilim Teorisi (Agnew, 2001) ile uyumludur.

Hayatlarındaki gerilimlerle baş etmekte yetersiz kalan kız çocuklar antisosyal saldırgan tavırlara yönelmektedir. Suç kayıtları ve istatistikler sadece suça sürüklenen kız çocuklarının erkek çocuklara göre sayıca az olduğunu göstermektedir. Fenomenolojik çalışmalarda, bu çocukların ilgili fenomene ve yaşamlarına dair kendi ifadelerini dinlemek, onların “ne” yaşadıklarını ve “nasıl” yaşadıklarını anlamak için gereklidir. Mısır’da suça sürüklenmiş yirmi dört kız çocuk ve üç ıslah evi çalışanı ile gerçekleştirilen çalışmada (Ahmed ve diğerleri, 2015) kız çocuklarla odak grup görüşmeleri ve ıslah evi çalışanlarıyla da mülakat yapılmıştır. Bu çalışma sonuçlarına göre, kız çocuklarının suça sürüklenmesi gergin ilişkilerden, toplumsal yapı ve bireysel özelliklere uzanan çok yönlü bir konudur. Bu sorunun merkezi ise aile olarak ortaya konmuştur. Bu çalışma göstermektedir ki, kız çocukları toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle aile baskısını ve denetimini daha yüksek düzeyde hissetmektedir. Özellikle kapalı toplumlarda bu baskı gergin ilişkilere ve ailede olumsuz ilişkilere neden olabilmektedir. Malezya’da yedi ergen yaşta kız çocukla yapılan fenomenolojik bir çalışmada (Mohamad ve diğerleri, 2013) grup sanat çalışmaları, açık uçlu mülakat, gözlem, doküman analizi kullanılarak kız çocukların deneyimleri üzerinden suça sürüklenme olgusu incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda, suça sürüklenen kız çocuklarının deneyimlerinde aileye ilişkin dinamikler belirlenmiştir. Bunlar, suça karışmış ebeveyn, kardeş ve akrabalar, yetersiz gözetim, yoksulluk, manevi desteğin azlığı veya yokluğudur (Mohamad ve diğerleri, 2013).

Sadece kız çocukları ile gerçekleştirilen diğer bir çalışma Türkiye’de yapılmıştır (Parlak ve Ekşi, 2017). Madde, fiziksel şiddet ve yaralama nedeniyle suça sürüklenmiş altı kız lise öğrencisi ile ahlaki ikilem içeren öyküler üzerinden yarı yapılandırılmış

mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Fenomenolojik desen eksenindeki bu çalışmaya göre, suça sürüklenmiş kız çocuklarının suça sürüklenme üzerine algısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Suça sürüklenmiş 17-18 yaş grubundaki kız çocuklarının kişiler arası ilişkiler ve bağlam çerçevesinde, hisleri ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak davranış geliştirdikleri ortaya konmuştur (Parlak ve Ekşi, 2017). Sonuç olarak, kız çocuklar aile ve çevre ilişkileri içinde yaşadıkları gerilimlerle baş etmede yaşadıkları yetersizlik ve çaresizlik sonucunda antisosyal davranışlara ve suç işlemeye sürüklenmektedir. Sadece suça sürüklenmiş kız çocuklarla yapılan çalışmalara göre, kız çocuklarının gerilim kaynağı olarak aile ve sosyal çevrede yaşadıkları ilişki gerilimleri ön plana çıkmaktadır.

Çocukluk ve gençlik çağında kız ve erkek ilişkilerini konu edinen fenomenolojik bir çalışma (Taylor ve diğerleri, 2017) gençlerde cinsiyete göre farklı şiddet tanımı ve eğilimlerini ortaya çıkarmıştır. ABD’de 30 lise öğrencisi ile odak grup çalışması, yarı yapılandırılmış mülakat yoluyla erkek ve kızlar arasında sevgili şiddeti deneyimleri elde edilmiştir. Bu çalışmaya göre, erkek öğrenciler sevgili şiddetini fiziksel göstergelerle ilişkilendirirken, kız öğrenciler ise şiddete uğrayanın duyguları üzerinden şiddeti tanımlamıştır. Şiddet algısında cinsiyete özgü farklılıklar olsa da, hem kız hem erkek öğrenciler daha çok kızların flört/sevgililik ilişkisinde şiddet gösteren taraf olduğunu belirtmişlerdir (Taylor ve diğerleri, 2017). Bu noktada şiddete başvurma sıklığı ile şiddet türü ve etki gücünün paralel olmayabileceği not edilmelidir.

Fenomenolojik suça sürüklenme çalışmalarının genellenebilir sonuçlara ulaşma hedefi yoktur ve bu yönüyle, cinsiyet konusunda, araştırma süreci ve sonuçları genel suç literatüründen farklılık gösterir. Fenomenolojik çalışmalarda amaç bir fenomeni derinlemesine anlamaktır. Bu nedenle, bu tür çalışmalar çoğunlukla derinlemesine mülakat yoluyla ve az kişi ile gerçekleştirilir. Bu durum, amaçlı örneklem yoluyla bir çalışma grubu seçmeyi mümkün kılar. Böylece fenomenolojik suça sürüklenme çalışmalarında araştırmacı sadece kız çocuklar ile, sadece erkek çocuklar ile veya karma bir grupta çalışmayı amaçlı olarak tercih eder. Genellenebilir sonuçlara ulaşma hedefi olan çalışmalar genelde anket gibi araçlarla ve çok geniş örneklem grupları ile gerçekleştirilmektedir. Suça sürüklenmiş çocuklar içinde erkek çocuklar kız çocuklara göre sayıca fazladır (Çifci, 2008, Erdoğan, 2010; Junger-Tas, Ribeaud ve Cruyff, 2004; Kurtuluş ve diğerleri, 2009; Küt, 2006; Regoli, Hewitt, Delisi, 2014; Şahiner, 2010). Böylece, geniş gruplarla yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular çoğunlukla suça

sürüklenmiş erkek çocukların durumuna dair verilere dayanmaktadır. Fenomenolojik çalışmalar ise küçük çalışma grupları ile derinlemesine bilgi elde etmekte ve cinsiyete özgü suça sürüklenme deneyimlerine ulaşmaktadır. Özetle, fenomenolojik suça sürüklenme araştırma sonuçlarına göre, kız çocuklarının suç eğilimleri daha çok aile ve insan ilişkileri eksenindeki gerilimler ile ortaya çıkmaktadır. Gerilimlerle baş etme konusunda yaşadıkları çaresizliği antisosyal davranışlar takip etmektedir.

4.6.2. Cinsel suçlar ve tecavüz

Cinsel suçlar çocukluk ve gençlik çağındaki suç türleri arasında yaygındır. İncelenen fenomenolojik çalışmalarda, Güney Afrika'da 13-19 yaşları arasında saldırı ve tecavüz suçu işlemiş üç erkek çocuk ile yapılan bir çalışma (Basson ve Mawson, 2011) dikkat çekmektedir. Bu çalışmada açık uçlu derinlemesine mülakatlarla katılımcı üç erkek çocuğun içinde bulundukları tecavüz suçuna ilişkin algıları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma, şiddet eyleminin düşmanca görülen dışsal olaylara karşı geliştirilen öfke ve hiddet duyguları ile ilişkilendirildiğini göstermiştir. Tecavüz ve/veya saldırı eylemi sonrası saldırganların utanç ve pişmanlık duyduğu, şiddet eylemlerinin tutuklanma ve ıslah evine gönderilme ile son bulduğu ortaya konmuştur (Basson ve Mawson, 2011).

Çocuk yaşta duygularını ve tepkileri kontrol edemeyen çocuklar, öfkeli ve dürtüsel tepkiler vermektedir. Mülakatlarında bildirdikleri utanç ve pişmanlık duygusu ise, davranışlarının sonucunu hesaplamadan, kasıtsız ani kararlarla suç işlemeye işaretler. 18 yaş altı bireyler henüz gelişim çağında olduklarından davranışlarının sonucunu, pişman olacaklarını hatta ceza alacaklarını bile hesaplamadan tepkisel hareket edebilirler. ABD'de yapılan bir fenomenolojik çalışmada (Gerhard-Burnham ve diğerleri, 2016) çocuklarda cinsel suç ile ilintili temalara ulaşılmıştır. Bu çalışma cinsel suç işlemiş ergen yaşta dört erkek ile bilişsel haritalama ve mülakat yoluyla yürütülmüştür. Çalışma sonucunda ortaya çıkan temalardan bir tanesi her dört çocuk için de geçerlidir. Bu tema baba veya baba figürünün kaybı ve yokluğudur. Duygu kontrolü yetersizliği, kişisel veya ebeveynler tarafından çizilen sınırların olmaması ve pornografiyle erken yaşta tanışmak ise cinsel suç ile ilintili olduğu tespit edilen diğer temalardır. (Gerhard-Burnham ve diğerleri, 2016).

4.6.3. Madde kullanımı

Suça sürüklenme çalışmalarında ortaya çıkan diğer bir tema da bağımlılık yapan madde kullanımıdır. İtalya’da çocuklukları sorunlu geçen, ailelerinde suç ve madde kullanımı normal kabul edilen madde bağımlısı yirmi beş mahkum (26-68 yaş aralığında) ile fenomenolojik yöntem benimseyen bir çalışma (Facchin ve Margola, 2015) kapsamında mülakatlar yapılmıştır. Bu çalışmada madde kullanımı ve suça sürüklenme temalarına ulaşılmıştır. Çalışma sonuçlarının analizine göre, maddeye ilk başlama dans ve eğlence ortamında kullanılan kokain ve benzeri maddelerle gerçekleşmiş ve zevk verdiği için devam edilmiştir. Bağımlılığa götüren üç yol tespit edilmiştir: güçlü ve sınırsız hissettiren narsistik yol; kendine zarar verecek şekilde madde kullanımının olduğu travma sonrası yol; ve acıyı dindirmek için kullanılan üçüncü yol. İkinci ve üçüncü yollar suçla sürüklenme ile daha çok ilişkilendirilmiştir (Facchin ve Margola, 2015).

Fenomenolojik yaklaşımın benimsendiği bir diğer çalışmada (Diaz ve diğerleri, 2018) araştırmacılar an az bir yıldır madde bağımlısı ebeveyn ile yaşayan 10 ergen yaşta genç (18+) ile derinlemesine mülakatlar yapmışlardır. Filipinler’de yapılan bu çalışmada odak noktası madde bağımlısı ebeveynle yaşayan gençlerin deneyimleri yoluyla çocukluk ve gençlik çağında konuya dair algıyı anlamak olmuştur. Çalışma sonuçlarına göre, bağımlı ebeveynle yaşamının çocuk üzerinde olumsuz etkisi vardır. Madde bağımlısı ebeveyne sahip bazı gençlerin duygularını rasyonalize etmeye, mantıklı açıklamalar bulmaya çabaladıkları tespit edilmiştir. Yaşanan şartlara rağmen görüşme gerçekleştirilen bazı gençler hayata karşı olumlu bir tutuma sahiptir (Diaz ve diğerleri, 2018). Çocuğun içine doğduğu aile sadece madde bağımlılığı değil başka alanlarda da koruyucu olduğu kadar risk ortamlarına açık bir alan olmasıyla çocukların suça sürüklenmesi konusunda üzerinde en çok durulan temalardandır.

4.6.4. Aile

Suça sürüklenme konulu fenomenolojik çalışmaların çoğunda aileye değinilmiş, bazıları ise aile temasını amaç, yöntem veya analizde merkeze almıştır (Abdullah ve diğerleri, 2015; Ahmed ve diğerleri, 2015; Curcio ve diğerleri, 2015; Diaz ve diğerleri, 2018; Gerhard-Burnham ve diğerleri, 2016; Mohamad ve diğerleri, 2013). İsrail’de gerçekleştirilen fenomenolojik bir çalışmada (Yakhnich ve diğerleri, 2019) araştırmacılar

16-21 yaş arasında on erkek göçmen, suça sürüklenmiş çocuk ve genç ile çalışmışlardır. Aynı zamanda çalışma grubundaki çocuk ve gençlerin ebeveynleri ile de görüşmeler yapılmıştır. Çalışmaya sekiz anne ve iki baba katılmıştır. Suç literatüründe kız ve erkek çocuklarının aynı cins ebeveynle olan ilişkilerinin suça sürüklenmede etkisi bilinmektedir (Hoeve ve diğerleri, 2012). Ne var ki, bu çalışmada (Yakhnich ve diğerleri, 2019) on erkek çocuğun sadece ikisinin babası çalışmaya katılmıştır. İsrail’de suça sürüklenmiş göçmen çocuklarla ve sekiz anne ve iki babayla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Bu araştırmada yer alan katılımcıların görüşlerine göre, göç sebepli gerilimler doğrudan suça sürüklenmeye yol açmamaktadır. Göç, çevresel ve ailevi değişimlere yol açmakta ve böylece suça sürüklenmeye zemin oluşturmaktadır (Yakhnich ve diğerleri, 2019).

Pakistan’da yapılan fenomenolojik bir çalışma (Abdullah ve diğerleri, 2015) suça sürüklenme ve aile bağlantısı konusunda genel varsayımının aksine sonuçlar ortaya koymuştur. Suça sürüklenmiş on iki erkek çocuk ile (mahkeme süreci yaşamış, suçunu kabul etmiş) derinlemesine mülakatlar sonucunda düşük sosyoekonomik şartlar ve parçalanmış aile görüşülen kişilerin sadece dördü tarafından suçun nedeni olarak belirtilmiştir. Tek bir katılımcı hariç diğer hepsi aileleriyle ilişkilerinin iyi olduğunu belirtmişlerdir. Pakistan örneğinde araştırma grubundaki suça sürüklenmiş çocuklar tarafından suç, ailevi değişkenlerle (aile yapısı, ailede suçlu birey olması, aile içi ilişkiler gibi) doğrudan ilişkilendirilmemiştir. Çevrenin (medya, akran, eğitim sistemi gibi) suça sürüklenmeye olan etkisinin aileye göre daha fazla olabileceği belirtilmiş ancak çalışma kapsamında sadece aile ve suça sürüklenme konusuna odaklanılmıştır (Abdullah ve diğerleri, 2015).

Çocuklar davranış kalıplarını aile ve sosyal çevrelerinde edinmektedir. Tayland’da suça sürüklenmiş elli erkek çocuk ile derinlemesine mülakatlar yolu ile yapılmış fenomenolojik çalışma (Wongin ve Paileeklee, 2018) şiddete başvuran ergenler ve şiddete başvurmayı etkileyen yaşantılarla ilgili sonuçlar ortaya koymuştur. Şiddete başvuran ergenlerin mahalleleri ve yaşadıkları toplumda anlaşmazlık ve şiddet ile yüz yüze geldikleri belirtilmiştir. Katılımcıların çoğu okul terk, madde ve alkol kullanan ve aile içi şiddet deneyimi olan bireylerdir. Şiddeti aile ve akran ortamında öğrendikleri görülmüştür, bu durum da şiddet uygulamaya karşı olumlu bir tutum geliştirmelerine neden olmuştur. İşledikleri suçların bir kısmı kasıtlı (öç alma gibi), bir kısmı ise kasıtsızdır (ani kavgalar, kendini koruma gibi) (Wongin ve Paileeklee, 2018).

4.6.5. Okul

Çocuk ve gençler günlerinin uzun bir kısmını okulda geçirmektedir. Okul hem bir eğitim kurumu hem de özellikle akranlar arası sosyal etkileşim yaşanan bir alandır. Suça sürüklenme konulu fenomenolojik çalışmalarda ortaya çıkan temalardan biri de okuldur. Katılımcıların anlatımları, suça sürüklenen çocukların okul yaşantılarını nasıl deneyimlediğini göstermektedir.

ABD’de on beş okul polisi ile gerçekleştirilen mülakat sonuçları okullarda işlenen küçük suçların gelecekteki ciddi suçlara bir geçiş sağladığını göstermiştir (Taşgın ve diğerleri, 2015). Okul ciddi suçların işlendiği bir alan olmasa da, okulda sergilenen antisosyal davranışlar, otoriteye uyumsuzluk ve küçük suçların yönetildiği ve daha ciddi sonuçlara neden olmadan davranış değişikliğinin sağlanabileceği bir alandır. Bu yönüyle okul, öğrenci, aile koordinasyonu önemlidir. Bu görüşü destekleyen fenomenolojik bir çalışma (Omizo ve diğerleri, 1997) Hawai’de 13-17 yaş aralığında, liseye devam eden çete üyesi sekiz erkek çocuk ile yapılmıştır. Görüşülen suça sürüklenmiş erkek çocuklar çeteye katılmanın avantajlarını vurgulamışlardır. Aidiyet duygusu, öz kimlik, statü, duygusal destek, akran saygısı, grup saygısı kazanmak; güvenlik duygusu hissetmek; temel gelişimsel ihtiyaçların karşılanması ve önemli değerlerin aşılması gibi etkenler çeteye katılmanın avantajları olarak ortaya konmuştur. Bu çalışma, okul personeli, aile ve çevreyi de kapsayan okul rehberlik çalışmalarının risk altındaki çocuklar için önemini de göstermiştir (Omizo ve diğerleri, 1997).

Eğitim kurumunda çocuklar çeşitli faaliyetlerle meşgul olmaktadır. Bu meşguliyetler çocukları o sırada dahil olabilecekleri sakıncalı ortamlardan korumaktadır ve ayrıca rahatlatıcı etkiye de sahiptir. Suça sürüklenen çocukların eğitim gördüğü bir ıslahevinde yapılan bir araştırmanın (Persons, 2009) sonuçları yukarıda ifade edilen tezi desteklemektedir. ABD’de ciddi suçlar nedeniyle ıslah evinde bulunan 16-20 yaş arası kırk altı erkek çocuk ile bireysel ve grup terapiler içeren sanat terapileri ve ıslah çalışmaları yapılmıştır. Sanat terapisi ile çocuklar streslerinin azaldığını, can sıkıntılarının azaldığını, özgüven kazandıklarını, engellenmeye bağlı hayal kırıklığı baş ettiklerini ve eğlendiklerini belirtmişlerdir (Persons, 2009). Benzer bir araştırma Avustralya’da ergenlik çağında on altı çocuk ve onlardan sorumlu olan yirmi sosyal çalışan ve öğretmen ile yapılmıştır (Curcio ve diğerleri, 2015). Araştırma sonucunda elde edilen bilgilere göre, katılımcıların suça sürüklenme süreçlerini bağladıkları sebepler alkol kullanımı, ebeveyn

davranışları gibi sosyal nedenler, sosyal onay gibi pekiştireçler ve kişilik özellikleri olarak gruplanmıştır (Curcio ve diğerleri, 2015). Kısaca, suça sürüklenme ve eğitim kurumları bağlamında yapılan fenomenolojik çalışmalar okullardaki eğitim faaliyetlerinin çocuklar için faydalı olabileceğini ve okul, ebeveyn, öğrenci işbirliğinin suça sürüklenmeyi önlemede etkisini göstermektedir.

Özetle, fenomenolojik yaklaşım ile yapılan çalışmalar katılımcı grupların çalışmaya konu olan fenomene ilişkin deneyimlerini tespit etmeyi ve bu fenomeni anlamayı amaçlamaktadır. Bu sonuca ulaşmak için katılımcılarla çoğunlukla derinlemesine mülakatlar yapılır. Araştırmanın merkezinde katılımcının deneyimleri ve konu edilen fenomene yönelik algısı vardır. Bu bölümde ele alınan fenomenolojik çalışmalar, çoğunlukla sayıca küçük katılımcı gruplarıyla derinlemesine görüşmeler ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar suça sürüklenen çocuk ve gençlerin deneyimlerini ortaya çıkarmaya ve bu deneyimlerden ortak anlamlara ulaşmaya çalışmıştır. Fenomenolojik çalışmaların amacı nedensellik değildir. İncelenen fenomenolojik araştırmalarda sadece kız çocuklar ile yürütülen araştırmaların fazlalığı dikkat çekmiştir. Fenomenolojik çalışmaların anlam üzerine yoğunlaşması ve çalışma gruplarını seçerken amaçlı örneklem kullanmaları çalışma grubu seçimlerinde araştırmacının araştırma hedefine uygun küçük bir grupta çalışmasını mümkün kılmaktadır. Örneğin, suça sürüklenme üzerine yapılan fenomenolojik bir çalışmada, araştırmacı çalışma grubunu amaçlı olarak seçer. Fenomenolojik çalışmalarda sonuçların genellenebilirliği kaygısı yoktur. Çok az sayıda katılımcı ile sadece ilgili fenomene dair anlamlara ulaşmak hedeflenmektedir. Bu nedenlerle bazı fenomenolojik araştırmalar sadece suça sürüklenmiş kız çocuklar ile gerçekleştirilmiştir ve kız çocuklarının suça sürüklenme ile ilgili deneyimlerinden anlamlara ve açıklamalara ulaşılmıştır. Sosyoloji disiplini içinde suça sürüklenme çalışmaları çoğunlukla pozitivist paradigma içinde, genellenebilir sonuçlar elde etmek üzere geniş örneklem grupları ile yapılmıştır. Suça sürüklenmiş erkek çocukları suça sürüklenmiş kız çocuklara göre sayıca fazladır. Bu durum tarihsel olarak erkek egemen bir suç literatürü ortaya çıkarmıştır. Fenomenolojik çalışmalar suça sürüklenme literatüründe yeni bir eğilim olarak ortaya çıkmaktadır. Çocukların suça sürüklenmesinde cinsel suçlar, madde kullanımı ve şiddet yönelimi öne çıkan temalardır. Suça sürüklenme olgusunda aile ve okul işbirliğinin çocukların hayatında antisosyal davranışları ve suça sürüklenmeyi önleyici olduğu vurgulanmaktadır.

5. METODOLOJİ

Bu fenomenolojik araştırmanın amacı suça sürüklenme olgusunu, suça sürüklenen çocukların yaşam deneyimleri üzerinden anlamak ve açıklamaktır. Bu amaca uygun olarak, bu araştırmanın ve araştırmacının bakış açısı fenomenolojik metodolojidir. Metodolojik sürece uygun olarak, suç olgusunu deneyimlemiş ve adli bir süreç yaşamış suça sürüklenen çocuklar ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Böylece, elde edilen bilgilerin fenomenolojik analizi ile, çocukların suça sürüklenme olgusuna ilişkin temalar ortaya konmuş ve tartışılmıştır. Suça sürüklenme olgusuna ilişkin anlam ve açıklamalar bu olguyu deneyimlemiş katılımcıların yaşam deneyimlerinden elde edilmiştir.

Bu bölümde öncelikle sosyolojide fenomenolojik bakışın ne anlama geldiği kısaca açıklanmaktadır. Ardından fenomenolojik nitel araştırma yaklaşımı bölümü yer almaktadır. Bu başlık altında önce nitel araştırma yaklaşımına kısaca değinilmektedir. Ardından, fenomenolojik yöntem tartışılmaktadır. Daha sonra ise sırasıyla, bu çalışmanın amacı, çalışma grubu ve alan, araştırma süreci ve sınırlılıklar açıklanmaktadır.

5.1. Fenomenolojik Sosyoloji

Fenomenoloji ilk olarak felsefe içinde yer almıştır. Fenomonoloji terimi tam anlamını Hegel'den (1807'de yayınlanan eserinden) almıştır. Fenomenoloji, “bilincin genel olarak ya içerdeki ya da dışardaki bir nesnenin bilgisi olması anlamında”, “bilincin bilimi”dir.” (Lyotard, 2007, s. 50). Bir zihin felsefesi dalı olarak fenomenoloji “İnsani varlıklar tarafından yaşandığı şekilde bilincin doğasını araştıran ve bir şeyin bilincinde olduğumuzda neyin meydana geldiğini tam olarak tasvir etmeye çalışan” bir alan olarak tanımlanmıştır (Horner ve Westacott, 2001, s. 101). Fenomenolojide deneyimlenen şeylere dair bilincin her zaman amaçlı olduğu ilkesi hakimdir. Amaçlılık ilkesine göre bilincin her zaman bir nesnesi olmak zorundadır. Bir ışık, ev, sayfa veya bir teorem ancak o şeyin bilinçli algısına sahip olarak anlamlandırılabilir (Horner ve Westacott, 2001, s. 102). Fenomenoloji yüzyıllar boyunca felsefe içinde çeşitli şekillerde var olmuş ancak Husserl, Heidegger, Sartre, Merleau-Ponty ve diğerlerinin eserlerinde 20. yüzyılın başlarında kendi başına bir yer edinmiştir (Lyotard, 2007, s. 7-11).

Fenomenolojik sosyoloji ise, entelektüel köklerini E. Husserl (1859-1938) ve A. Schutz'un (1899-1959) çalışmalarından almaktadır. Fenomenolojik sosyoloji, sosyolojideki diğer düşünce akımlarından (örneğin pozitivizm, işlevselcilik) farklı olarak; sosyal yapının insan davranışını etkilemedeki rolüne meydan okur. Fenomenolojik toplumbilimciler öğrenilmiş kültürel kalıpları “paranteze alarak”, insanların toplumsal durumları nasıl tanımladıklarını inceler. Husserl fenomenolojiyi insanın duyuları ile kavrayabileceği şeyler olarak tanımlamış ve Schutz, Husserl'in felsefesini sosyolojiye uygulama çabası içinde olmuştur. Schutz'a göre sosyolojinin bu dalı, bireyin günlük hayat durumlarına atfettiği anlamlarla ve bireylerin kendi durumlarını nasıl tanımladıklarıyla ilgilidir (Wallace ve Wolf, 2013, s. 349-356). Fenomenolojik sosyolojide gündelik yaşamda kesintisiz bir eylem akışı olarak ortaya çıkan doğal tutumlar ve deneyimler için ‘yaşam dünyası’ kavramı kullanılmaktadır. Toplum bilimcinin görevi, gündelik hayatın gerçekliği içinde bireylerin niyet ve amaçlarını tanımlayıp, yaşam dünyasının yapısını irdeleyip açıklamaktır (Swingewood, 2014, s. 290-291).

Fenomenolojik sosyoloji gündelik hayat üzerinde durur. Fenomenolojik sosyolojinin temel konusu, pratik yönelimli sağduyulu kişi ve onun deneyimlediği yaşam dünyasıdır. Fenomenolojik sosyoloji sosyal gerçekliğin incelenmesinde öznelliğin önemini vurgular. İnsan öznelliği yalnızca sosyal güçler tarafından belirlenmez. Bu öznellik etkileşim içinde oluşur ve toplumsal gerçekliği şekillendirir. Fenomenolojik sosyoloji için toplumsal gerçeklik, insan faaliyetinin bir ürünü olarak kabul edilmelidir. Fenomenoloji bu toplumsal süreci “tipleştirme” (İngilizcesi typification) kavramı ile açıklamaktadır. İnsanlar etraflarındaki dünyayı tipleştirme süreçleri ile anlamlandırır. Örneğin kişi bir mektup gönderiyorsa, mektup gönderme süreçlerinin tipik şekilde doğru işleyeceğine ve mektubunun adrese ulaşacağına dair varsayıma sahiptir. Sosyolojinin görevi, bu üretici veya kurucu süreci bireysel öznellikleri dikkate alarak anlamaktır. Fenomenolojik sosyolojinin kurucusu kabul edilen Schutz, Weber'in sosyolojisi ile Husserl'in fenomenolojik metodunu birleştirmeye çalışmıştır. Schutz'un yaşam dünyası ve bunun incelenmesiyle ilgili fikirleri Berger ve Luckmann tarafından Gerçeğin Sosyal İnşası eserinde bir adım ileri taşınmıştır ve Mead'in Sembolik Etkileşimciliği ile birleştirilmeye çalışılmıştır. Berger ve Luckmann fenomenolojik bakışı kimlik, sosyalleşme, sosyal roller, dil, normallik/anormallik gibi kavramlara uygulamaya çalışmışlardır. Onlara göre toplumsal gerçekliğin inşası dışsallaştırma, nesnelleştirme ve

işselleştirme anlarının süregelen diyalektik süreçleri ile gerçekleşir (Overgaard ve Zahavi, 2009, s. 93-115). Özetle fenomenolojik sosyoloji bireyin gündelik hayatının akışı içindeki yaşam deneyimini konu almaktadır. Sosyal gerçeklik insan davranışının bir ürünüdür. Sosyal bilimcinin görevi bu öznel gerçeklik inşasını anlamak ve açıklamaktır. Fenomenolojik sosyolojinin kısaca ele alınmasının ardından, bir sonraki bölümde fenomenolojinin bilimsel araştırmalarda metodolojik olarak nasıl yer aldığı açıklanmaktadır.

5.2. Fenomenolojik Nitel Araştırma Yaklaşımı

Fenomenoloji hem bir felsefe, hem de bir nitel araştırma çeşididir. Bütün nitel araştırmalar fenomenolojinin felsefesinden ve onun insan deneyimine vurgusundan faydalansa da, fenomenolojik araştırma kendine ait belirli araçları, ilkeleri ve yöntemsel stratejileri olan bir nitel araştırma türüdür (Merriam, 2013, s. 24-26).

Bilimsel araştırmalar, araştırmanın amacına yönelik verilerin toplanması için gerekli olan yöntem, teknik ve araçların kullanılmasına göre nitel ve nicel araştırmalar olarak olarak iki grupta incelenebilir. Nicel araştırmalarda incelenen konu ölçülerek sayısallaştırılır, ölçülen değişkenler arasında neden sonuç ilişkisi kurulur, istatistiksel hipotezler test edilir ve genellenebilir standart bilgi elde edilmeye çalışılır. Nicel araştırmalar pozitivist paradigmadan türetilmiştir. Nitel araştırmalarda ise araştırma konusu ile ilgili daha derin bilgi elde edilir, kişilerin deneyimleri aracılığı ile konunun daha iyi kavranması sağlanır, nicel çalışmaların ortaya koyduğu nedensellik ilişkilerinin neden bu şekilde gerçekleştiğinin tespiti yapılır. Nitel araştırmalar yorumlayıcı paradigmadan türetilmiştir. Nicel çalışmalarda bireylerin bilişsel düzeyde ifade ettikleri söylemlerle uyguladıkları farklılaşabilmektedir. Bu nedenle nicel araştırmalar bir şekilde nitel araştırmalarla desteklenmelidir (Arıkan, 2007; Arslan ve Ökten, 1994; Dedeoğlu, 2002; Toksöz, 2008).

Geleneksel dönemde (1900'lerde başlayıp 2. dünya savaşına kadar süren dönem) nitel araştırmacılar "objektif"ti. Pozitivist paradigmanın hakim olduğu bu dönemde üzerine çalışılan konu veya kişiler "öteki", "yabancı" olarak kabul edilirdi. Savaş sonrası dönemden 1970'lere uzanan ve günümüzde hala kabul gören modernist dönemde ise, fenomenoloji, etnometodoloji, feminizm gibi yeni yorumlayıcı bakış açıları ortaya çıktı. Nitel araştırmanın "altın çağı" olarak ifade edilen bu dönemde katılımcı gözlemciye

dönüşen nitel araştırmacı araştırma konusunu yabancı, öteki gibi görmek bir yana, “öteki”ni (İngilizcesi outsider) genel toplum gruplarına kahraman olarak sunup toplum nezdinde kıymetini bile artırmıştır. “Nitel araştırma gözlemciyi dünyaya yerleştiren bir aktivitedir. Bu dünyayı görünür kılan bir takım yorumlayıcı uygulamayı barındırır... nitel araştırmacı insanların o fenomene yükledikleri anlamlar bağlamında, o fenomeni doğal ortamında anlama çabasındadır” (Denzin ve Lincoln, 2000, s. 3). Nitel yöntemlerin ortak yönleri olsa da, özellikle araştırmacının veriye yaklaşımı ve veriyi nasıl kavramsallaştırdığı yönleriyle nitel yöntemler birbirinden farklılık gösterir. Aynı teknikler kullanılsa bile nasıl bir strateji (yaklaşım) izleneceği, sorulan sorular ve seçilen metotlara göre ortaya çıkan sonuç farklılaşır (Morse ve Richards, 2002).

Fenomenolojik araştırmalar bir fenomeni bütün yönleriyle deneyimlemiş bireylerin ilgili fenomene dair yaşantılarının ve bu fenomene yükledikleri anlamların incelenmesiyle, söz konusu fenomeni derinlemesine anlama imkânı sağlar (Cohen ve Manion, 1994; Creswell, 2013; Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2013; Lyotard, 2007; Merriam, 2013; Patton, 2002). “Fenomenolojik çalışma birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlar. Temel amaç fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel nitelikteki bir açıklamaya indirgemektir” (Creswell, 2013, s. 77). Fenomenolojik sosyolojinin kurucusu kabul edilen Schutz (2017, s. 306) sosyal bilimler metodolojisinin hedefini “...aktörlerin gündelik hayatta, özellikle de toplumsal dünyada edindikleri tecrübeleri kendilerine göre düzenledikleri ana ilkelerin keşfedilmesi...” olarak belirtmiştir. “Fenomenolog için sosyal hiçbir şekilde nesne değildir, yaşanmışlık olarak kavranır, bu yaşanmışlığı, anlamını yeniden kurmak üzere, aslına uygun biçimde betimlemek söz konusudur; ama bu betimleme de ancak sosyolojik veriler üzerinden yapılabilir” (Lyotard, 2007, s. 103).

Fenomenoloji, 1930’larda Avrupa’da baskın iken daha sonrasında ABD’ye taşınmış ve yaygınlaşmıştır. 1990’larda hemşirelik ve eğitim alanlarındaki araştırmacılar fenomenolojik yaklaşımları kullanmada öncülük etmiştir. Araştırmacılar, filozoflar ve yazarlar fenomenolojinin ne olduğu konusunda görüş birliğinde değildir. Fenomenoloji hem bir felsefe, hem bir araştırma yaklaşımı hem de bir yöntemdir (hem bir felsefe hem de bir metodolojidir). Fenomenolojinin bir araştırma yaklaşımı olarak yaygınlaşması 1990’larda gerçekleşmiştir (Lichtman, 2014).

Fenomenolojik araştırmalar toplum ve insan davranışına ilişkin kesin yasalar ortaya koymayı hedeflemez. “Fenomenolojik araştırmalar nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bir olguyu daha iyi tanıyıp anlamaya yardımcı olacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir.” diyen Yıldırım ve şimşek (2013, s. 81) bu yönüyle fenomenolojik araştırmaların hem bilimsel literatüre hem de ilgili karar alıcılara katkı verecek sonuçlar sağladığını vurgulamışlardır. Bu bağlamda, bu çalışmada Türkiye’de çocukların suça sürüklenmesinin özü, suça sürüklenen çocukların yaşam deneyimleri ve suça yükledikleri anlamların fenomenolojik yaklaşım ile ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Araştırmanın kendi araştırma deneyimine yazar olarak yaklaşımı, bir yabancının yeni bir kültüre yaklaşımıyla benzerdir. Yabancının yeni kültürü anlaması gibi, yazar olarak araştırmacı da araştırma sahasında yaptığı her şeyi yeni bir fenomen olarak görmelidir. (Holliday, 2002). Fenomenolojik çalışmalarda, bir fenomeni deneyimleyenlerin o fenomene yükledikleri anlamı bulmak hedeflenmektedir. İnsan bilimlerinin yöntemine dair tanımlamasında Lyotard (2007, s. 94) şöyle demiştir:

Yontmataş devrinden kalma bir çakmaktaşı ya da bir Fenike sunağı karşısında bulunduğumuzda, bu nesnelerin yapılış amacına hemen nüfuz edemez, bu amaç üstüne sorular sorarız; ancak böyle bir amacın mevcut olduğunu ve bu nesnelerin bir anlamı olduğunu kabule devam ederiz. İnsan fenomenlerinde daima anlam bulunduğunu anlarız, bu anlamın ne olduğunu hemen bilmesek bile, hatta özellikle bilmediğimiz zaman... bir insan olgusuna, yani bir davranışa, asla şu sorgulamayı yöneltmeden yaklaşamayız: ne anlama geliyor? İnsan bilimlerinin gerçek yöntemi bu davranışı taşıdığı anlamla birlikte o soruyu yanıtlamaktır. İnsan bilimlerinde gerçek anlamıyla açıklama, anlatmaktır, anlamayı sağlamaktır (Lyotard, 2007, s. 94).

Fenomenolojik nitel yaklaşımın nasıl uygulandığı ve uygulama ilkelerinin ne olduğu konularında uzlaşmazlıklar da vardır. Paley (2016), bir nitel araştırma yaklaşımı olarak fenomenolojinin nasıl uygulandığını, fenomenolojik nitel yaklaşımı konu edinen başlıca kitaplar üzerinden değerlendirmiştir. Fenomenolojik nitel çalışmalardaki “anlam” konusunu eleştirmektedir. Konu edilen eserlerde, “anlam”ın tam olarak ne olduğu, elde edilen yazılardan “anlam kümelerinin” nasıl çıkarıldığının ilkelerinin belirsiz olduğunu belirtmektedir. Paley’in (2016) fenomenolojik yaklaşım üzerine yazdıklarını eleştirdiği yazarlardan biri, fenomenolojinin nitel araştırma yaklaşımı olarak yaygınlaşmasında etkili olan van Manen’dir. Van Manen (2017) Paley’in eleştirilerine bir makaleyle cevap vermektedir. Van Manen (2017, s. 1), Paley’in fenomenolojik anlam kavramının felsefi

doğasını anlamakta yetersiz kaldığını belirtmektedir. Van Manen (2017, s. 2) fenomenolojik araştırmalarda, yazıdan (İngilizcesi text) anlama (İngilizcesi meaning) ulaşılmadığını, anlamdan yazı elde edildiği şeklinde Paley'in "anlam" konusundaki eleştirisini cevaplamaktadır. Fenomenoloji deneyimlerdeki anlamı fark etmeyi amaçlamaktadır. Diğer nitel yaklaşımlardan sorduğu soru ile ayrılmaktadır: "Bu deneyimi yaşamak nasıl bir şeydir?" (Van Manen, 2017, s. 2). Paley ve van Manen'in fenomenoloji konusundaki görüşleri, fenomenolojik indirgeme, epoche, yaşam deneyimi gibi kavramlar konusunda da farklıdır (Van Manen, 2017, s. 3). Örneğin, van Manen (2017, s. 8) "Yaşam deneyimlerinin betimlenmesi hemen fenomenolojik çalışma değildir- tematik inceleme ve fenomenolojik açıklama (İngilizcesi phenomenological analysis), diğer bir deyişle yansıtıcı yazım (İngilizcesi reflective writing) için bir öncül bilgidir (İngilizcesi initial data)." demektedir.

Nitel araştırmalar arasında fenomenolojinin özgün ve ayırt edici yönleri şöyle özetlenebilir (Lichtman, 2014; Morse ve Richards, 2002):

- Fenomenoloji, hem bir felsefe hem bir metodolojidir.
- Fenomenoloji yaşam deneyimlerine odaklanır. Yaşam deneyimi, Husserl'in önerdiği bir kavramdır (İngilizcesi lived experience, kökeni Almanca lebenswelt) ve öznel ve nesnel yönleriyle içinde bulunduğumuz yaşam deneyimini kast eder.
- Fenomenolojik çalışmaların sonunda yaşam deneyimlerinin özüne ulaşmak hedeflenir. Yaşam deneyimlerinin özü ile bir fenomenin derinlerdeki anlam kast edilir fakat tüm fenomenolojik çalışmalar derin anlama girmeyebilir. Bunun sebebi araştırmacıların topladıkları bilgiye çok fazla yorumlama katmaktan kaçınması olabilir.
- Fenomenolojik çalışmanın başlangıcı bir soru değil bir merak içerebilir. Mülakat yapan kişi doğrudan bir soru sormayabilir. Hatta doğrudan bir soru sormak, sorunu basitleştirebilir. Bunun yerine fenomenolojide asıl araştırma sorusu üstü kapalı bırakılabilir.
- Fenomenolojide iki temel varsayım vardır. 1) Dünyayı düşüncemizle değil deneyimlerimizle algılarız. "Yaşam dünyası" fenomenolojide önemlidir. 2) İnsan varlığı bir şeyin bilgisine sahip olduğunda anlamlıdır. İnsan varoluşu ve davranışı sadece kendi şartları ve kendi bağlamında anlaşılabilir. İnsan davranışı, şeylerle, insanlarla, olaylarla ve durumlarla ilişkiler yoluyla meydana gelir.

Bu bölümde nitel araştırma yaklaşımı ve yorumlayıcı paradigma içinde yer alan fenomenolojik metodolojinin ilkeleri açıklandı. Bir sonraki bölümde, bu araştırmanın amacı ve araştırma soruları ele alınmaktadır.

5.3. Araştırmanın Amacı ve Soruları

Araştırmalardaki amaç cümleleri, çalışmada ele alınan olgu, katılımcılar ve bağlam hakkındaki bilgileri içerir. Creswell'e (2014) göre, amaç yazarken şu ilkeler takip edilmelidir:

- cümlede amaç, hedef, niyet gibi kelimeler kullanılmalı
- Tek bir fenomen veya fikir üzerinde odaklanılmalı
- anlamak, geliştirmek, açıklamak gibi eylem fiiller kullanılmalı
- tarafsız bir dil ve nötr kelimeler kullanılmalı
- araştırmada kullanılan sorgulama stratejisinin (örneğin fenomenoloji) ismine yer verilmeli
- çalışmanın katılımcılarından bahsedilmeli (sınır belirtilmeli)
- araştırmanın yapılacağı yer tanımlanmalıdır (Creswell, 2014, s. 124).

Bu kapsamda, bu çalışmanın temel amacı çocukların suça sürüklenme deneyimlerini, suç ve mahkûmiyet sürecinde ve sonrasında yaşadıklarını ve bu süreçlere yükledikleri anlamları onların görüşlerine başvurarak ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda, cezaevi sonrası denetimli serbestlikte bulunan, bir veya daha fazla suçtan çocuk olarak yargılanmış on altı (16) genç erkek ve dört (4) genç kadın ile Ankara ve Adana illerinde 2018 ve 2019'da derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmanın özgünlüğü, fenomenolojik bir bakış açısıyla, suça sürüklenen çocukların yaşam dünyalarının ele alınması ve kendi anlatımlarından çıkarılan "öz"e ulaşılma çabasına dayanmaktadır.

Fenomenolojik araştırmalarda katılımcılara şu iki genel soru yöneltilmektedir (Moustakas, 1994, aktaran Creswell, 2013, s. 81): "Fenomenle ilgili hangi deneyimleri yaşadınız? Hangi ortam ve durumlar fenomenle ilgili yaşadığınız deneyimleri etkilemiştir?" Bu iki soru deneyimlerin dokusal ve yapısal betimlemesinde ve sonuç olarak katılımcıların yaygın deneyimlerinin anlaşılmasında katkı sağlamaktadır.

Bu bağlamda, “Suça sürüklenen çocuklar suç ile ilgili hangi deneyimleri yaşamaktadır?” temel sorusu ekseninde, araştırma soruları şöyledir:

1. Çocukların suç işleme öncesi dönemde yaşam deneyimleri nedir?
2. Çocukların suç işledikten sonra adli yargılama ve cezaevi mahkumiyeti süreçlerine ilişkin deneyimleri nedir?
3. Çocukların cezaevi mahkumiyeti sonrasında yaşam deneyimleri nedir?
4. Çocuklar bu deneyimleri nasıl anlamlandırmaktadır?

5.4. Çalışma Grubu ve Alan

Bu araştırmadaki tüm katılımcılar amaçlı olarak, suça sürüklenme deneyimi olan bireylerden seçilmiştir. Nitel çalışmalar küçük ve amaçlı seçilmiş gruplarla, hatta bir vaka ile bile (N=1), derinlemesine yapılan çalışmalardır. Empirik genellemelerden derinlemesine anlama ve açıklamayı hedef alan nitel çalışmalarda tercih edilen amaçlı seçilmiş çalışma alanının gücü zengin veri kaynakları sağlamasından gelir (Patton, 2002). Bu bağlamda, Anadolu Üniversitesi’nden etik kurul onayı (Ek 3) ve Adalet Bakanlığı Ceza Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü’nden gerekli izinler alınarak (Ek 4), “çocuk olarak yargılanmış” (12-18 yaş arası suç işlemiş) ve nakil yoluyla (cezaevi deneyimi sonrası) denetimli serbestlik kapsamına girmiş 18-25 yaş arası bireylere ulaşılmıştır. Fenomenolojik araştırmalarda, konu edilen olguyu bütün yönleriyle deneyimlemiş bir grup birey ile çalışılır (Cohen ve Manion, 1994; Creswell, 2013; Lyotard, 2007; Merriam, 2013; Patton, 2002) Bu yüzden, “büyüklüğü 3-4 kişi ile 10-15 kişi arasında değişen heterojen bir grup belirlenir” (Creswell, 2013, s. 78). Bu araştırmada, suça sürüklenme fenomenini anlamak için bu durumu deneyimlemiş yirmi (20) genç ile çalışılmıştır.

Görüşülen yaş grubu olarak 18-25 yaş aralığının belirlenmesinin birkaç sebebi bulunmaktadır. İlk sebep 18 yaş altı suça sürüklenmiş bireylerin henüz deneyimledikleri olayı dışı vuracak bilişsel düzey ve retrospektif bakış açısına sahip olmama ihtimalleridir. 18 yaş altındaki bireylerin gelişme çağında olması ve buna bağlı hassasiyetler dikkate alınarak bu grup dışarıda tutulmuştur. “Fenomenolojide veri kaynağı araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışı vurabilecek veya yansıtabilecek bireylerdir. Örnekleme dahil edilecek birey sayısı genellikle 10’u geçmemelidir”

(Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 80). Çocuk yaşıta kanunla ihtilafa düşmüş ve çocuk olarak yargılanmış (12-18 yaş) ve ceza almış olup, çalışmanın yapıldığı dönemde 18 yaş üstü olan bireyler hem kendilerini ifade etmede hem de geçmişe dönük yaşam deneyimi değerlendirmesinde dışı vurumsal bir duruş sergileyebilmektedir. Başka bir etken ise, çocuk yaşıta işlenen suçların davalarının bir kısmının (cinsel istismar, hırsızlık gibi) uzun yıllar sürebileceği ve cezası kesinleşmemiş olan bu bireylere suç işlenen yaşıta ceza sistemi içerisinde ulaşmanın güçlüğüdür. Örneğin görüşülen kişilerden 12 yaşında cinsel istismar suçlamasıyla dava açılan bir kişinin normal hayatına devam etmiş olduğu ve cezası 7 yıl sonra (19 yaşında) kesinleştiğinde cezaevine girdiği görülmüştür. Bu gibi durumlardaki bireylere de ulaşmak yaş sınırını 18-25 aralığında tutarak mümkün olmuştur. Diğer bir etken ise araştırma izni almanın oldukça güç olduğu Adalet kurumlarında 18 yaş altı bireylerle yapılacak çalışmalarda süreç içerisinde yaşanacak olası güçlüklerdir. Tüm bu sebeplerle araştırma grubu 12-18 yaş arası kanunla ihtilafa düşüp (çocuk olarak yargılanan), cezaevinde kalmış ve sonrasında denetimli serbestlik bünyesinde bulunan 18-25 yaş arası gençlerle sınırlandırılmıştır.

Adalet Bakanlığı'ndan altı il (Ankara, Adana, Mersin, Malatya, Kocaeli, Samsun) için izin alınmıştır (Ek 4). Sivas ilinde hedeflenen özelliklerde sadece iki kişi olduğu için çalışma başında bu il kapsam dışında bırakılmıştır. Ankara ili denetimli serbestlik bünyesinde yeterli kişiye ulaşıldığı için diğer iller de kapsam dışında bırakılmıştır. Ancak Ankara'da denetimli serbestlik bünyesinde çocuk olarak yargılanmış kadın birey olmadığı için diğer izin alınmış il Denetimli Serbestlik Müdürlükleri ile görüşülmüş ve Adana'da ilgili kapsamda altı kadın birey olduğu tespit edilmiştir. Bu bireylerden dördü görüşmeyi kabul etmiştir. Denetimli serbestlik müdürlüklerinde bireysel görüşmelerde bir araya gelinen her bir katılımcıya çalışmanın amacı ve içeriği açıklanmış ve görüşmeye katılımın gönüllülük esasına dayandığı vurgulanmıştır. Bir araya gelinen kişilerden Ankara'da sadece bir kişi çalışmaya katılmayı tercih etmemiş ve katılmamış, diğer katılımcılar görüşmeye gönüllü katılım göstermişlerdir.

Katılımcılar çocuk yaşıta (12-18 yaş) kanunla ihtilafa düşmüş 18-25 yaş arası on altı erkek ve dört kadından oluşmaktadır. Ortak özellikleri cezaları kesinleşmiş olup, cezaevi mahkumiyeti sonrası nakil yoluyla denetimli serbestlik bünyesinde bulunan bireyler olmalarıdır. Kişisel bilgilerin gizliği esasıyla katılımcı isimleri değiştirilmiş ve olayların geçtiği yer isimleri gizli tutulmuştur.

Çalışma grubundaki kişiler ile bireysel ve yüz yüze olarak Denetimli Serbestlik Müdürlüğü bünyesinde araştırmacıya tahsis edilen seminer odalarında bir araya gelinmiştir. Hafta içi saat 10.00-16.00 saatleri arasında bir günde en fazla dört kişiyle görüşülmüştür. Görüşme süreleri en kısa 15 dakika en uzun 1 saat 45 dakika olarak gerçekleşmiştir. Bu çalışmada, fenomenolojik bir yaklaşım kullanılarak suça sürüklenmiş çocukların ne yaşadıklarına ve bu deneyimlerinin nasıl gerçekleştiğine yoğunlaşılmıştır. Bu süreçte tamamen gençlerin kendilerini rahat ifade edebilecekleri bir sohbet ortamında görüşmeler gerçekleşmiştir. Bu bakış açısı ile, araştırmacının gözlemlerine göre, çocuk yaşta suça karışmış gençler üzerlerinde hissettikleri “suçlu” etiketinden sıyrılma fırsatı bulmuş ve suça karışma deneyimlerini daha rahat ve anlaşılır şekilde aktarmışlardır.

5.5. Araştırma Süreci

Fenomenolojik araştırmalarda araştırmacının izlemesi gereken bir yöntemsellik vardır. Finlay (2012, s. 172) fenomenolojik çalışmanın aşamalarını şöyle sıralar: 1) fenomenolojik bakış açısı benimsemek 2) yaşam dünyasına girmek (deneyimlerin tanımlanması yoluyla) 3) örtük anlamların üzerinde durmak 4) fenomeni bütünsel olarak açıklamak 5) referans çerçevelerini oluşturmak (öz-İngilizcesi abstract). Bu çalışmada bu ilkeler takip edilmiştir. Araştırmacı, tez konusu olan fenomeni deneyimlemiş bireylerle mülakatlar gerçekleştirmiştir. Derinlemesine mülakatlar esnasında, araştırmacı fenomene ilişkin yargı ifadesi kullanmamış veya ima etmemiştir. Katılımcıların kendilerini rahat ifade edecekleri bir görüşme dinamiği sağlanmıştır. Çalışmada, katılımcıların fenomene yükledikleri anlama ulaşma amacı benimsenmiştir. Elde edilen anlatımlarda tekrar eden ifadelerin listelenmesi ile anlam kümeleri ve temalar oluşturulmuştur. Bu temalar üzerinden suça sürüklenme fenomeninin özüne ulaşmak hedeflenmiştir.

Bu araştırma sürecinde, bilgi toplama aracı olarak derinlemesine mülakat ve gözlem kullanılmıştır. Süreç boyunca araştırmacı gözlemlerini ve konuşulanları not almıştır. Fenomenolojik araştırma süreci genellikle, konu edilen olguyu deneyimleyen bireylerle gerçekleştirilen mülakatları içerir (Creswell, 2013, s. 79). Bu çalışmanın ana gövdesini de katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar oluşturmaktadır.

Görüşmeler sırasında araştırmacı mümkün olduğunca az konuşarak katılımcının kendini derinlemesine ifade etmesini sağlamayı hedeflemiştir. Görüşülen kişinin suç türü

veya hikayesi ne olursa olsun her hangi sözel veya zihinsel bir yorum katmadan olduğu gibi anlatılanları dinlemek esas alınmıştır. Bu duruş fenomenolojik çalışmaların özünü oluşturmaktadır. Fenomenolojik çalışmalarda araştırmacı, fenomeni deneyimleyen bireyin yaşantısı ve fenomene yüklediği anlama odaklanır (Creswell, 2013; Lyotard, 2007; Merriam, 2013; Patton, 2002).

Görüşmelerde araştırmacının dikkat ettiği başka bir konu ise mümkün olduğunca vücut dili, ses tonu ve seçtiği kelimeler ile görüştüğü kişiyle uyum ve yakınlık sağlamak olmuştur. Araştırmacı, ne önyargılı ne de aşırı anlayışlı olan, sadece dostane olan doğal, sıradan bir tutum sergilemeye özen göstermiştir. Bu sayede, katılımcıların bir arkadaşıyla konuşuyormuşçasına doğal bir anlatım içinde yaşantılarını aktarması amaçlanmıştır. “Görüşmelerde, araştırmacının görüşülen bireyle güven ve empatiye dayalı bir etkileşim ortamı oluşturabilmesi önemlidir. Böyle bir ortamda bireyler kendilerinin bile daha önce farkında olmadıkları ya da üzerinde fazla düşünmedikleri yaşantıları ve anlamları dışa vurabilirler” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 80). Örneğin, bir katılımcı (İsmail) yaklaşık 1 buçuk saatlik görüşmenin sonunda, “Abla, benim için çok iyi oldu, gerçekten teşekkür ederim abla, geçmişe doğru konuşup üzerinde daha önce düşünmediğim şeyleri de rahatça konuştum” demiştir. Katılımcıların görüşme sırasında yaşam deneyimlerini doğal bir akış içinde ve derinlemesine aktaracak rahatlıkta olmaları fenomenolojik çalışmalarda istendik bir durumdur.

Görüşmelerde katılımcılara isimleri sorulmamıştır. Kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı teminatı verilmiştir. Tercih eden katılımcılar ismini söylemiş olsa da, transkriptlerde her katılımcı için bir kod adı belirlenmiştir. Bu isimler gerçek değildir. Çalışmaya katılanların kimlik bilgilerini araştırmacı dışında her hangi bir ikinci kişi bilmemektedir. Araştırmacı mülakatlar boyunca hem katılımcının ses tonu, vücut dili, görüntüsü gibi gözlemlerine hem de suça ilişkin yaşam hikâyeleri ve algılarına dair notlar almıştır.

Oldukça zorlu yaşam öyküleri içeren bir konu üzerine saatlerce benzer hayat hikayeleri dinlemek çalışmanın zorlu yönlerinden biri olmuştur. Bu sürece uyum sağlama konusunda araştırmacının iki şansı olmuştur. İlki, daha önce çeşitli cezaevi çalışmalarında yer alıp mahkum görüşmeleri gerçekleştirmiş olmanın verdiği deneyimdir. Bu sayede her hangi bir önyargı veya yabancılik yaşamadan doğal akışında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Diğer olumlu yön ise, araştırmacının suç ve suça sürüklenme

olgusuna duyduğu araştırma eğilimi ve konuyu derinlemesine anlama merakıdır. Araştırmacı görüşmelerde anlatılan yaşam hikayelerini özümseyerek dinlemiştir. Suç konulu çalışmalar içinde olmak “suçlu” diye ayrı bir türün olmadığını, karşındakinin sadece bir insan olduğu gerçeğini zaman içinde içselleştirmeyi sağlamaktadır. Bu araştırmaya gelene kadar araştırmacı zihninde suç olgusunu normalleştirdiği için katılımcıların anlatımları boyunca sergilediği doğal tavrın katılımcıların da kendilerini daha rahat ifade etmelerine olanak sağladığı gözlemlenmiştir.

Yürütülmüş olan bu bilimsel çalışmada Ural ve Kılıç (2011, s. 25) tarafından belirtilen etik ilkelere sadık kalınmıştır. Hizmet sunulan ya da hizmetinden yararlanan kişilerin suiistimal edilmemesi; araştırmalarda katılımcıların özgür iradelerini yansıtabilmeleri; alınan bilgilerin gizliliği ya da kullanımının ne ölçüde gerçekleştirildiğinin deneklere bildirilmesi; elde edilen bilgilerin hedeflendiği belirtilen amaçlar dışında kullanılmaması ilkelerine uygun bir şekilde çalışma yürütülmüş ve tamamlanmıştır.

Mülakatlar süresince katılımcıların aktardıkları suça ilişkin deneyimlerin açıklanması için bir takım adımlar izlendi. Öncelikle görüşmeler esnasında olduğu gibi, elde edilen anlatıların transkripti aşamasında da incelenen fenomen olduğu gibi kavranmış, katılımcıların ifadeleri esas alınmıştır. Araştırmacı katılımcıların söylediklerini kelimesi kelimesine not alıp, transkripte yansıtmıştır. Görüşmeleri takiben her gün gözlem ve notlar yazıya dökülüp transkript olarak bilgisayar ortamında korunmuştur. Her katılımcı için bir kod ismi ve sıra numarası belirlenmiştir. Katılımcılara dair bilgilerin kolay takibi için excel dosyasına demografik bilgiler girilmiştir.

Fenomenolojik araştırmalarda elde edilen bilgilerin işlenmesi, bireylerin konuyu nasıl deneyimlediklerine ilişkin anlatımlarının örtüşen tarafları ve tekrar eden ifadelerin listesi üzerinden oluşturulan “anlam “birimleri” veya temalar olarak isim verilen gruplara ayrılarak yapılır. Çalışmaya katılanların konu edilen olgu ile ilgili deneyimleri “Ne oldu?” sorusuna verilen cevaplarla, yani “dokusal betimleme” ile ifade edilir. Bu analiz katılımcıların ifadelerinden kelimesi kelimesine örnekler içerir. Devamında da, olayın “nasıl gerçekleştiğine” ilişkin açıklamaların olduğu “yapısal betimleme” takip eder. Son olarak “ne” ve “nasıl” birleştirilerek fenomenin “özü” ortaya konur (Creswell, 2013, s. 77-83).

Araştırma sürecinde katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatla sonucu çocukların suça sürüklenme deneyimlerle ilişkin kapsamlı anlatımlara ulaşılmıştır. Katılımcıların ifadeleri olduğu gibi korunmuş ve konuya yargı katılmadan yaklaşmıştır. Fenomenolojik metodolojiye uygun şekilde çalışma grubundan elde edilen bilgiler titizlikle incelenmiş, katılımcıların suça sürüklenmeye ilişkin ne yaşadıkları ve bu fenomeni nasıl deneyimlediklerine ilişkin ifadelerinin incelenmesi sonucunda tekrar eden, önemli ifadeler listelenmiştir. Bu listeleme sonucunda suça sürüklenme fenomenine ilişkin temalar ortaya çıkmıştır.

Temalar suça sürüklenmiş ve çocuk olarak yargılanmış gençler ile yapılan derinlemesine mülakatlar ve uygulanan demografik bilgi sorularını da içeren demografik bilgi formu, dava dosyalarının incelenmesi, denetimli serbestlik sosyal çalışmacıları ile görüşmeler ve araştırmacının gözlemleri sonucu belirlenmiştir. Görüşülen gençlerin ifadelerinden yapılan alıntılar kullanılan dile müdahale edilmeden, olduğu gibi alıntılanmıştır.

5.6. Sınırlılıklar

Bu araştırma Türkiye’de yoğun göç alan iki büyük şehirdeki Denetimli Serbestlik Müdürlüğü bünyesindeki çocuk olarak yargılanmış bireylerle gerçekleştirilmiştir. Bu bölgesel sınırlılığa ilaveten, çalışmaya konu olan suça sürüklenen çocukların 18 yaşından küçük olmaları bir takım yasal kaygıları ve gelişim psikolojisini hesaba katmayı gerektiren sınırlılıklar getirmiş, bu nedenle görüşülen kişiler, çocuk olarak yargılanmış ancak hali hazırda 18-25 yaş arasında bulunan bireylerden oluşturulmuştur.

Diğer bir sınırlılık ise, sadece görüşmeyi kabul eden bireylere ulaşılmış olmasıdır. Görüşmelere katılım veya görüşmenin devamı zorunlu tutulmamıştır. Görüşülen tüm bireyler cezaevi nakil (cezaevinde kalmış) özelliği olanlardan seçilmiş olmasına rağmen, bu kişilerin cezaevi sürecindeki durumları ve yaşamlarının bu çalışmada gözlemlenememiş olması diğer bir sınırlılıktır.

Çalışılan iki ilden birinde denetimli serbestlik bünyesinde hiç kadın yükümlü olmaması, diğer şehirde ise sadece dört kadın mahkuma ulaşılmış olması çalışma grubunun cinsiyet dağılımı açısından diğer bir kısıtlılıktır. Fenomenolojik araştırmanın gereği olarak, çalışmada tamamen katılımcıların anlatımlarına bağlı kalınmıştır.

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin anlatımlarında doğruyu ifade ettikleri varsayılmıştır ve bu da bir kısıtlılık olarak sayılabilir.

Özetle, bu çalışma suça sürüklenen çocukların yaşam deneyimleri üzerinden suça sürüklenme fenomenini anlamak ve açıklamayı hedeflemektedir. Bu amaca uygun olarak nitel araştırma geleneği içinden feneomenolojik metodoloji tercih edilmiştir. Bu fenomenolojik çalışma, suça sürüklenen çocukların ne yaşadıklarını ve bunu nasıl yaşadıklarını incelemektedir. Bu bölümde öncelikle kısaca fenomenolojik sosyoloji açıklanmıştır. Ardından nitel araştırma ve feneomenolojik metodoloji ele alınmıştır. Araştırmanın amacı ve araştırma soruları fenomenolojik metodoloji ilkelerine uygun şekilde yazılmıştır. Bu çalışmada suça sürüklenen çocukların deneyimlerini öğrenmek için derinlemesine mülakat, demografik bilgi formu ve gözlem kullanılmıştır. Çocukların suça sürüklenme deneyimlerine ilişkin elde edilen bilgiler derinlemesine incelenmiş ve tekrar eden ifadeler üzerinden anlam kümeleri ve temalar oluşturulmuştur. Bu sayede suça sürüklenme fenomenini anlamak ve açıklamak hedeflenmiştir. Bir sonraki bölümde, suça sürüklenme fenomenine ilişkin bu çalışmada elde edilen bilgilerin sunumu ve açıklanması yer almaktadır.

6. ÇOCUKLARIN SUÇA SÜRÜKLENME DENEYİMLERİ

Bu araştırma suça sürüklenen ve cezaevi süreci yaşamış çocukların suç öncesi, suç karışma dönemi, kanuni süreç ve sonrasında suça ilişkin deneyimleri ve bu deneyimlere yükledikleri anlamları keşfetmeyi hedeflemektedir. Nihai olarak, bu araştırmanın suça sürüklenen çocuklar olgusunun derinlemesine anlaşılmasına katkı vermesi amaçlanmaktadır. Bu bölümde, çocukların suça sürüklenmesine ilişkin elde edilen anlatımlardan oluşturulan temalar ve temaların yorumlanmasına yer verilmektedir. İlk olarak, araştırmada görüşülen suça sürüklenmiş çocukların biyografileri verilmektedir. Ardından, çocukların suça sürüklenme süreçleri, içinde bulundukları toplumsal ilişki ağları ve okul yaşantıları bağlamında incelenmektedir. Bunu takiben, sırasıyla çocukların suç ve mahkumiyet sürecinde ne yaşadıkları ve mahkumiyet sonrası sürece ilişkin yaşam deneyimleri ele alınmaktadır.

6.1. Suça Sürüklenen Çocukların Kısa Yaşam Öyküleri

Bu bölümde katılımcıların her birine ait, araştırmacının gözlem notlarına, araştırma günlüğüne ve demografik bilgi formlarına dayalı kısa biyografiler yer almaktadır. Biyografiler, araştırmacının katılımcılara dair gözlemleri ve katılımcıların anlatımlarından yola çıkılarak araştırmacı tarafından yazılmıştır. Bu kısa yaşam öyküleri ile genelde suça sürüklenen çocuk profiline, özelde ise her bir katılımcının yaşam ve suç deneyimine dair okuyucuda bir ön bilgi ve anlayış sağlanması amaçlanmıştır. Biyografilerdeki sıralama katılımcılarla gerçekleştirilen mülakatların tarih sırasına göre sıralanmıştır. Görüşülen kişilerin isimleri kişisel bilgileri koruma adına değiştirilmiştir (Ek 5).

Katılımcı 1: Orhan

Orhan yirmi dört yaşında. Ayak bileğinde elektronik kelepçe var.³³ Taktığı kelepçe türüne bağlı olarak Orhan'ın akşam saat 9'dan sonra evden çıkması kanunen yasaktır. On üç yaşında okuldan ve mahalleden iki arkadaşının da fail olarak içinde olduğu bir cinsel taciz suçlamasıyla karşılaşmış. Suçlamayı yapan çocuk ve ailesi ile aynı sokaktan/mahalleden olan Orhan suçlu olmadığına inanıyor. Bir karışıklığa kurban gittiği

³³Elektronik kelepçe, Adalet bakanlığı Ceza Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nde bir birimde takibi Ankara'dan tek merkezden yapılan bir sistemdir. Ülke genelinde her ildeki Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinde ise elektronik kelepçe takma-çıkarma ekipleri ayrıca vardır.

düşüncesinde... On üç yaşında bir gün nezarete kalıyor, sonrasında davaları devam ediyor ve ileriki yıllarda çocuğun cinsel istismarı suçundan 3 yıl 4 ay ceza alıyor. 1,5 yıla yakın cezaevinde kalıyor. Görüşme yapılan katılımcılar içinde eğitim durumu en yüksek kişi olan Orhan üniversitede okuyor. Tavırları ve konuşması sakın, araştırmanın amacına uygun şekilde yaşam öyküsünü paylaşma konusunda katılımcı ve yardımcı. Bir hafta sonra nişanı olduğunu söylüyor. Yaşadığı adli vakadan yıpranmış olduğu anlatımlarından anlaşılrsa da, durumunun mükerrer bir özellik taşımadığı ve hayata dair genel uğraş ve kaygıları olduğu izlenimi veriyor.

Katılımcı 2: Erkan

Erkan yirmi iki yaşında, gözlerinde pırıltılar olan, gülümseyerek konuşan bir genç. On altı yaşında B. şehrinde bir dükkandan hırsızlık yapmış. Bu suçunu kabul ediyor, maddi ihtiyaç için çaldığını söylüyor ama on sekiz yaşında suçlanıp hüküm yediği telefonla şantaj suçunu kabul etmiyor. Bu olayda mağdur olduğunu düşünüyor, benzer bir sorun yaşamamak için tuşlu telefona geçmiş. Bilmediği numaralar aradığında açmıyormuş. On beş-on altı yaşında evden ayrılıp başka şehirde tek başına evde kalmaya başlamış. Buna sebep olarak sevdiği kızın o şehre lise okumaya gitmesini gösteriyor. O da aynı şehirde liseye gitmiş, aynı zamanda çalışmaya başlamış. Çocukların riske ve suça itilmelerinin nedeni olarak boşluğa düşmeyi gösteriyor. Bir marketin balık reyonunda çalışıyor, geleceğe umutlu bakıyor.

Katılımcı 3: Furkan

Yirmi iki yaşında olan Erkan görüntüsüyle insanda koruma isteği uyandırıyor. Olduğu yaştan küçük gösteriyor. Suçludan çok mağdur görünümüne sahip. Suç işleme deneyimi ve öncesinde yaşadığı aile ortamı, yatılı okul ortamı ve çevre yaşantıları suça sürüklenme ile ilgili belirgin bir tablo çiziyor. O dönemde, yoksulluk, madde kullanımı, aileden uzak yaşama, arkadaşlarıyla eğlence amaçlı hırsızlık gibi durumlarla örülü bir günlük hayatı varmış. Risk yaşantılarının bir araya gelip bir çocuğu nasıl korumasız bıraktığına açık bir örnek Furkan. Suç deneyimi öncesi birçok engel, zorluk ve risk ile karşılaşan Furkan'ın o yıllarda bağ kurduğu bir öğretmenin hayatındaki etkisi dikkat çekiyor. On bir yaşından itibaren kaldığı yatılı okulda öğretmen ve öğrenci ortamında karşılaştığı istismar ortamının aksine aynı okuldaki kadın İngilizce öğretmeni onun için güvenli bir bağ görevi görüyor ve takip eden yıllarda haberleşmeye devam ediyorlar. Kimseye güvenmezken, o öğretmenine güvendiğini belirtiyor: “Bana faydası oldu. Benimle oyun oynardı. Sevdiğini hissedirdim”.

Katılımcı 4: Rıza

Rıza yirmi yaşında. On beş yaşındayken oto hırsızlığından ceza almış. Suçunu kabul etmiyor fakat anlatımları net ve tutarlı değil. Hareketleri sürekli telaşlı ve huzursuz, anlattıkları ise çelişkiliydi. Çoğu soruyu ya geçiştirdi veya anlaşılması güç olan kesik kesik ifadeler kullandı. Babasını yedi sekiz yıldır görmemiş. Anne babası hayatta fakat boşanmışlar. Rıza kardeşleriyle birlikte babaannesinde kalıyor. Kendisinin engelli aylığı (zihinsel regresyon nedeniyle) ve babaannesinin emekli aylığı ile geçiniyorlar. Rıza en kısa görüştüğüm katılımcı oldu.

Katılımcı 5: Özgür

Özgür yirmi üç yaşında. On dört ve on yedi yaşlarında iki ayrı suç olayına karışmış. On dört yaşında okulda kavgaya karışmış, karakol ve mahkeme süreci sonrasında takipsizlik verilmiş. On yedi yaşında gasp ve yağmaya karışmış, ceza almış. Söz konusu olayın gasp değil, kavga olduğunu, kendisine iftira atıldığını iddia ediyor. İki farklı zamanda cezaevinde kalmış. İlki on yedi yaşında 76 gün, sonra yirmi bir yaşında 40 gün

mahkumiyet yaşamış. Suça karışma nedeni olarak arkadaş çevresini, cehaleti ve boşlukta olmayı gösteriyor.

Katılımcı 6: İsmail

Yirmi dört yaşında, güler yüzlü, bazen hafif mahcup tavırlı bir genç. On dört yaşındayken, komşularının üç-dört yaşındaki kızını bahçede düşmüş görüp yerden kaldırdığını söylüyor. Mahkemeye çıkmış on dört yaşında. Çocuğun cinsel istismarı ile suçlanmış. Dava 9 sene kadar sürmüştü. 2017’de cezaevine girip 15 ay kalmış. Üniversiteyi yarıda bırakmış, okuduğu bölümü sevmediği için bırakmış. Başka suç işlememiş, hayata karışmış biri izlenimi veriyor. Sakin, ailesiyle ilişkileri uyumlu gibi görünüyor. Görüşmenin sonunda teşekkür ediyor ve yaşadığı sıkıntılı süreçleri biriyle konuşmanın iyi geldiğini ifade ediyor.

Katılımcı 7: İhsan

On dokuz yaşındaki İhsan’ın neredeyse yaşı kadar adli dosyası var. 17-18 adli dosyası olduğunu söylüyor, çocukluk yılları cezaevine girip çıkarak geçmiş. 8 kere cezaevine girmiş. Görüntüsü uykusuz, yorgun, gözaltları şişmiş. Yaşı küçük. Babasının işletmecisi olduğu alkollü mekanda geceleri garson olarak çalışıyormuş, sabah doğrudan uyumadan işten gelmiş. Kollarını göğsünde kavuşturarak oturuyor, üşüyormuş gibi görünüyor. Tek başına yaşıyormuş. Anne-babası boşanmış. Okuma yazması zayıf. Öksürüyor ara ara. Kollarında kesikler ve dövmelemler var. Çocukluğu yaşadığı büyük şehrin çöküntü alanı olan ve olumsuz yönleriyle ün yapmış bir mahallede geçmiş.

Katılımcı 8: Yusuf

Yirmi beş yaşında olan Yusuf, on beş yaşında karıştığı suç olayından yirmi bir yaşında mahkumiyet almış, cezaevine girmiş. 1 yıldır denetimli serbestlik sürecinde. Geçimini aksesuar işi yaparak sağlıyor. Annesi ve üvey babasıyla yaşıyor. “Bizim ortam biraz karışık. Üvey kardeşlerle birlikte altı kardeşiz, annemin ikinci evlendiği eşinin önceki evlilikten dört çocuğu var. Ablam teyzemgilde kalıyordu, şimdi evli. Üvey

babayla aram hiç yok, ayrı odama geçerim, kafama göre...”. Anlatımlarından yaşadığı ev ortamı ile bir bağ kuramadığı, kendini bu dünyada yalnız gördüğü anlaşılıyor. On iki-on üç yaşlarında okulu bırakıp sanayide çalışmaya başlamış. Suç işlemesinin nedeni olarak arkadaş ortamını işaret ediyor.

Katılımcı 9: Ertuğrul

Yirmi iki yaşında olan Ertuğrul, on iki yaşındayken diğer iki arkadaşı ile fail suçlamasıyla karıştığı çocuğun cinsel istismarı dosyasından ceza almış, hapisane süreci yaşamış. Sisteme karşı tepkili, özellikle okula ve öğretmenlere güvenmiyor. Karışıkları olayda okuldaki öğretmenlerin telkini ile imzaladıkları bir belge yüzünden ceza aldıklarını ve suçsuz olduğunu iddia ediyor. Aynı olayın faili olarak yargılanıp ceza almış diğer iki arkadaşıyla yapılan görüşmelerde de benzer ifadeler ortaya çıktı. Olayın olduğu yaş itibarıyla detayları unutup zaman içerisinde inanmak istediklerine inanmış olma ihtimalleri de olmakla birlikte her üç genç de ceza alma sebepleri olarak okulda kendilerine imzalatılan ve çocuğun cinsel istismarı olayını kabul ettiklerini belgeleyen kağıt nedeniyle suçlu bulunduklarını belirtti. Üç genç arasında en tepkili ve uç söylemler Ertuğrul’a aitti. Konuşurken kızgınlıktan yüzünün rengi kırmızıya dönüyordu dönem dönem. Okulda yaşadıklarına, mahkeme sürecine, cezaevinde yaşadıklarına ve çalışma hayatında başına gelenlere karşı tepkili.

Katılımcı 10: Gökhan

Gökhan yirmi üç yaşında ve Orhan ve Ertuğrul ile aynı dosyadan ceza almış. Kendini rahat ifade ediyor. Konuşması tutarlı ve anlaşılır. Ortaokul yıllarında arkadaş grubuyla çok kavgacı olduklarını belirtiyor. Mahalleyi sahiplendiklerini ve tanımadıkları biri geçince sataşp dövüklerini söylüyor. On iki yaşındayken karışıkları adli olayı (cinsel istismar) şöyle anlatıyor: “Okulda iki çocuk kavga etmiş, birbirlerini küçük düşürmek için mi ne artık, geçen yaz O. sana şöyle yapmıştı, şu sana böyle yapmıştı diyorlar bu da sınıf öğretmenin kulağına gidiyor, olay böyle patladı.”. Bu olayda okulda ve mahkemede haksızlığa uğradığına ve haksız ceza aldığına inanıyor. Ayrıca eğitim sistemine hiç güvenmediğini söylüyor ve okulu olumsuz hatırlıyor: “Müdür, müdür yardımcısı bizim üstümüzden geçtiler, çok dövdüler, on bir yıl sonra bazen hala acısını

hissediyorum düşününce. Kundurayla dizlerimize vurdular. Sadece bizi değil, bu iddiaları söyleyen çocukları da dövdüler, hepimizi”. Hayatın haksızlıklarla dolu olduğunu söylese de bir taraftan da hayatın yaşama değer olduğu görüşünde.

Katılımcı 11: Hamit

On üç yaşında ilk kez kanunla ihtilafa düşen Hamit, görüşme sırasında on dokuz yaşındaydı. Hamit’in suça sürüklenme hikayesi on bir-on iki yaşında evden uzakta il merkezinde yaz döneminde yatılı bir kursa katılmasıyla başlıyor. Aile gözetiminden uzak kaldığı bu dönemde, Hamit yurttan izinsiz ayrılıp sokaklarda başıboş dolanıyor. Daha sonra eve döndüğünde ise aynı yaştaki amcasının oğluyla mahallelerindeki bakkal dükkanı, dersane gibi birkaç yerin kasasından para alarak başka bir şehre kaçıyorlar. Bu macera duygusuyla başlayan süreçte, bir süre sonra aynı hırsızlık olayı daha kapsamlı haliyle, bir gecede peş peşe birçok işyerinin soyulması şeklinde tekrarlanıyor. Güvenlik kamerası görüntüsü ile yakalanan iki çocuktan Hamit suçunu kabul ediyor, kamerada görüntülenmeyen diğer çocuk inkar ediyor. Hamit cezaevi sürecinde üç farklı ilde kalıyor. Cezaevi sürecine ilişkin olumsuz anıları var. Üç dört yıl cezaevinde kalmış. Bir senedir denetimli serbestlikte. Kaynak işi yapıyor. Bir abisiyle (23) birlikte şantiye tarzı bir yerde 5 aydır evinden uzakta çalışıyor. Bir abisi cezaevinde (21). En küçük kendisi. Büyük abisi yeni evli; çalışarak abisinin taksitlerini ödüyorlar. “Sıra bana da gelecek, bana da yardım edecekler” diyor. Cezaevindeyken ailesi maddi manevi yardımda bulunmuş. Ailesinden sahiplenerek bahsediyor. Çok düşük ses tonuyla ve yavaş konuşuyor. Bir kalp rahatsızlığı olduğunu ve ameliyat olacağını söylüyor.

Katılımcı 12: Ali

Boynunda zincir kolyesi ve gergin duruşuyla koridorda bekleyenler arasında dikkat çekiyor, asabi bir duruşu var dışarıdan bakınca. Konuşunca esprili, iletişim kurması kolay. Sekiz ve on sekiz yaşında iki kardeşi var. 6 yıl cezaevinde kalmış. Bir hafta önce cezaevinden çıkmış olan Ali, görüşme esnasında yirmi üç yaşındaydı. On altı-on yedi yaşında silahla ağır yaralama ve gasp suçundan ceza almış. Yaşanan bu olay öncesinde Ali, evden ayrılıp ailesiyle aynı ilçede, masraflarını “bir abi”nin ödediği bir evde kalıyor. Dönem dönem kız arkadaşı da onunla aynı evde kalıyor. Kız arkadaşı evden kaçmış,

belirgin bir adresi olmayan bir genç kız. Bu dönemde Ali “abi”nin çeşitli işleri için kavgalara karıştığı, gruplar halinde dolaştığı, madde kullandığı arkadaşları olan bir ortamda yaşantısını sürdürüyor. Silahla yaraladığı kişi ilgili şehirde fuhuş ile anılan bir ailenin oğlu, Ali’den yaşça büyük. Kız arkadaşının bu kişilerin evine giderken görüldüğü, fuhuş için kullanılacağı bilgisini alması üzerine, ilgili eve gidip, görgü tanıkları var iken ateş ediyor. Silahı dedesinin evinde gizli olan çekmecedan alıyor. Daha sonra kaçarak, silahı atıyor. Silah bulunmuyor. Diğer deliller değerlendirilerek hapis cezası alıyor. Ali yaşadıklarını rahat bir tavırla, dönem dönem espriler yapıp gülerek ve pişmanlık duymadığı hissedilerek anlatıyor. Bu olaydan sonra ailesi başka bir şehre taşınmış olan Ali, yakın zamanda tekrar kendisini hapse kadar taşıyan olayların yaşandığı, eski arkadaş çevresinin yaşadığı ilçeye döneceğini söylüyor. Araştırmaya katılan diğer çoğu gençten farklı olarak Ali mükerrer suçluluk ve suç kariyeri için belirgin bir aday olarak görülüyor.

Katılımcı 13: Burhan

Burhan yirmi üç yaşında, hayatı sorgulayan, geleceğe dair hayalleri ve hedefleri olan bir genç. On altı yaşında hurda ve kağıt toplayıcılığı yaparken bir apartmanın bahçesinden aldığı, kendi ifadesiyle hurda sandığı bir malzeme nedeniyle yargılanmış ve ceza almış. Bunun öncesinde de mahallesine uyuşturucu madde satın almaya gelen birinin telefonunu gasp ettiklerini anlatıyor. Doğduğu şartları sorgulayan Burhan şöyle diyor: “Suça sürüklenmenin kaynağı çok basit. Ben yanlış zamanda yanlış yerde dünyaya gelmişim. S. gibi bir yerde yetişmiş bir çocuk suça sürüklenmeyi öğrenir. Esrar satmak, alkol içmek bunlar hep çevresinden gördüğü şeyler. Çevrede herkes aynı şeyi yapıyor: esrar satıyor, alkol içiyor, uyuşturucu kaçakçılığı yapıyor, aileleriyle kavgalar yapıyor, birbirini kesiyor, kendini kesiyor”. Elinde dövme var, hayranı olduğu bir rapçinin şarkı sözlerini dövme yaptırmış. Çocukken etrafından görüp kollarını jiletlemiş, sonra kesikleri kapatmak için dövme yaptırmış. Kendisine yakın bir mahalleden yetişip oyuncu olan bir ünlüyü emsal gösteriyor ve oyuncu olmak istediğini söylüyor. Ailesinin yoksulluğuna dair anlatımları var. Tüm aile kazandıklarını birleştirip bir ev almış, evin borçlarını ödemek için hepsi çalışıyor fakat yaşadıkları şartların zorluğunu vurgulayan ifadeleri vardı. Bu anlatımlarını dış görünüşü de doğruluyordu. Bedenine küçük gelen ve yıpranmış giysiler içindeydi.

Katılımcı 14: Gürkan

Yirmi dört yaşında olan Gürkan tüm yüzü sakallı ve içe kapanık görünümlü birisi. Giyim tarzı, sakal şekli ve tavırları yaşıtı gençlerden farklı. Başı öne eğik konuşuyor, göz teması kurmaktan kaçınıyor. On dört yaşında nitelikli cinsel istismar ile yargılanmış ve 5 yıl kadar cezaevinde kalmış. Söz konusu olayda failler ve mağdurların hepsi yaşıt ve hepsi erkek, aynı arkadaş çevresinden aynı mahalleden. Bu olaydan sonra aile başka şehre taşınmış. Konunun detaylarını anlatmaktan kaçınıyor, pişmanlık ve utanma hissettiği belli oluyor. “Bilgisizlik ve cahillikti benim suçumun sebebi, bilmeyerek yapılan bir şeydi. Konuyu anlatmak istemiyorum. Bilmeyerek yaptığım bir şeydi, çok pişmanım. Arkadaş çevresi de etkili. Bu aklımla o yıllara dönebilsem keşke. Çocuktum, yaptım, kasten yapmadım, bilmeyerek yaptığım bir şeydi, şimdi çok pişmanım” diyor. Suçlamaların bir kısmını kabul ettiğini, bir kısmının gerçeği yansıtmadığını söylüyor. İlk sorguda korktuğu için tüm suçlamaları kabul ettiğini, aslında bir kısmını yapmadığını iddia ediyor. Çocukları suça sürüklenmeden koruma yolu olarak din eğitiminin önemini vurguluyor: “Ayet-i Kerime’de Allah “Toplumlar kendini düzeltmedikçe Allah’ın o toplum üzerindeki hükmü değişmez” diyor. O zamanlar ailemde dini eğitim güçlü değildi. Dini yönden güçlü yetiştirilmiş olsaydım o dönemde bu olaylara karışmayabilirdim, Allah korkum olurdu”.

Katılımcı 15: Remzi

On beş yaşında iken kız arkadaşını görmeye gittiği lise önünde kavgaya girdiği bir lise öğrencisini yanında taşıdığı kesici aletle yaralayan Remzi, İstanbul’da kabadayı kültürünün geçerli olduğu bir mahallede büyümüş. “Biz mahallede çocuğuz o zaman ama biraz kötü bir mahalledeyiz. Uyuşturucunun, kavgaya gürültünün olduğu yerler buralar. Biz de ağır abiyiz o zamanlar, maço yuz falan. Ne bakıyon muhabbetinden oldu benim olayım”. Görüşme yapıldığı sırada yirmi iki yaşında olan genç, suça sürüklenme nedeni olarak toplumda acımasız insanların saygı gördüğü sokak kültürünü işaret ediyor: “Cezaevine girmiş büyükler mahallelerde göğsünü kabartarak anlatıyor yaşadıklarını oysa dese ki kardeşim yapmayın etmeyin akıl verse... Bu durum çocukları etkiliyor. Bizim çocuk yaşta suça sürüklenmemiz o sebeplerle”. Yaşadığı olayda kendini suçlu görmüyor, kavga esnasında gelişen bir durum olduğunu söylüyor. Babası mahallede saygı

gören bir fayans ustasıymış ve bu nedenle Remzi çevresine göre suça karışma anlamında daha temiz kaldığını düşünüyor. Kavgaya karışma ve ceza aldığı basit yaralama dışında yaşadığı çevrede yaygın olan hırsızlık, madde kullanımı ve satışı gibi deneyimleri olmamış.

Katılımcı 16: Veli

Veli on dokuz yaşında. Ufak tefek ve ele avuca gelmez bir görüntüsü var. Gözleri hareketli ve vücudu rahat olmaktan uzak. Telaşlı ve huzursuz görünüyor. Anne babası boşanmış. On altı ve on sekiz yaşlarından hırsızlık nedeniyle iki ayrı adli dosyası var. Altıncı sınıfa giderken bu olaylardan sonra ailesi başka şehre göç etmiş. Hapishaneye girmiş çıkmış. “Çalışacağım, bir daha yapmayacağım” diyor. Olgunlaştığını söylüyor. Görüşmeyi kabul etmesine rağmen, iletişim kurmaya uygun cevaplar vermedi. Dikkati hep başka bir yerde gibiydi, gözleri sürekli etraftaydı. En kısa görüşülen kişilerden oldu.

Katılımcı 17: Özden

Görüşmeye kucağında dört aylık bebeği ile gelen Özden on sekiz yaşında. Tavırları rahat ve sakin. Beş farklı adli dosyası var. Hırsızlıktan beraat almış. Basit yaralama, görevi yaptırmamak için direnme, uyuşturucu kullanma, uyuşturucu madde ticaretinden ceza almış. Kendisi sadece uyuşturucu kullandığı için kanunla ihtilafa düştüğünü anlattı. Diğer adli durumuna dair tespitler dosyasındaki bilgilere dayanmaktadır. Eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük görünüyor. Ortaokul mezunu. Şiveli konuşuyor. 9 ay cezaevinde kalmış. Sadece annesi hayatta. Annesi başkasıyla evli, annesiyle görüşmüyor. Kendisi evli. Çalışmıyor, evde bebeğine bakıyor. Eşi de çalışmıyor. Eşinin babası sigortalı, geçimleri o şekilde, aileyle birlikte yaşıyorlar, eşinin kardeşleri de var. Şikayetçi değil, “rahatız” diyor. Evlenmeden önceki hayatına göre daha memnun. Dört kardeşlermiş, abisi ölmüş. İki de üvey kardeşi var, başka babadan. Doğup büyüdüğü yerde yaşıyor, göç etmemişler. Evlenmeden önce nenesiyle yaşıyormuş. “Ben on iki yaşındaydım abim ölmüştü, ben tek kalmıştım. Bize bakan da yoktu. Ablalarım da başkalarıyla evliydi. Abimle ikimiz kalıyorduk evde, onu da kaybedince kimse bakmadı. Nenem vardı”. Suça sürüklenme sebebi olarak cahilliği işaret ediyor: “Cahillik, cahil olmasa insan yapar mı? Anne baba olmamasından kaynaklanıyor, ortamlardan geliyor böyle şeyler”. Özden hikayesini paylaşmaya istekli ve nispeten kolay iletişim kurulan bir

katılımcıydı ancak 24. dakikada bebek altını kirletip huzursuzlandığı için görüşme sonlandırıldı. Bebeğiyle ilgilenmek için görüşme yapılan binadan ayrılması ve evine gitmesi gerekti. Araştırmacı tarafından tekrar bir görüşmeye davet edilmedi çünkü bebeği ile tekrar davet edilip gelse bile, görüşme muhtemelen benzer bir şekilde sonuçlanabilirdi. Katılımcının rahat olmadığı bir görüşmede sağlıklı iletişim kurulamayacağı için, bu katılımcı ile tek görüşme yeterli görülmüştür.

Katılımcı 18: Derya

Yirmi bir yaşındaki Derya sorumsuz bir ailede büyüdüğünü söyledi. İlk kanunla ihtilafa düştüğü yaş on üç. Daha sonra on dört ve on beş yaşlarında başka olaylara da karışmış. Çok sessiz olan Derya, rahat görünmüyor. Anne-babası boşanmış. Annesiyle yaşıyor. Annesi kendine yetecek kadar kazanıyor. Babasıyla görüşmüyor. Babası ikinci evliliğini yapmış, annesi de tekrar evlenip ayrılmış. Anneden bir, babadan iki kardeşi var. Hiç göç etmemişler. Gelir durumunu orta olarak ifade ediyor. Cezaevine bir gün girdi-çıkı yaptı yapmış. Ortaokul mezunu. Liseye gitmiş ama yarım kalmış. Anne babası boşandığında sekiz yaşındaymış. İki yaşında bir kızı olan Derya çalışmıyor. Evlenince eşinin ailesiyle yaşamışlar; aileyle sorunlar, maddi sorunlar olmuş. Şimdi eşi cezaevindeymiş. Eşi 18 yaş öncesi yaralama dosyasından ceza almış, davası yeni sonuçlanınca cezaevine girmiş. Cezası gelince öğrenmiş eşinin suçu olduğunu. “Denetim görüyordu, sonra denetimi yakınca cezaevine girdi” diyor. Eşiyle boşanmışlar.

Katılımcı 19: Esra

Saçları nemli, duştan çıkıp aceleyle gelmiş görünüyor. Çok üzgün, annesi bir hafta önce ölmüş. Gergin, mutsuz, şüpheli, güvensiz ve aceleci görünüyor. Kendini düzgün ifade ediyor, akli başında görünüyor. Babası hayatta, kamyon şoförü. Anne-babası ortaokul mezunu. Kendisi de ortaokul mezunu. Liseye gitmiş ama bırakmış. Sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanmış. On sekiz yaşında AMATEM’e³⁴ yatırılmış, ilaç tedavisi görmüş, tedavi ile bırakmış madde kullanmayı. Esra iki kez evlenmiş. Eşi cezaevinde yedi aydır. Bir yıl sonra çıkacakmış. Yirmi üç yaşındaki Esra hayatın tüm yükünü

³⁴Alkol – Madde Bağımlılığı Araştırma, Tedavi ve Eğitim Merkezi

omuzlarında taşıyan biri gibi görünüyor, çaresizliği görüşme yapılan odanın havasına karışıp insanın içine işliyor. Araştırmacının görüşmeyi bir noktada kesip sarıldığı Derya uzun süre sessizce ağladı ve biraz daha rahatladı ve derin nefesler aldı. Çok çaresiz hissediyordu. Annesinin ölümüyle biri engelli olan kendisinden küçük kardeşlerinin sorumluluğu ve iki ayrı evlilikten olan iki küçük çocuğu ile yaşıyor. Kardeşlerinden biri on iki yaşında, tam bakıma muhtaç zihinsel ve bedensel engelli. Bakımevine vermek istemiyor. Bu kararının nedeni ise: kendini sorumlu hissediyor, bakması gerektiğini düşünüyor, annesinin emaneti olarak görüyor. Devamlı ağlıyor. Mülakat sonlandırıldı. Araştırmacının destek olmak ve sakinleştirmek için sarılığı Derya, yarım saat kadar ağladı ve araştırmacıyla dertleşti.

Katılımcı 20: Özge

On dokuz yaşında olan Özge'nin hikayesi film senaryosu olsa inandırıcılığı tartışılacak kadar sıra dışı. Çok zayıf ve ufak tefek biri. Saçları yüzünü örtüyor, saçlarının arasından bakıyor. On iki yaşına kadar kendi ifadesiyle normal olan ailesi, o yıllarda babasının evde uyuşturucu madde yetiştirmeye ve satmaya başlamasıyla değişmeye başlıyor. Önce babası sonra annesi ve en son da kendisi madde bağımlısı oluyor. Sekiz ve on beş yaşında iki kardeşi var. On beş yaşındaki kardeşiyle gasp suçları var (telefon). Annesi on beş yaşında evlenmiş, şimdi otuz yedi yaşında. Anne-babası çalışmıyor. Engelli kardeşi sebebiyle maaş alıyor annesi. Babası uyuşturucu yetiştirme ve satıştan cezaevinde. 5 aydır ailesinden tamamen ayrı yaşıyor, öncesinde de yurtta veya arkadaşlarında veya parkta yaşamış. Bir kez komşu şehre göç edip geri gelmişler. On beş yaşında evden kaçmış, parkta yaşamış bir süre. O dönemde sokakta tanıştığı "Dayı" diye bahsettiği kişi tarafından kendisi ve yine parkta kalan iki kız arkadaşı daha geceleri uyuşturucu satmaya ikna edilmiş. Mecbur kaldığını, sokaklarda başka seçeneği olmadığını söyledi. Bir uyuşturucu krizi sonrasında öldüğünü düşünen kişiler onu evde bırakıp kaçmışlar, polisler tarafından bulunan Özge bir dönem yurtta kalmış ama yine kaçmış. Uyuşturucu madde kullanımı nedeniyle AMATEM'de tedavi görmüş, denetimli serbestliğe tabi olmuş. Yüzü çok güzel ama cildinde yaraya benzer döküntüler var. 7 ay cezaevinde kalmış. Ailesiyle hiç görüşmüyor, erkek arkadaşıyla yaşıyor. Erkek arkadaşının sabıkası yok.

6.2. Suça Sürüklenme Süreci ve Toplumsal İlişki Ağları

Elde edilen anlatımlar incelendiğinde, çocukların suça sürüklenme sürecine ilişkin belirgin tema toplumsal ilişki ağları olarak ortaya çıkmaktadır. Suça sürüklenme kavramı toplumsal bir süreci içermektedir. Bu süreçte çocuğun en yakın ilişki ağları ailesi, mahallesi, arkadaşları ve okul yaşantıları etrafında şekillenmektedir. Bu bölümde, çalışmada elde edilen veriler, suça sürüklenen çocukların toplumsal ilişki ağları bağlamında ele alınmaktadır.

6.2.1. Aile ile yaşanan çatışmalar

Bu çalışmanın kapsamını oluşturan çocukların suça sürüklenmesini incelerken, çocukluk çağında çocuğun en çok etkileşime girdiği sosyal ortam olan aile yaşantıları önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönlendirici soru içermeyen görüşmeler esnasında, katılımcıların değindiği başlıca konulardan biri de aile yaşantıları oldu. Katılımcılar suça sürüklenme deneyimlerini anlatırken aile yaşantılarına sık sık değindiler. Anlatılan aile yaşantılarının tamamı bilinçsiz ebeveynlik, iletişim çatışmaları, çeşitli türlerde şiddet (ekonomik, fiziksel, psikolojik), ihmal gibi olumsuz yaşam örüntüleri barındırıyordu. Yine de, katılımcıların çoğu, özellikle anne ve babalarını, en sevdikleri ve en yüksek bağ kurdukları kişiler olarak ifade ettiler. “Çocukluğum cezaevinde geçti” diyen, 19 yaşında 18 adli dosyası olan İhsan 12 yaşlarındaki aile yaşantısını “Evde sevgi ortamı vardı seviyorlardı beni. Bir şey istesem hemen yaparlardı. Zıt bir kişiliğim, baş edemezlerse tamam nasıl istersen yap derlerdi. Eve giriş saatim yoktu, kafama göre girip çıkardım.” şeklinde ifade etmektedir. İhsan evde ne istese yapılma durumunu sevgi ortamı olarak tanımlamaktadır. Çocuk yaşadığı çevre ve aile ortamında tanık olduğu davranışlarla kurguladığı anlam dünyasında “sevgi ortamı”na bir tanım getirmekte ve sosyal gerçekliğini inşa etmektedir. Bu süreçte, İhsan, çok erken yaşta sokak kültürünü tanıdığını ve kendinden yaşça büyük arkadaşlarla vakit geçirmeye başladığını ifade etmektedir.

Görüşülen gençlerin çoğu, çocukluklarında ve devamında aile ilişkilerini bir şekilde sosyal bağlılık duydukları alan olarak tarif etseler de, görüşülen her bir katılımcının aile ilişkilerine dair anlatımları, özellikle de suça sürüklenme dönemine ait anlatımları, oldukça olumsuz söylemler de içermektedir. Katılımcıların ilk suç deneyimleri öncesi yıllarının nasıl geçtiği sorulduğunda, anlatımlarında aile içi düzensiz yaşantılar, dönem

dönem çeşitli türlerde şiddet deneyimleri, parçalanmış aile öyküleri, ailede sevgi bağının yokluğu dikkat çekmiştir. İsmail, çocukluk döneminde aile yaşantısındaki deneyimlerini şöyle aktardı:

Baba tarafım annemi istememiş babamla evlenmesini, beni de sevmezler baba tarafım. Babaannem kötü kalplidir, annemle babamı ayırmaya çalıştı hep. 11 yaşında annemden 2 ay ayrı kaldım. Annem kendi annesinin evine gitmişti ayırdılar annemi babamdan. Babaannemler bizde kaldı o dönem, beni anneme karşı doldurdular, annemi hiç sevmiyordum o dönem bu yüzden. 12-13 yaşına kadar böyle sürdü bu duygu. 17 yaşında babam anneme şiddet uygulayınca babama el kaldırdım. Babam bıçak çekti bana. Annem engel oldu. 1 ay küs kaldık. Babama yeter artık bu kadını ezme dedim, babaannemi arayıp yeter dedim bu kadına yaptıklarınız (İsmail, 24, ilk suç yaşı 14).

Ali, suça sürüklenme sürecini anlatırken aile yaşantılarına en çok değinen ve çocukların suça sürüklenme sürecinin başlangıcının aile olduğunu söyleyen katılımcılardan biri oldu:

Evlendiklerinde annem 16 babam 20 yaşındaymış. Kendileri çocukmuş, yetiştirememişler, şımartmışlar beni böyle olmuş... Yaramaz bir çocuktum, hiç rahat durmazdım, evde babamdan, okulda öğretmenden dayak yiyordum. Küçük yaşlarda dayak yemeye başladım, alıştım artık korkmuyordum. Evden kaçıyordum, babamdan evden de okuldan da soğudum... Babam peşime düşüyordu ama yakalayamıyordu kaçıyordum. İyice usandılar benden, ben de onlardan usandım... Evdeki yasaklar, aşırı baskı kontrol beni evden uzaklaştırdı. Gücüm yetince beni kontrol edememeye başladılar. Peşimden koşmayı bıraktılar bir noktada... O ara eve gitmiyorum diye, iyice kötü oldum diye, zaten yeni de iyileştim diye ailem İstanbul'a Küçükçekmece'ye taşınmıştı. Hep beraber gidelim diye taşındılar ama ben 1 hafta durup geri yine S.'ya gelmişim. Benim için taşınmışlardı. Babam inşaat ustasıydı, annem ev hanımıydı şimdi instada zayıflama ürünleri satıyor. Adamı vurunca tekrar İstanbul'a gittim yanlarına ama bu olayı demedim. Polis bastı orayı yakalandım... Ben baba olsam kendi babamın yaptığı gibi dayak kesinlikle atmam. Çok sıkmam. Çok şımartmam da. Giyim kuşama kesinlikle karışmam, bana çok karıştılar. Arkadaş gibi konuşurdum ben olsam çocuğumla. Çocuğu oyalayacak spor tarzı aktivitelere yönlendirilmeli çocuk. Çocuğu boş bırakmamak lazım. Başiboş kalmayacak çocuk. Beni başta çok sıktilar sonra çok başiboş kaldım. 13-14 yaşa kadar çok sıktilar sonra da çok bıraktılar. Hepimiz suçluyuz. Ama bence bu işler aileden kaynaklanıyor. Beni kendilerinden soğuttular (Ali, 23, ilk suç yaşı 15).

Katılımcılardan Hamit, farklı dönemlerde karıştığı hırsızlık suçuna nasıl sürüklendiğini anlatırken aile yaşantısının olumsuz detaylarını aktardı:

Benim evde de biraz baskı ve şiddet vardı, özellikle il merkezinde evden uzakta Kuran kursu sonrası biraz daha sorun oldu. Evde bozuşunca benim davranışlarım daha da değişti... Bizim kaçtığımız sabah ailem uyanınca, bizde motor vardı motorla aramışlar. Diğer taraf da aynı aramış. O gün de çok sinirliydim, kaçtığımı tahmin etmişlerdir. Babam hiç aramamıştır. Gidiyorsa gitsin der. Beni

seven kalırdı der... Dayak benim hikayemde bir etkendi. Babam geldi, Hamit dedi, kımıldayamadım kaçamadım. Bir yandan özlem var bir yandan korkuyorum. Gel dedi bu sefer dövmeyeceğim seni dedi. Babam dövmedi ama büyük abim odaya geçti kapıyı kilitledi dövdü beni. Babam dövmedi sevindim, abim dövünce abime sinirlendim. Sonra dayak devam etmedi, düzeldim. Babam beni yine dövse yine kaçırdım. Ondan sonra düzeldim ben ama geçmişteki olaylardan dolayı dosyalar katlamaya başladı... Babam suçluydu, dayak atıyordu ama sonradan düzeldi, dayağı kesti. Bu şeyler benim başıma gelmemiş olsa, benim çocuğum böyle yapsa ben de dayak atardım. Ama şimdi biliyorum. Güzellikle konuşurum. Yine de devam ediyorsa (hırsızlık, uyuşturucu vs) teslim ederim (Hamit, 19, ilk suç yaşı 13).

Aile yaşantısının ve doğduğu şartların kendisini şekillendirdiğine ve suça sürüklenmesine yol açtığına inanan diğer bir katılımcı Burhan, hikayesinin aileye ait detaylarını anlattı:

Annem şehir merkezinde doğmuş ama okula bile gönderilmemiş. Okuma yazma bilmiyor. Ailesinin zihniyeti sebebiyle gönderilmemiş. Ben şimdi bir çocuk yetiştirsem, bir avukat savcının yetiştirdiği çocuğa bakın bir bu işleri yapan uyuşturucu kaçakçısının yetiştirdiği çocuklara bakın onlar da aynı şekilde onu gelenek gibi taşıyacak... Benim babam 49-50 yaşında hala ağzından çıkan kelimeyi bilmiyor, bilinçsiz. Bazen salaklıklar yapıyorum, şöyle bir düşünüyorum, anneme bakıyorum babama bakıyorum diyorum gene iyiyim. Yapacak bir şey yok, onlarda bilinç yok, çocuklar iyi yetişsin bu çevrede büyümesin diye düşünebilecek insanlar değillerdi... Anne-baba çocuğa bağırıldığında çocuk ailesinden soğumaya başlıyor, dışarıya yöneliyor. Babam benimle hala kavga eder hiç susmaz. 15-16 yaşında tam ergenlik hayatı yeni yeni görmeye başlıyor, annesi babası bir yanlışını güzel güzel anlatmaz bağırırsa, bu sefer çocuk hatasını bilmediğinden kendini haklı görecektir. Güzelce anlatılsa belki hatasını bilecek, düşünecek. Çocuk bu şekilde dışarıya çıkıyor, sinirli, hatasını bilmediği için kendisini haklı sanıyor, arkadaşlarıyla belki sigara içecek belki uyuşturucuya başlayacak, belki alkol içecek... Mahalleye uyuşturucu almaya gelenleri kandırıp paralarını alıyorduk ama Allah var parayı götürüp anneme veriyordum, evin bir ihtiyacını alsın diye. 14-15 yaşındaydım bunlar olduğunda. Annem parayı nereden buldun demezdi zaten öyle bir ortamda kim neyin ne olduğunu çok iyi biliyor. Annem deseydi sen yapıyorsun, seni polise vereceğim deseydi caydırıcı olurdu. Anne-baba bir şey demeyince çocuk da yaptığının normal olduğunu düşünür (Burhan, 23, ilk suç yaşı 16).

Bazı katılımcılar ailedeki sevgi bağının yokluğunu, sevildiklerini hissetmediklerini vurguladılar. Furkan “Babam bana “Oğlum seni seviyorum” dese ne diyeceğimi bilemem. Hiç demedi. Ama ben öyle olmayacağım. Beni hiç parka götürmediler. Bu yaşta hala parka gidiyorum, salıncağa sığmıyorum ama sallanıyorum.” şeklinde deneyimine değindi. “Sorumsuz bir ailem vardı. Sevgisizlik vardı ilgisizlik vardı. Annem babam kendi dalgalarındaydı. Biz de kendi halimizdeydik abimle. Sonra ben farklı arkadaş

ortamı yapmaya başladım. Kendimi dışarı attım yani ailevi sorunlarım olduğu için.” diyen Derya da ailesinde sevgisizliği vurguladı. Başka bir katılımcı olan Derya, “Senin çocuğun Derya olsa, onu korumak için ne yapardın?” sorusuna ilgisiz aile ortamını vurgulayan bir cevap verdi, “Ona zaman ayırırdım. Ben onu alır gezdirmeye çıkarırdım. Bana öyle yapılırsa, ailem ilgilense ben o kadar açılmazdım dışarı.” Derya ayrıca “13 yaşında sevdiğim, yakın gördüğüm hiç kimse yoktu.” diyerek sevgi bağı kurmadığı bir çocukluk yaşadığını belirtti. Yine kadın katılımcılardan Özge olumsuz aile yaşantılarını ve özellikle annesi ile arasındaki ilişkinin sevgisiz olduğunu şöyle aktardı:

Ailelerin çocuklarını sevmemesi suç işlemede çok etkilidir. İlgili olunmazsa, çocuk başka anne babaların sevgisini görür, anne babasından ilgi bekler. Benim de oldu böyle. Babamdan sevgi gördüm ama annemden görmedim. Her birşeyde babamı tutuyordum. Annemle aram soğuktu. Mesela bir arkadaşım var, babası onu terk edip gitmiş, hatta kız hamile, benden de küçük yaşı, hamile, ama annesi bırakmıyor kızı hiç. Oturuyoruz masada, ben kızımı çok seviyorum diyor, ben öyle bakıp kalıyorum... Benim annemle ilişkim hiç böyle olmadı. Hatta bir seferinde cezaevinden çıkmıştım, annem bana yaklaşmıyordu korkuyordu benden. Yüzünü bozarım diye korkuyordu benden. Anne diyorum bir şey yapmıyorum diyorum. Jiletleyeceğim sanıyor. Kolumu ayırmışım ya korkuyor benden (Özge, 19, ilk suç yaşı 17).

6.2.2. Aileden uzaklaşma-yeni sosyal bağlar

Katılımcıların ifadelerindeki diğer bir ortak nokta, ailelerinde olumsuz gördükleri yaşantılar sonucu evin dışında sosyalleşmeye yönelmeleridir. Aileden uzaklaşan gençler kendilerini yeni sosyal bağlar içinde bulmaktadırlar. Henüz bilinçli tercih yapabilecekleri yaşlarda olmamaları ve yaşadıkları mahalle ve okul çevresi dikkate alınınca aile dışı sosyalleşme ortamlarının düzensiz ve çeşitli antisosyal davranış örüntülerinin olduğu ortamlar olduğu görülmektedir. “Ailesinden dolayı çocuk kendini dışarı atıyor.” diyen Remzi gibi düşünen başka katılımcılar da oldu. Özge “Evden uzaklaştım, aileden uzaklaştım 16 yaşında. O dönemde yurttaki kalıyordum. 16 yaşında annemle babamla kavga ettik, kavga edince ben evden çıktım. Çıkış o çıkış bi daha eve hiç gelmedim.” dedi. Gürkan da aile ortamındaki düzensizliklerin çocuğu dışarı ittiği görüşündeydi:

Anne-baba öfkeyle baskı yaptığı zaman çocuğa, çocuk boşluğa düşüyor ve kendisini dışarı atıyor. Çok başboş bıraksa da olmaz, ikisinin ortası bir yol bulmaları gerekir. Benim ailem de de bir öyle bir böyleydi durum. Babam daha sakindi annem öfkeli davranışlara sahipti. Yaramazdım arada vururlardı (ailesi) ama bende sorun yaratacak kadar bir şiddet görmedim ailemden. Yaramazdım hak ediyordum o kadarını (Gürkan, 24, ilk suç yaşı 14).

Remzi'nin aile ortamına dair olumsuz yaşantıları daha çok babasıyla ilişkisi etrafında şekillenmiş görünüyor:

Çocukken o zamanlarda ailemde de bir cehalet vardı. Babam mesela köyden gelmiş, her şeyi ben bilirim ben yaşadım ben gördüm şeklindeydi. Çok baskındı, piskopat diyeyim, o zamanlar. Mesela bir suç işliyorduk, hemen bizi bir göz ardı yapıyorlar karşı tarafı dinlemeler karşı tarafa hoş gözükme için, tabi o zamanlar. Mesela mahallede bir şey olurdu, hemen Remzi, zaten en yaramaz bendim mahallede. Bir şey olur, Remzi, herkes babamın işten gelmesini beklerdi ki şikayet edelim diye. Her seferinde de beni kötülerdi babam. Bir zaman sonra en son dedim yeter kardeşim sen benden ne istiyosun babama. Beni anlamaya çalışmıyordu. Aşırı şekilde dövmüyordu, bir iki tane vurup git diyordu. Sonra gönlümü almaya geliyordu hatasını anlayınca ama olmuyordu (Remzi, 22, ilk suç yaşı 15).

Özge, babasının garsonluk yaptığı dönemde normal sıradan bir aile olduklarını ama babasının garsonluğu bırakıp evde uyuşturucu madde üretme ve satma ile uğraşmaya başlaması ile hayatlarının nasıl değiştiğini kendi deneyimi ile anlattı:

Babam hiç göstermezdi ama ben görürdüm. Babam onun satıcılığını yapıyordu. Babam yakalandı cezaevine girdi. Annem de alışmış, bağımlıydı. Babam anneme veriyordu eroin, babam cezaevine girince annem nereden bulacağını bilmedi eroini. Annem krize girdi... Annem babam anlaşılmıyordu. Babam evden gidiyordu. Kimse bana dur demiyordu, istediğim arkadaşım ile eve geliyordum, duruyordum, içiyordum, şeker atıyordum, her şeyi yapıyordum. Babam eve gelmediği zamanlar böyle geçiyordu... 15 yaşındaki kardeşimi zorladım, al dedim, bir salaklık yaptık, telefon gasp ettik. Sokakta. Kafam madde etkisindeydi, bişey içmişim. Kardeşimi zorladım. O da yapmak zorunda kaldı. Sonra ben korktum telefonu geri getirdim. Ceza almadı hem küçük hem engelli... Bizim evde babam daha anlayışlıydı ama annem ortalığı ayağa kaldırırdı sorun halinde. Bağıra çağıra halletmeye çalışılırdı konu olunca. Hayatta en sevdiğim insan babam, erkek arkadaşım ayrı. Annem bana bir şey yapsa da babam beni koruyordu. Ama bir sevmediğim huyu madde kullanması, satıyordu ya. Kullandığında, bulamayınca ortalığı kaldırıyor yere çarpıyordu. Farklı oluyordu... Benim evden kaçmam, babam cezaevine girdiği döneme denk geldi. Fırsat oldu (Özge, 19, ilk suç yaşı 17).

Suçta sürüklenme hikayesinde babasının yasal bir işten yasadışı bir işe geçişinin aile yaşantılarındaki olumsuz sürecin başlangıcı olduğunu işaret etmesine rağmen, Özge anlatımlarında annesi ile olumsuz ilişkisini vurgulamış, babasını ise sevgi bağı kurduğu biri olarak ifade etmiştir. Benzer şekilde Remzi de aynı cinsten ebeveynliyle, yani babasıyla, olan ilişkisinin olumsuz yanlarını vurgulamıştır. Suça sürüklenmiş çocukların yaşantılarında her iki ebeveynin de rolü olduğu açıkken, çocuk ve gençlerin kendi yaşam algıları gösteriyor ki aynı cins ebeveynle olan ilişkiler duygu dünyalarında daha

belirleyici oluyor. Çocuklar için ebeveynlerinin her biri ile kuracakları bağ hatalarının şekillenmesinde temel bir bileşen olmaktadır. Çocuğun ebeveynleriyle olan bağının zayıflığı da yaşamını şekillendirecektir. Buna ilaveten, aynı cins ebeveynle olan bağın zayıflığı çocukları suça karışabilecekleri yeni sosyal bağ arayışlarına sürükleyen bir tema olarak ortaya çıkmaktadır.

Anne-babaya olan bağ erkek ve kız çocukların suça sürüklenmesiyle ilişkilidir. Suça sürüklenme ve ebeveyn bağı arasındaki ilişki incelendiğinde, anne-kız, baba-oğul (aynı cinsler) arasındaki bağ anne-oğul, baba-kız (karşı cinsler) arasındaki bağa göre daha güçlüdür (Hoeve ve diğerleri, 2012). Yaş açısından aynı bağ incelendiğinde, yaşı küçük katılımcılar için ebeveynle sevgi bağı ve suça sürüklenme ilişkisi üst yaş grubu çocuklara göre daha yüksektir. Bu bulgular çocuk suçluluğunu önlemede veya azaltmada ebeveyn-çocuk arasındaki bağın önemini göstermektedir. Suça sürüklenmiş erkek çocukları hedef alan bir önleme veya müdahale çabası çocuğun babasıyla ilişkileri ve bağını hedef almalı iken, suça sürüklenmiş kız çocuklar için faydalı olacak bir müdahale anneleri ile ilişkilerine odaklanmalıdır. Çocuk suçluluğu daha çok erkek çocuklarda yaygın olduğu için, baba ile erkek çocuk arasındaki bağ sorunu suça sürüklenmede bir risk faktörü olarak görülmelidir. Ebeveyn ve çocuk arasındaki zayıf ve güvensiz ilişkilere ilave olarak ebeveynlerin disiplin teknikleri de çocukların suça sürüklenmesinde etkindir (Hoeve ve diğerleri, 2012).

Ailesinden bahsederken olumsuz yaşam deneyimlerine daha çok değinen gençlerin karıştıkları suç olaylarının bir seferden fazla olması dikkat çekicidir. Hem ailesiyle zayıf bağları hem de ailesinden uzaklaştıkça sürüklendiği ortamlardaki yeni sosyal bağları bu gençleri suça sürüklemekle kalmamış, suç davranışının tekrarı yaşantılara da sürüklemiştir. Bu yönüyle Sosyal Bağ Kuramı çocukların nasıl suça sürüklendiklerini ve de nasıl suç işlemeye devam etmediklerini açıklamakta yeterlidir.

Richmond Gençlik Projesi'nin verilerini kullanarak Hirschi tarafından geniş bir ölçekte test edilen Sosyal Bağ Kuramı daha sonra da birçok araştırmacı tarafından test edilmiştir. Kriminoloji alanında önemli bir yer işgal eden Sosyal Bağ Teorisine bağlı olarak araştırmacıların çocuk ve genç suçluluğuna ilişkin başlıca çıkarımları aşağıda sıralanmıştır:

- Akranlara olan bağılılık eğer bu akranlar suç davranışı sergiliyorsa suça meyli artırabilir.

- Gözetim altında yapılan boş zaman aktiviteleri (okul aktiviteleri, okuma yapmak, TV izlemek, bisiklet sürmek gibi yarış içermeyen sporlar) suç davranışı ile negatif korelasyon gösterirken, gözetimsiz ve kontrolsüz bir şekilde (örneğin arkadaşlarla dışarda takılmak) suç davranışı ile pozitif korelasyon göstermektedir.

- İnancın suç davranışı ile ilintisi oldukça azdır. İnancın suç davranışının sebebi olmaktan çok sonucu olduğu söylenebilir.

- Birçok araştırma Sosyal Bağ Kuramının 4 elementinin büyük çaplı suçlardan çok küçük çaplı suçlarla yüksek ilişkide olduğunu ortaya koymuştur.

- Araştırmalar sosyal bağ bileşenlerinin çocukların farklı yaş dilimlerinde farklı etkilere sebep olduğunu ifade eder. Ergenliğin ilk dönemlerinde ebeveyn bağılılığı, orta dönem ergenlikte okula adanmışlık, orta ve ileri ergenlikte ise inanç en etkili elementtir (Burfeind ve Bartusch, 2011: 175).

6.2.3. Boşanmış anne-baba, düzensiz aile içi ilişkiler

Çocukların suça sürüklenmesi ve aile yaşantıları bağlamında zayıf aile bağlarının bir kaynağı da parçalanmış aile yapısı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu parçalanma sadece anne veya babanın boşanması şeklinde değil, resmi evlilik devam ederken aile içi ilişkilerin düzensizleşmesi olarak da görülmelidir. Resmiyette bir arada yaşar haldeki anne baba ile büyümek çocukların sağlıklı koşullarda, doğru sosyal bağlarla büyüdüklerini kesinleştirmeyebilir. Bu çalışmada görüşülen çocuklardan çok azı boşanmış anne-babaya sahip iken neredeyse tamamının özellikle büyüme çağlarında sorunlu ve düzensiz aile ilişkilerine sahip oldukları görülüyor. Derya “Annem babam boşandığında sekiz yaşındaydım. Anneme gitsem babamı özlüyordum, babama gitsem annemi özlüyordum. Yıpratıcı oldu. Abim benden dört yaş büyük. Şimdi evli, kendi yuvasına bakıyor. Görüşüyoruz.” diyor. Parçalanmış aile üyesi olan Özden, çocuğun sokak ortamındaki davranışlarının aile yaşantılarından etkilenmediğini düşünüyor ama kendi suça sürüklenme deneyiminin ailevi boşlukla ilişkisini de belirtiyor:

Aile sevgi de gösterse şey de yapsa suç işlemek insanın içinden gelen bir şey. Anneyi babayı dışardakiler takmıyor... Ben on iki yaşındaydım abim ölmüştü, ben tek kalmıştım. Bize bakan da yoktu. Ablalarım da başkalarıyla evliydi. Abimle ikimiz kalıyorduk evde, onu da kaybedince kimse bakmadı. Nenem vardı. Üvey kardeşlerim var onlarla görüşmüyorum (anneden). Annem de evli başka yerde. Öyle bir çaresiz hissetmişim kendimi, onlardan kaynaklandı. Nenem okula yolluyordu beni. Mahallede arkadaş ortamında oldu. Kız olan akrabamdı. Onlar da hapse girdi (Özden, 18, ilk suç yaşı 15).

Feldman (2014) çalışmasında çocukları tekrar suç işlemeye (İngilizcesi recidivism) iten nedenlere odaklanmıştır. 884 genç ile yürütülen araştırmada çocuk ve gençlerin tekrar suç işlemesi ile en yüksek ilişkilendirilen değişkenler yaş ve yasal vasi (biyolojik ebeveynlerden birinin eksik olduğu bir evde büyümek) olduğu bulunmuştur. Aile yaşantılarının suça sürüklenen çocukların hayatındaki yerine değinen bu çalışmada demografik veriler veya psikometrik ölçümlerdense suç işleyen kişi ile kişisel etkileşimin tekrar suç işleme riskini tespitinde daha yardımcı olacağı ifade edilmiştir. Tek biyolojik ebeveyn ile kalan çocukların anne-baba ile yaşayanlara göre tekrar suç işleme olasılıklarının artacağı bulgusu bu çalışmada belirgindir. Bu bulgu, yetersiz ebeveynlik, ihmal, ebeveynlerce reddedilme ve gergin ortam gibi aileye dayalı yaşantıların çocukların suça sürüklenmesinde etkili olduğunu ortaya koyan çalışmalarla uyumludur (Henry ve diğerleri, 1996; Ryan ve diğerleri, 2013; Sentse ve diğerleri, 2009).

6.2.4. Çocuğun cinsiyeti ve sosyal kontrol

Aile yaşantıları bağlamında, çocukların suça sürüklenmesi yanında, suça sürüklenmeden alıkoyan veya suça sürüklenmeyi azaltan yaşantılar dikkate alındığında Sosyal Kontrol Kuramı açıklayıcıdır. Enformal sosyal kontrolün özü gencin veya çocuğun ailesine veya topluma açık şekilde belirtilmiş kurallar, denetleme ve cezalandırma gibi doğrudan kontrol ve aidiyetlik bağı ile bağlı olmasıyla ilişkilidir. Kontrol kuramları çocuk suçluğunun ortaya çıkması veya önlenmesinde ailenin rolüne ağırlık verir (Burfeind ve Bartusch, 2011: 171).

Liseli gençlerle yapılan bir araştırma (Burton ve diğerleri, 1995) sadece dolaylı sosyal kontrolün değil doğrudan sosyal kontrolün de suça sürüklenmeyi azalttığı tezini değerlendirmiştir. Bu çalışmada, doğrudan sosyal kontrolün suça sürüklenme üzerinde ters etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur. Bu ilişkinin erkek öğrenciler için kız

öğrencilerde olduğuna göre daha güçlü ve tutarlı olduğu bulunmuştur (Burton ve diğerleri, 1995).

Çok büyük oranda aile ile geçen yıllarda gerçekleşen çocukluk travmaları ve olumsuz yaşantıların suça sürüklenme ile ilişkisini cinsiyete göre inceleyen bir çalışmada (Topitzes ve diğerleri, 2011) çocuk yaşıta (0-11 yaş) olumsuz yaşantıların sadece erkek çocuklar için suça sürüklenme ile ilişkilendirildiği ortaya konmuştur. Çocukluk travmaları ve olumsuz yaşantılarının yetişkin yaşıta suç davranışı ile ilişkisi dikkate alındığında ise, her iki cins için de yüksek bağlantı bulunmuştur. Tüm bunlar dikkate alındığında 18 yaş öncesi dönemde suça sürüklenmenin daha çok erkek çocuklarla ilgili bir olgu olduğu görülmektedir. Bu durum yaptığımız bu tezde de belirgindir. Bu çalışmada görüşülen 20 gençten, 16'sı erkektir. İlk çalışılan şehirde Denetimli serbestlik bünyesinde görüşülen suça sürüklenmiş katılımcıların tamamının erkek olması çocuk suçluluğu olgusunun daha çok bir erkek çocuk meselesi olduğunu desteklemektedir. Tüm katılımcıların çocukluk hikayeleri ve ilk karıştıkları suç öncesi dönemde yaşadıkları deneyimler, aile içi çeşitli kötü muamele örnekleri taşımaktadır. Çocuklukta kötü yaşantılar ve olumsuz aile yaşantılarının uzun vadede, ileriki yetişkin hayatta suçla ilişkisi bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Suça sürüklenen çocuklar gerçeği içinde değerlendirildiğinde ise aile yaşantılarında özellikle erkek çocuklar ile kurulan dolaylı ve doğrudan sosyal kontrol barındıran ilişkilerin çocukları suça sürüklenmekten koruyacağı anlaşılmaktadır.

6.2.5. Mahalledeki arkadaşlıklar ve sosyal çevre

Bu araştırmada görüşülen katılımcıların neredeyse tamamının anlatımlarında arkadaş ve akran ilişkileri de vurgulanmıştır. Hırsızlık ve cinsel taciz suçunda arkadaş/arkadaşları ile hareket edenler olduğu gibi, bireysel işlediği suça kendisini götüren ortam olarak da mahalle ve arkadaş ortamını gösterenler oldu. Görüşülen kişilerin suç işlemeyen önceki yaşamlarına dair değindikleri arkadaş ilişkilerinde olumlu bir anlatıma rastlanmadı. Görüşülen kişiler arkadaş ilişkilerini ifade ederken büyüdükleri mahalle ortamını da anlatımlarına dahil etmişlerdir.

Katılımcıların yaygın olarak suça sürüklenme kaynakları olarak gösterdiği mecra arkadaş ortamı olmuştur. Örneğin Yusuf, “İşlediğim suçun sebebi arkadaş ortamım.”

dedi. Görüşülenlerden Orhan ise “Lisedeki arkadaşlarımın hepsi şimdi cezaevinde.” diyerek yetişme çağında aynı ortamda bulundukları kişilerin de suça sürüklendiğini vurguladı. Orhan’a göre yetişilen çevre ve ilişkiler kişiyi suça sürükler:

Ç.’deki çocuğun dünyasında tablette oyun, sütünü iç, uyu şeklindedir ama mesela Y.’deki çocuk, Salı günü okula mı gitsin, kim bilir neredeki abisini görmeye mi gitsin, çarşamba cezaevindeki babasını görmeye mi gitsin, bunu düşünür. Bir süre sonra o çocuk bu ortama alışır “Ben de yatar çıkarım” der. Uyuşturucu satmakla başlıyor onlar. Alışmışlık var, suç normalleşmiş (Orhan, 24, ilk suç yaşı 13).

Suçta sürüklenme sürecinde temel ilişki ağını yatılı okul ortamı ve arkadaşları üzerinden aktaran Furkan’ın hikayesinde de arkadaş ortamı ve etkisi belirgindir:

11-12 yaşta ortaokulda yetimhaneye verdiler (Yatılı bölge okulunu kast ediyor). Orada taciz vardı (büyük öğrencilerden küçüklere yönelik), ortam kötüydü. Yurttan kaçıyordum, kaçınca eve gitsem döveceler diye marketlerden ekmek, meyve alıyordum. O yatılı okula gitmesem suç işlemezdim, tüm birlikte suç işlediklerim o okuldan arkadaşlarımdı. Hırsızlık bizim için eğlence gibiydi. O zaman insanlara güveniyordum. Arkadaş çevrem etkili oldu suç işlememde. Şimdi kimseye güvenmiyorum. Şimdi tek başıma sinemaya gittim mesela çok mutlu oldum. A.’ya taşınmasaydık, aynı çevrede kalsam yine suç işlerdim, gerekirse öldürürdüm. 16-17 yaşında çoğu kişi başlıyor (Furkan, 22, il suç yaşı 16).

Yatılı okulda öğretmen ve arkadaş ortamında cinsel taciz, madde kullanımı gibi olumsuz yaşantılara değinen Furkan, çocukluğundan tek olumlu insan ilişkisi olarak bir öğretmeniyle bağını göstermiştir, “Bağ kurduğum, güvendiğim yatılı okuldaki kadın İngilizce öğretmenim vardı sonra da iletişimim devam etti bir süre. Bana faydası oldu. Benimle oyun oynardı. Sevdığını hissedirdim. Yıllarca görüştük.”.

Görüşülen kişiler suça sürüklenme süreçlerini anlatırken yaşadıkları, büyüdükleri mahalle ortamına bolca atıfta bulundular. Tüm katılımcıların ortak noktası, çocukluklarının suç işledikleri şehirlerdeki dış mahallelerde, nispeten yoksulluk ve suçla anılan mahallelerde geçmiş olmasıydı. Ne kadar söz konusu mahallelerde her çocuk suça sürüklenmiyorsa da, bu mahallelerde koruyucu ortamların az, risk ortamlarının çok olduğu açıktır. Örneğin Burhan büyüdüğü mahallenin kendisine sunduklarını sorguluyor:

Benim kollarımda kesikler falan vardı çocukken mahallede yaptığım, kapatmak için dövmele yaptım. Çevremde herkes yapıyordu kollarında kesik, ben de yaptım. Böyle yapanlar kollarını kesenler saygı görüyor gibi bir ortam vardı, küçükler örnek alıyor. Biz de o zamanlar 13-14 yaşında cahildik, gördüğümüzü yapıyorduk... Askerden sonra zihniyetimi değiştirdim. Çevreme baktım, insan saygı değer görünce insandır. Cahil hayat yaşamak istemedim, saygın saygı duyulan hayat

yaşamak istedim, zihniyetimi bu değiştirdi. Saygı duyulan sevilen bir insan olmak varken niye alçak bir hayat yaşıyım, elit bir hayat yaşamak istiyorum. Çocuklarım olunca okumalarını istiyorum onların güzel mevkileri olsun, güzel bir geleceğimiz olsun. Hep böyle devam etmez (Burhan, 23, ilk suç yaşı 16).

Suç, madde satışı ve çeteleşme ile bilinen ve dışarıdan insanların girmeye korktuğı bir mahallede büyüyen İhsan o mahalleyi şöyle anlattı: “Y.’da bizim başımıza bir şey gelmiyordu, herkes birbirini tanıyordu. Mahallede herkes tanıdıktı. Boşanmadan sonra babam orada yaşamaya devam ediyor ama ben gitmiyorum o mahalleye artık. Boşanma sonrası uyuşturucu kullanmayı artırdım.”. Ertuğrul’a göre “Mahallede sevilen bir abinin mesela suça karışmış olması çevresindeki çocukları etkiler. Özellikle ergenlik çağında gençlerde özenti durumu olduğı için, o kesinlikle etkiliyor yani. Mahalledeki sevilen, göz önünde olan birini cezaevine girmesi kesinlikle etkiliyor.”. Yusuf da çocukların suça ve şiddete sürüklenmesinde mahalle ortamındaki arkadaşlık ilişkilerine değindi: “Mahallede yaşı daha küçük olan çocuklar daha güçlü ve yaşı büyük biri (abi) yanında varsa kavgaya rahat giriyor, cesaret alıyor, bu şekilde şiddete özeniyor.”. Remzi’ye göre yaşça büyük arkadaşlar çocuklar üzerinde etkili oluyor: “Cezaevine girmiş büyükler mahallelerdeki göğsünü kabartarak anlatıyor yaşadıklarını oysa dese ki kardeşim yapmayın etmeyin akıl verse... Bu durum çocukları etkiliyor.”. Yusuf, yaşadığı suç ve cezaevi sürecinden sonra mahallesinde kendisinden küçüklere koruyucu tavsiyelerde bulunduğunu söyledi:

Çevremdeki çocukları suç işlediklerinde başlarına ne geleceğı konusunda uyarıyorum. Kardeşim ben yaşadım gördüm, cezalar yüksek, sicilinize işler, en az 5 yıldan aşağı ceza almazsınız, yapmayın etmeyin diye uyarıyorum. Beni sevip sayarlar, bu şekilde hep konuşuyorum. Biri okuldan kaçtı, bana söyledi, motoru alıp kaçırmışlar. Arkadaşlarının annesinin üzerineymiş motor, şikayetçi olmamışlar. Ben uyardım oğlum bakın böyle böyle dedim. Bunlar 5 yıl sonra bu hareketi yapmaz, küçük yaşlarda cahillik var bilinçsizlik var. Aileler çocuğun nerede ne yapıyor olduğunu bilmeli. 2 arkadaşım vardı küçüklükten, onlarla gezdiğim için çoğı kişi beni tanıyordu mahallede. O yüzden kimse yaklaşmıyordu bizim yanımıza. Abisi barda çalışıyormuş, söyleymiş böyleymiş, ağıam paşam gibi geziyorduk. Ama annem hemen arardı, şimdi de öyle hala arar, en geç 10da eve giriyordum (Yusuf, 25, ilk suç yaşı 15).

Çocuk ve gençlerin yaşadıkları çevre risk yaşantılarına açık olmalarına neden olduğunda bu sosyal arka plan suça sürüklenme hikayelerinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Büyüdükleri ve suça karıştıkları yıllardaki mahalle ortamına değinen tüm katılımcılar sosyal çevrenin olumsuz etkilerinden bahsettiler. Mahalledeki

arkadaşlıklarının ve sosyal çevrenin oluşturduğu risklerin kaçınılmaz olduğunu ve kendisini suça sürüklediğini vurgulayanlardan biri Ertuğrul oldu:

Bir insan ergenlik döneminde yalnız kaldıysa isteyen onu istediği şekilde yönlendirebilir. Bu arkadaş çevresi olur, mahalle abisi dediğimiz kişiler olur... Aile ortamı iyi olsa bile arkadaş çevresi kötüyse ne kadar korunsun da çocuk risklerden, birinde ikisinde yok der ama sonunda etkilenir ortama uyar. Uyuşturucuya düşenler hepsi böyle... Benim ceza aldığım olayda, şikayetçi çocukta fiziken bir şey yok. En son elle taciz dendi, ceza verildi bize. O bizden şikayetçi olan çocuk da şimdi cezaevinde, uyuşturucu ticaretinden yatıyor. Ailesi başta bizden şikayetçi değildi, dava ilerledikçe şikayetçi oldular. O. (olayda fail olarak ceza alan 3 kişiden biri) liseye gidiyordu ben 12 yaşındaydım 6. sınıftaydım. Oturduğumuz semtten dolayı böyleydi. O.'nun da diğer şikayetçi çocukların da hepimizin evleri birbirine yakındı. Risk faktörü olarak mahalle ortamı diyebilirim. Annem babam takipçiydi, kimle geziyorsun neredesin sorarlardı (Ertuğrul, 22, ilk suç yaşı 12).

Ertuğrul ile aynı olayda fail olarak ceza alan ve çocuklukları aynı mahallede geçen Gökhan da mahalle ortamının çocukları suça sürükleyen yaşantıların kaynağı olarak gösterdi:

Mahallede burada cami var burada biz otururduk mesela, kimse geçemezdi oradan, hep döverdik bebeleri falan. Okulda da çok yaramazdık. Mahallede hep birbirimizi tanıyorduk küçükken, bir yabancılik hissi duyuyorduk tanımadık biri görünce, sanki mahalle bizim hepimizin. O yaşta hırsızlığımız yoktu, uyuşturucu zaten yoktu. Babamın tekel bayisi vardı, ben alkolün içinde büyüdüm ama hiç açıp içmedim. Bir kavgamız vardı başka bir şeyimiz yoktu... Y.'deki bir çocuğun uyuşturucu kullanmayıp, hırsızlık yapmayıp cezaevine girmemesi yok, çevresi öyle. Sen o adamı oradan al Ç.'ya getir yine suç işler, niye, çünkü öyle görmüş. Babam esnaftı ben de esnafım, babam uyuşturucu satsa ben de bulaşırdım... Beni yatıla okula gönderselerdi mahalledeki risk ortamından uzak olurum. Y.'de 13 yaşına varmadan çocuk sigaraya başlıyor, liseye geçtiğinde alkole başlıyor. Mahalledeki risk faktörlerinden uzak durmak için ha deyince taşınılmazdı, imkan yoktu (Gökhan, 23, ilk suç yaşı 12).

Bıçakla yaralama suçundan ceza almış olan Remzi, yaşadığı bu olayı dışarıdan bir gözle değerlendirdi. “O gün yanımda bıçak olmasa bu olay başıma gelmezdi” diyen Remzi'nin hikayesinin büyük bölümünü yaşadığı sosyal çevre teşkil etti:

Çocukken bulunduğumuz ortam çok değişik bir ortamdı. İllaki çakı taşıyorduk yanımızda. Bıçak, çakı taşıyan kendini koruma amaçlı taşıyordu. Mahallede kavgalar olurdu hep. Kız tavlama konuları, bu semtten o semte ... Kıza laf atmışlar, kız arıyor seni söylüyor gidiyorsun geliyor, kavgaya ediyorsun. Gösteriş amaçlı, başka bir şey değil... Şimdi yaşadığım mahallede 5-6 tane çocuk olan ailelerde umursamaz eski düzen köy ortamı gibi davranan aileler var. Köy gibi değil ama şehir. Kızlar da aynı, uyuşturucu içen eroinman bir sürü kız var A.'da. Temin ediyorlar, içiyorlar, satmaya çalışıyorlar. Kendilerini pazarlamaya çalışıyorlar. Onlar da gözünü kestirdiği kızdan haraç kesmeye

alışıyor. Gel buraya ver parayı diyor. Beyin istiyor vücut istiyor içmesi lazım. Ben bir şey almak istesem torbacıya gitsem mecbur para vericem ama kız diğerk türlü de olabiliyor yani (Remzi, 22, ilk suç yaşı 15).

Suça sürüklenme süreci incelendiğinde, aile ilişkilerinde olduğu gibi suça sürüklenen çocukların arkadaşlık ilişkileri de çocuğun dünyasında etkilidir. Bu bağlamda çocukların suça sürüklenmesinde arkadaşlık ilişkileri suç kuramlarında Sembolik Etkileşimcilik yaklaşımı ile örtüşmektedir. Sembolik Etkileşim bireylerin toplumsal süreçlerde inşa edilen gerçeklik algılarıyla ilgilenir. Suça sürüklenme fenomeni dikkate alındığında, çocuklar için toplumsal gerçekliğin inşa edildiği süreçler çocukların en çok vakit geçirdikleri aile ortamından sonra arkadaşlık ortamlarında gerçekleşmektedir. Hirschi'nin (2009) Sosyal bağ kuramında temel olduğu şekliyle sosyal bağların suça srklenmeyle ilişkisi ocuk ve aile ilişkileri bağlamında bir önceki bölümde açıklanmıştı. Aileye olan bağlılık azaldıkça çocuklar toplumsal normların içselleştirilmesinde temel görülen aileden uzaklaşıp mahalle ortamından başlamak üzere çeşitli arkadaşlık bağları geliştirmektedir. Bu evrede kurulan arkadaşlık bağları, bu arkadaş ortamında geçerli olan normlar eğer sapkın davranışları onaylar şekilde ise suça sürüklenme konusunda çocuğun algısını şekillendirmektedir.

Sembolik etkileşimci suç kuramları insanların sapma ve suç davranışını günlük yaşamda nasıl tanımladıklarını açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre, sapma gösteren davranışlar, örneğin suç işlemek, yesi olduğumuz gruplar içinde öğrenilen bir süreçtir. Bu yaklaşıma göre, Ayırt Edici Birleşimler Kuramına göre, bir kişinin toplumsal normlara uyma veya sapma eğilimi, çevresinde etkileşimde bulunduğu kişilerin genel kabul gören davranışları teşvik veya red davranışlarına bağlıdır. Genç erkekler ve genç kızlar üzerinde suç işleme, cinsel faaliyetler gibi konularda yapılan çalışmalar gençlerin arkadaş ortamı içinde söz konusu sapma davranışını teşvik eden arkadaşlarının varlığını göstermiştir (Macionis, 2013).

6.2.6. Arkadaşlar ve bağımlılık yapan maddeler

Mülakatlarda madde kullanımı işlenen suçun sorumluluğunun yüklendiği bir gerçeklik olarak sunulmuştur. Görüşülen kişilerden bazıları bağımlılık yapan maddelere nasıl başladıklarını anlatırken arkadaş ortamlarının buna zemin hazırladığını ifade ettiler. Örneğin Özgür, “Arkadaş çevremde 14 yaşlarımda uyuşturucuya başladım ama bağımlılık olmadı. Sonra işe başlayınca kendimi işe verdim, kullanmadım bir daha.” demektedir. Benzer şekilde Gürkan şöyle söyledi: “Ortam bozuktur. Ben sadece sigara kullandım. Diğerleri de sigara içerlerdi samimi olduklarım. Yakın arkadaşlarımda madde/uyuşturucu bağımlısı yoktu. O insanları bir daha görmedim.”. Furkan ise bağımlılık yapan maddelere başlamasını şu sözlerle aktardı: “Arkadaş çevrem uyuşturucu kullanıyordu. Lastin, esrar, eroin, bali, tiner... Yatılı okulda sigaraya alıştım. Öğretmenlerin hepsi sigara içiyordu.”.

Suç çeteleşmeleri ile ünlü bir mahallede doğup büyüyen İhsan’ın yaşam deneyimi bağımlılık maddelere başlama ve devamında satışı ile ilgili sosyal çevre ve arkadaş ortamı örüntülerine örnek teşkil etmektedir:

16 yaşında uyuşturucu kullanmaya başladım. Annem-babam ayrıldı. Ailemle oturduğum çevre pis bir çevreydi. Kapımızın önünde uyuşturucu satılıyordu. Kendimden büyüklerle arkadaşlık ediyordum, oturup kalkıyordum, yanımda içiyorlardı, dedim abi o ney, öyle öyle başladım uyuşturucu bağımlısı oldum. Okuldan kaçmaya başladım sırayla sigaraya sonra esrara başladım. Arkadaş çevresi değişti değiştikçe yeni uyuşturucular geldi. Yeni şeyler tavsiye etmeye başladılar. Denedim denedim sonunda bağımlı oldum. Tiner, bali içilmez, adamı öldürür. Ben hap, esrar, kokain kullandım. En pahalısı kokain. Babam fark etti uyuşturucu içtiğimi, kavga dövüş oldu, ben eve gitmemeye başladım, dışarda arkadaşlarımla gezmeye başladım. Ailemde başka yok uyuşturucu kullanan, tek sicili bozuk olan benim. Uyuşturucu sattığım zaman silahım da vardı. Çok uzun süre satamadım, yakalandım... Çocuk koğuşunda 10 kişiden hepsi uyuşturucu bağımlısıydı. Çıkınca ne yapacaksın dediğinde bir çıksam da esrar içsem diyen çocuklar vardı. Çoğu çıkınca ne çalsam diye düşünür. Yine gideceği yer cezaevi abla, yapacak bir şey yok. Benim işim olmaz artık, uyuşturucu içmiyorum, babamın gözü önünde sigortalı işte çalışıyorum (İhsan, 19, ilk suç yaşı 16).

Remzi, madde bağımlılığında mahalle ortamında kendinden birkaç yaş büyük bağımlılarla arkadaşlık etme ve özenmenin etkisini “Ailesinden dolayı çocuk kendini dışarı atıyor. Birileri de sözde abilik yapıyor gel kardeşim iç diyor. Ondan sonra zaten o çocuk bir şeylere başlıyor, o çocuk onu içecek, ailede para yok. Mahalledeki içiciler, abi görülen insanlar.” sözleriyle aktardı. “Ortama girince tiner bali denedim ama tehlikeli kaçıyor o. Genelde sokakta yaşayan çocuklar kullanıyor, kardeşlik ortamı gibi oluyor.

Kafalar güzel aslan kardeşim şu bu pırpışlamalar.” diyen Remzi suça karıştığı şehirden taşındıklarını ve kendisini bu ortamın dışına çektiğini ifade etti. Küçük yaşta arkadaş ortamında madde bağımlılığı edinen Hamit ise bazı maddelere karşı kabullenici olup hala kullanmaya devam ettiğini belirtirken, alkole karşı olduğunu ifade etti:

B.’ye taşındığımızda arkadaşlarım çoğaldı. Ben içki içmeyi sevmem dedim, aynı yaş grubunda 3-4 kişi bana içki içirmeye çalıştılar, yaklaşık 10 yaşındaydım. Bana içki konusunda ısrar ederseniz arkadaşlığımız bozulur dedim. Arkadaşlığımızı bozmak için gazoz şişesine koyup vermişler, bir yudumdan sonra zaten direk farklı bir şey olduğunu anladım. Bozuştuk. Orada zaten ne zaman bir dövüş olsa onlarla aramızda çıkardı. Benim yanıma bir daha gelmeyin dedim.11-12 yaşında yatılı kursta olduğum dönemde sigara ve maraş otuna başladım. Neredesin, kaçta geldin diyen yoktu orada, geceleri falan arkadaşlarla kaçıyorduk yurttan (Hamit, 19, ilk suç yaşı13).

“Arkadaş çevrem bozuktu, herkes kötü yoldaydı. Kimisi balıcıydı, kimisi okuldan kaçırdı gitmezdi. Yaramazlarla gezerdim, ben de zaten bilmiyordum çocuktum.” diyen Gürkan gibi Özden de arkadaş ortamında madde kullandığını belirtti:

İlk yakalanmam, arkadaş ortamında esrar falan içiyorduk, uyuşturucu kullanıyorduk. Dört kişiydik. Dosya ortak dördümüz, uyuşturucu kullanmaktan. (Tek dosyam var dedi ama kaydına göre 5 farklı dosyası var). Okula gidiyordum o zamanlar arkadaş ortamına karıştım. Onlar içiyordu ben de içtim, esrar ve hap. Biri kız ikisi erkekti, onlar getiriyordu maddeyi (Özden, 18, ilk suç yaşı 15).

Hem uyuşturucu kullanıp hem satan Özge’nin uyuşturucu madde ile tanışması aile ortamında başlayıp, mahallesinde devam edip, evden kaçtıktan sonra ise şehrin çeşitli semtlerinde uyuşturucu satışına kadar uzanmış:

Babamla annem kullanıyordu eroin, ben görüyordum. Babam hiç göstermezdi ama ben görürdüm. Babam onun satıcılığını yapıyordu. Babam yakalandı cezaevine girdi. Annem de alışı, bağımlıydı. Babam anneme veriyordu eroin, babam cezaevine girince annem nereden bulacağını bilmedi eroini. Annem krize girdi, 3 günde atlattı sonra annem yemek yemeye falan başladı. Annem zayıfladı çöktü... Annem babam anlaşılamıyordu. Babam evden gidiyordu. Kimse bana dur demiyordu, istediğim arkadaşım ile eve geliyordum, duruyordum, içiyordum, şeker atıyordum, her şeyi yapıyordum. Babam eve gelmediği zamanlar böyle geçiyordu... Ben bir gün yurttan kaçtım, annemgil kayıp ilanı vermiş. Beni buldular polisler. Parkta çocuk şube beni buldu, kriz geçirirken buldular. Yurda götürdüler, 7 ay kadar yurttan kaldım, yine kaçtım. Arkadaşlarımın yanına gittim. Sonra orada daha kötüsü oldu. Çarşıda gezinirken 2 kız arkadaşım rastladım, yurttan kaçmış. Onları da aldım yanıma, 3 kız geziyorduk. Bir dayı vardı, o bizi tuttu, gitmeyin bir yere benim yanımda kalın dedi. Biliyor bizim ortada olduğumuzu. Sizden bir şey istemiyorum, sizden tek istediğim şey benim işimi yapın dedi. Nasıl bir iş? Biz de kendi namusumuzu korumak zorundayız, o tek geliyor aklımıza. O geldi aklıma ben dedim yok. O değil değil dedi. Şunları sat bunları sat dedi. Ben yok

dedim ama yine de yapmak zorundaydık. Adam bizi tehdit etti, şimdi de şikayet ettiğimiz için içerde (Özge, 19, ilk suç yaşı 17).

Gençlerin suç davranışını inceleyen çalışmalara göre, akranlara olan bağlılık eğer bu akranlar suç davranışı sergiliyorsa suça meyli artırabilir (Burfeind ve Bartusch, 2011). Toplumsal etkileşim sürecinde onay arayan çocuk veya genç, arkadaş ilişkilerinde kabul gören davranışları norm kabul edecektir. Çeşitli arkadaşlık ortamlarındaki bu normlar toplumda kabul gören normlar ile her zaman uyumlu olmayabilir. Örneğin görüşülen kişilerden Özge, evden kaçıp parkta yaşamaya başladıktan sonra benzer süreçler yaşamış ve yaşamakta olan akranlarıyla arkadaş olmuştur. Bu arkadaşlık bir süre sonra onları birlikte daha büyük riskler almaya itmiştir. Gece bilmediği bir mahallede suç teşkil eden davranışlara karışmış olmak böyle gençler için sadece kaçınılmaz olmayıp, içinde bulundukları grupta onay görmelerini sağlamasıyla suçu normalleştirebilir.

Erken ergenlik döneminde gençlerin hem ebeveynleri hem de akranlarıyla bağ kurmaya ihtiyaçları vardır. Ebeveyn ve akran etkisinin birlikte incelendiği çalışmada akranlar tarafından kabul görmenin koruyucu etkisi ve anne-baba tarafından reddedilmeye yönelik yaşantıların risk etkisinin yüksek olduğu ortaya konmuştur. Bu çalışma sonuçlarına göre akranlar tarafından kabul görmek anne-baba tarafından dışlanmada koruyucu etkiye sahip iken, anne-babanın kabullenici tutumunun akranlar tarafından reddedilmede koruyucu etkisi yoktur. Sonuçlar ebeveyn ve akran bağlamlarının birbirine bağımlı olduğunu göstermiştir (Senste ve diğerleri, 2009). Bu çalışma verileri görüşülen gençlerden elde edilen bilgilerle uyumludur. Ergenlik döneminde çocuk ve gençlerin en yoğun etkileşimde olduğu iki grup olan aile ve arkadaş ilişkileri çocuğun toplumsal normlarını, doğru ve yanlış ilişkiler algısını, nasıl durumda ne kadar risk alacağını şekillendirmektedir. Aile bağları suça sürüklenmede ne kadar koruyucu rol oynasa da, akranlar tarafından reddedilmek ergenler için kabul edilebilir değildir. Ergen, arkadaş ortamında geçerli davranış kalıplarına uyum sağlayarak toplumsal onay arar. Bu nedenle suça sürüklenme süreçlerini anlatırken, arkadaşlık ilişkileri ve suç ilişkisi, suça sürüklenen gençlerin neredeyse hepsinin ifadelerinde yer edinmiştir.

6.2.7. Arkadaşlar ve macera

Suçla sürüklenen gençler ile yapılan görüşmelerde tespit edilen bir başka konu ise çocukların karıştıkları suç olayında bir tür macera duygusu yaşadıkları olmuştur. Bir film anlatır gibi dönem dönem gülerken ve oldukça sakin şekilde karıştıkları suç deneyimini aktaran gençlerin, çocuk yaşta sürüklendikleri suç sürecinde çoğu zaman sonuçları hesaplamadan bir macera duygusuyla hareket ettikleri söylenebilir. Örneğin Hamit'in daha sonra seri halde hırsızlıkla devam edecek suç işleme sürecinde ilk hırsızlığı yapıp aynı yaştaki amcasının oğluyla evden kaçmaları şu konuşmayla başlamış: “Emmioğlu M. dedi gidek buralardan başka şehirlere, 12 yaşındaydık. Para yok bir şey yok dedim. İkimiz de sigara içiyoruz nereye gideceğiz, iş yok, iş bul gidek dedim. Bu gece kimliğimi alıp gelirim sen de kimliğini al çık dedi bana.”. Benzer şekilde Ali de yaşadığı süreci bir macera içindeymiş gibi oldukça soğukkanlı aktardı:

Yaramazım diye akrabalarım arasında da dışlanıyordum. Yaramaz onunla oynama yanına gitme şeklinde hakkımda söyleniyordu. Ben de o yüzden kendi insanlarımı buldum, serseriler şeyler, onlara katıldım ben. Bunlar öğrenci değildi, benden büyüklerdi. Onlarla takılmaya başladım, evden koptum, eve gitmiyordum. Bu durum 13 yaşında başladı. Abi dediğimiz bir adamın evinde kalıyorduk... Boş boş sokaklarda geziyorduk. O çevremden en yakın arkadaşımınla alkol içmiştik tartıştık kavga ettik, silahı olduğunu biliyordum. Tabancayı çıkar belinden dedim, çıkardı dövdük. Dövdüm ben bunu, silahı aldı vurdu beni. 15 yaşındaydım... Bir kızla tanıştım. O da aynı bizim ayakta. Evden kaçmış, gece parkta oturuyor. Parkta tanıştık, 14 yaşındaydı o, ben 16, sevgili olduk. Annesi başkasıyla evlenmiş, babası da zaten hayırsızmış, eve gitmiyor bu. Ara sıra benim yanımda kalıyordu, abi dediğimiz adam ev tutmuştu bize orada kalıyorduk. Artık annem-babam karışmıyordu. O evde kızla kalıyorduk, kirayı o adam ödüyordu abi dediğimiz. Karşılığında bize adam dövdürtüyordu, araba yaktırıyordu o şekilde... Arkadaşlarla yapıyorduk biz böyle şeyler. Hızlı yaşamayı seviyorduk. Hırsızlığa girdiğimiz evden silah da aldık. Silahı ben taşıyordum üstümde. Kız arkadaşım yüzünden tartıştım adamla. Kız da pek iyi ayak değildi. Vurduk yani adamı (Ali, 23, ilk suç yaşı 15).

Erkan suça sürüklenmesini on beş yaşında aldığı maceracı karar sonrası yaşananlara bağladı:

Bir şeyi, birini çok seversen hayatını mahvedersin. Bir kızı sevdim, onun peşinde hayatım mahvoldu. Onun peşinden 15 yaşında aynı şehre taşındım tek başıma. 17 yaşında sevdiğimi kızı okuldan aldı ailesi, şehirden gitti, o yüzden ben de okulu bıraktım. Onun peşinden B.'ya gitmeseydim, bu hırsızlık ve sorasındaki olaylar başıma gelmezdi. Aşk meselesi olmasa gitmezdim. Ben baba olunca çocuğum böyle bir istekle gelse (sevdiği kızın peşinden başka şehirde lise okumak, yalnız yaşamak...) izin verirdim ama ben de yanında giderdim (Erkan, 22, ilk suç yaşı 16).

Gürkan'ın anlatımları çocuk yaşta işlenen suçların sonuçları hesaplanmadan gerçekleştiğini gösteriyor:

O zamanki halimde o anki düşüncelerimde olsaydım başka bir olaya da karışabilirdim. Risklere açtım. Hareketlerimin sonucunu hesaplamıyordum, nolursa olsun diyorsun. Bilmiyorsun ki, yaptığın her şey çocukça geliyor, oyun gibi geliyor, sonuçlarını hesaplamıyorsun. Şimdiki aklımla mesela adam öldürmek hem kanunen cezası var hem günah ama o zamanki halimde düşünmüyordum nolursa olsun diye düşünüyordum. Cahildik, 4-5 kişi birleşip küfürleştığımız birini dövmeye okula giderdik (Gürkan, 24, ilk suç yaşı 14).

Görüşülen gençlerden bir maceranın içindeymiş gibi karıştığı suç olayını aktaranların erkekler olduğu görülmüştür. Kadın katılımcılar mecbur kalınarak karışılmış süreçler olarak suç davranışını aktarırken, erkek katılımcılarda başından geçen bir macerayı anlatır tavır daha belirgindir. Özetle suç davranışının erkeklerde ve arkadaş grubu ile bağlantılı olduğunda bir macera duygusuyla içinde sürüklenilen bir süreç olarak algılandığı görülmüştür.

6.2.8. Sosyal kontrol ve sosyal bağ kuramları bağlamında okul yaşantıları

Çocuklar, yaşamlarının aile dışında büyük bir kısmını okulda geçirmektedir. Okul yaşantıları çocukların yaşam örüntülerinin bileşenlerinden biridir. Bu çalışmada yapılandırılmamış mülakat kullanıldığı için özellikle okul yaşantıları bir soru olarak görüşülen kişilere yöneltilmedi. Suça sürüklenme süreçlerini anlatırken bu çalışmaya dahil olan kişilerden bir kısmı anlatımlarında okul yaşantılarına değindiler. Bu anlatımlar okuldan arkadaşlarıyla birlikte suça karışma deneyimi içerdiği gibi, bazı durumlarda okul ve öğretmenlerle olan ilişkileri de içermektedir. Katılımcıların eğitim kurumlarında geçirdikleri süreye bakıldığında, görüşülenlerden sadece biri (Orhan) üniversite mezunu iken, diğer katılımcılar ilköğretim (ilkokul-ortaokul) veya lise mezunudur.

Çocuk yaşta karışılan suçlarda arkadaşlarla birlikte hareket etmek yaygın bir durumdur. Ait olduğu arkadaş grubunun değerlerine bağlılık geliştiren çocuklar davranışlarını buna göre düzenlerler. Örneğin, sigaraya başlama nedenlerinden en yaygın olarak arkadaş ortamı gösterilir. Kişi nedenini sorgulamadan arkadaşları arasında kabul gören davranış kalıplarına uyum sağlayabilir. Çocuk yaşta edinilen arkadaşlar çoğunlukla okul arkadaşlarıdır. Okul arkadaşlarının davranışları çocuk için “normal”in tanımını

oluşturur. Hikayesinin başlıca konusunu madde bağımlılığı oluşturan Furkan, yatılı okuldaki arkadaşlarıyla birlikte suça karışmış:

11-12 yaşta ortaokulda yetimhaneye verdiler (Yatılı bölge okulunu kast ediyor). Orada taciz vardı (büyük öğrencilerden küçüklere yönelik), ortam kötüydü. Yurttan kaçıyordum, kaçınca eve gitsem dövecekler diye marketlerden ekmek, meyve aşırıyordum. O yatılı okula gitmesem suç işlemezdim, tüm birlikte suç işlediklerim o okuldan arkadaşlarımdı. Öğretmenlerin hepsi sigara içiyordu... Bu yaşımda liseye dönsem öyle yaşamazdım. Pişmanım (Furkan, 22, ilk suç yaşı 16).

Görüşme yapılan gençlerin ifadelerinde ortak nokta madde bağımlılığına arkadaş ortamında başladığı yönündedir. Hamit yaşadığı kasabadan yazın il merkezine yatılı kursa gittiğinde yaşıntısında oluşan değişikliği aktardı:

O dönemde bizimkilere söyledim hafızlığa başladım. M. merkeze gittim yatılı Kuran kursuna tatillerde. Gidiyordum sonra bir takım şeyler oldu bıraktım. Biraz daha yaş ilerleyince... Yaşım biraz daha ilerleyince sigarayla o zaman başladım. Maraş otu var... (cebiden çıkarıyor, yanında taşıyor, kullanıcısı hala). Sarıp ağzına atıyorsun. Buralarda yasak. Sigara içmiyorum, bunu kullanıyorum, bu sigaradan daha kötü. Kuran kursunda olduğum dönemde bunlara (sigara, maraş otu vs) başladım. Neredesin, kaçta geldin diyen yoktu orada, geceleri falan kaçıyorduk yurttan (Hamit, 19, ilk suç yaşı 13).

Görüşülen gençlerin suça karışma süreçlerine dair hikayelere göre, okul ortamı veya okulla bağlantılı arkadaş ortamında sigara kullanımının olması bu çocukların çok erken yaşta sigaraya başlamasına neden olmuştur. Kendisi için neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar vermek ve bilinçli tercihler yapmak için çok erken olan çocukluk çağında bireyler ait oldukları gruplarda kabul gören yaygın davranışlara yönelirler.

Hirschi'nin (2009) sosyal kontrol kuramında belirtilen “adanmışlık” ilkesi bireylerin okul, iş, spor faaliyetleri gibi yasal ortamlarda toplumsal kabul görmüş uğraşlar içinde olmasını kapsar. Adanmışlık kişileri sapkın davranışlardan uzak tutar. Adanmış bireyler hedeflerine ulaşmak için belirledikleri aktivitelerle meşgul olurlar. Bu anlamda çocukluk yaşı dikkate alındığında okul kişilerin adanmışlık düzeyinde etkili olabilecek bir alandır. Okul ile olan bağların çeşitli nedenlerle zayıflaması çocuğu meşru hedeflerden uzaklaştırabilir ve hedefsiz ve başıboş hale getirebilir.

Okul gibi meşru bir ortama ait hedeflerden ve adanmışlıktan uzaklaşan çocukların okuldan kaçması olası sonuçlardandır. Okuldan kaçan çocuklar kendilerini risk ortamlarında bulup suça karışabilir. Bazen ise tam tersi, çeşitli nedenlerle bir suçla adı anılan çocuğun okulla olan ilişkisi olumsuz etkilenebilir. Örneğin İsmail “Bu olayla

suçlanınca her şeyim yıkıldı. Bu olaydan sonra ne top oynayabildim ne bilgisayar oynayabildim psikolojim bozuldu. Bu konu eğitim hayatımı da etkiledi. İlk dönem bu olaydan sonra lisede sınıfta kaldım.” demiştir. Benzer şekilde yine çocuğun cinsel istismarı ile yargılanan ve daha sonra ceza alan Ertuğrul da yaşadığı olay sonrası okulda yaşadığı sorunları aktardı:

Benim derslerim iyiydi, belki iyi bir liseyi kazanabilirdim ama bu olaydan sonra okuldaki bize bakışlar değişti, kimsenin yüzüne bakamaz olduk. G.’i zaten okuldan aldı ailesi başka okula gönderdiler. Yeri geldi veli toplantılarında bile öğretmenler bunu dile getirdi “Geçtiğimizi yıllarda böyle böyle kötü olaylar oldu” diye, bizzat babam veli toplantısında. Bu olaydan sonra hocalardan nefret ettim. 12 yaşında gittim nezarette kaldım ya. Üçümüzü de attılar, 1 gün nezarette kaldık. G.’le nezarette, cezaevinde, adliyede, mahkemede hep karşılaşırız, küslüğümüz yok da, dışarda pek görüşmeyiz (Ertuğrul, 22, ilk suç yaşı 12).

Ertuğrul, yaşadığı olayda ve ceza almasında okulun payının olduğunu düşünüyordu ve anlatımlarının büyük çoğunluğunu bu konu oluşturdu:

Ben hocaları hiç sevmem. Özellikle de mesela benim bu olayı patlatan hocaların ölmesinin benim için hiçbir mahsuru yok. Hiç üzülmem, çoluğu varmış çocuğu varmış hiç umurumda olmaz çünkü onlar benim hayatımı yaktı. Okulun kesinlikle çocuk suçluluğunda etkisi vardır diyorum... Şimdi güçlü değilim, ben bunların hiçbirini unutmadım, ileride maddi, siyasi gücüm olursa bu hocaların cezası kesilecek, çocuklarını bile barındırmam bu ülkede. Cezamı vereyim, fiziksel zarar da dahil delik deşik eder atarım, yalana gerek yok... Rehberlik hocası bizle düzgünce konuştu ama müdür, müdür yardımcısı bizim üstümüzden geçti yani, bir sürü dayak yedik. Olay okulda olmadı... Benim 12 yaşında ifademi polis bile alamıyordu, rehber öğretmen nasıl alıyor? Bunlar hukuk dışı şeyler. Biz itiraz etseydik belki bu cezayı yatmazdık. Bilinçsizlik vardı bizde, kendim bilmiyordum ailem de bilmiyordu, yol yordam bilemedik mahkeme sürecinde. Şimdi benim kardeşim aynı durumla karşılaşmış olsa ceza almaz, niye çünkü ben biliyorum neyin ne olduğunu. Karakola gittik, komutan diyor ki peşine düşmeyin, nolacak 12 yaşındaki çocuğu cezaevine mi atacak diyor... Cezaevinde ırzçı derler, şöyle böyle derler. Adam 30 yaşında uyuşturucudan yatmış, diyor uyuşturucuyu çekiyordum diyor liseden geliyordu kızlar diyor 16 yaşında.. Benimkinden daha kötü sen 30 yaşındasın. Tek farkı şikayet edilmemiş olması... Lise boyunca kız arkadaşım vardı, ikimiz de okuldan kaçıyorduk, anlamadım o üniversiteyi kazandı ben okuldan atıldım en son. 12-18 yaş arası suçtan aldığın ceza 1 yıldan fazlaysa mesleğinden men ediliyorsun. Liseye gidip memur olsam işimi kaybederdim, iyi ki bitirmemişim (Ertuğrul, 22, ilk suç yaşı 12).

Ertuğrul’un karıştığı suç olayını aktarırken öfkeli tavrı, seçtiği ifadeler, okuldaki öğretmenleri suçlayıcı söylemleri, “suç işleyip yakalanmayanlar var” gibi ifadeleri yaşadığı olayı inkar eden yapısını gösteriyor. Hukuken ceza almış ve cezaevi süreci yaşamış olan bu genç, “kınayanları kınama” olarak nitelenen davranış içindedir. İşlediği

suçu kabullenmektense, neden ceza aldığını sorgulamaktadır. O ceza aldıysa neden toplumda suç işleyip yakalanmayanlar vardır? Suçun etkisizleştirilmesinde birey bu ve benzeri sorular sorarak kendini yaşanan sürecin dışına çekme çabasıdadır. Yaşananların sorumluluğunu üstlenmek istemez.

Görüşülen kişilerden Burhan, okul ve eğitim ile bağıını korumaya çalışan ve çeşitli yasal yaşam hedefleri olan bir gençti. Meşru hedefler kişiyi meşgul tutarak, hedefi için çalışmasını sağlamaktadır. Bu tarz kişilerin kaybedecek bir şeyleri vardır. Suça sürüklenen çocukların bir kısmı ileriki hayatlarında, özellikle cezaevi deneyimi sonrası, mükerrer suçlara sürüklenmektedir. Bu gençler meşru hedef ve meşguliyetlerden uzaklaşırlar. Meşguliyetleri olan çocuk ve gençlerin yaşadıkları hayatı anlamlı kılan ve onları dış ve iç kontrol ile hayatlarını yönetmeye iten yaşam örüntüleri vardır. Suça sürüklenmiş çocuklardan bir kısmı, yaşadığı süreçten dersler alarak çıkmaktadır. İçine doğduğu şartları sorgulayan Burhan, yaşadığı olumsuzluklara rağmen eğitimine devam etmeye çalışıyor: “Allah adaletli deniyor ya peki ben neden böyle bir dünyada doğdum? Artık kendi düşünceme sahip çıkabiliyorum, soyutlandım bu çevreden bunların içinde değilim artık, zihniyetimi değiştirdim. Yaşam tarzımı değiştirdim, kitap okuyorum, açık lisede kaydım var.”.

Katılımcılardan bir kısmı okulla bağıını erken yaşta kesmiştir. Görüşülen kişilerin okuldan kaçma ve okul terk davranışları sorumluluk ve disiplin içeren okul ortamından uzaklaşıp suça sürüklenmelerinin bir parçası olmaktadır. Türkiye'de suça karışan çocukların, TBMM Şiddet Araştırma Komisyon Raporuna (2007) göre %88'i, Etkin Hükümlü Projesi Sonuç Raporuna (2009) göre %84'ü, Hegem Gençlik ve Şiddet Araştırma Raporuna (2018) göre %78'i "okulunu terk eden" çocuklardır (Solak, 2018). Türkiye'de, 2007-2015 yılları arasında devam, disiplin vs. nedenlerle okulunu terk eden öğrenci sayısı 1 milyon 929 bin 966'dır. Bu verilere göre, okul terk problemi bir güvenlik sorunudur. Okul ortamından uzaklaşan çocuk kendisini henüz hazır olmadığı sokakta kendinden yaşça büyük kişilerden oluşan bir sosyal çevrede bulmaktadır. Hirschi'nin (2009) Sosyal Bağ ilkelerinden “bağlılık” bu tarz örneklerde çocuğu ortalama ve toplumca kabul görmüş davranışlardan uzaklaştırma şeklinde işliyor. Çocuk yeni karıştığı grubun sosyal normlarını içselleştireceği bir sürece giriyor. Yeni grubunda kabul görebilesi ve gruptaki varlığını sürdürmesi tamamen gruba bağlılığına göre şekilleniyor. Okulla bağ kuramayan bu çocuklar, aile kontrolünden de bağımsız belirsiz sosyal gruplara bağlılık

sergileyebiliyor. Okul bağı yüksek çocuklar, aynı şekilde okuldaki pozisyon ve algılarını kaybetmemek için kendilerini okul kapsamındaki normlara bağlı davranmaya eğilim gösteriyor. Bu anlamda “okuldan kaçma” ve sokak kültürü ile tanışma, çocuğun tercih yapmak zorunda kalacağı iki kutup ile onu baş başa bırakıyor. Örneğin okuma yazmada zorluk çektiğini söyleyen İhsan’ın okuldan kopması ve sonrasında gelişen suç kariyerine dair anlatımları şöyleydi:

Kafamı hiç derse vermiyordum okulda. Okuma yazmam iyi değil. Ortaokula hiç gitmedim, okula gidiyorum diye çıkıyorduk evden, okuldan kaçıyorduk. Öğretmen anneme diyordu İ. okula gelmiyor diyordu, annem kızıyordu ama kıyamıyordu vurmuyordu. Annem çalışıyordu, sekreter. Babam şimdiki işini yapıyordu o zaman da. Ben başboşum biraz. Annemler beni kardeşimle görüştürmüyordu uyuşturucu kullanıyorum diye. Kardeşim suç işlemedi, annem babam boşanınca annem o mahalleden taşındı. Ailem hiç dövmeydi, dövseler belki böyle olmazdı. Haftanın 4 günü imza atıyorum karakolda. Devam eden mahkemelerim var. Açık 16-17 dosyam var, aldığım para cezaları var. Gideceğimiz yer yine cezaevi (İhsan, 19, ilk suç yaşı 16).

Gökhan “Ortaokulda okuldan hiç kaçmadım ama lisedeyken kaçıyordum. Liseyi bıraktım, niye bıraktım, keyfiye bıraktım.” derken, Hamit “Lise 1 terkim. Son gün almadılar, ceketimin renginden ötürü. Ben de ceketini attım, okumuyorum dedim.” şeklinde okulu bırakma süreci aktardı. Önce okuldan kaçmaları başlayıp sonra da okulu terk eden “Okullarda TCK eğitimi olması lazım.” diyen Ali ise “Evden kaçıyordum, babamdan evden de okuldan da soğudum. Okuldan kaçmalarım 6. Sınıfta başladı.” dedi. Erkan’ın okulu bırakma sebebi ise kız arkadaşı yüzünden olmuş: “Okulda çalışkan bir öğrenciydim, sevgili konusu mahvetti. Tüm ilkokul ortaokul birlikte geçti. Lisede bakıyordum yanımda o yok. 17 yaşında sevdiğim kız okuldan aldı ailesi, şehirden gitti, o yüzden ben de okulu bıraktım.

Okuldan kaçma ile bağlantılı olarak, suça sürüklenen çocukların bir kısmında, görüşmelerden elde edilen anlatımlarda ortak diğer bir nokta erken yaşlarda okulu bırakıp çalışmaya başlamaları olarak belirginleşti. Sosyal Kontrol kuramında vurgulanan “meşguliyet” ve “adanmışlık” ilkeleri ile bakıldığında yasal bir işte çalışmanın ve yasal meşguliyetlere sahip olmanın bireyleri suç işlemekten uzak tutma ihtimali yüksektir. Ancak söz konusu bireyler 18 yaş altı çocuklar olunca durum hiç de bu yönde işlemeyebilir. Eğitim kurumlarında olmaları gereken yaşlarda okulu bırakıp veya bıraktırılıp tam zamanlı olarak, eğitim gerektirmeyen vasıfsız işlerde çalışmaya başlayan çocuklar için bambaşka bir değerler dünyası başlamış oluyor. Bu yeni sosyal evrenlerinde

çocuk bedenleri ve çocuk zihinleri çocukluk evresini yaşayamadan bambaşka bir sürece evriliyor. Örneğin çocuk yaşta okulu bırakıp çalışmaya başlayan ve okula karşı olumsuz tutumu olan Yusuf bu sürecin nasıl geliştiğini şöyle anlattı:

12-13 yaşında başladım çalışmaya sanayide. Duruma baktım, okula gidiyorum yiyecek bir şey yok. Başlarım dedim okuluna sanayiye başladım. Üvey baba diğer 2 çocuğunu da sanayiye verdi çırak olarak... Okulda Teknoloji tasarım öğretmenini bana arkadaşlarımla önünde rencide edici konuşurdu. Sadece onun dersinde okuldan kaçırdım. İnternet cafeye giderdim. O zaman güvenlik falan yoktu okul kapısında. Okula da devamsızlık bilgisi gitmiyordu. Her hafta okuldan kaçırdım... Okulda öğretmenlerle aram iyi değildi, okuldan soğudum. Kavgacıydım okulda, öğretmeni sevmiyorsam o derse girmiyordum. Okuldan kaçınca zaten olaylar üst üste geliyordu. İnternet cafeye kaçıp Metin2 diye bir oyun vardı onu oynuyordum (Yusuf, 25, ilk suç yaşı 15).

Çalışmanın katılımcıların anlatımlarında öne çıkan diğer bir konu suça sürüklenme sürecine dahil olan kişi ve konuların okul ortamından olmasıydı. Karışıklı olaydaki mağdurlar aynı okul veya mahalleden olup, söz konusu suçun tespiti ve devamında yaşanan olaylara okul yönetimin de dahil olduğu görüşme yapılan kişilerin bazılarının anlatımlarında yer aldı. Bu yönde anlatımda bulunan kişilerin tamamının ortak noktası aynı suç türünden ceza almış olmaları olarak dikkat çekmektedir. Bu durumda, çocuğa cinsel istismar konusunda hem mağdur hem de faillerin aynı yaş gruplarından erkek çocuklar olması dikkat çekicidir. Bu kişilerin aynı mahalle veya okul gibi en yakın sosyal ortamlardan kişiler olması ve bu konunun okul ortamında ortaya çıkıp okul yönetimince tutanaklara yansması da diğer bir öğedir. Örneğin Yusuf suça karışma hikayesinde okulda yaşadıklarını aktardı:

Bu olaylar söylenti olduğunda rehber öğretmen bizi çağırdı 8 kişiyi, yazın dedi ne yaptınız. Ben bir şey yapmadım dedim. Söylemezsen okuldan attıracağım dedi. Sonra kendi yazdı komple veya bana yazdı tam hatırlamıyorum, imza atacaksın dedi. Hocam benim alakam yok niye imza attırıyorsun dedim, atmazsan okuldan atılacaksın dedi. Sınıfta herkesin içinde de suçladılar, sen olsan ne düşünürsün? Diğerleri ceza almamış, 2 kişi ceza aldık. O süreçte daha iyi savunma yapabilirdim, kendimi ifade edemiyordum, köyden gelmişim. Kendimi ifade edemediğim için ceza aldım (Yusuf, 25, ilk suç yaşı 15).

Ertuğrul aldığı hapis cezasının ve cezaevinde geçirdiği günlerin nedeni olarak okulu gösterdi:

Ortaokulda rehberlik danışman hocamız vardı, benim hiç ceza almayacağımız bir şeyden ceza aldırdı gibi bir şey oldu. Benim hiçbir şeyim yoktu, bana karşı kullanabilecekleri bir delil falan hiçbir şeyim yoktu benim. Ama tabi 12 yaşında çocuğuz, ben 12yi daha yeni tamamlamıştım, 3 ay daha

ufak olsam cinayet işlesem bile ceza almıyordum. Okulda dediler ki kesinlikle bu durumun üstü kapatılacak, siz bu şeyleri kabul edin, kağıtlara yazın pişman olduğunuzu falan yazın, altına imzanızı atın, biz bu olayı kapatalım dediler. Biz olayın içinde 3 kişiydik, hepimiz o kağıtları imzaladık, annemizin babamızın kimsenin haberi yok, okul müdürüyle rehber öğretmen var o an. Benim suçum çocuğun cinsel istismarı diye geçiyor. 2 çocuk arasında konuşurken söylenen bir ifadeden yola çıkılıyor. Ama fiil olmuş gibi şikayet edildi, hocalar böyle mahkemeye yansıttı. Mağdur diye adı geçen çocuklar şikayetçi olmadı, kesinlikle böyle bir şey yok diyorlardı. Kamu davası oldu. 15 yıldan dava başladı ben zaten şoka girdim daha 12 yaşındayım. 12 sene 6 ay ceza verdi üçümüze de mahkeme. Yargıtay’a gönderildi Yargıtay kabul etmedi, fiil yok bir şey yok siz bu cezayı veremezsiniz dedi. Dava olaydan 7 yıl sonra sonuçlandı. Yargıtay da onaylayınca olaydan 9 yıl sonra cezaevine girdim. 1.5 yıla yakın cezaevinde kaldım. İlk baştaki ifaden geçerli oluyor, sonra ne desen değişmiyor. Okul rehberlik servisinde imzaladığımız ifade geçerli kabul edildi (Ertuğrul, 22, ilk suç yaşı 12).

12 yaşında iken suçlandığı olaya bağlı hapis cezası kararı olaydan 6-7 yıl sonra kesinleşen ve buna bağlı olarak hapse giren Gökhan’ın anlatımları da aynı dosyadan ceza alan Ertuğrul’un anlatımları gibi okul ekseninde yoğunlaştı:

Lise bitirmedim iyi ki bitirmemişim. Bir uzman çavuş bir şey olsam, pat bu dava bitip ceza alınca meslek hayatım da bitecekti iyice yıkılırdım... Bu olaydan ceza aldık ama ben mağdur olduğumu düşünüyorum. Bana göre bizim konuda suçlu rehber öğretmenler. Başımıza bunun gelmesinde etkisi olan öğretmenleri görürsem söveceğim. Komşumuz var rehberlik öğretmeni, dedim abi ben size gıcığım. Olayı anlattım, o da dedi rehberlik öğretmenlerinin aldığı ifade mahkemede delil kabul ediliyormuş.... Okulda iki çocuk kavga etmiş, birbirlerini küçük düşürmek için mi ne artık, geçen yaz O. sana şöyle yapmıştı, şu sana böyle yapmıştı diyorlar bu da sınıf öğretmenin kulağına gidiyor, olay böyle patladı. Müdür, müdür yardımcısı bizim üstümüzden geçtiler, çok dövdüler, 11 yıl sonra bazen hala acısını hissediyorum düşününce. Kundurayla dizlerimize vurdular. Sadece bizi değil, kavga eden çocukları da, hepimizi. Cezaevinden çıktım çıkalkı üç kere yardıma ihtiyacı olan ağır bavul, çanta falan taşıyan kadın gördüm yardım etmedim. Korku oluştu aman taciz der şikayet eder başıma iş alırım diye... Eğitim sistemine hiç güvenmiyorum (Gökhan, 23, ilk suç yaşı 12).

Okul yaşantılarına ilişkin anlatımlarda dikkat çeken diğer bir konu görüşülen kişilerin cinsiyeti ve anlatımlarında okul konusuna değinme şekilleri olmuştur. Erkek katılımcıların anlatımlarında okul yaşantıları okulda şiddet görmek, okuldan kaçmak gibi konular içerirken, kadın katılımcılardan suça sürüklenme hikayelerinde olumsuz bir etken olarak okul yaşantılarına değinen olmadı. Örneğin Özge okul için “Okulun suçla alakası yok. Okul bize daha iyi şeyleri öğretiyordu ama dışarı çıkınca başka...” dedi. Diğer kadın katılımcıların da okula ilişkin ifadesi ya hiç olmadı veya olumsuz yönde ve suça sürüklenmeye ilişkin değildi. Ne var ki, olumsuz bir ifade kullanmasalar dahi, görüşülen

kadınların da en az erkekler kadar eğitim kurumlarına bağlılık konusunda zayıf oldukları belirgindir.

Bu çalışmada dört kadınla görüşülmüştür ve dördünün de son bitirdiği eğitim kurumu ortaokuldur. Hirschi'nin sosyal bağ teorisinin cinsiyete göre incelendiği bir araştırma (McQuillan, 2005), sosyal bağ ölçümünün her iki cins için de aynı olması gerektiğini ve sosyal bağ ile şiddet içeren suç davranışı arasındaki yapısal ilişkinin kız ve erkek çocuklar için sadece çok küçük farklılıklar içerdiğini ortaya koymuştur. Hem kız hem erkek çocuklar için “eğitime bağlılık” ve “yasal sisteme inanç” ve şiddet içeren suç davranışı arasında negatif ilişki bulunmuştur. Cinsiyete göre belirgin farklılık gösteren tek alan “akran bağı” olmuştur. Örnekleme okul çağındaki gençlerden oluşan bu çalışmada, akran ile bağ kurmanın erkek çocuklar için şiddet içeren suç davranışına karışma olasılığını azalttığı bulunmuştur.

McQuillan'ın (2005) çalışmasındaki bulgu ile bu çalışmada görüşülen kişilerin anlatımları örtüşmektedir. Özellikle erkek çocuklar okuldan kaçmak sonucu veya okulu bırakıp bir işte çalışmaya başlamak sonucu yaşlıları ile sosyalleşme ortamından uzaklaşıp, kendilerinden yaşça büyük kişilerle bağ kurmaktadır. Sosyal bağları üzerinden kimlik inşa edilen bu kritik süreçte, bu çocuklar yaşlılarıyla kendi yaş düzeylerine uygun bağlardan ve meşguliyetlerden uzaklaşıp kontrolsüz ortamlara girmektedir. Grup içinde kabul görmek ve grup aidiyeti geliştirmek için bu çocuklar yeni karıştıkları gruba bağlılık geliştirebilir. Okuldan kaçma sonucu karışılan bu yeni sosyal ortamlar çoğu zaman çocuklar için suça sürüklenmenin ilk adımını oluşturmaktadır. Yaşları gereği eğitim kurumlarında geçirmeleri gereken süreyi, zihinsel ve bedensel gelişimlerinden ilerde ortamlarda ve yaşlarına uygun olmayan meşguliyetlerle geçiren bu çocuklar çeşitli bağımlılık yapan maddelerle tanışmak, yeni karıştıkları grubun normlarına uygun davranmak gibi süreçler sonunda kendilerini cezaevine götüren yola girmektedir.

Okulların çocuklar için meşru sisteme bağlılıklarını koruyabilecekleri bir ortam sunduğu varsayılır. Eğitim kurumlarında çocuklar akranları ile ve gelişim düzeylerine uygun meşguliyetlerde bulunmalıdır. Eğitim kurumu ile kuracağı bağ ailesiyle kuracağı sosyal bağdan sonra bir çocuk için koruyucu görev görecektir. Ne var ki ne aile kurumu ne de eğitim kurumları çocuklar üzerinde varsayılan bağlılık ve meşguliyet ilkelerini gerçekleştirmede her zaman yeterli olamamaktadır. Gelişim düzeyine uygun sosyal evreninden çeşitli nedenlerle kopan bu çocuklar ait olacakları yeni gruplar bulmakta çok

gecikmezler. Ve bu yeni gruplar çocukları çok az zaman cezaevinden uzak yerlere götürür. Başboş kalan çocuk zihinsel ve bedensel gelişimini tamamlamaya fırsat bulamadan, yani çocukluğunu yaşayamadan “suçlu” olarak damgalanacağı bir süreçle başa kalmaktadır. Bu süreçte eğitim kurumları sadece çeşitli derslerin öğretildiği bir yer değil, bazı çocukların meşru amaçlardan kopmak üzere olan bağları için son dönemeç de olmaktadır.

6.3. Suç Algısı, Ceza Süreci ve Mahkumiyet Süreci

Çalışmada deneyimlerine başvurulanan yirmi gencin tamamı on sekiz yaş öncesi işlenen bir veya birden fazla suç nedeniyle ceza almış ve hükümlü olarak cezaevinde kalmış gençlerdir. Katılımcıların anlatımlarının geniş bir kısmı, cezaevi öncesi adli süreçler ve cezaevinde yaşadıklarından oluşmaktadır. Bu süreçte yaşadıkları deneyimlere dair anlatımlarından, işlenen suç türleri ve suça ilişkin öznel algıları konusunda bilgi elde edilmiştir. Cezaevinde geçirdikleri sürede yaşadıkları, katılımcıların suça ve kendilerine dair görüşlerini şekillendirmiştir. Bu bölümde, çocukların suç işledikten sonra geçirdikleri cezai evreler ve bu süreçteki algıları incelenmektedir.

6.3.1. Deneyimlenen suç türleri ve suçun öznel tanımı

Çocukların suça sürüklenme fenomenini bizzat bu süreci deneyimleyen çocuk ve gençlerin anlatımları üzerinden betimlemeyi ve söz konusu suç fenomeni ile ilgili yaşadıkları deneyimlerin anlamını yorumlamayı hedefleyen bu çalışmada görüşülen yirmi kişinin suç türü incelendiğinde cinsel istismar, uyuşturucu kullanımı ve satışı ile hırsızlık öne çıkan suç türleri olmuştur. Adam yaralama, silahlı gasp gibi suç türlerinin katılımcıların 18 yaş altı suç deneyimlerinde yaygın olmadığı gözlenmiştir. Bunun yanında görüşülen gençlerin tümünün suç sayılarını veya suç niteliklerini olduğundan az gösterme eğiliminde oldukları gözlemlendi ve tespit edildi. Ancak katılımcılar suç türleri konusunda konuşmakta istekli ve açıktı. Bu bölümde katılımcıların anlatımları ve adli dosya bilgilerine dayanarak elde edilen bilgilere göre çocuklar arasında en yaygın olduğu tespit edilen cinsel istismar, hırsızlık ve uyuşturucu madde kullanımı suçları açıklanmaktadır. Çalışmaya katılan gençlerin karıştıkları suç türüne ve suça sürüklenmeye ilişkin algıları konu edilecektir. Bu bağlamda araştırmada elde edilen bilgiler sosyolojik kuram ve kavramlarla yorumlanmaktadır.

6.3.1.1. Cinsel istismar, gizli sapkınlık, damga, ikincil sapma ve etkisizleştirme

Çoğu katılımcı suça sürüklenme süreci ve hüküm aldığı suç olayını rahatlıkla anlattı. Suç türünü anmaktan kaçınan tek kişi Gürkan oldu. Mahkeme karar dosyasından nitelikli cinsel istismar³⁵ suçundan mahkumiyet aldığı öğrenilen Gürkan, “Bu olaylar olduktan sonra orada duramazdık zaten. Buraya gelmek zorunda kaldık. Konuyu anlatmak istemiyorum. Bilmeyerek yaptığım bir şeydi, çok pişmanım.” diyerek karıştığı suçu kabullenirken, suç türünü belirtmekten kaçındı. Dosyasından edinilen bilgiye göre ise, Gürkan ve iki arkadaşının aynı mahalle ve arkadaş çevresinden yaşlıları olan zihnen zayıf durumda üç erkek çocuğa bir yıldan fazla süre zor kullanma, kapalı alana kilitleme, açık alanda ise kaçmasını engelleyerek nitelikli cinsel istismarda bulunma iddiası ile yargılandıkları ve üçünün de hapis cezası aldığı anlaşılıyor.

Gürkan’ın suç türüne (nitelikli cinsel istismar) değinmekten çekinmesi, araştırmacı ile göz teması kurmaktan kaçınması dikkat çekmektedir. Katılımcı yasal cezanın yanında kendine toplumsal bir ceza da vermiş görünmektedir. Katılımcının suç türüne değinmekten kaçınması toplumsal damgalamanın bizzat katılımcının kendisince kabulü olarak değerlendirilebilir. Cinsel istismar diğer suç türlerinden sınıfsal bir ayrılık göstererek, failin kendisi tarafından da suç türünü dile getirmekten kaçınma, rahatsız olma ve utanma şeklinde tezahür eden bir kabul görmektedir. Bu gencin habitusunda nitelikli cinsel istismar suçu dışlanma ve damgalanma için geçerli bir gerekçe olarak yerini almış görünmektedir. ‘Damga’yı kabullenmişlik olarak yorumlanabilecek bu durum katılımcının sadece davranış ve vücut diline değil giyim şekline de yansımıştır. Giydiği bol giysiler ve bıraktığı sakalla, konuşmasında sık sık referans gösterdiği dini ifadelerle katılımcı açık bir şekilde dini bir yaşam şekli benimsediğine dair işaretler sergilemiştir. Topluma yabancılaşıp, adını anmaktan bile sakındığı suç türüne ait damganın ağırlığını taşıyan katılımcı kendine dair bir öz algı geliştirmiştir. Bu öz algısında dini değerlerle yaşamayı hayatının merkezine almıştır. Lemert (1972, aktaran Giddens, 2006: 189) ilk sınırı aşma davranışına ‘birincil sapma’, demiştir. Kişinin damgayı kabullenip kendini sapkın veya suçlu olarak görmesine ise ikincil sapma denir. Kişinin bir suçtan ceza alması veya bir davranışı yüzünden yaptırıma tabi tutulması ikincil

³⁵**Nitelikli Cinsel İstismar** Suçu veya Tecavüz Suçunun Unsurları Çocuğun **nitelikli cinsel** saldırı suçu, TCK md. 103/2’de vücuda “organ” veya “sair cisim sokulması” şeklinde düzenlenen uygulamada çocuklara karşı işlenen bu **cinsel istismar** suçuna “tecavüz suçu” da denilmektedir. <https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/cocugun-cinsel-istismari-sucu-cezasi-nedir-tck.html> 29.04.2020

sapkınlığa giden yoldaki ilk basamağı oluşturur. Kişinin toplumun kendisine verdiği damgayı kabullenmesiyle bu damga kişiliğinin bir parçası haline gelir. Gürkan'ın davranışları, ses tonu, suç türünü ve yaşanan olayı anlatmaktan kaçınması, fakat suçu kabullenmesi birincil ve ikincil sapma süreçlerini yaşayıp kendini toplum nezdinde damgalanmış gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Gürkan'ın durumunda dikkat çeken diğer bir unsur ise, mahkeme dosyasından anlaşıldığı gibi olayın ortaya çıkıp ceza alınmasına kadar geçen 1,5 yıllık sürede yaşanan deneyimlerdir. Becker'ın (2013) "gizli sapkınlık" kavramı bu durumu açıklamaktadır. Gizli sapkınlık uygun görülmeyen bir davranışın kimse farkına varmadan kişi tarafından bir veya çok kez gerçekleştirilmesidir. Çoğu eşcinselin veya uyuşturucu bağımlısının bu durumlarını kendileriyle aynı aktivitede bulunmayan tanıdıklarından gizledikleri bilinmektedir. Gürkan ve olaya karışan diğer çocukların dahil olduğu bu yaşam deneyimi toplum normlarından oldukça uzak ve sapkınlık olarak değerlendirilen kategoridedir. Üstelik zor kullanma ile de suç niteliği vardır. Olayın ortaya çıkmasından önce gizli sapkınlık yaşayan bu kişi, sonrasında yaşanan mahkeme ve cezaevi süreçleri sonrasında suçunu ikinci kimliği olarak kabullenmiş, suçluluk duyduğunu ifade eden, toplum ve kendi nezdinde 'damgalı' bir kişiye dönüşmüştür.

Görüşülen kişilerden, çocuğun cinsel istismarı suçundan ceza almış diğer beş kişi (Orhan, İsmail, Yusuf, Ertuğrul ve Gökhan) suç türleri ve sürecine ilişkin bilgi verdi fakat hepsi de suçlarını kabullenmeyen ifadelerde bulundular. Yusuf yaşadığı olayı şöyle aktardı:

Bu olaylar söylenti olduğunda rehber öğretmen bizi çağırdı 8 kişiyi, yazın dedi ne yaptysanız. Ben bir şey yapmadım dedim. Söylemezsen okuldan attıracağım dedi. Sonra kendi yazdı komple veya bana yazdırdı tam hatırlamıyorum, imza atacaksın dedi. Hocam benim alakam yok niye imza attırıyorsun dedim, atmazsan okuldan atılacaksın dedi. Sınıfta herkesin içinde de suçladılar, sen olsan ne düşünürsün? Diğerleri ceza almamış, 2 kişi ceza aldık. O süreçte daha iyi savunma yapabilirdim, kendimi ifade edemiyordum, köyden gelmişim. Kendimi ifade edemediğim için ceza aldım (Yusuf, 25, ilk suç yaşı 15).

Katılımcılardan Orhan, Ertuğrul ve Gökhan aynı dosyadan ceza almış ve Yusuf gibi onların durumunda da suç türünü kabullenmeme ve yaşadıkları olaydaki yargılanma sürecinde mağdura dönüştüklerine dair ifadelere rastlandı. Ertuğrul hikayesini ve yaşanan süreçte neden mağdur hissettiğini anlattı:

Ortaokulda rehberlik danışman hocamız vardı, benim hiç ceza almayacağım bir şeyden ceza aldırdı gibi bir şey oldu. Benim hiçbir şeyim yoktu, bana karşı kullanabilecekleri bir delil falan hiçbir şeyim yoktu benim. Ama tabi 12 yaşında çocuğuz, ben 12yi daha yeni tamamlamıştım, 3 ay daha ufak olsam cinayet işlesem bile ceza almıyordum. Okulda dediler ki kesinlikle bu durumun üstü kapatılacak, siz bu şeyleri kabul edin, kağıtlara yazın pişman olduğunuzu falan yazın, altına imzanızı atın, biz bu olayı kapatalım dediler. Biz olayın içinde 3 kişiydik, hepimiz o kağıtları imzaladık, annemizin babamızın kimsenin haberi yok, okul müdürüyle rehber öğretmen var o an. Benim suçum çocuğun cinsel istismarı diye geçiyor. 2 çocuk arasında konuşurken söylenen bir ifadeden yola çıkılıyor. Ama fiil olmuş gibi şikayet edildi, hocalar böyle mahkemeye yansıttı. Mağdur diye adı geçen çocuklar şikayetçi olmadı, kesinlikle böyle bir şey yok diyorlardı. Kamu davası oldu. 15 yıldan dava başladı ben zaten şoka girdim daha 12 yaşındayım. 12 sene 6 ay ceza verdi üçümüze de mahkeme. Yargıtay'a gönderildi Yargıtay kabul etmedi, fiil yok bir şey yok siz bu cezayı veremezsiniz dedi. Dava olaydan 7 yıl sonra sonuçlandı. Yargıtay da onaylayınca olaydan 9 yıl sonra cezaevine girdim. 1.5 yıla yakın cezaevinde kaldım. İlk baştaki ifaden geçerli oluyor, sonra ne desen değişmiyor. Okul rehberlik servisinde imzaladığımız ifade geçerli kabul edildi (Ertuğrul, 22, ilk suç yaşı 12).

Cinsel istismar ile suçlanmış ve buna bağlı olarak hapis cezası almış yukarıda sözlerine yer verilen beş farklı kişinin söylemlerindeki ortak nokta toplum normlarına bir yönüyle bağlılık gösterirken diğer taraftan karıştıkları suç türünün sebeplerini dış etkenlerde aramalarıdır. Bir yandan utanç duyan bu gençler bir yandan da ceza almalarına neden olan şartlara öfke duymaktadırlar. Gürkan'dan farklı olarak bu beş gencin ortak özelliği karıştıkları suç olayını rasyonelleştirerek toplumsal normlara göre sapkınlık olarak görülen bir konuda normlara ters düşmenin verdiği utançtan kendi vicdanlarında ve toplumsal olarak korunmaya çalışmalarıdır. Bu gençlerin yaşadıkları suç deneyimine karşı bir yandan utanç bir yandan öfke duyan paradoksal durumları suç çalışmalarında Etkisizleştirme kuramı ile açıklanabilir. Sykes ve Matza (1957: 667-670) çocuk ve genç suçlular üzerine yaptıkları çalışmalar ve analizlerle açıkladıkları beş etkisizleştirme tekniği ortaya koymuşlardır:

1. Sorumluluğu inkar etme: Kişi eylemin kasti değil kazara olduğunu öne sürer ve/veya suç davranışına sebep olarak yaşadığı mahalle, ailesi gibi dışsal ve kontrolünde olmayan değişkenleri işaret eder.

2. Zararı inkar etme: Kişi davranıştan kimse doğrudan ve büyük çaplı bir zarar görmedi diye düşünerek, hırsızlığı ödünç alma, çete kavgasını kimseye zararı olmayan kendi içinde bir hesaplaşma olarak nitelendirir.

3. Mağduru inkar etme: Kişi işlediği suçta bir haksızlık olmadığına, aksine bir adaletin yerini bulduğuna veya kendi nazarında bir suçluyu cezalandırdığına inanır.

4. Kınayanları (Yasa uygulayıcıları) kınama: Kişi aile, polis, öğretmenler gibi sosyal kontrol mekanizmalarını ikiye bölünmüş ve gizli sapkın olarak görüp onlara saldırarak kendi davranışının yanlışlığını baskılar.

5. Üstün bir değere atıf yapma: Kişi suç davranışına kendi için değil ailesine veya arkadaşlarına yardım için karıştığını öne sürer.

Çocuğun cinsel istismarı ile yargılanıp ceza almış beş gencin suça sürüklenme deneyimlerine dair ifadeleri etkisizleştirme kuramı içinde sıralanan bu beş ilkedeki ilk dördü ile birebir örtüşmektedir. Gürkan'dan farklı olarak bu gençler utanç verici gördükleri cinsel istismar suçunu bir damga olarak öbür boyu taşımayı toplum ve kendi nezdlerinde reddetmiş görünmektedir. Bunun yerine yaşadıkları bu deneyim konusundaki sorumluluğu okuldaki rehber öğretmenler, mahalle ortamı, mağdurların yaşam şekli veya yargılanma sürecinde arayarak kendilerini olaydan soyutlamış ve suçluluk duygusundan uzaklaşmışlardır.

6.3.1.2. Hırsızlık, etkisizleştirme ve aykırı fırsatlar kuramı

Suç türleri içinde en rahatça ifade edilen ve uzun uzadıya anlatılan hırsızlık suçu oldu. Aynı zamanda katılımcılar arasında en yaygın suç türü olan hırsızlık deneyimini katılımcılar rahatlıkla ifade ettiler (Erkan, Furkan, İhsan, Hamit, Burhan, Veli, Derya, Esra). Furkan, karıştığı hırsızlık olayını “O gün üç kişi yürüyorduk. Bisikleti gördük alalım dedik. Yanımdakiler daha önce benzer suç işlemişlerdi. Uyuşturucu maddeye arkadaş grubuyla bisiklet çalma olayından sonra başladık. Bisikleti çaldık ama biraz ilerde hemen polise yakalandık” sözleriyle aktardı. Başka bir gün yine arkadaşlarıyla giriştikleri hırsızlık olayını kabullenmiş bir rahatlıkla ve çocuksu bir macera duygusuyla yaşanmış sıradan bir anı gibi aktaran Furkan'ın karıştığı suç olayını yaşadığı çevreyle etkileşim içinde normalleştirdiği anlaşılıyor:

Üç kişi akşam 10-11 gibi yürüyorduk, dondurma istedi canımız. Kapalı bir cafeye girdik, dondurma dolabını kırdım, dondurma yedik, diğer arkadaşlar da yastıkları minderleri deşmiş sonra sordu polisler hadi dondurma yediniz yastıklardan ne istediniz diye. Madde etkisinde olmuş olabiliriz o gün. Bu olaydan sonra 9 gün cezaevinde yattım (Furkan, 22, ilk suç yaşı 16).

Gasp ve hırsızlık suçu işlemiş olan Burhan, suça sürüklenme sebebinin doğup büyüdüğü şartlara bağlarken, karıştığı suç olaylarında hukuken mağdur olan kişilerin de suçu olduğunu ifade ediyor:

5-6 dosyam var mahkemede. İlk gasp. Bizim mahallemize geldi iki kişi (biri polis memurunun oğlu, biri emlakçının oğlu) birinin elinde Iphone diğerinde Samsung telefon vardı. Birkaç arkadaş iddialaştık, ellerinden telefonu aldık. Bu çocukları (iki kişiyi) kıskırtmışlar (şikayetçi olmalarını kast ediyor). 7/24 esrar kullanıyordum o dönem, ayık gezmezdik. O gün de yine aynıydı. Bilincin yerinde oluyor ama sakinleştirici kullanmış gibi oluyorsun esrarlıyken. Polisler geldiğinde biz direk telefonu verdim, biz aldık diye söyledik. S. uç noktada bir köy gibi bir yer, bu ikisi uyuşturucu almaya gelmiş oraya. 1 gün nezarete kaldık, mahkemede ağladım ben cezaevine gireceğim diye, hakim sanırım benden etkilendi korkup kaçınız diye, tutuklu yargılanma kararı verdi. 2 ay 8 gün yattık (iki kişi). On altı yaşımdaydım bu olduğunda. Ondan sonra avukatlar falan tutuldu. Polis oğluna kesinlikle şikayetçi olmayacaksınız demiş. Emlakçıya da biraz para vermiş bizimkiler diğer arkadaşın ailesiyle. Polis konusunda, kendi çocuğu hatalı, öyle bir ortama uyuşturucu almaya gitmiş, ders çıkarması için polis memurunun böyle davranması (şikayetçi olmaması) mantıklı. Öyle bir ortama girmiş çocuk, ders çıkarması için polis memuru çocuğuna bu dersi vermese (korusa çocuğunu-şikayetçi olsa) yarın öbür gün benim babam polis bir şey olmaz deyip başka bir alana gitse orada öldürseler daha mı iyiydi? Çocuğum sen buraya niye gidiyorsun, şikayetçi olmayacaksınız yaklaşımı polisin bence doğru. Oraya gidersen başına bunlar gelebilir, ya öldürseydi? Çocuğunun sırtını sıvazlasaydı bu çocuk tekrar aynı ortamlara giderdi. Bizden şikayetçi olmadılar, bunlar değildi dediler falan, beraat ettik (Burhan, 23, ilk suç yaşı 16).

Hırsızlık suçunu deneyimleyenlerin durumu, suça sürüklenme kuramlarından etkisizleştirme kuramı ve aykırı fırsatlar kuramı ile uyumluluk göstermektedir. Burhan gasp ettiği kişinin yani mağdurun da suçlu olduğunu, hatta bir nevi ona ders verdiğini söyleyerek Sykes ve Matza (1957: 667-670) tarafından kavramsallaştırılan etkisizleştirme tekniklerinden zararı, mağduru ve sorumluluğu inkar etme tekniklerini kullanmıştır. Çevre özellikleri nedeniyle kimi zaman rol model alabilecekleri yetişkin suçluların varlığı, kimi zaman da yasa dışı gelir araçlarına kolay ulaşımaları çocukların hırsızlık suçuna karışmasındaki etkenler arasında sıralanabilir. Hırsızlık suçunda temel güdü yasa dışı araçlarla maddi kazanca ulaşmaktır. Cloward ve Ohlin (1960) ‘Aykırı fırsat yapısı’nın mümkün olduğu ortamlarda ‘suçlu alt kültür’ü gelişeceğini ve suç örgütlerinin oluşumunun da mümkün olacağını ortaya koymuştur. Suçun gerçekleşmesi için ‘aykırı fırsat’ yeterli olmasa bile bir gerekliliktir. Fırsat kavramı sosyal kontrol ve günlük rutin aktiviteler ile de ilişkili olarak, bireysel ve çevresel düzeyde, çoklu seviyelerde ve çoklu boyutlarda kavramsallaştırılmalıdır (Wilcox, Land ve Hunt, 2017).

6.3.1.3. Uyuşturucu madde kullanımı/satışı ve alt kültür kuramı

On altı erkek katılımcıdan sadece biri (İhsan) uyuşturucu madde kullanımı ve satışı cezası almış iken, dört kadın katılımcının üçü uyuşturucu kullanmak veya satmaktan ceza almıştır. İhsan işlediği suçların uyuşturucu etkisi altında olduğunu belirtti:

Uyuşturucu kullanıyordum ama param yoktu, bir tezgahla anlaştım, bana güveniyordu adam bana uyuşturucu tezgahın emanet etti, sabaha kadar satış yapıyorduk orada, Y.'da tezgahta. Suç işledim çünkü uyuşturucu kullanıyordum. Uyuşturucu kullandım çünkü yaşıma küçüktü, özendim, bir şey sandım ama bir şey değilmiş. Uyuşturucuyu satan sadece esrar içerim diyor başka bir şey içmem diyor, kendi kullanmıyor, sigara bile içmeyen var, parası güzel diyor satıyor. Benim yaşımdaki çocuğun altında X6 var, para nerden geliyor. Benim arabam da olmasın, cezaevine de girmeyim. Uyuşturucu etkisindeyse çocuk, suçun cezası olduğunu bile bilse vaz geçmez. O dönemde ben çocuk şubedeki polislerle akraba gibi olmuştum. Kavgada yaralama hariç tüm suçlarımı uyuşturucu etkisindeyken işledim. Krizdeyim param yok, napıyım diyordum. Bir sürü kişinin canını yaktım, pişmanlık duyuyorum (İhsan, 19, ilk suç yaşı 16).

Suça sürüklenme hikayesinden kendini ailevi nedenlerle yalnız ve çaresiz hissettiği için risklere açık arkadaş ortamlarında vakit geçirmeye başladığı anlaşılan Özden, uyuşturucu kullanmak ve ticaretini yapmaktan ceza almış:

Ortaokuldaydım 7. Sınıfta oldu olay. Mahalleye baskın olmuş, uyuşturucu satılan yere. Biz de içiyorduk. Ev gibi bir yerde içiyorduk. Büyük kapı var biz duvardan atlamıştık. Orada da uyuşturucu satılıyormuş, biz de girdik. Onlar (polis) bizi gördü, baktı, içtiğimizi görünce, üstümüzde de çıktı. O anda kafamız iyiydi bir şey anlamadık. Sonra çocuk bürosuna geldik, orda dedim kendi kendime “Ne yaptık biz?”. Pişmanlık hissettim “Allah benim belamı verdi işte” dedim. Maddeyi cezaevinden çıktıktan sonra bıraktım. Çok değildim ama bilmiyorum bağımlı oluyor insan (Özden, 18, ilk suç yaşı15).

Yaşam hikayesi babasının garsonluk yapmayı bırakıp evde uyuşturucu madde hammaddesi yetiştirmeye ve satmaya başlamasıyla olumsuz yönde değişen Özge, ailesinde uyuşturucu madde ile tanışmış ve arkadaş ortamında uyuşturucu kullanmış: “Okulu bırakmıştım. 3 kişi aynı evde kaldık 1 aya yakın, sonra çıktım oradan. Orada bi ara küçük şekerlerden kullandım (ectasy). Daha önce, şeker hiç atmadan önce eroin içiyordum, ara sıra da sigara. Babamla annem kullanıyordu eroin, ben görüyordum.”.

Özge, daha sonra evden veya yurttan kaçtığı ve parkta yaşadığı dönemde uyuşturucu satmış:

...Kendi mahallelerinde satıyorduk, mesela K., her gün oralardaydık. Gece 3te sokak köşesinde duruyorduk, herkes kendini koruyor, sen orada tek başına dururken, ötede 2 kişi seni koruyor.

Arabalarla geliyolar, polisler en çok dörtlülere yakarak geliyor ya, polis görünce sıkıyorlar üstlerine, yaklaştırmıyorlar polisi mahalleye. Polis malı alıp götürmesin diye yaklaştırmıyorlar. Biz de bunu yaptık yaptık... 3 kız yaptık, onların evi var (dam), O.M mahallesinde, orada kalıyorduk. 2 kız yakalandı ben yalnız kaldım. Sonra polis geldi. Ben kriz geçirirken geldi polis beni götürdü. Dayı beni bıraktı kaçtı. Kriz gelince ağzımı yemeye başladım, ağzımdan kan geldi. Dayı bana baktı, herhalde bu ölecek dedi bıraktı gitti. Sonra oradan yakalandım, hastaneye götürdüler, sonra cezaevi. Cezaevinde 7 ay kaldım (Özge, 19, ilk suç yaşı 17).

Suçta sürüklenen gençlerin yaşam deneyimlerine odaklanan bu çalışmada uyuşturucu suçundan ceza almış gençlerin yaşam deneyimi sosyolojik suç kuramları içinde yapısal işlevselci yaklaşım içinde yer alan alt kültür kuramının dinamiklerine örnek teşkil etmektedir. Katılımcılardan Özge, uyuşturucu kullanımı ve devamında evden ve yurttan kaçıp parklarda yaşamaya başlayıp, bu yeni ortamında evden kaçmış başka kişilerle arkadaş olmuştur. Bir süre sonra uyuşturucu satışına ikna edilen bu genç kadınlar ait olmaya çalıştıkları orta sınıftan gittikçe uzaklaşıp gece yarısı uyuşturucu satan kişilere dönüşmüşlerdir. Özge dönem dönem krize girmiş ve aynı evde kaldığı kişilerce ölüme terk edilmiştir. Anlatımlarından Özge'nin maddi bir hedef gütmeye çalışmadığı görülüyor. Cezaevi sonrası süreçte sabıkası olmayan ve yasal bir işte çalışan erkek arkadaşı olduğunu söyleyen Özge kendisini ait olduğu alt kültürden çekmekte hala zorlanmaktadır çünkü hala yasal araçlardan yoksundur. Okul çağlarını okuldan uzakta geçirmiş olduğundan ve sabıkası nedeniyle yasal araçlardan yoksun olan Özge, masaj salonunda iş bulabildiğini söylüyor. Çalıştığı ortamdaki ahlaksız tekliflere tepki göstermesi ise elindeki yetersiz kaynaklarla ulaşmakta zorlandığı hayat hedeflerinin uyuşmazlığını belirginleştiriyor.

Uyuşturucu kullanımı ve satışında katılımcılar arasında sıradışı yaşam deneyimiyle öne çıkan İhsan'ın deneyimleri de Özge'ninkiyle benzerlikler taşımaktadır. İhsan cezaevine tekrar girmek istemediğini ve sorunsuz bir hayat istediğini belirtiyor ve buna uygun olarak çalıştığı yerde kavgaya veya her hangi bir soruna karışmamak için çaba harcadığını söylüyor. İhsan, ilkokul yıllarından itibaren okul devamsızlığı çok yüksek olan bir genç. Okuma yazması yetersiz düzeyde. Babasının işletmesinden sorumlu olduğu gece kulübünde garson olarak çalışıyor ve bir gün bir şekilde cezaevine döneceğini bildiğini söylüyor. Bu gençler sahip oldukları yetersiz eğitim, dezavantajlı çevre ve yasa dışı deneyimler ile toplum normlarına uyum sağlayamayıp, toplumun dışladığı ortamlarda, toplumunun dışladığı meslekleri yaparak toplumca kabul görmüş bir hayat yaşama arasında sıkışmış görünüyorlar. Cohen (1955) çocuk suçluların çoğunun birlikte

sokaklarda aylak aylak dolaşan ve hatta birlikte soygunlar yapan çocuk suç çetelerinin olduğunu belirtmiştir. Bu çocuklar orta sınıfın toplumsal normlarına uymadaki sorunlarına bağlı olarak kolektif bir tepki geliştirmiş ve öz saygınlıklarını kazanmak için suçlu alt kültürünü yaratmışlardır. Bu çocuklar ve gençler akran suçlular arasında saygınlık ve statü kazanmak için orta sınıf normlarına karşı bir tepki geliştirerek, çoğunlukla şiddet içeren, tam tersi normlar benimserler. Bu şekilde bu gençler hiç kimse olmaktansa en azından kendi alt kültürleri içinde ‘birisi’ olmak isterler. Suçlu alt kültür oluşumunun gözlendiği çocuk veya genç grupları birlikte suç davranışı gerçekleştirdikleri halinde suç çetesi olarak adlandırılırlar. Çocuk suç çeteleri ile yapılan çalışmalar, bu çocukların bulundukları çete içinde öz kimlik, aidiyet, statü ve saygı elde etmek gibi bazı avantajlara sahip olduklarını ortaya koymuştur (Chesney-Lind ve diğerleri, 1995; Clark, 1992; Omizo ve diğerleri, 1997; Rockhill ve diğerleri, 1993).

Özetle, uyuşturucu kullanımı ve satışından ceza almış gençlerin anlatımları dikkate alındığında, hayat yolundaki araç ve amaç dengesizlikleri dikkat çekmektedir. Okul başarılarının düşüklüğü ve sosyal sermayelerinin yetersizliği nedeniyle yasal orta sınıf hedeflerden uzaklaşan bu gençler bir süre sonra kendilerine benzeyen kişilerle bir alt kültür içine çekilmektedirler. Bu gençlerin hedefi doğrudan maddi çıkar elde etmek değildir. Yasa dışı alt kültür içine çekilen bu gençler ait olmaya başladıkları bu yeni dünyayla beraber gün geçtikçe toplumun dışına itilirler. Blackman (2014) alt kültür kavramının toplumdaki baskın kültürden farklılık göstermesi ile birlikte baskın kültüre karşıtlık özelliği de taşıdığını ifade etmektedir. Bu yönüyle alt kültür teorisi, sapma ve suç davranışının incelenmesinde açıklayıcı bir araç görevi görmektedir.

Suça sürüklenen çocukların suç algısının değerlendirildiği bu bölümde en yaygın suç türleri olarak cinsel istismar, hırsızlık ve uyuşturucu suçları öne çıkmıştır. Cinsel suçtan ceza almış gençlerin suç algılarında ‘cinsel sapkın’ olarak damgalanmışlığın kabulü ile suçun etkisizleştirilip inkar edilmesi arasında bir spektrumda yayılım görülmüştür. Hırsızlık suçu üzerine en rahat konuşulan suç türü olarak tespit edilmiştir. Yapısal işlevselci kuramsal yaklaşım bağlamında, hırsızlık suçuna karışmış çocukların bulundukları çevredeki aykırı fırsatlar ile suç davranışları uyumluluk göstermektedir. Uyuşturucu suçları içinde bulunan çocuk ve gençlerin davranış kalıpları suç çeteleri ile uyumluluk göstermektedir. Suça sürüklenen çocuklar ve gençler orta sınıf normlarda hiç kimse olmaktansa suçlu alt kültürü içinde ‘birisi’ olma hissini bulabilmektedir. Takip

eden bölümde çocukların cezaevine girme süreci öncesinde ne yaşadıkları ve suç davranışı, adli yargılama ve cezaevi sürecinde ne yaşadıkları konu edilecektir. Devamında araştırmaya katılan gençlerin cezaevi sonrası deneyimleri ve gelecek beklentileri tartışılacaktır.

6.3.2. Ceza öncesi süreç ve suçun etkisizleştirilmesi

Cezaevi öncesi süreçte suça sürüklenen çocukların hayatında dikkat çeken bir unsur mahkeme süreçlerinin uzunluğu olmuştur. Katılımcılardan bir kısmı çocuk yaşta karıştığı suçtan, yetişkin yaşında ceza almıştır. Davaların yıllarca sürmesi ve bazen beklenmedik hapis cezası, bu süreçte çocukluktan gençliğe geçen kişilerin hayat çizgilerinde bir kırılma oluşturmaktadır. Örneğin Rıza'nın ilk kanunla ihtilafa düşme yaşı on dört iken, yirmi yaşında hapse girmiş: “On dört yaşında bu olaylara (kavga) karıştım. Hepsi cahillikten, cahildim. On yedi yaşında birileriyle tartıştık, gaspla suçlandık, iftira atıldı. Askerden izne geldiğim akşam aldılar, kırk gün yattım cezaevinde o zaman.”. Burhan'ın da karıştığı olay tarihi ile hapse girmesi arasında uzun zaman geçmiş: “Demir hırsızlığı davasından 5 milyar kadar para cezası geldi, bir yıldan fazla da hapis. Olay eski ama mahkemesi uzun sürdü cezası yeni geldi.”. On iki yaşında çocuğun cinsel istismarı ile suçlanan Ertuğrul için hapis cezası kararı şaşırtıcı olmuş:

En adaletsiz yerler bu gördüğünüz adalet sarayları. İnşallah başınıza bir iş gelmez, gelirse ne demek istediğimi anlarsınız. Suç tarihine göre baksalar ben ceza almazdım, mahkemeye yedi-sekiz ay sonra yansıdı. Mahkemeye intikal ettiği tarihteki yaşa bakılıyor. Fiilin iddia edildiği tarih on bir yaşındayken ben. Bir kere biz savcılığa gittik ifademizi verdik bir daha 2012'ye kadar (dört yıl sonra) bıraktık. Ansızın geldi karar, bilsek belki yurtdışına bile kaçardık (Ertuğrul, 22, ilk suç yaşı 12).

Suçta sürüklenen çocukların yargılanması esnasında sosyal çalışma görevlileri tarafından hazırlanan sosyal inceleme raporlarında önerilen tedbirlerin mahkeme kararlarında dikkate alınıp alınmadığını üzerine yapılan bir çalışmada (Saruç ve Güneş, 2014) mahkeme sürelerinin uzunluğu vurgulanmıştır. Suça sürüklenme (12-18 yaş) konulu çalışma kapsamındaki çocukların üst yaş sınırının yirmi olması araştırmacı tarafından şöyle açıklanmıştır: “En üst yaştan 20 yaş olması yargılamanın uzun süredir devam etmesi ile ilgilidir. Çocuklar suç işledikleri zaman 18 yaşın altındadır. Ancak yargılama sürecinin uzun sürmesi nedeniyle çocukların 18 yaşını geçmiş olması bu durumu etkilemiştir” (Saruç ve Güneş, 2014: 118). Bu çalışmaya göre sosyal inceleme

raporlarında 601 tedbir önerisi bulunduğu ancak çocuk mahkemesince 62 tedbir kararının verildiği ortaya konmuştur. Sosyal inceleme raporlarının mahkeme nezdinde yeterince dikkate alınmadığı görülmüştür.

Mahkemelerin uzun sürmesinin nedeni bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Bu çalışma, çocukların suç deneyimi, suç algıları ve yaşamlarına bu olgunun yansımalarını incelemektedir. Görülmüştür ki, uzun mahkeme sürelerinde çoğu çocuk, 18 yaşını doldurup reşit olmaktadır. Belirsizlikle geçen mahkeme sürecinin çocuklar için adaletle olan güveni sarsıcı etki yaptığı görülmüştür.

Mahkumiyet süreci deneyimlerinde çocukların vurguladığı bir konu da cezaevleri arasındaki hareketlilikleridir. Bazı katılımcılar mahkumiyet sürelerini birden fazla cezaevinde yaşamışlardır. Bir cezaevinden diğerine aktarılmayı anlatırken katılımcılar “paket edilmek” ifadesini kullandılar. Hamit hem birden çok cezaevinde kalmış hem de dönem dönem firar etmiş:

Beş-altı dosyam var o dönemden. Sonradan dosyam yok, sonra bir şey yapmadım. (Bir taraftan okula da gidiyor ama genelde devamsız öğrenci). Babam bir daha dövmedi, ama ödeyemezsen (mağdurlara geri para ve hasar telafisi) girersin içeri dedi. Çam ağaçlarının kozalaklarını toplayıp satıyordum borcumu ödemek için. Borçlar ödendi. Tekel bayi şikayetçi olmuş, onun üzerine zaten daha mahkeme bitmeden.. Dershane muhasebecisinin evine de girmiştik. Mutfak penceresinden girdim. Uyansa kaçırdım. Adam uyuyordu, pantolonu yanda koltuktaydı. 1 milyar para vardı aldı bir de cüzdanını aldım orada da 1 milyar vardı... Tüm hırsızlık olaylarında Mücahit sadece dışarıda bekçilik yaptı. Sorguda adımı da vermedim, o hiç ceza almadı... Dershane olayından beş yıldan fazla ceza verdiler, başımdan aşağı kaynar sular indi. Maraş cezaevinde kalayım diye ameliyat olmaya gittim ki göndermesinler uzak yere. Ameliyat etmediler, paketimi yazmışlar. Cezalar onaylandı beni direk gönderdiler. Buraya (A.) geldim direk, buradan da açığa gönderdiler, firar ettim... O dönemden sonra sonra ara tahliye gelen aynı dosya açıldı tekrar benim. Dışarda iki ay kadar kaldım tekrar tutukladılar. Cezaevini gördükten sonra, bir de içeride hocalar falan da geliyordu konuşma yapıyordu, bu etkenler (hapishane korkusu ve günah korkusu) tekrar suç işlememi engelledi (Hamit, 19, ilk suç yaşı 13).

Suçta sürüklenme hikayesinde uyuşturucu ve hırsızlık iç içe geçmiş kişilerden biri Derya idi: “İlk dosyam on üç yaşında. Sonrasında üç-dört dosyam daha oldu on dört-on beş yaşlarında. Arkadaşlar edindim, kötü arkadaşlar çıktı. Suça karışan insanlardı. Kimisi hırsızlık, kimisi esrar içiyor, torbacı, yaralama... Elli kadar arkadaşım vardı o dönemde.”.

Katılımcılarda genel eğilim ceza almaya giden süreçteki yaşantılarını kaçınılmaz görmeleri ve suç unsuru taşımadığını iddia etmeleri oldu. Örneğin Burhan hırsızlıktan hapis cezası aldığı olayın “çalmak” değil “almak” olduğunu ifade etti:

Sonrasında yine 16 yaşında evi geçindirmek için at arabası koştum, hurdaya gittim. Bir yerden (bahçeden) demir parçası aldım Ramazan bayramı sabahı. Oradan bir adam çıktı, trafik polisiymiş o sitede yöneticiymiş. Peşime düştü biraz arbede yaşandı aramızda. Ben ona vurdum o bana vurdu. Bana daha güzel bir dille anlatsaydı böyle olmazdı, şimdi ben bunun denetimindeyim (denetimli serbestlik), dosyamda hırsızlık diye geçiyor. 3 gün cezaevinde kaldım bu olaydan sonrasını denetime verdiler (Burhan, 23, ilk suç yaşı 16).

Gerçekleştirdikleri eylem ile bazı yönleriyle bağlı oldukları toplumsal normlar arasında çelişki yaşayan suçlular belli şartlarda sosyal normları etkisizleştirirler. Yasaların bazı durumlarda kendileri için veya ilgili durum için geçerli olmadığına kendilerini ikna ederler. Bu sayede suçu rasyonelleştirirler. Bu bağlamda, Sykes ve Matza’nın (1957) çalışmalarında ortaya çıkan “zararı inkar etme” ilkesi etkisizleştirme teorisi içinde yer almaktadır. Suça sürüklenen çocukların yukarıda yer verilen ifadeleri karıştıkları suç olayında “zararı inkar” ettiklerini gösteriyor. Bu yönüyle yasa ve normların baskısından kendileri ayıran bu çocuklar, yaptıkları davranışı suç kapsamında saymamaktadır. Yasalarca hırsızlık olarak görülen bir durum, suçlu çocuk için aynı anlamı taşımamaktadır. Bir evin bahçesinde gördüğü eşyayı “demir parçası” diye niteleyen çocuk, gerçekleştirdiği davranışı ise “almak” olarak değerlendirmiştir. Bu davranışının bir zarara sebep olma ihtimalini ve zarara sebep olduğunu inkar eden çocuk için yaşanan süreç bir suç unsuru taşımıyor. Bu nedenle de suça sürüklenen çocuk her hangi bir suçluluk hissetmemenin yanında haksızlığa uğradığını bile iddia edebiliyor.

Rıza da suçunu ve aldığı cezayı kabullenemeyen kişilerdendir:

...Uyuşturucu yakalatmışın diye aradı babaannem. İftiraya uğradım. Bu olayda mağdurum, haksız yere denetimli serbestlik verildi. Bazıları suçu alışkanlık haline getirmiş. Çıktığımda aynısını yaparım diyor hapisanede bazıları. Bu işlerin kaynağı arkadaş çevresi. Askerden geldikten sonra eski arkadaş çevremle bağlantımı kestim (Rıza, 20, ilk suç yaşı 15).

Gürkan ceza aldığı suçun bir kısmını kabul ederken bir kısmını kabul etmediğini ifade etmektedir:

Şikayetçi olanlar üç kişiydi, birlikte yediğim içtiğim gezdiğim arkadaşlarımdı. Çocuktum, mahkemeye düştüğüm zaman korktum, bazı suçlamaları kabul etmedim gerçekten yapmadım ama o anki polislerin baskısıyla korkusuyla kabul ettim, yapmadığım şeylere de yaptım dedim (Suçlamaların bir kısmını kabul diyor bir kısmını etmiyor). Sonradan inkar etsen de ilk ifaden doğru sayılıyor. Cezaevine girdim, 3-5 ay mahkemem sürdü, 9 ay içerde tutuklu yattım sonra tahliye oldum. Aradan 4-5 sene geçti dosyam geldi yine. 3-4 yıl yattım yine. Aynı olaydan 3 farklı dosyam vardı. İkisinden ceza aldım, birinin devam ediyor mahkemesi. Bu olay dışında başka suçum yok. İnsanlar suç işliyor ama yakalanmıyorlar (Gürkan, 24, ilk suç yaşı 14).

Rıza ve Gürkan'ın suça sürüklenme ve ceza alma süreçlerini değerlendirirken seçtikleri ifadeler Sykes ve Matza'nın (1957) çalışmalarında ortaya çıkan “kınayanları kınama” ilkesiyle örtüşmektedir. Suç işleyen kişi davranışının sorumluluğunu dışsal sosyal kontrol mekanizmalarına yükler. Aile, polis, okul, adalet sistemi gibi etkileşim içinde olduğu kişi veya ortamları ikiyüzlü ve gizli sapkın olarak görüp onlara saldırarak kendi davranışının yanlışlığını baskılar. Başkalarının da suç işlediği ama yakalanmadığı gibi ifadeler yaygın rastlanan “kınayanı kınama” söylemlerindendir. Davranışının sorumluluğunu dışsal kişi ve ortamlara atfeden kişi zihninde yaşanan suç olayını rasyonelleştirerek kendini rahatlatır. Suça sürüklenen kişiye göre ceza almasında öğretmenler, polis, mağdur olan kişiler, avukatlar veya hakim hatası vardır. Bu kişiye göre suça sürüklenmesi ise arkadaş ortamı, mağdurun hatası veya aile nedeniyledir. Suç olayın gerçekleşmesine değil ceza almasına odaklanan ve bu süreçte dahil olan kişileri suçlayan ifadelerinden anlaşıldığı üzere bu çalışmada görüşülen suça sürüklenen çocukların da sık başvurduğu suçun sorumluluğundan kendini ayırma mekanizmaları suç çalışmalarında etkisizleştirme teorisi içinde yerini bulmaktadır.

Suçun etkisizleştirilmesi eğilimine, çalışmaya katılan gençlerden cezaevi öncesi deneyimini anlatanların neredeyse tamamında rastlanmaktadır. Katılımcıların genel eğilimi, suç davranışı sonrası sebep olunan zararın varlığını inkar etme veya suç davranışlarının tespiti ve cezalandırılması sürecindeki mekanizmaları kınama şeklinde olup, etkisizleştirme teorisi ile uyumludur.

6.3.3. Cezaevi deneyimi ve suçun damgaya dönüşümü

Bu çalışmada yer verilen örneklerdeki eğilimin suçun rasyonelleştirilmesi ve suç davranışı nedeniyle verilen zararın yok sayılması veya kınayanları kınama şeklinde olduğu belirtildi. Erken yaşlarda ve anlatımlarına bakılırsa bazı durumlarda suç olduğunu bile bilmedikleri anti sosyal davranışlar içinde bulunan bu çocuklar devamında adalet sisteminin çeşitli süreçlerini yaşamaktadır. Çalışma kapsamındaki tüm gençler cezaevinde kalmış ve cezalarının devamını denetimli serbestlik bünyesinde geçiren kişilerdi. Henüz davranışının sonuçlarını hesaplayamadığı yaşlarda adalet sistemiyle tanışan bu çocukları cezaevinde bambaşka bir evren beklemektedir. Cezaevi başlı başına mekânsal ayırımın altını çizirken çocuk için kendini soyutlaması oldukça zor olan bir alt kültüre dahil olmayı getirecektir. Cezaevinde geçirilen süre ise bazı çocukların bu alt kültür içinde kök salıp mükerrer suçlulara dönüşmesine zemin hazırlayabilmektedir.

Katılımcıların bir kısmı kısa süreler cezaevinde kalmış iken bir kısmı ise neredeyse tüm çocukluk ve ergenlik yıllarını cezaevinde geçirmiş kişilerdir. Çeşitli suçlardan parça parça cezaevine girip çıkarak cezaevinden hiç kopmamış olan ve hala devam eden mahkemeleri olan İhsan yaşadıklarını şöyle aktardı:

Çocukluğum cezaevinde geçti. Uyuşturucu krizine girince gözün dönüyor, o an her şeyi yapıyorsun. Benim dosyalarım da hırsızlık var, uyuşturucu kullanmak, uyuşturucu ticareti var, içtim de sattım da. Oto hırsızlığı var. Tek başıma bir gece arabayı çaldım P.'da. Lirika, ectasy falan içiyordum, kafam çok güzeldi, araba çalmayı biliyorum, arabayı çaldım, gezdim. Jantlarını tesisatlarını sattım arabanın. Arkadaş ortamında öğrendim bunları. Arabayı bir yere bıraktım, önce her yerini sildim bezle parmak izim kalmasın diye. Sol kapıda parmak izim kalmış, oradan buldular. 1 yıl önce oldu bu olay. O sırada cezaevi firarisiydim. Gardiyan kaçarsa kaçsın ben tutanağımı tutar geçerim firari diye diyor... Cezaevinde duvardaki fayansı kırıp can sıkıntısından kollarımızı jiletliyorduk... Cezaevinde uyuşturucu tedavisi gördüm 1,5 yıl. Krizini çektim cezaevinde, artık tiksindim uyuşturucudan. Cezaevine girip çıkmaktan bıktım (İhsan, 19, ilk suç yaşı 16).

Ertuğrul cezaevinde suç türü nedeniyle zor zamanlar geçirdiğini ve yaşadıkları nedeniyle öfkelerini anlattı:

Bu suçtan (çocuğun cinsel istismarı) yatıyorsanız sizi hırsız beğenmiyor, uyuşturucu satan beğenmiyor, onlar cahil oluyor. İlk başlarda çekiniyordum suçumu söylemeye. Bir koğuştan cinayetten yatanlar falan koğuştan arkadaşlarıma verdim iddianameyi baktılar 12 yaşında olay tarihi... Hala arar sorarlar... Ceza yaş sınırı 14 ve üstü olmalı. Suça göre yaş sınırı farklı olmalı... Ben ileride

kendi çocuğumu okula götürürken olur da polis gbtme³⁶ baksa direk sıkıntı. Bize ömür boyu çocuk parkı, okul şu bu yasak... Cezaevine girdim, ne kadar dense de dayak yok şu bu, ben hepsine maruz kaldım. 3 şehir 5 cezaevi gezdim sırf susmadığım için, kendi hakkımı savunduğum için. Bana hakaret eden, beni darp eden gardiyanı mahkemeyi şikayet ediyorum, kesinlikle öyle bir şey olamaz diyor. Açık cezaevinde gardiyanı öldürecektim, delik deşik edip atacaktım artık nolursa olsun. Mahkumlar adlı elimden. Tekrar beni kapalıya attılar, direk paket ettiler. Mahkemede dedim memur bana darp girişiminde bulundu, ben de karşılık verdim dedim. Hakkı olduğum yerde ben suçlu çıktım. Ben şimdi niye adalete güveneyim ki, niye inanayım ki? Sizi biz ıslah etmek istiyoruz, ondan dolayı sizi biz dövecez, yaklaşım bu cezaevinde. Bi daha gelmeyelim diye bizi akıllandırıcaklarmış güya. Çırılçıplak soydular bizi cezaevine girince, betonun üzerine yatırdılar. Direkt içeriye girdik, bu sizin hoş geldin dayağınız dediler. Sadece cezaevine girdik diye sebepsiz dayak yedik. Bir kere karşılık veren bir insan gördüm, 2 ay tekerlekli sandalyeyle gezdi. Devlet ohal kapsamında bunları akılıyor paklıyor, en fazla verdiği 2 maaş ceza. Ben cezaevinden dışarı çıktığımda kendi adaletimi aramaya çalışsam haksız mıyım? Bu gardiyanların hepsi Y.'te oturuyor. Arabayı üstlerine sürüyorum kaçıyor, içeride niye böyle yapmıyordunuz? Ben tekrar kapalıya girdiğimde bana çok iyi davranan gardiyanlar da vardı, hepsini aynı kefeye koyamam... Kamu davasına düşebilecek her şeyde (yaralama, darp vs) şikayetçinin ilk ifadesi geçerli. Şikayetimden vazgeçtim dese de dikkate alınmıyor... Hapishanede bir adam vardı mahkum, 700 bin TL'lik arabaya biniyor ama cezaevinde yatmayı seviyordu. 30 yaşında adam, mesleğe ihtiyacı yok zevkine hırsızlık yapıyor geliyor cezaevine. Bazıları da mecburiyetten yatıyor. Adamın dışarıda yapabileceği bir şey veya kimsesi yok, adam tahliye oldun deyince ağlamaya başlıyordu ne yapacağım dışarda beni göndermeyin diye ağlıyordu... Hapishanede bir tane deli vardı, baliyi çekerti çekerti, koğuş mümessiline, bunun biraz fiyatı pahalı olsa Tarkan bile bunu kullanır, bunun kafası hiçbir şeyde yok, ucuz diye kullanmıyorlar yoksa bütün sanatçılar bunu kullanırdı, derdi... Sivas'ta cinayetten yatan varlıklı bir adam vardı, idareye eşofmanla inince (kurala aykırı) gardiyanlar çay ısmarlıyordu, ben gidince demediklerini bırakmıyorlardı. Bu da bir haksızlık... Bunların hepsini devletin adamlarından görünce devlete karşı bir güven kalmıyor... Oturduğün semt çok etkiliyor. Ankara'da Çiçin, Adana'da Osmaniye'de Hürriyet, Kabaktepe sıkıntılı yerlerdir. Buralarda cezaevi artık bir kültür haline gelmiş. Çiçin'den biri vardı hapishanede, annesi, kardeşi, babası hepsi cezaevinde bir abisi dışarda o nasıl suça karışmamış bilmiyorum. Oranın uyuşturucu işi yapan ailesi bunlar. Zengin değiller, para baronlara gidiyor. Cezaevinde baron dese ki gel iş vereyim sana çıkınca, napacağım yaparım. Bana kimse acımadı ben de kimseye acımayacağım, parayı buldum keyfime bakayım derdim kabul ederdim teklifi (Ertuğrul, 22, ilk suç yaşı 12).

³⁶<https://www.milliyet.com.tr/gundem/gbt-sorgusu-nedir-2658459> 08.05.2020

Bu çalışmada elde edilen bilgilere göre, işlenen suç türü, cezaevi içi toplumsal ilişkilerde dışlanmanın belirleyicisi olmaktadır. Cezaevi içinde mahkumlar arası hiyerarşide cinsel suçlardan ceza almış kişiler hiyerarşik düzende alt sıralarda olup, kötü muamele ve dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu durum kişilerde öfke ve isyan duygularını tetiklemiş görünmektedir. Kendine acınmadığını ifade eden genç, fırsat olduğunda kimseye acımayacaktır. Fırsat oluştuğunda yasa dışı kar amaçlı çetelere karışabileceğinin sinyalini veren genç, cezaevlerinin rehabilite amacının aksine mükerrer suçluluğa yönelimi tetikleyen mekanlar olmasının bir çok kanıtından sadece birisidir.

Ertuğrul'la aynı dosyadan ceza almış olan Gökhan'ın cezaevi yaşantıları, suç türüne bağlı yaşadığı zorluklar ve suç algısı Ertuğrul'un anlatımlarıyla benzerdir:

Keşke benim suçum hırsızlık olsaydı, hiçbir şey olmamış gibi hayatıma devam ederdim. Benim bu dosyam hırsızlık olsaydı hiç cezaevine girmiyordum, kurtarıyordum. Dışarda kim duysa (suçumu) namus abidesi kesiliyor ama dosyayı önüne atınca mal gibi kalıyor (dosyadaki delil ve iddiaların yetersizliğini kast ediyor)... Cezaevinde girişte dayak yedik, xrayden geçince doktor kontrolüne giriyorsun, bir şeyin var mı diyor yok diyorsun geçiyorsun. Var desen şikayetçi olsan koğuştaki kendine bir şey yapmış diye rapor tutar geçerler... Aynı gün cezaevine girdiğimiz bir abi vardı 28 yaşında, bu suçtan (çocuğun cinsel istismarı), evli bir çocuğu var, eşi boşandı bu olaydan... Ç.'de uyuşturucu satıcıları (baron) gece odun bulamayıp bir çuval para yakmışlar ısınmak için. Cezaevinde baron dese ki gel iş vereyim sana çıkınca, ailem olmasaydı giderdim...Cezaevi ortamı çok farklı, daha 2 saattir bile tanışan birini anlıyorsun nedir...Cinsel suçların yaşları yükseltilmeli, 12 yaşında çocuk ne bilsin cinselliği. 12 yaşında bir çocuğun karşısına bir kadın koyup hadi ilişkiye gir dediğin zaman afallar ama çek vur dediğinde çeker vurur. Uyuşturucu iç desen içemez ama şunu çal desen çalar. Suç türüne göre farklılık gösterir... Ben evlat edinmek isterdim ama sicilimde bu suç olduğu için evlat edinmem yasak. Mesela Y.'de bir taciz olsa kim var bu konudan hükümlü hemen akla geliriz (Gökhan, 23, ilk suç yaşı 12).

Bu ifadeleriyle genç, işlediği suç türüne bağlı toplumsal 'damga'sının farkındadır ancak bu durumuna isyan etmektedir. Suça sürüklenen çocukların suç türüne göre ayrışması ve damgalanması anlatımlarının merkezindedir. Genç, bu isyanını örneklerken cinsel istismar cezasıyla cezaevine girenlerin ilk andan itibaren nasıl ötekileştirildiğini ve kötü muamele gördüklerini vurgulamaktadır. Katılımcının ifadelerine göre, o yaşta bir çocuk (12 yaş) cinsel bir suç işleyecek potansiyelde değildir. Mahkeme süreci, delillerin yetersizliği ve sonrasında yaşananlar nedeniyle 'cinsel sapkın' damgasına karşı öfke, benzer suçtan ceza almış diğer katılımcılarda da görülmüştür.

Nitelikli cinsel istismar ve bağlantılı suçlardan hapis cezası alan Gürkan'ın cezaevi deneyimi de benzer suçtan ceza almış katılımcılarla uyumluluk göstermektedir:

Yaşadığım olayda kendimi suçluyorum. Ben pazarcıydım o zaman, polisler geldi karakola çağırdılar. Çocuk yaşta girdim, cezaevinde çok sorunlar yaşadım, orada yaşadıklarım hiç gözümün önünden gitmiyor. Direkt çocuk koğuşuna da vermediler, yetişkinlerin yanına verdiler. Koğuş içindeki mahkumlardan şiddet eziyet gördüm... O yaşta olan çocukların cezaevine girmemesi gerekir. 14 yaşında çocuk ne bilir, sen bunu tutup bir de cezaevine atıyorsun. Cezaevinde fiziksel de sözel de yıkıcı yaralayıcı şeyler oldu... Uyuşturucu madde kullanan arkadaşlarımız vardı cezaevinde, kurtarmaya çalıştık, olmadı. Nasıl bulduklarını bilmiyorum, bir şekilde buluyorlardı (Gürkan, 24, ilk suç yaşı 14).

Silahla ağır yaralama ve gasp suçundan cezaevinde kalan Ali'nin cezaevi yaşantısına dair anlatımları, çocuğun cinsel istismarı ile cezaevinden kalan katılımcılardan oldukça farklılık gösteriyor:

Ben cezaevine girince ailem Amasya'dan buraya taşındı. Cezaevinde 6 yıl kaldım. Birini vurdum silahla. Ölmedi yaralıydı. Cezaevinden çıkalı 7-8 gün oldu. Kavgada bıçaklandım, 16 yaşımda. Bu olaydan 3 ay sonra göğsümden silahla vuruldum. İyileşmem 5 ay sürdü. Ben de başkasını vurdum, benimki kız yüzünden (16-17 yaş)... Cezaevine girince dayak falan olmadı. Nasıl diyeyim ben orada biraz meşhurdum. Şimdi hırsızlık yapanları biz hiç kaale almayız. Onlar bizden çekinir (yaralama, öldürme suçu işleyenleri kast ediyor). Bu cezaevinde övünç kaynağı, suç ayrımı var. Ben cinayet koğuşunda yatıyordum. Hırsız hırsızlık koğuşunda, uyuşturucu uyuşturucu koğuşunda yatıyor. Mesela bonzai satanları dışlıyorduk. Aynı koğuştakiler birbirinden öğreniyor bir şeyleri. Mesela hırsızlık koğuşunda o ondan kasa açmayı öğreniyor, diğeri başka bir şeyi. Cinayet koğuşundaydım. İsmi geçen abilerimiz vardı, isim yapmış... İlk cezaevine girdiğimde çocuk koğuşunda kollarımı kesmiştim (jiletlemek). Hastaneye gitmek için kesiyorduk. Çocuk koğuşunda sigara yasaktı. Hastaneye giderken askerlerden sigara almak için yapıyorduk. Şimdi olsa yapmam. O aman özenti vardı, gördüğümü yapıyordum. Saç kurutma makinesinin motorunu çıkarıp ondan dövme makinesi yapıyoruz. Boya değil bu, lastik yakarak yapıyoruz. Lastiği yakıp şampuanla karıştırıyorsun mürekkep oluyor. Can sıkıntısından yapıyoruz bunları... Ben girerken ortam iyiydi dışarda, şimdi daha kötü olmuş (Ali, 23, ilk suç yaşı 15).

Bazı katılımcıların cezaevi gözlemleri suç dünyası ve mahkumlar arası ilişkilere dair bilgiler vermektedir. Orhan "Cezaevinde kim daha uzun yattıysa o kadar övünür. Suç dünyasında isim yapmak övünç kaynağı." dedi. Basit yaralama suçundan ceza almış olan Remzi'nin cezaevi deneyimi de suç, mahkumiyet, mahkum davranışları, suç türleri gibi çeşitli konularda gözlemler içeriyor:

Benim öyle ahım şahım bir suçum olmadı, temiz büyüdük diyelim, dışarıya bakarak. Bizim bir kavgamız gürültümüz vardı. Eroindir hırsızlıktır öyle şeylerimiz olmadı...Cezaevindeki konuşmalar insanın içini karartıyor. Biri diyor 5 yılım var bir altı sene daha gelecek diyor. Adamların kaybedecek bir şeyleri kalmamış. Arsızlaşmışlar. En arsız suç tipi hırsızlık. Bitmiş artık, adamlar emekliyi dolandırmış, arıyorlardı ya hani hakim savcı, onun cezasını yemiş. Kaç yaşına gelmiş adam ayakçılık yapıyor cezaevinde bir tane uyuşturucu ticaretinden yatan abinin yanında... O abi (uyuşturucudan yatan) sağ olsun, biz Erzurum'da bir şey bilmiyorduk, cezaevine ilk defa girmişiz, kardeşim gel dedi, bir de masa sistemi vardır cezaevinde, masan yoksa yemek yiyemiyordun aç kaldın, böyle bir sistem var cezaevinde E. açıktaki. O beni çağırdı. Biraz da biz böyle toplu duruyoruz, kimseyle işimiz olmuyor. Dik duruyoruz yani, yani pısrık durmuyoruz, pısrık durursak bittik. Gel dedi kardeşim benim yemeğe. Para uzattım haftalık alışveriş yapıyor. Sen dedi bu masada 10 sene otursan 10 sene para ödemezsin dedi, geçmez dedi senin paran burda. İyi dedim abi. Adam bana abilik yaptı. Diğer dolandırıcılıktan yatan kaç yaşına gelmiş ayakçılık yapıyor, git gel yemek yap çay getir çay götür, bana bile yapıyordu yani. Acımam öyle adama. Ben niye acıyım milleti dolandırmış, hala devlet af verse de çıksam derdinde. Daha gelecek arkasından 5-6 dosyası varmış. Hepsi de dolandırıcılıktan. Alışmış arsızlaşmış artık. Adam bitmiş. Dokunsan ağlıyacak duruma gelmiş. Acımam öyle insana niye acıyım, milleti dolandır dolandır, ee devlet sana ceza kesmiş, cezayı yatarken sıkıntıya gir, ailesi zaten bakmaz sana nerden bakacak, sen ailene bakmamışsın ailen nerden bakacak. Yüzsüz yani onlar... Asker de cezaevi gibi bir yer, ranzan var ranzada yatıyorsun, sadece kalabalık. Şu an denetimin bitmesini bekliyorum, bitince gidip askerliğimi tamamlayacağım... Kendim için değil genel söyleyecek olursam, adam cezaevine giriyor, tamam ben bu suçu yaptım diyor 1 sene kapalıda 1 sene açıktaki yatıyor, cezaevine alışıyor, ekmeğini yiyor suyunu içiyor. Bir şey yok diyor cezaevinde. Çıkıyor biraz geziyor, suçunu işliyor tekrar cezaevine gidiyor. Hırsızlar çoğunlukla öyle. Yazın çalışır kışın cezaevinde. Çocuklar da o şekilde çocuk cezaevlerinde. Aileden ayrılığa ayrılıyosun çocuk yaşıta. Suç işlesen ne olur işlemeden ne olur zaten genç yaşıta yemişsin, yatmışsın onca sene. Çıkıyosun bir beklentin olmuyor. Ben cezaevine askerden gittim bana bile ağır geldi, çocuk yaşıta girenler için çok ağır olur. 16 yaşında cezaevine girsem şu an burada olmazdım yine cezaevinde olurum herhalde. Çocuk yaşıta görüyorsun çünkü orayı. Orada da bir çevre var çünkü, orada da seni suça sürükleyecek bir dünya insan var. Çıkınca da illa ki görüşüyor bu insanlar. Bazıları da var ki, cezaevinden çıkmış düzelmiş işinde gücünde ama eski dosyasından cezası geliyor, geleceğini bilse de adam normal işine gücüne devam ediyor (Remzi, 22, ilk suç yaşı 15).

Yasal bir işi olan (market çalışanı) ve geleceğe umutla bakan Erkan için cezaevi caydırıcı olmuş: “Cezaevine girince “Benim yerim burası değil” dedim. 1 gün bile orada olmak istemem. İşsizlik ve ekonomik durum tekrar hapishaneye düşürüyor. Bazı mahkumlar önceki hapishanelerden tanıyorlar birbirlerini, hapishane evleri olmuş.”.

Anlaşılmaktadır ki, cezaevi kendi içinde bir ilişkiler ağına sahip bir alandır. Bu alanda bulunan kişiler toplumun üzerinde uzlaştığı değer ve kurallardan farklılık göstermiş ve “sapma” davranışları sonucu adli bir ceza almışlardır. Bu ortaklık onları homojen bir grup yapar mı? Toplumsal değer ve normlar bütününe bağlılık göstermemek olarak tanımlanabilecek “sapkınlık” kavramından hareketle “sapkın” tabir edilen kişiler ortak noktaya sahip midir? Goffman (2014) sapma söz konusu olan grupların benzeşim noktasından çok ayrışma içerdiğini vurgulamıştır. Çok kalabalık olmayan, kapalı gruplarda yüksek bir konuma sahip olmak sapma özgürlüğünü de beraberinde getirir. Grup içinde kabul görmüş olan kişi “bütünleşmiş sapkın” olarak ifade edilirken, grupla sürekli aynı toplumsal ortamda bulunan ancak gruba yabancı olan kişi ise “itilmiş sapkın” olarak tanımlanmaktadır. “Bütünleşmiş sapkın dışarıdan saldırıya maruz kalırsa, grubun yardımına koşması pek muhtemeldir ancak aynı durumda, itilmiş nerdeyse her zaman tek başına mücadele vermek zorundadır.” (Goffman, 2014: 197). Bu mücadele sadece gündelik toplumsal hayatta değil, sapkın olarak nitelenen grup içindeki ilişkilerde de belirginleşebilir. Grup içinde itilmiş konumda olan kişi de bu gruplaşmanın pekişmesinde rol oynayanlar da farklı şekillerde damgalanarak grup içindeki rollerinin pekişmesini deneyimlerler.

Herhangi bir şekilde toplum normları nezdinde sapkın grupta görülen (bütünleşmiş, toplumsal, azınlık, alt sınıf) kişiler toplumsal etkileşimde kendilerini ne tür bir karşılamanın beklediğinden emin olamaz ve bu kategorilere dahil kişilerin tümü zaman zaman kendilerini damgalanmış bireyler olarak hissederler. Damgalanmanın belirgin olduğu yaşam deneyimlerinden birisi suça sürüklenmektir. Yapılan çalışmada görüşülen çocukların deneyimleri incelendiğinde, cezaevi süreci öncesinde karıştığı suç olayının sorumluluğunu dışsallaştırma eğiliminde olmaları ortak bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Cezaevi sürecindeki yaşantıları ve suç türleri çocukların suçlu olarak damgalanmasına neden olmaktadır. Bu damgalanma sadece toplum nezdinde değil, cezaevi içinde mahkumlar arası ilişkilerde de belirgindir. Suç türlerine göre mahkumların kendi içinde gruplaştıkları ve davranış örüntülerinin buna göre şekil aldığı ortadadır. Katılımcıların cezaevi deneyimleri suç türlerine göre ayrılmaktadır. Çocuğun cinsel istismarı suçu ile cezaevinde bulunanlar cezaevi içinde yaşadıkları kötü muameleyi yoğun bir anlatımla ifade etmiştir. Bu yönleriyle sapkın grup içinde “itilmiş” olarak konumlanmışlardır. Hırsızlık suçuyla cezaevinde bulunanların ise diğer mahkumlar tarafından ciddiye alınmadığı ve sosyal olarak dışlandıkları katılımcı söylemlerinden

anlaşılmaktadır. Diğer taraftan yaralama suçundan cezaevinde bulunanların görece olumlu ifadeleri sapkın gruptaki “bütünleşmiş” konumlarını göstermektedir. Yasalara karşı bir davranış nedeniyle cezaevi mahkumiyeti almış ve toplumsal normlara aykırı bir süreç içinde olan bu kişiler cezaevinde geçirdikleri süreçte sapkınlık içinde yeni bir gruplaşma ve damgalanmayla yüzleşmektedir. Cezaevinde çıktığında kişi “hırsız”, “cinsel sapık”, “kabadayı”, “baron” gibi çeşitli damgaları pekişmiş olarak hayata karışmaya çalışmaktadır. Bu damga çoğu zaman yaşamı boyunca kişiyi takip etmektedir.

6.4. Cezaevi Mahkumiyeti Sonrası Süreç

Katılımcıların tamamı, cezaevi sonrası infazları denetimli serbestlik sürecinde devam etmekte olan hükümlülerdir. Denetimli serbestlik sürecinde, bireyler bir yandan infazlarının gereği yükümlülüklerini yerine getirmekte, bir yandan da mahkumiyetleri sonrası içinde yaşayacakları topluma alışmaya çalışmaktadırlar. Bu çalışmanın katılımcılarının cezaevi sonrası bu süreç ve geleceğe dair anlatımları bu bölümde ele alınmaktadır.

6.4.1. Cezaevi sonrası yaşam deneyimi

Cezaevi deneyiminin her katılımcıyı farklı şekillerde etkilemiş olduğu anlaşılmaktadır. Bazıları hem bu deneyim hem de yaşlarının ilerlemesi ile olgunlaşmış ve olumlu yönde çeşitli davranış değişikliklerine girmiş iken, bazıları ceza aldıktan sonra başka suç işlememiş olsa da hayata karşı öfkeli bireyler olmuşlardır. Bazı kişiler cezaevi sonrası eski işlerine dönemediklerini ifade etmektedir. Erkan’a göre “Hapishane sonrası pişmanlık kısa sürüyor, iş bulamamak ve bununla bağlantılı sorunlar bir şekilde tekrar suça sürüklüyor.”. Mahkumiyeti sona eren 2523 genç ile yapılan çalışma 1 yıl içinde bu gençlerin yaklaşık %62’sinin tekrar tutuklandığını göstermiştir (Cuevasa ve diğerleri, 2019). Suça sürüklenmiş ve 14-18 yaş arasında bulunan 1088 genç ile yapılan çalışma (Leverso ve diğerleri, 2015) gençlerin tekrar suç işleme davranışına odaklanmıştır. Sonuçlar, yaştan bağımsız olarak dürtüsel hareketler ve suç davranışı arasında yüksek ilişki göstermiştir. Genç ergenler arasında arkadaş baskısı ve arkadaşlarının tutuklanması tekrara suça karışma ile bağlantılı bulunmuştur ancak aynı etki yaş yükseldikçe düşmektedir.

“Cezam gelince şoförlük işimden ayrılmak zorunda kaldım, bir süre başka yerlerde çalışmak zorunda kaldım. Sonra yine geri aldılar eleman çıkarınca.” diyen Burhan da cezaevine girmenin iş koşullarında olumsuz değişime neden olduğunu vurguladı. Orhan ise cezaevi sonrası hayatındaki değişimleri şöyle anlattı:

...Her an kavgaya müsait, sert, sessiz oluyorsun mecburen. Cezaevinde yakından görünce onları, artık sokakta tinercilerden falan korkmuyorsun, o korkuyu atıyorsun, normalleşiyor... Cezam kesinleşmeden önce devlet işinde çalışıyordum. Böyle olmasa, 1,5 yılım heba olmazdı, işsiz kalmazdım. Çıkınca aynı şartlarda iş bulamadım. İşveren dışladı aynı işe alınmadım. Çocuk yaşta işlenen suçlar sabıka kaydına alınmıyor ama cezaevine girip çıktığım bilindiği için aynı işe alınmadım (Orhan, 24, ilk suç yaşı 13).

Cezaevi sonrası süreçte bir işte çalışmanın tekrar cezaevine girmekten alıkoyduğunu gösteren çalışmalar olduğu gibi (Tripodi ve diğerleri, 2010; Thompson ve Uggen, 2012), Visser ve diğerleri (2006) cezaevi sonrası iş edindirme yoluyla suç önleme programına katılanları inceledikleri çalışmalarında bir işte çalışmanın tekrar suç işlemekten alıkoymadığı sonucunu bulmuşlardır. Bununla birlikte yüksek kazançlı ve yasal işe sahip olanlar arasında tekrar suç işleme oranlarının düşük olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Sampson ve Laub 1997; Uggen 1999).

Cezaevi deneyimi sonrası işini kaybeden Yusuf bu durumun hayatı üzerindeki olumsuz etkisini aktardı:

Şu an benim için özgürlük kıymetli değil. Cezaevinde devlet yemeğini veriyor diye düşünüyor çoğu kişi, ben de öyle düşünüyorum. Cezaevine girme korkum yok, ama beni suç işlemekten alıkoyan arabalara olan düşkünlüğüm. Küçüklükten beri arabalara düşkünüm. Arabalardan ayrılmak istemem, benim ilgi alanım arabalarla uğraşmak (ses sistemi, dizayn, aksesuar). Başıma bu olay gelmeseydi hayatım farklı olurdu. Cezaevine girmeden önce Belediyede çalışıyordum. İşimden oldum. Annem de dayım da cahil olunca bilemedik, işimi dondurabilirdim ama bilemedik işimi kaybettim. Cezaevine girince ışık söner gibi benim için hayat söndü (Yusuf, 25, ilk suç yaşı 15).

Haksız yere ceza aldığını düşünen İsmail, tekrar cezaevine gitmekten korktuğunu ifade etti:

Buradan (Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’nden) aradıklarında tekrar cezaevine mi gideceğim diye çok korkuyorum... Benim hayatımı bitirdiler (tacizle suçlayan aile) ben de onların hayatını bitireceğim dedim o dönem, ama bir şey yapmadım. Allah’ından bulsunlar dedim. Zaten de bulmuşlar, hastalığa yakalanmış. 20 dosyaları varmış, babam bunu öğrenmiş, tazminatlarla

geçiniyorlarmış. Bizden de para aldılar. Adalet sisteminde acaba bakılıyor mu bu insanın kaç şikayet dosyası var. Asıl suçlu onlar. Ben kendimi suçlu görmüyorum. Adalet sistemine güvenmiyorum (İsmail, 24, ilk suç yaşı 14).

İfade edildiği gibi bazı çocuk ve gençlerde cezaevi deneyimi adalet duygularını zedeleyici ve hatta mükerrer suçlara yönelmeyi tetikleyici etkide olmuştur. Ne var ki bu her çocuk ve genç için geçerli değildir. Cezaevi sürecinin hayatlarındaki olumlu etkilerini veya hissettikleri pişmanlığı vurgulayan katılımcılar da oldu. Cezaevi deneyiminin kendisini tekrar suç işlemekten alıkoyduğunu ifade edenlerden biri Hamit'ti:

...Hapishane düzeltir mesela uyuşturucu bağımlılarını. Birçok aile var çocukları bağımlılıktan kurtulsun diye kendileri şikayetçi oluyor düzelsin içeride diye. Cezaevi düzeltir Amatem bile düzeltmez onu, kaçar oradan da yine. Mesela ben bile dedim iyi ki M. (ihbar eden kişi) demiş beni jandarmaya diyorum şimdi. Cezaevine girmesem devam ederdik belki de. Hobi olarak devam ederdim belki çalmaya. Şu anki aklımla girerim de eve dükkana, yapmam ama. O zaman cahillik vardı (Hamit, 19, ilk suç yaşı 13).

Bazı katılımcılar cezaevi deneyimi sonrası, işledikleri suçtan duydukları pişmanlığı dile getirdiler. Örneğin Gürkan karıştığı suçun adını anmadan ve gözleri yerde sabit bir noktada konuşarak, duyduğu pişmanlığı ifade etti:

Yaşadığımız olaydan iki tarafın (mağdur-fail) hayatı da olumsuz etkilenmiştir. Onlar da ben de pişmanımdır. Dosyam onandığı zaman ben zaten Allah yoluna gitmişim. Ben fırardım beni yakalayamazlardı, gittim kendim teslim oldum. Kendim gittim, sen hak ettin bu senin kaderin dedim. Pişmanlık hissettiğim yaş 19-20 yaş, hidayete erdim (Gürkan, 24, ilk suç yaşı 14).

Çalışmaya katılan gençler arasında cezaevi sonrası yaşantıda cinsiyete özgü belirgin bir fark dikkat çekici olmuştur. Kadın katılımcıların ortak noktası, cezaevi süreci sonrası evlenmek veya erkek arkadaşla birlikte yaşamak şeklinde olduğu görüldü. Mahkumiyet sonrası, genç kadınların hayatlarında düzen içerecek şekilde bir değişime yöneldikleri görülmektedir. Erkek arkadaşı ile yaşayan Özge'nin yaşadıklarını geçmişe doğru sorguladığında yaşadıklarından bir ders çıkardığı hissediliyor: "Gasptan cezaevine girdim. Madde kullanım ve satıştan denetim aldım ve AMATEM'e gidiyordum. Çocuk yani, ne olacağını bilmiyor, bedelini bilmiyor. Bilseydik adımımızı düzgün atardık. Nezarete atıyorlar falan ama en son cezaevi oldu.". Özden ise cezaevi deneyimi sonrası evlenmiş:

Cahil kalmak iyi bir şey değil. Cehalet benim için bir şey bilmemek mesela cahil kalmak, okumayı yazmayı bilmemek, başkasına sormak şu nasıl bu nasıl. Lisedeyken cezaevine girince kaydım

silindi... Cezaevinde önce büyüklerin içindeydik, sonra kampüs açıldı, orda çocuk koğuşundaydık. Tövbe ettim bi daha bir şey içmem dedim. O dönemde depresyon (ilaç kast ediyor) kullanıyordum... Eşimle cezaevinden çıktıktan sonra evlendik. Akrabamızı önceden de tanıyordum. O benim bir şey kullandığımı bilmiyordu, bilseydi almazdı beni. Sonradan söyledim, bileydim almazdım seni dedi (Özden, 18, ilk suç yaşı 15).

Kadın katılımcılardan Derya'nın cezaevi deneyimi sonrası ifadeleri ise şöyledir:

Çok aç insan var. Karnını doyurmak için kimi çalışmayı tercih ediyor, kimi hırsızlık, gasp, tefecilik... Çevremdekiler denetimli serbestlik gördüğümü biliyor, söylüyorum. Bunda sakınca görmüyorum. Hatasız kul yok. Karşımdaki belki benden daha kötü... Hırsızlık yaparken kişiyle karşılaşsan kendimi affettirmeye çalışırım, özür dilerim. Hem onun şeyini çalmaya çalışıp hem ona zarar veremem yani (Derya, 21, ilk suç yaşı 13).

6.4.2. Aile ile kurulan uyumlu ilişkiler

Gençlerin aile ilişkilerine suça sürüklenme yaşantıları içinde nasıl bir anlam yükledikleri, fenomenolojik olarak kendi deneyimlerini yansıtmaktadır. Katılımcıların suça sürüklenme deneyimlerini anlatırken en çok değindikleri konu olan aile yaşantılarının birçok olumsuz özellik taşıdığı açıktır. Aktarılan tüm olumsuz aile yaşantılarına rağmen, katılımcıların çoğu tarafından ebeveynlerinin koruyucu, kollayıcı bir nevi kutsal olarak ifade edilmesi dikkat çekmektedir.

Katılımcılardan tek üniversite mezunu olan Orhan “Bu olaydan sonra ailem sahip çıkmasa suçlu arkadaşlarla gezerdim, okumazdım” diyerek ailesinin tekrar suç ortamlarına sürüklenmesinde koruyucu etkiye sahip olduğuna işaret etmiştir. Benzer şekilde, karıştığı hırsızlık olayından sonra, annesinin ve ailesinin tutumunu “Suç işlemeye neden devam etmedim? Annem uyuşturucu kullandığımı gördü, kurana el bastırdı, bıraktım bir daha kullanmadım. Bu olaydan sonra, 17 yaşında ailem önlem olarak karar verdi benim için Ankara'ya taşındık. Arkadaş ortamından koptum. Çalışmaya başladım, meşgul oldum. Ailemi seviyorum.” sözleriyle aktaran Furkan, suç işlemeye devam etmeme nedeni olarak ailesini görmektedir.

Dikkat çekici diğer bir nokta, suç olayı yaşandıktan sonra ailelerin koruyucu tutumlarının artmış olması ve suça sürüklenen çocuk ve aile ilişkilerinin kuvvetlenmiş olmasıdır. Çocukları suça karışmadan önceki döneme ait düzensiz aile yaşantılarına rağmen, suç deneyimi sonrası ailelerin çocuklarının hayatını olumlu yönde değiştirme

abaları bulunmaktadır. İsmail suç olayı sonrasında ailesiyle yaşantısını şöyle aktarmaktadır:

Başta ailem tepki gösterdi, acaba mı dediler. Ama zamanla suçsuz olduğumu anladılar, yanımda oldular. şu an saygılı sevgili çok yakınız. Cezaevine düştükten sonra daha da korumacı ilgili oldular. şu anki hayatımız geçmişte de olsaydı diyorum. Cezaevine düşmeden önce babamla aynı sofrada oturup yemek yemişliğim yoktu, bugün mesela sabah ailecek aynı sofrada kahvaltı yaptık. Cezaevinden çıktığım gün aynı sofrada yemek yemeğe başladık. Bunlar çok güzel. Akşam erez yiyoruz çay içiyoruz sohbet ediyoruz hep birlikte TV izliyoruz. Bunlar cezaevinden sonra başladı bu sıcak ortam. Ben de babam da cezaevi sonrası değiştik (İsmail, 24, ilk suç yaşı 14).

Bazı katılımcılar cezaevi sürecinde ailelerinin tutumunun olumlu olduğuna değindiler. İhsan “En sevdiğim insanlar annem, babam, kardeşim. Arkadaşlarımın hepsi menfaat peşinde. Cezaevinde annem babam geldi ziyaretime, para verdi, mektup gönderdi.” diyerek suç olayı öncesi en yüksek bağ kuruduğu arkadaşlarına dair algısının nasıl değiştiğini ve ailesine nasıl daha yakın hissettiğini aktarmıştır. Gürkan da benzer ifadelerde bulundu, “Ben içerideyken ailem A.’ya taşınmış. Ailem bana karşı korumacı anlayışlı davrandı. İlişkilerimiz şu an daha da iyi. Ben de daha uysalım artık, eskisi gibi değilim.”

“Ailem için çalışıyorum. Onların sesini duysam yetiyor bana” diyen Hamit ve “İnsanlar boşa yaşıyor. Ailem olmasa ben yaşamam ki. Çevreme bakıyorum hayat yaşanacak bir hayat değil ki. Ailem olmasa şimdiye kadar intihar ederdim, şu an bile ailem olmasa intihar ederim” diyen Burhan’ın ortak yönü suça sürüklenme süreçlerinin büyük oranda ailedeki ihmallere dayalı olması ve buna rağmen ailelerini hayata tutunma sebepleri olarak göstermeleri olmuştur.

Ailesi ile yüksek bağ kurup, ailesini utandırmak istemeyen Remzi’nin ifadeleri de suça sürüklenen bir çocuğun aile yaşantılarına dair bilgi vermektedir:

Arkadaşlarım gidip marketten çalıyorlardı. Ben babamı örnek aldığım için bana yakışmaz dedim. Babam ağır başlıydı. (Bana göre arkamda duruldu). Babamı tüm semt tanırdı. Bizim yüzümüzden onun anlı yere gelmesin yani... O zamanlar fayans işiyle uğraşıyordu. . usta diye bilirdi herkes. Mahallede sevilen bir insandı. Ne kadar da şey olursa olsun babam babamdır, iyidir yani. Saat 9 olsun annem arar mesela nerdesin nerdesin... Evde tutan zaten onlar yani. Sürekli babam üstüme düşer gibi görünmez ama peşimden koşar yani. Ama annem sürekli... (Remzi, 22, ilk suç yaşı 15).

Ailelerine dair anlatımları olumlu yönde ağırlık kazanan katılımcıların, ailelerinin tüm üyeleri veya bir kısmı ile yüksek bağ kuruduğu görölüyor. Suça sürüklenen çocukların

ifadeleri incelendiğinde aile üyeleri ile kurdukları bağın suç deneyimi ve ceza süreci sonrası artığı görülmektedir. Dikkat çeken diğer bir unsur ise, aile ile olumlu deneyimlere konuşmasında sıkça başvuran katılımcıların ceza süreci sonrası, düzenli bir işte çalışma, gelecek hedefi, ailesi için yaşama gibi sosyal bağ kuramında “adanmışlık” başlığıyla anılan konulara değinmiş olmalarıdır. Bu yönüyle aile bağının çocukların mükerrer suçlulara dönüşmesini engellediği söylenebilir. Sosyal bağ kuramında Hirschi (2009), bireyin sosyal bağının özünü dört başlık altında ele alır: bağlılık, adanmışlık, meşguliyet ve inanç. Sosyal bağ kuramına göre suç, bireyin içinde yaşadığı toplumla, örneğin ailesiyle, arkadaşlarıyla, sosyal bağlarının zayıflamasının bir sonucudur.

Sosyal bağ kuramının iz düşümleri bu çalışmada görüşülen suça sürüklenen çocukların yaşam hikayesinde de belirgindir. Suç öncesi aile ile zayıflayan sosyal bağlar sonucu çocuklar kendilerini suç unsuru taşıyan ortamlarda bulmuş iken, bir kısmı suç ve ceza süreci sonrasında tekrar aile bağları ve olumlu aile ilişkileri yaşamışlardır. Bu bağ, gençlerin cezaevi sonrası yaşam deneyimlerine yansımıştır. Örneğin düzenli işlerde çalışma gayretlerine değinen gençlerin anlatımları aileleriyle anlamlı yaşam örüntülerini işaret etmektedir. Bir genç ailesiyle aldıkları ev kredisini ödemek için çalışırken, diğer bir genç yeni evli abisine destek için çalıştığını gururla aktarmaktadır. Suça sürüklenen bu gençler, erken yaşta yaşadıkları olumsuz deneyimler sonrası aileleri ile olumlu yaşam etkileşimleri içine girmiş ve bu ilişkileri devam ettirmektedir. Suça sürüklenen çocuklarda yaygın olan hayatın anlamsızlığı hissine karşın, aile ilişkileri kendilerine bir anlam ve bağ sunmaktadır. Bu durum suça sürüklenmiş çocukları mükerrer suçlardan uzak tutan bir özellik taşımaktadır. Bu yönüyle aile yaşantıları koruyucu özellik gösterirken, bu durum aile bağları zayıflayan gençler için geçerli değildir.

6.4.3. Eski arkadaşlardan uzaklaşma

Görüşmeye katılanların tamamı cezaevi süreci sonrasındaki yeni hayatlarında eski arkadaşlarıyla görüşmediklerini belirtmektedir. Bu durumun aile ilişkilerindeki dönüşümün tam tersi olduğu görülmektedir. Suç eylemi sonrası, aile bireyleri birbirine daha çok yakınlaşma çabasına girerken, suça sürüklenen bireyin eski arkadaş çevresinden uzak durma yönünde eğilim gösterdiği görülmektedir. Görüşülen kişilerden arkadaş ilişkilerine değinenlerin tamamı eski arkadaşlarıyla görüşmediğini belirtirken, bir kısmı çocukluğunun geçtiği çevre veya şehirden de uzak kalma yönünde önlem aldıklarını

aktardılar. Bu kararlarında ailelerinin suça karışma olayı sonrası aldıkları önlemler kadar, gençlerin kendi iradeleri de etkin görünmektedir.

Ali'nin ailesi eski çevrelerinden uzaklaşıp şehir değişmişler. Birkaç gün önce cezaevinden denetimli serbestliğe çıkan Ali suça karıştığı şehre yine döneceğini ama eski arkadaşlarıyla bağının kalmadığını aktardı:

Burada ailemle kalmayı düşünmüyorum. Yine A.'ya giderim. Eski kötü çevrem zaten dağıldı herkes hapisanede orada burada, onlarla görüşmem. Firar ettiğimde beni saklayan arkadaşlarım var onlar yeni arkadaşlarım. İşinde gücünde çocuklar, kopuk değil. Onlar biz bilmiyoruz diye ifade verdiler, sakladıklarını söylemediler. Şimdiki arkadaşlarım iyi. Benim için en önemli insanlar sorulsa sekiz dokuz kişi sayarım. Sosyal bağlarım güçlü (Ali, 23, ilk suç yaşı 15).

Eski arkadaş çevresiyle ilgili kararını Özgür “Arkadaş çevrem farklı olsaydı bunları yaşamazdım. Eski arkadaşlarımın hiçbirleriyle görüşmüyorum, numaramı değiştirdim uzaklaştım. Askere gitmeden 1 yıl önce uzaklaştım arkadaşlarımdan, önlem aldım.” diyerek aktardı. Çocuğun cinsel istismarı suçundan ceza almış olup iftiraya uğradığına inanan İsmail ise yeni arkadaşlık kurmaktan neden kaçındığını “Bu olaydan sonra arkadaşlık ilişkilerim de olumsuz etkilendi. Bu da mı iftira atar diye herkesten çekinir oldum. Şimdi bir çocuğu düşmüş görsem yardım etmem, korkarım.” sözleriyle ifade etti.

Eski arkadaş çevresiyle bağlarını kopardığını keskin bir şekilde ifade eden diğer bir kişi İhsan oldu:

Açık cezaevinden kaçtım. 1 sene gezdim. Arkadaşlarımda kaldım. Annem-babamın haberi vardı ama görüşmedim. Annem “karşıma çıkma polise veririm seni” dedi. Babam da aynısını söyledi. 8 kere cezaevine girdim çıktım, sonuncusu hariç hep tutuklu girdim, sonuncusunda hükümlü girdim. Dışarda geçirdiğim süre en fazla 1 ay oluyordu. İlk kez bu kadar özgür kaldım, 3-4 ay oldu. Arkadaş çevremi değiştirdim, tek başıma ev tuttum, annem haftada bir gelip bana yardımcı oluyor. Bıktım sıkıldım artık cezaevine girip çıkmaktan (İhsan, 19, ilk suç yaşı 16).

On altı yaşında evden kaçan Özge, bir süre parkta yaşamış, sonra devlet yurduna yerleştirilmiş, oradan dönem dönem kaçmış. Bir süre AMATEM’de uyuşturucu tedavisi gören, cezaevinde kalan Özge de diğer görüşülen kişiler gibi eski çevresiyle bağını kopardığını, düzenli ve yasal bir işi olan erkek arkadaşıyla yeni bir hayat kurma çabasında olduğunu ifade etti. On dokuz yaşındaki Özge’nin evden kaçması ile sürüklendiği arkadaş ortamı ve çevresinde yaşadıkları, çocukların suça sürüklenmesi bağlamında, aile

ortamındaki yaşantılardan başlayıp, evden kaçma, risk ortamlarına sürüklenme ve devamında yaşananlar açısından belirgindir:

On altı yaşında annemle babamla kavga ettik, kavga edince ben evden çıktım. Çıkış o çıkış bi daha eve hiç gelmedim. Dışarda kötü insanlarla tanıştım. O insanlara o ortama alışınca ayrılamadım. En kötü mahalleye gittim, arkadaşım (erkek) vardı oradan, bu arkadaşımın bir sevgilisi vardı, onlar da kötüydü, her şeyi yaparlardı... Parkta yaşadığım bir gün yaşlı adamı jiletledim, çarşının ortasında. Gündüz. Adam geldi. Efendi bir adam ama saygı gösterecek birine benziyor ama iki kelimesi kendini batırıyor. Taciz ediyor, sözel. Ben oturuyorum, parktayım, ben ayaklarımın altına neşter katarım. Bisikletle geçti geri geldi bi daha geçti, yanıma geldi. Dedi sana bir şey diyeceğim dedi, sen ne kadar güzelsin dedi. Haa dedim ben çok mu güzelim dedim. Duymuyorum seni biraz daha yaklaşıp dedim. İyice yaklaştı. Dayı vallaha duymuyorum dedim. Buraya kadar girdi. Şöyle aldım yüzüne, açıldı böyle yüzü, böyle baktı. Git şimdi dedim. Kendi yüzünün derdine düştü. Zabıta geldi polis geldi. Polisler ne yaptın sen dedi. Bana böyle yaptı dedim. Yüzüne dikiş atılmış. 3-5 gün sonra pamuk şekerci çocuğu, Suriyeli küçük çocuğu, taciz etmiş, kameralarda görünmüş. Dövüyorlardı adamı. Burası dikişliydi iğrenç. Beni görünce kaçıyor hep. Yaraladığımda madde etkisinde değildim, bilinçliydim. Koca adam, bana yaklaşmasın yani, bana niye yaklaşıyor ki, ben ona bir şey mi dedim sanki?... Ben böyle tek başıma parkta otururken, gecenin yarısı 3'te, hiç korkmuyordum alışmışım artık. Ortam arkadaşları geliyordu, Anadolu çocukları geliyordu, oturuyorduk. İçiyorlar kalkıyorlar, bana ısmarlıyorlar. Onlar gidiyor, kötü insan geliyor. Alkol içmiş adam, leş gibi, üstüne geliyor. Zarar görecektim, kaçtım, kıl payı kurtuldum... Bir kız vardı. Bir yarış varmış ben onu kesiyorum o beni kesiyor. Dedim yapmam. Dedi yapak. Tamam dedim. Sen kafayı mı yedin, böyle oyun olmaz diyorum. Şunları o yaptı. Bunlar dikişli. Ben yaptım bunların üçünü. Şu görünenler var ya bunları hep o yaptı (kesikler). (Eski erkek arkadaşının adı dövme var, kapatacağız bunu diyor)... Bi ara parktaydım yine. 3 tane kız yurttan kaçmış. Ben dedim ki yani niye kaçyorsun? Benim 2 kız arkadaşım öldü ya. Biz yurttaydık kaçtık, onun bir sevgilisi vardı. Onun yanına kaçtık. Ben sevgilimle gideceğim, siz gidin naparsanız yapın dedi. Bizi evden kovdu. Biz iki kız çıktık, tam sokağın başına geldik geldi ağlayarak. Dedim niye ağlıyorsun ki, dedim bizi eve almayıp arkamızdan mı geliyorsun dedim. dedi ayrıldı benden. Niye dedim. ben birlikte olmadım dedi. Bana bir tokat attı dedi. Parkın yakınındaki köprüye gittik. Herkes bize bakıyor. Ortada gibiyiz. 3-5 tane çocuk geldi, birinin burası kanıyor, etrafa bakıyor hızlı hızlı. Diğer buralarını kesmiş böyle. Çabuk diyor al bunun üçünü diyor gidecez diyor. Takılacaz diyor. Noluyor bizi alıyorsunuz dedim. bunlar heralde çocuğun birine aşık oldu, atlادılar, manyak mısınız dedim, kalk dedim gidek dedim. şahin arabaları vardı. Bindiler gittiler. Ben gelmem dedim. bin lan arabaya diyor. Binmedim. Bu gelmesin bırak başımıza bela olur dediler. Sonra ikisi gitti. Ben diyorum nerde nerde. Geri getirin arkadaşlarımı dedim, dinlemediler gittiler. Bir dayı var böyle oturmuş. Kemer satıyor. Dayı dedim benim kız arkadaşlarımı gördün mü dedim, hani oturuyorduk ya dedim. Dayı da o taraftan geliyor böyle. Hani dedim senden sigara istemiştik dedim, kız arkadaşlarımı gördün mü dedim. sus şuraya otur sana diyecem yerlerini dedi. Ney dedim. dayı söylesene insanı deli etme dedim. Git şu köprünün altına bak dedi. Ne diyon dayı napayım orda dedim. akşam oldu am abaya geçti saat. Gittim merak ettim.

Taş köprü, altı kayalık böyle. Altı kayalık dolu. Altıncı delikte bi tane kız böyle yerde yatıyo böyle dümdüz, kafasında şu çanta kadar taş. Diğeri de oturmuş ona bakıyor böyle. Ona bakıyor ama gülüyor. Pantolu inmiş, iğrenç bi şekilde. O diğeri de bacağının arası kan, buraları morarmış, boğazını mı sıkmışlar bir şey yapmışlar. Herkes diyor ki nolmuş nolmuş. Bakıyorum kımıldamıyor. Ben o kızı aldım, gidek dedim. onu uyandır diyor, en son gelmedi kaçtım ben. Ölü haberi geldi diğerrinin yurda. Diğeri delirdi, kafayı yedi o... Masaj salonunda çalışıyorum. 1 aydır orada çalışıyorum. İnsanların nasıl olduğunu öğreniyorum bazen. Bazen çekiniyorum. Girdiğimde kötü kötü teklifler vardı, dedim onları ben yapamam. Erkekler geliyor en çok, erkekler ne için gelir? Yani yok dedim yapmıyorum. Bakıyorlar hepsi yetişkin kadın, beni seçiyorlar. Bu bayan gelsin diyorlar. Ben çıkıyorum, ilişki istiyor. Parayla kendimi sana mı vereceğim?... Çaresiz hissetsem hemen çıkarım oradan. Erkek arkadaşım bana çok kızar. O beni koruyor. Orada çalışmamı da istemiyor. O fabrikadan ceviz alıp tekel bayilere dağıtıyor, çalışıyor (Özge, 19, ilk suç yaşı 17).

Remzi'ye göre, "Suça sürüklenmede çevre, arkadaş ortamı suçludur". Remzi yaşadığı basit yaralama olayı ve cezaevi süreci sonrasında sosyal çevre ile ilişkilerini ve çekincelerini şöyle anlattı:

Etrafı gözlemleyerek geziyorum sürekli ben. Beni çocukken o olaya sürükleyen sosyal çevre. Şimdi ortam daha kötü ama benlik bir risk yok çünkü artık o dönemleri geçtim, kavgadır odur budur yok, şu an anne baba yani ve kardeşim... Şu an hiç arkadaşım yok. Sevgilim bile yok yani. Kendimi biraz geri çektim, izliyorum gözlüyorum. Bir ortama girince de susarım bakarım kim ne yapıyor. Benim bulunabileceğim bir yer mi, bana göre mi, bir daha görüşüp görüşmeyeceğime öyle karar veriyorum. Arkadaşlarım bana der böyle oo aslan kardeşim şeklinde, ben derim hayırdır nerdeydin bu zamana kadar? Lafta oluyor bunlar, insan bir arar sorar naptın der ne ettin der. Mesela şu anda kimsenin haberi yoktur benim denetimde olduğumdan. Herkes askerden geldim diye biliyor, ailemden başka kimsenin haberi yok şu an, gerek de yok bilmelerine zaten (Remzi, 22, ilk suç yaşı 15).

Çocuk yaşta suça karışan ve cezaevi süreci yaşayan bireyleri içeren bu çalışmada, görüşülen gençlerin anlatımlarında ulaşılan ortak ifade, eski arkadaş ortamından uzak durma eğilimi olmuştur. Bu kişilerin bir kısmında ise, aile üyeleri ile olan ilişkilerinin cezaevi süreci sonrasında güçlendiği görülmektedir. Bu bağlamda, görüşülen gençlerin çoğu için, cezaevi süreci sonrasında sosyal kabul anlamında aile bağları arkadaş bağlarından öne geçmiştir. Sembolik etkileşimci yaklaşım, suç davranışını bireyin etkileşimde olduğu toplumsal ilişkiler ağında incelemektedir. Hirschi'ye göre (2009) her birey toplumsal kabul gören davranışlardan sapmaya meyledebilir. Ancak insanları kuralları ihlal etmekten alıkoyan şeyler vardır, örneğin kariyerlerini kaybetmek, çevrelerinden aldıkları onayı yitirmek, aileleri veya arkadaşları tarafından dışlanmak

kaygısı gibi. Bu toplumsal kontrolden adeta muaf gibi davranan, suça kolay meyleden insanlar kaybedecek şeyi en az olanlardır. Toplumsal uyumu teşvik eden sosyal bağlılıklar; meşru fırsatlara erişim; eğitim, iş, spor gibi yasal faaliyetlere katılım ve genel ahlak anlayışına ve otorite figürlerine olan inanç ve saygı kişiyi suç davranışına olan eğilimini kontrol etmeye iten nedenlerdir. Toplumsal pozisyonunu korumak isteyen birey çevresinde kabul gören değerlere göre davranmaya çalışır.

Toplumsal süreçte, işlediği suç olayında arkadaş etkisine, mahalle ortamındaki arkadaş ilişkilerine ve karıştığı suçta arkadaşlarıyla hareket ettiğine değinen gençlerin anlatımları cezaevi sonrasındaki ortak eğilim olarak onay bekledikleri toplumsal grup merkezini arkadaş ortamından aile eksenine çevirdiklerini göstermiştir. Bu, aileyi kutsayan bir durum olmaktan çok, görüşülen gençlerin en çok arkadaş etkisi altında kaldıkları yaş döneminde suç davranışının onaylandığı arkadaş ortamında bulundukları gerçeğiyle ilişkilidir. Bu süreçte çeşitli nedenlerle aileden uzaklaşan gençler yeni toplumsal normlar edindikleri arkadaş ortamlarında sosyalleşmelerine devam etmişlerdir. Bu gençleri suça sürükleyen bu süreci tespit etmekte ve müdahale etmekte yetersiz kalan aileler ancak çocuklar suça karıştıktan sonra, cezaevi sürecinde müdahil olmuşlardır. Cezaevi toplumdaki soyutlanma sürecidir. Bu sürecin istisnası ailelerin belli zaman dilimlerinde ceza infaz kurumlarında çocuklarıyla kurdukları görüşmelerdir. Cezaevi sürecinde yaşadıkları zorluklar ve çaresizlikler gençleri hayata dair sorgulamalara itmiş ve bu zor günlerinde ailelerinden gördükleri destek ve yakınlık aile ilişkilerinin yeniden inşasına yol açmıştır. Bu gençler, eski arkadaş ortamından (suça karışılan ortam) uzaklaşma tutumu sergilemektedirler. Aynı zamanda, anlatımlarından bu gençlerin tekrar suç işlemekten uzak kalma davranışı içinde oldukları anlaşılmaktadır. Yasal bir işte çalışmak, aile bağlarının önceye göre güçlenmesi, çeşitli gelecek planları, uğruna yaşanan hayaller ve uğruna yaşanan kişiler gibi ifadeleri, söz konusu gençlerin toplumsal etkileşim süreçleri içinde kendilerine biçtikleri rolün altını çizmektedir.

7. SONUÇ

Çocukların suça sürüklenmesi konusu, suç çalışmalarında geniş bir yer tutmaktadır. Nicel çalışmaların baskın olduğu suç literatüründe daha çok suça sürüklenmenin nedenlerine ilişkin verilere ulaşılmaktadır. Bu bilgiler, suça sürüklenen her bir çocuğun deneyimi ve yaşadığı sürecin esasları için kapsayıcı değildir. Örneğin, yıllık istatistiklerden çocukların suça sürüklenmesindeki artış oranları görülse de, çocukların nasıl daha fazla oranda suça karıştığı anlaşılamaz. Bu konuda derinlemesine bilgi elde etmek nitel çalışmalarla mümkündür. Bu nedenledir ki, bu çalışma fenomenolojik nitel yaklaşım ile gerçekleştirilmiştir. Bu tez ile, suça sürüklenme fenomenine ilişkin anlam kümeleri ve açıklamalar ortaya konmaktadır.

Bu tezde, suça sürüklenme fenomenini anlamak için, bu durumu deneyimleyen çocukların anlatımlarına başvurulmuştur. Bir suç eylemi gerçekleştiren çocuklara uygulanan yaptırımlar çocuğun yaşına, eylemin türüne ve ilgili ülkenin yasal düzenlemelerine göre çeşitlilik göstermektedir. Türkiye’de suça sürüklenen çocuk kavramı on iki ile on sekiz yaş aralığını kapsamaktadır. Bu çalışma ile bu yaş grubunda, yasal suç tanımına göre gerçekleştirdiği en az bir eylem ile ceza almış ve cezaevi süreci yaşamış bireylerin deneyimleri konu edilmektedir. Çalışma grubunda yer alan, suça sürüklenmiş 20 genç ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgiler, suça sürüklenme fenomeninin nasıl deneyimlendiğini anlamak için bir zemin görevi görmüştür. Bu fenomenolojik araştırma ile suça sürüklenen çocukların gündelik yaşam ve suç deneyimlerine ilişkin anlatımlar elde edilmiştir. Fenomenolojik çalışmalarda, bireylerin toplumsal olgu ve olayları kendi yaşam dünyalarında nasıl duyumsadıkları, “şey”leri kendi bilinçlerinde nasıl anlamlandırdıkları esas alınmaktadır. Fenomenolojik nitel yaklaşım ile suça sürüklenen çocukların yaşam deneyimlerinde tekrar eden temalar tespit edilmektedir. Bu temalar suça sürüklenme fenomenini anlama ve açıklamaya yaramaktadır. Böylece suça sürüklenen çocukların ne yaşadıkları, yaşadıkları süreci nasıl anlamlandırdıkları ve ilgili fenomene yükledikleri anlam ortaya çıkmaktadır.

Fenomenolojik çalışmalarda araştırmacı fenomeni deneyimleyenler ile okuyucu arasında bir aktarıcı görevi görmektedir. Fenomene ilişkin deneyimlerin aktarılıp toplandığı kişi olan araştırmacı, uzun bir süre bu bilgiler ile vakit geçirmektedir. Elde edilen transkriptleri defalarca okuyan araştırmacı, araştırma sürecinde kendisi de bir araca dönüşmektedir. Deneyimlerin dökümü ile geçirilen yoğun süreç içinde, fenomene yönelik

deneyimlerden anlam kümeleri ve temalar belirginleşmektedir. Fenomenolojik yaklaşım ile, suça sürüklenen çocukların yaşam dünyalarını nasıl anlamlandırdıkları ve bu anlamlara göre hayatı nasıl sınıfladıkları anlaşılmaya çalışılmaktadır. “Şey”lere yükledikleri anlamlarla kendi sosyal gerçekliğini oluşturan çocukların ne yaşadığını ve yaşadıklarını nasıl anlamlandırdıklarını kendi görüş ve deneyimleri ile açıklamak mümkündür. Fenomenolojiye göre sosyolojinin konusu “anlam”dır ve anlamı ortaya çıkarmak çabası fenomenolojik bakışı ve ilgili fenomeni deneyimlemiş bir grup ile çalışmayı gerektirmektedir.

Suça sürüklenen çocukların, işlenen ve ceza alınan suça ilişkin anlatımlarında, okul rehberlik sistemi, öğretmenler, mahalle ortamı, aile ve arkadaşlar geniş yer tutmakta ve zaman zaman öfke ile anılmaktadır. Bütün katılımcılar çocukluklarında içinde bulundukları toplumsal ilişki ağlarında yaşadıkları travmatik deneyimlere değinmektedir. Görüşülen gençlerin tamamı anlatımlarında aile ilişkilerini konu etmiştir. Çocuklar suça sürüklenme öncesi dönemde aile içinde çeşitli çatışmalar deneyimlemişlerdir. Katılımcıların anlatımlarına göre, suça sürüklenme süreçlerinde aile içi iletişim çatışmaları, ebeveynin çocuk üzerinde yetkin kontrolünün yokluğu veya azlığı, ailede sevgi bağının çocuk tarafından hissedilememesi belirgindir. Elde edilen anlatımlara göre, anne-babası birlikte olan çocuklarda aile içi çatışmalar ve mutsuzluk anlatımları yoğun iken, anne-babası boşanmış çocukların suça sürüklenme süreçleri yetersiz ebeveyn kontrolü ile şekillenmiştir. Görüşmelerde, suça sürüklenme süreçlerinin nasıl geliştiği anlatılırken aile ilişkileri ve yaşantılarına sıkça değinilmesine rağmen, gençler suça sürüklenmeleri konusunda ailelerini doğrudan suçlayıcı söylemlerde bulunmamışlardır.

Çalışma grubunda görüşülen gençlerin bazıları suç işleme öncesi dönemde, aile bağlarından koptuğunu ve devamında evden uzaklaştığını belirtmektedir. Bu süreçte, çocuklar bir nevi “barınaksız kalma”ta ve başka barınaksızlarla etkileşime girmektedir. Bu barınaksızlık hali, toplum kenarında olmanın ve geçici yaşantıların ortaya konduğu bir sahnedir. Mülakatlardaki anlatımlara göre, çete veya grup halinde hırsızlığa, uyuşturucuya yeltenen çocuk ve gençlerin durumunda belirgin olarak, aile bağlarından kopuşun yerini içinde bulundukları yeni topluluk bağları ve meşguliyetleri almaktadır. Çocuklar, bu yeni toplulukta, yeni bir tür kardeşlik ve aidiyet bağı deneyimlemektedir. Çocukların suç işleme öncesinde yaşadıkları deneyimler, meşru hedef ve kaynaklardan yoksunluğun gerilimlerinin izlerini taşımaktadır. Aileden uzaklaşan çocuklar gittikçe

yoksunluğun gerilimlerinin izlerini taşımaktadır. Aileden uzaklaşan çocuklar gittikçe yeni girdikleri gruba ait olmakta ve o grubun ortak değerlerine adanmışlık yeni girdikleri gruba ait olmakta ve o grubun ortak değerlerine adanmışlık göstermeye

başlamaktadır. Böylece çocuklar yeni sosyal bağlarla birlikte yeni ilkeler benimsemektedir.

Suçta sürüklenen çocukların deneyimlerinden elde edilen bilgilere göre, suçta sürüklenen çocuklar 10'lu yaşların başlangıcından itibaren ev ortamından ve aile bağlarından çok büyük oranda veya tamamen uzaklaşmaktadır. Görüşülen çocukların çoğu, aileden uzaklaşma sürecinde dahil oldukları yeni arkadaş gruplarındaki sosyal ilişkilerin kendilerini suçta sürükleyen yaşantılara hazırladığını belirtmektedir. Çocukların dahil olduğu yeni sosyal ortamlarda, kendileri gibi “bağısız” diğer çocuklar yanında, kendilerinden yaşça büyük ve kriminal bireylerin de bulunabilmektedir. Bu çalışmada ulaşılan açıklamalara göre, bu sürece giren çocuklar, sigara içmek, uyuşturucu madde kullanmak ve satmak, delici kesici alet taşımak, silah kullanmak, tüm geceyi dışarıda geçirmek gibi alışkanlıklar edinmektedir. Bu çocuklar gündelik hayatlarını akranlarının çoğunun olduğu gibi okulda veya evde değil kontrolsüz ve başıboş şekilde geçirdiklerini belirtmektedir. Katılımcıların anlatımlarına göre, 12-15 yaş dönemi yasal olmayan alışkanlık ve davranışlara yönelme anlamında kritik yaş dönemidir.

Katılımcıların bir kısmı, aile bağlarından ilk kopma belirtileri gösterdikleri 12-15 yaş diliminde, aynı zamanda okuldan uzaklaştıklarını da ifade etmektedirler. Ailede yaşanan çatışmalar yanında, okulda başarısızlık, derslere devamsızlık, okul terkleri çocukların suç öncesi süreçteki deneyimleri arasındadır. Kişiler içinde yaşadıkları dünyaya anlamlar yüklerler, böylece aynı eylem veya olay farklı kişilerce farklı deneyimlenmektedir. Örneğin, bu tezde suçta sürüklenen çocukların anlatımlarına göre okul, suçta sürüklenmiş çocukların bir kısmı için okul “bilgi verilen, doğruyu gösteren” yer olarak ifade edilmektedir. Bu kişiler okulu olumsuz anmamakta ama okul başarılarının düşük ve devamsızlıklarının fazla olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan, cinsel taciz nedeniyle hapis cezası alan erkek çocuklar için okul, “cezaevine girmelerine neden olan yer”, “dayak yedikleri yer” ve cezalarının bir bileşeni olarak “yakınına belli bir metreden fazla yaklaşmalarının yasak olduğu yer” olarak görülmektedir.

Bu tez için görüşülen yirmi suçta sürüklenmiş çocuk arasında en yaygın suç türleri hırsızlık, cinsel taciz ve uyuşturucu madde kullanım ve satışıdır. Silahlı soygun, öldürmeye yönelik yaralama gibi ateşli silah içeren suç türleri azınlıktadır. Görüşülen kadın katılımcıların hepsi başka suçların yanında, madde satışı veya madde kullanmaktan ceza almış kişilerdir. Madde kullanmaya başlamalarını “arkadaşlarlaydık”, “annem

babam kullanıyordu” gibi ifadeler ile anlatmaktadırlar. Bu çocuklar güvenlik güçleri tarafından tespit edilip, adli yargılanma süreci ile suçlu olarak sınıflandırılmaktadırlar. Elde edilen anlatımlara göre, bu çocuklar yaptıklarının bir yasa ihlali olup olmadığını derinlemesine düşünmeden hareket etmektedir.

Bu tezde elde edilen bilgilere göre, yasal suç tanımı ile suça sürüklenmeyi deneyimleyenlerin yaşam dünyasındaki tanım çoğunlukla örtüşmemektedir. Bu anlam kırılması, bu çalışmada görüşüne başvurulmuş suça sürüklenmiş çocukların büyük çoğunluğunun anlatımlarında geçerlidir. Araştırma grubundaki suça sürüklenen çocukların yaşam dünyalarında bir olaya yükledikleri anlam, yasalarda aynı olaya yüklenen anlamdan farklılık göstermektedir. Örneğin, yasal tanımına göre “hırsızlık suçu” olarak görülen ve hatta çocuğa bu suçtan cezaevi mahkumiyeti getiren olay, çocuğun ilgili fenomenle girdiği ilişkide ve çocuğun bu fenomene yüklediği anlamda, “almak” olarak tanımlanmaktadır. Cinsel taciz sebebiyle mahkemeye çıkmış ve hapis cezası almış olan çocukların yaşadıkları eyleme yükledikleri anlam da yasal “cinsel taciz” kavramından oldukça farklılık göstermektedir. Bu çocukların anlatımlarına göre 12-13 yaşlarındaki arkadaş grubu içindeki eylemleri cinsel taciz değildir ve kendileri de suç işlememiştir. Mahkumiyet alma nedenleri olarak, okul yönetimi ve rehberlik servisinde tutulan ve bu olayı deneyimleyen çocuklara göre doğru olmadığı ifade edilen tutanaklar gösterilmektedir.

Çocukların cezaevi sürecine ilişkin deneyimleri çeşitlilik göstermektedir. Cezaevi deneyimlerine ilişkin, katılımcıların bir kısmı cezaevini hatırlamak bile istenmeyecek kadar kötü bir yer olarak görür iken, bazıları cezaevini bir tür yatılı okul veya askerlik olarak tanımlamıştır. Bazı katılımcılar bir daha kesinlikle cezaevi deneyimi yaşamak istemez iken, bazıları cezaevini kaçınılmaz son olarak görmektedir. Özellikle suç türüne göre farklılaşmalar bulunmaktadır. Örneğin, cinsel istismar suçundan hükümlü olanların, cezaevi içinde kendilerine karşı tutum ve davranışlara ilişkin anlatımları psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kalma hikayeleri içermektedir. Silahlı yaralama suçu ile cezaevinde bulunan çocuklar ise, cezaevi toplumsal ilişki ağı içinde diğer mahkumlardan saygı ve destek gördüklerini ifade etmiştir.

Cezaevi süreci sonrasında çocuklar, suç öncesi arkadaş çevrelerinden hatta bazı durumlarda suçun işlendiği şehirden uzaklaştıklarını söylemektedirler. Suça sürüklenen erkek çocuklar cezaevi süreci sonrası anne babalarıyla veya yalnız yaşama eğiliminde

iken, suça sürüklenen genç kadınlar cezaevi sürecini takiben evlenmiş ve ocuk sahibi olmuş veya erkek arkadaş ile yaşamaya başlamıştır. Katılımcıların gelecek beklentilerine dair anlatımları çoğunlukla umutsuzluk içermektedir. Ne kadar meşru hedefler çerçevesinde yaşamaya çalışsalar da, suçlu olarak damgalanmışlık, bunun verdiği değersizlik hissi, yeterli sosyal kaynaklardan yoksunluk, içinde bulundukları sosyal ortamdaki aykırı fırsatlar bu ocuk ve gençler için zorlayıcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aas, K. F. (2007). *Globalization and Crime*. London: Sage
- Abasıyanık, S. F. (2011). *Mahkeme Kapısı*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Abdullah, M., Adzrieman, N. and Rahman. B. A. (2015). Family Role in Deviant Behaviour Development of Adolescents Referring Juvenile Delinquency, A Qualitative Approach. *Science International* (Lahore), 28 (5), 5189-5195
- Acar, Y. B. (2009) Türkiye’de kanunla İhtilafa Düşen Çocuklar: Multi-disipliner Yaklaşımın Önerisi. (ed. Şener Uludağ vd.) *Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar: Sorunların Çözümünde Çok Disiplinli İşbirliği ve iyi Uygulama Örnekleri* içinde (sy 293-314). Ankara: TBMM Basımevi
- Ahmed, F., Sorour, A. and El Badawy, A. (2014). Lived Experiences of Egyptian Female Juvenile Delinquents: Phenomenological Approach. *World Journal of Social Science*. 2 (1), 51-61 10.5430/wjss.v2n1p51.
- Akduman, G. G., Akduman, B. ve Cantürk, G. (2007). Ergen suçluluğunda bazı kişisel ve ailesel özelliklerin incelenmesi. *Türk Pediatri Arş.* 42(4): 156-161
- Altun, N. (2011). *Sosyal Sermaye’nin Çocuk Ve Genç Suçluluğuna Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Altunbaş, U. (2014). İstanbul’da Suça Sürüklenen Çocukların Yaşadığı Mahallelerde Arazi Değerleri. *Planlama*. 24(3), (182-188) doi: 10.5505/planlama.2014.21939
- Amery, J. (2015). *Suç ve Kefaretin Ötesinde* (çev: Cemal Ener), İstanbul: Metis Yayınları
- Agnew, R. (1992). “Foundation for a General Strain Theory of Crime and Delinquency”, *Criminology* 30, s. 47-87.
- Agnew, R. (2001). “Building on the Foundation of General Strain Theory: Specifying the Types of Strain Most Likely to Lead to Crime and Delinquency”, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 38 No. 4, s. 319-361.
- Agnew, R. and Brezina, T. (2010). Strain Theories. Eugene McLaughlin and Tim Newburn (Ed.), *The Sage Handbook of Criminological Theory* içinde (s. 96-113). London: Sage

- Arıkan, R. (2007). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım
- Arslan, R., ve Ökten, A., (1994). *Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Y.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı İşliği
- Avcı, M. (2009). *Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenleri*. (Erzurum ili Örneği). Yayımlanmamış doktora tezi. Erzurum: Erzurum Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü
- Ay, A., Çınar S., ve Boztepe, H. (2019). Çocuklarda Aydınlatılmış Onam, The Informed Consent in Children. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 6(2), 120-125
- Bartollas, C. ve Schmallegger, F. (2017). *Çocuk Suçluluğu* (çev: D. Yücel ve M. B. Gönültaş). Ankara: Nobel Yay.
- Basson, P and Mawson, P. (2011). The Experience of Violence by Male Juvenile Offenders Convicted of Assault: A Descriptive Phenomenological Study. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology* Volume 11, Edition 1 Page 1 of 10
- Becker, H. S. (2013). *Hariciler (Outsiders). Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması* (çev. Ş. Geniş ve L. Ünsaldı). Ankara: Heretik Yay.
- Berber, N. (2015). *Türkiye’de Çocuk Suçluluğu İle Mücadele Politikası Analizi: İstanbul Örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Beşer, N. G. (2008). *Suçta Yatkın Ergenlerde Olumlu Kişilerarası İlişkiler Geliştirme Programının Etkinliğinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- Bilir, S. (2009). *Liselerde Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine Yönelik Okul Kaynaklı Faktörlere İlişkin Okul Yöneticilerinin Ve Öğretmenlerin Görüşleri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Bircan, S. ve Bacanlı, F. (2005). Ergenlerin Duygusal Zekalarının Çatışma Eğilimlerine Ve Suç Davranışlarına Etkisi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 22 (61-82)

- Blackman, S. (2014). Subculture Theory: An Historical and Contemporary Assessment of the Concept for Understanding Deviance. *Deviant Behavior Journal*. Volume 35, 2014 - Issue 6 (496-512)
- Brown, S. E., F. A. Esbensen, and G. Geis (2010). *Explaining Crime and Its Context* (7th ed). NJ: Anderson Publishing
- Brown, T. R. (1842). *A Dictionary Containing English Words of Difficult Etymology: Volume 1*. Printed by the author, USA (e-book. <https://play.google.com/books/reader?id=p7nLbW80dEEC&hl=tr&pg=GBS.PR1>. 06.03.2020)
- Burfeind, J. W., and D. J. Bartusch (2011). *Juvenile Delinquency* (2nd ed.). USA: Jones and Bartlett
- Burton V. S. Jr., Evans T. D., Kethineni S. R., Cullen F. T., Dunaway R. G., and Payne G. L. (1995) The Impact of Parental Controls on Delinquency. *Journal of Criminal Justice*, Vol. 23, No. 2, pp. 111-126 [https://doi.org/10.1016/0047-2352\(95\)00009-F](https://doi.org/10.1016/0047-2352(95)00009-F)
- Canter, D. (2011). *Suç Psikolojisi* (çev: A. Dönmez vd). Ankara: İmge Kitabevi Yay.
- Chesney-Lind, M., Lesien, M. B., Allen, J., Brown, M., Rockhill, A., Market, Liu, R., and Joe, K. (1995). *Crime, delinquency and gangs in Hawaii*. Honolulu, HI: Center for Youth Research, University of Hawaii at Manoa
- Chesney-Lind, M. and Chagnon, N. (2015). Gender, Delinquency, and Youth Justice: Issues for a Global Century. (ed. Marvin D. Krohn and Jodi Lane). *The Handbook of Juvenile Delinquency and Juvenile Justice* içinde. (103-120). UK: Wiley Blackwell
- Choudhury, R, Mishra, N., ve Yadav, P. K. (2020) A Retrospective Study to Determine the Type of Offence Committed by the Juveniles in the Reformatory Schools of a Capital City of India. *Medico-legal Update*, Vol.20, No. 3 (193-197)
- Clark, C. (1992). Deviant Adolescent Subcultures: Assessment Strategies and Clinical Interventions. *Adolescence* 27, 289-93.
- Cloward, R. A. and Ohlin, L. E. (1960). *Delinquency and Opportunity - A Theory of Delinquent Gangs*. New York: Free Press
- Cohen, A. (1955). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. New York: Free Press

- Cohen, L. and Manion, L. (1994). *Research Methods in Education*. London: Routledge
- Coşar, Y. (2005). Kentleşen Türkiye’de Çocuk Suçluluğu. *TBB Dergisi*, Sayı 56, (281-327)
- Cottle, C. C., Lee, R. J., and Heilbrun, K. (2001). The Prediction of Criminal Recidivism in Juveniles: A Meta-Analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 28(3), 367-394. <https://doi.org/10.1177/0093854801028003005>
- Cömert, Ö. (2018). *Mükerrer Çocuk Suçluluğu: “Bitlis İli Örneği”*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, (çev: M. Bütün, S. B. Demir), Ankara: Siyasal Kitabevi
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma Deseni* (çev ed: S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap
- Cuevas C., Wolff K. T., and Baglivio M. T. (2019). “Dynamic Risk Factors and Timing of Recidivism for Youth in Residential Placement.” *Journal of Criminal Justice*. 60: 154-166
- Curcio, A., Knott, V. and Mak, A. (2015). Why Do Young People Engage in Delinquency and Problem Drinking? Views from Adolescents and Stakeholders. *Australian Psychologist*, Vol. 50, No. 5, p. 350-361. doi [10.1111/ap.12118](https://doi.org/10.1111/ap.12118)
- Çifci, E. G. (2008). *Kapkaç Suçundan Hüküm Giyenlerin, Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Dışlanma Süreçleri, Suç Ve Diğer Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoban, S. (2012). *Sosyal Çevrenin Etkilerinin Çocukların Suç ve Problemlili Davranışları İle İlişkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Dedeoğlu, A.Ö. (2002). Tüketici Davranışları Alanında Nitel Araştırmaların Önemi Ve Multidisipliner Yaklaşımlar, *D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi*, Cilt:17 Sayı:2, ss:75-92
- Demiray, N. (2018). *Çocuk Suçluluğunu Etkileyen Muhtemel Faktörler: Suç Korkusu, Kentleşme ve Aile Yapıları (Samsun İlkadım Ve Canik İlçeleri Örneği)*.

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Deniz, D. (2015). *Suçta Karışan Bireylerde Çocukluk Çağı Travmaları ve Dissosiyatif Yaşantıların Sıklığı*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü

Denzin, N. K. and Lincoln, Y. S. (2000). *Handbook of Qualitative Research*. USA: Sage Pub.

Diaz, L. M. C., Estrera, J. C. and Panimdim, C. (2018). The Life with Drug Addict Parents: A Phenomenological Study. *The Malaysian Journal of Nursing*, Vol 10 (1), 66-70 doi: 10.31674/mjn.2018.v10i01.009

Dinç, A. (2013). *Çocuk Suçluluğunda Ailenin Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dostoyevski, F. M. (2013). *Suç ve Ceza* (çev. Ergin Altay). İstanbul: İletişim Yay.

Dönmezer, S. (1964). Çocuk ve Gençlik Suçluluğunda Boş Zamanların Rolü. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, (341-350)

Durkheim, E. (1982). *The Rules of Sociological Method* (çev. W. D. Halls). The USA: The Macmillan Press

Dündar, H. (2019). *Çocuk Suçluluğunun Ceyhan İlçesindeki Bölgesel Dağılımı Üzerine Bir Alan Araştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eassey, J. M. ve Buchanan, M. (2015). Fleas and Feathers: The Role of Peers in the Study of Juvenile Delinquency. (ed. Marvin D. Krohn and Jodi Lane). *The Handbook of Juvenile Delinquency and Juvenile Justice* içinde. (sy 199-216). UK: Wiley Blackwell

Erdener, E. (2011). *Çocuklarda 'Suçun Hukuki Anlam Ve Sonuçlarını Algılayabilme' İle Algılamalarına Etki Eden Sosyal-Kültürel Faktörlerin Ceza Sorumluluğu Bakımından İncelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü

- Erdoğan, F. (2010). *Kanunla İhtilafa Düşmüş Çocuklar ve Çocuk Suçluluğuna Etki Eden Sosyo-Ekonomik Faktörler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü
- Erikson, E. H. (2014). *İnsanın Sekiz Evresi* (çev: G. Akkaya). İstanbul: Okuyan Yay.
- Ergündüz, Z. Ş. (2010). *Çocuk Suçluluğunda Çocuk İstismarı Olgularının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü
- Erkunt, A. Ç. (2011). *Öldürme ve Cinsel İçerikli Suç İşlemiş Erkek, Kadın ve Çocuk Hükümlülerde Fail, Olay Yeri ve Mağdur İlişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü
- Facchin, F. and Margola, D. (2015). Researching Lived Experience of Drugs and Crime: A Phenomenological Study of Drug-Dependent Inmates. *Qualitative Health Research*. Vol. 26(12) 1627-1637 DOI: 10.1177/1049732315617443
- Farrington, D. P. (1986). Age and Crime. *Journal of Crime and Justice*, Vol 7, 189-250.
- Farrington, D. P. (1992) Criminal Career Research in the United Kingdom. *British Journal of Criminology*, vol 32 (521-536)
- Farrington D.P., West D.J. (1990) The Cambridge Study in Delinquent Development: A Long-Term Follow-Up of 411 London Males. In: Kerner HJ., Kaiser G. (eds) *Kriminalität*. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-75418-0_9
- Feldman, T. (2014). *Factors Contributing to Juvenile Recidivism in a Predominately Hispanic Population*. Texas: Texas A&M University-Corpus Christi, Counselor Education. <https://tamucc-ir.tdl.org/handle/1969.6/558>
- Finlay, L. (2012). Unfolding the Phenomenological Research Process: Iterative Stages of “Seeing Afresh”. *Journal of Humanistic Psychology*. Volume: 53 issue: 2, page(s): 172-201. <https://doi.org/10.1177/0022167812453877>
- Fishbein, D. H. (1990). Biological Perspectives in Criminology. *Criminology*, 28: 27-72.
- Flick, U. (1998). *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage Pub.

- Foucault, M. (2006). *Hapishanenin Doğuşu* (çev: M. Ali Kılıçbay) Ank: İmge Yay.
- Freud, S. (1949). *An Outline of Psychoanalysis*. (translated by J. Strachey) New York: W. W. Norton
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (1993). *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (çev ed: B. Onur). Ankara: İmge Yay.
- Gay, D. (2000). "Labeling Theory: The New Perspective," *The Corinthian*: Vol. 2, Article 1. Available at: <http://kb.gcsu.edu/thecorinthian/vol2/iss1/1>
- Gerhard-Burnham, B., Underwood, L. A., Speck, K. Williams, C., Merino, C., and Crump, Y. (2016). The Lived Experience of the Adolescent Sex Offender: A Phenomenological Case Study. *Journal of Child Sexual Abuse* 2016, VOL. 25, NO. 1, 93–109 <http://dx.doi.org/10.1080/10538712.2016.1111965>
- Giddens, A. (2006). *Sociology* (5th ed). UK: Polity Press
- Güçlü, İ., ve H. Akbaş (2016). *Suç Sosyolojisi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşkın, S. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Güneş, D. K. ve Gökler, R. (2017). Türkiye' de suça sürüklenen çocukların aile özellikleri. *Journal of Human Sciences*. 14 (4), (3742-3755)
- Hançerli, S., Sevinç, B., Gürer, C., ve Öner, M. C. (ed) (2011). *Suça Sürüklenen ve Mağdur Çocuklar*. Ankara: Sabev Yay.
- Haralambos, M., Holborn, M. and Heald, R. (1995). *Sociology: Themes and Perspectives*. London: Collins Educational
- Henry, B., Caspi, A., Moffitt, T. E., ve Silva, P. A. (1996). Temperamental and Familial Predictors of Violent and Nonviolent Criminal Convictions: Age 3 to age 18. *Developmental Psychology*, 32(4), 614-623. <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.32.4.614>
- Herrenkohl, T. L., Maguin, E., Hill, K. G., Hawkins, J. D., Abbott, R. D. ve Catalano, R. F. (2000). Developmental risk factors for youth violence. *J Adol Health*. 26(7): 176-186.

- Hirschi, T. (2009). *Causes of Delinquency* (9th ed.). USA: Transaction Publishers
- Hoeve, M., Stams, G.J.J.M., van der Put, C.E. et al. (2012). A Meta-analysis of Attachment to Parents and Delinquency. *Journal of Abnormal Child Psychology*. Volume 40, Issue 5, 771–785 <https://doi.org/10.1007/s10802-011-9608-1>
- Hoffer, E. (1998). *Kesin İnançlılar* (çev: E. Güner). İstanbul: İm Yay.
- Holliday, A. (2002). *Doing and Writing Qualitative Research*. London: Sage Pub.
- Horner C. ve E. Westacott, (2001). *Felsefe Aracılığıyla Düşünme* (çev: A. Arslan). İstanbul: Phoenix Yay.
- Howitt, D. (2009). *Introduction to Forensic and Criminal Psychology*, 3rd ed. Harlow: Pearson Education
- İçli, T. (2007). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yay.
- İslamoğlu, G. (2017). *Çocuk Suçluluğunun Sosyolojik Olarak İncelemesi: İstanbul /Gaziosmanpaşa Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Jagers, J. W., Robison, S. B., Rhodes, J. L. F., Guan, X. ve Church, W. T. (2016). "Predicting Adult Criminality Among Louisiana's Urban Youth: Poverty, Academic Risk, and Delinquency," *Journal of the Society for Social Work and Research* 7, no. 1: 89-116. <https://doi.org/10.1086/685089>
- Junger-Tas, J., Ribeaud, D., and Cruyff, M. J. L. F. (2004). Juvenile Delinquency and Gender. *European Journal of Criminology*, 1(3), 333–375. <https://doi.org/10.1177/1477370804044007>
- Karataş, Z. (2016). *Çocuk Adalet Sistemi Kapsamında Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamaların Nitel Analizi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- Kaya, F. (2015). *Suçla Yönelen Ergenlerde Agresyon Replasman Eğitiminin Sorun Çözme, Öfke ve Saldırgan Davranış Üzerine Etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- Kızmaz, Z. (2006). *Cezaevi Müdahimleri*. Ankara: Orion Yay.

- Knausgaard, K. O. (2016). *Çocukluk Adası* (çev: Haydar Şahin), İstanbul: Monokl Yayınları
- Köseoğlu, M. (2013). *Çocuk Suçluluğunda Arkadaş Çevresinin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kurtuluş, A., Salman, N., Günbet, G., Boz, B., Cenger, C. D., ve Acar, K. (2009) Denizli İlinde 12-15 Yaş Arasındaki Suça Sürüklenen Çocukların Sosyodemografik Özellikleri. *Pamukkale Tıp Dergisi*. 2(1): 8-14
- Küt, D. (2006). *1997-2004 Yılları Arasında Güvenlik Birimlerine Gelen/Getirilen Çocukların Durumlarının İrdelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Leiber, M. J. ve Fix, R. (2019) Reflections on the Impact of Race and Ethnicity on Juvenile Court Outcomes and Efforts to Enact Change. *American Journal of Criminal Justice*. 44: (581–608) <https://doi.org/10.1007/s12103-019-09479-3>
- Lemert, E. (1972). *Human deviance, social problems and social control*. NJ: Prentice Hall'dan aktaran Giddens, A. (2006). *Sociology* (5th ed). UK: Polity Press, sy 189.
- Leverso, J., Bielby W., and Hoelter L. F. (2015). Back on the Streets: Maturation and Risk Factors for Recidivism Among Serious Juvenile Offenders. *Journal of Adolescence*. 41: 67-75
- Lichtman, M. (2014). *Qualitative Research for the Social Sciences*. USA: Sage Pub.
- Liska, A. E. (1992). *Social Threat and Social Control*. USA: State University of New York Press
- Lombroso, C. (1968). *Crime: Its Causes and Remedies*. (translated by: H. P. Horton). Montclair, NJ: Patterson Smith
- Liotard, J. F. (2007). *Fenomenoloji*. (çev: İ. Birkan). Ankara: Dost Kitabevi
- McLaughlin, E. (2010). Critical Criminology. Eugene McLaughlin and Tim Newburn (Ed.), *The Sage Handbook of Criminological Theory* içinde (s. 153-174). London: Sage

- McQuillan, J., Berdahl, T. A., and Chapple, C. L. (2005) "Gender, Social Bonds, and Delinquency: A Comparison of Boys' and Girls' Models" *Social Science Research* 34, 357–383 www.elsevier.com/locate/ssresearch
- Merriam, S. B. (2013) *Nitel Araştırma* (çev. ed.: S. Turan), Ankara: Nobel Yayıncılık
- Merton, R. K. (1968). *The social theory and social structure*. NY: The Free Press'ten aktaran Güçlü, İ., ve H. Akbaş (2016). *Suç Sosyolojisi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, sy 51-53.
- Miller, K. S., G. W. Potter and V. E. Kappeler (2006). The Myth of the Juvenile Superpredator. Barbara Sims ve Pamela Preston (Ed.), *Handbook of Juvenile Justice* içinde (s. 173-192). USA: Taylor and Francis Group
- Manning, P. K. and Raphael, M. W. (2012). "Phenomenological Theories of Crime" in *Oxford Bibliographies Online in Criminology*. New York: Oxford University Press. DOI: 10.1093/OBO/97801953966070128
- Mohamad, M. A., Sumari, M., and Mahmud, Z. (2013). Understanding the Experience of Female Adolescent Delinquents: A Phenomenological Study. *Iamure International Journal of Social Sciences*. Vol 5, 1-20.
- Morse, J. M. and Richards, L. (2002). *Readme First or A User's Guide to Qualitative Methods*. USA: Sage Pub.
- Moustakas, C. E. (1994). *Phenomenological research methods*. CA: Sage Publications'dan aktaran Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, (çev: M. Bütün, S. B. Demir), Ankara: Siyasal Kitabevi, sy. 81.
- Mowen, T. J., ve Schroeder, R. D. (2015). Maternal Parenting Style and Delinquency by Race and the Moderating Effect of Structural Disadvantage. *Youth and Society*. Vol. 50(2) (139-159)
- Muncie, J. (2010). Labelling, Social Reaction and Constructionism. Eugene McLaughlin and Tim Newburn (Ed.), *The Sage Handbook of Criminological Theory* içinde (s. 139-152). London: Sage
- Omizo, M. M., Omizo, S. A. and Honda, M. R. (1997). A Phenomenological Study with Youth Gang Members: Results and Implications for School Counselors. *Professional School Counseling*, Vol. 1 (1), 39-42 USA: Sage Pub.

- Overgaard, S. and Zahavi, D. (2009). The Subjectivity of Everyday Life. Originally published in M. Hviid Jacobsen (ed.): *Encountering the Everyday: An Introduction to the Sociologies of the Unnoticed* (93-115). Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Öncül, Ö. (2014). *Investigating Cognitive Mechanisms of Offending Among Adult And Juvenile Male Prisoners: Suggestions For Intervention*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Orta Doğru Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Öntaş, Ö. C. (2008). Çocuk Adalet Sistemi ve Çocuk-Polis İlişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. Cilt: 19, Sayı:2 (21-37)
- Özcan, Y. (2011). *İşlenen Suçlara Karşı Verilen Cezaların Caydırıcılığının Liseli Gençler Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Paley, J. (2016). *Phenomenology as Qualitative Research: A Critical Analysis of Meaning Attribution* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315623979>
- Parlak, S. ve Eksi, H. (2017). “Suça Sürüklenmiş Kız Çocuklarının Ahlaki Kimlikleri ve Suça Yönelik Algılarının Feminist Etik Bağlamında İncelenmesi”. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* 9, Sayı 1, sy 55-70 URL: http://cins.ankara.edu.tr/17_5.html
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. California: Sage Publications
- Persons, R. W. (2009). Art Therapy With Serious Juvenile Offenders: A Phenomenological Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Vol. 53 (4), 433-453 SAGE Publications doi 10.1177/0306624X08320208
- Petrosino, A., Derzon, J., & Lavenberg, J. (2009). The role of the family in crime and delinquency: Evidence from prior quantitative reviews, *Southwest Journal of Criminal Justice*, 6 (2), 108–132.
- Pugh-Lilly, A. O., Neville, H. A., and Poulin, K. L. (2001). In Protection Of Ourselves: Black Girls’ Perceptions Of Self-Reported Delinquent Behaviors. *Psychology of Women Quarterly*, 25, 145–154. USA: Blackwell Publishers

- Rathinabalan, I., Naaraayan, S.A. (2017) Effect of family factors on juvenile delinquency. *Int J Contemp Pediatr.* 4 (6): 2079-2082.
- Regoli, R. M., Hewitt, J. D. and M. Delisi (2014). *Delinquency in Society*. USA: Jones and Bartlett Learning
- Rockhill, A., Chesney-Lind, A. J., Batalon, N., Garvin, E., Joe, K., and Spina, M (1993). *Surveying Hawaii's youth: Neighborhoods, delinquency and gangs*. University of Hawaii, Social Science Research Institute.
- Rousseau, J. J. (2016). *Toplumsal Sözleşme* (çev. C. Karakaya). İstanbul: İletişim Yay.
- Ryan, J.P., Williams, A.B. and Courtney, M.E. (2013). Adolescent Neglect, Juvenile Delinquency and the Risk of Recidivism. *Journal of Youth and Adolescence* 42(3), 454-465 <https://doi.org/10.1007/s10964-013-9906-8>
- Sağlam, M. (2015). *Yargılama Süreci Devam Eden Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Hazırlanan Destek Eğitim Programının Çocukların Duygu ve Düşüncelerine Etkisinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- Sampson, R. and J. Laub. (1997). “A life-course theory of cumulative disadvantage and the stability of delinquency.” *Advances in Criminological Theory* 7: 133–161.
- Saruç, S., ve Güneş, D. K. (2014). Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Hazırlanan Sosyal İnceleme Raporlarının Mahkeme Kararlarına Etkisi. *Toplum Ve Sosyal Hizmet*, 25 (1), 109-132. Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Tsh/Issue/48453/613755>
- Schutz, A. (2017). *Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler*. (çev: A. Akan ve S. Kesikoğlu). Ankara: Heretik Yay.
- Sentse, M., Lindenberg, S., Omvlee, A., Ormel, J., and Veenstra, R. (2010). Rejection and Acceptance Across Contexts: Parents and Peers As Risks and Buffers for Early Adolescent Psychopathology. The Trails Study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(1), 119–130. doi:10.1007/s10802-009-9351-z
- Siegel, L. (2016). *Criminology: The Core*. 4th Ed. Belmont, CA; Wadsworth Cengage Learning.

- Siegel, L. J. and Senna, J. J. (1988). *Juvenile Delinquency: Theory, Practice and Law*. St Paul, MN: West Publishing
- Sims, B. (2006). Theoretical Explanations of Juvenile Delinquency, *Handbook of Juvenile Justice* içinde (77-92). USA: Taylor and Francis Group
- Slocum, L. A. ve Wiley, S. A. (2018) “Experience Of The Expected?” Race and Ethnicity Differences In The Effects Of Police Contact On Youth. *American Society of Criminology* Volume 56 Number 2 (402–432) doi: 10.1111/1745-9125.12174
- Smith, E. P., Faulk, M. ve Sizer, M. A. (2016) Exploring the Meso-System: The Roles of Community, Family, and Peers in Adolescent Delinquency and Positive Youth Development. *Youth and Society*. Vol. 48(3) 318–343 DOI: 10.1177/0044118X13491581
- Solak, A. (2018). *Gençlik ve Şiddet*. Ankara: Nobel Yayın
- Steiner, H., Cauffman, E., and Duxbury, E. (2010). Personality Traits in Juvenile Delinquents: Relation to Criminal Behavior and Recidivism. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* Volume 38, Issue 3, March 1999, Pages 256-262 <https://doi.org/10.1097/00004583-199903000-00011>
- Swingewood, A. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (çev: O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı
- Sykes, G. M. and Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review* içinde, Vol. 22, No. 6 (Dec., 1957), pp. 664-670 Published by: American Sociological Association
- Şahiner, D. S. (2010). *Uyuşturucu Madde Kullanmak Suçu ile Denetimli Serbestlik Tedbiri Alan Kişilerin Sosyodemografik Özelliklerinin ve Rorschach Kişilik Testi Yanıtlarının Taranması*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü
- Taşgın, S., Demirkol, İ.C., and Aksu, G. (2015). Perceptions of School Resource Officers on Juvenile Delinquents in Schools. *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 664-684. doi: 10.14687/ijhs.v12i1.3062

- Taşkın, E. E. (2019). *Çocuk Suçluluğunda Akran Etkisi (Isparta Denetimli Serbestlik Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Taylor, I., Walton, P. ve Young, J. (1973). *The new criminology: for a social theory of deviance*. Boston: Routledge and Kegan Paul'dan aktaran Haralambos, M., Holborn, M. and Heald, R. (1995). *Sociology: Themes and Perspectives*. London: Collins Educational, sy. 395.
- Taylor, S., Calkins, C. A., Xia, Y. ve Dalla, R. L. (2017). Adolescent Perceptions of Dating Violence: A Qualitative Study. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-21. DOI: 10.1177/0886260517726969
- Tezcan, E. (2015). *Ergenlerde Suça Sürüklenmenin Sosyal Psikolojik Arka Planı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Thompson, M., and Uggen, C., (2012). Dealers, Thieves, and The Common Determinants of Drug and Nondrug Illegal Earnings. *Criminology*. 50 (4): 1057-1087
- Thoyibah Z, Nurjannah I, Sumarni D. (2017). Correlation between family communication patterns and juvenile delinquency in junior high school. *Belitung Nursing Journal*. 3(4): 297-306. <https://doi.org/10.33546/bnj.114>
- Toksöz, F., (2008). *İyi Yönetişim El Kitabı*. İstanbul: TESEV Yayınları
- Tomanbay, İ. (2011). Avrupa Birliği ülkelerinde çocuk koruma anlayışı ve Türkiye'deki çocuk koruma kanunu. (ed. Süleyman Hançerli vd). *Suçta Sürüklenen ve Mağdur Çocuklar* içinde (sy 17-31). Ankara: SABEV Yay.
- Topitzes, J., Mersky, J. P., and Reynolds, A. J. (2011). Child Maltreatment and Offending Behavior: Gender-Specific Effects and Pathways. *Criminal Justice and Behavior*, 38(5), 492–510. <https://doi.org/10.1177/0093854811398578>
- Tripodi, S.J., Kim, J.S., and Bender, K., (2010). Is Employment Associated with Reduced recidivism? The Complex Relationship Between Employment and Crime. *Int. J. Offender Ther. Comp. Criminol*. 54 (5), 706–720.
- Tunceroğlu, Z. (2015). *Suçta Sürüklenen Çocuklarda Mükerrerliğin İrdelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü

- Tyler, K. A., Johnson, K. A., & Brownridge, D. A. (2008). A longitudinal study of the effects of child maltreatment on later outcomes among high-risk adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 506–521.
- Uggen, C. (1999). “Ex-offenders and the Conformist Alternative: A Job Quality Model of Work and Crime.” *Social Problems*, 46(1): 127–151.
- Uludağı, N. P. (2011). *Suçta Karışmış Ve Karışmamış Ergenlerin Aile, Akran, Mahalle Özellikleri İle Psikolojik ve Akademik Niteliklerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ural, A., ve Kılıç, İ., (2011). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Ümit, E. (2006). *Kentte Suçta Karışmış Çocuklarda Toplumsal Ortam ve Ceza Ehliyeti Araştırmaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Visher, C.A., Coggeshall, M.B., and Winterfield, L., (2006). Systematic Review of Noncustodial Employment Programs: Impact on Recidivism Rates of Ex-Offenders. *Campbell Systematic Reviews*. 2 (1): 1-28
- Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (çev: L. Elburuz&M. R. Ayas). Ankara: Doğu Batı Yay.
- Welsh, W. N. and Harding, C. (2015). School Effects on Delinquency and School-Based Prevention. (ed. Marvin D. Krohn and Jodi Lane). *The Handbook of Juvenile Delinquency and Juvenile Justice* içinde. (sy 181-198). UK: Wiley Blackwell
- Wongin, W. and Paileeklee, S. (2018). Factors influencing the decision to commit violence in Thai male juvenile offenders: A phenomenological study. *F1000Research* 7:425 (<https://doi.org/10.12688/f1000research.14025.1>)
- Yakhnich, L., Pounko, I. and Sophie D. Walsh, S. D. (2019). The Hidden Matrix: Perspectives of Youth and Their Parents on Immigration and Youth Delinquent Behavior. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 2019, Vol. 50(4) 615-636 DOI: 10.1177/0022022119832128

- Yaman, M. ve Arslan, S. (2009). Çocuk ve gençlik suçlarının önlenmesinde rekreatif sporlar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt: 6, Sayı: 1 (445-459)
- Yaman, Ö. M., ve Acar, B. (2016). *Disiplinler arası Suç ve Suçluluk Çalışmaları (1923-2015)*. İstanbul: Bir Yayıncılık
- Yardımcı, F. (2020). *Mahalle Örnekleminde Çocuk Suçluluğu Olgusuna Bakmak: Elazığ İli Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yavuzer, H. (2018) *Çocuk ve Suç*. 18. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yıldız, Y. (2012). *Çocukların Cinsel İstismarı Suçu ve İkincil Mağduriyet Sorunu*. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü
- Yücel, M. T. (2008). *Kriminoloji*. Ankara: Afşar Matbaacılık
- van Manen, M. (2017). Phenomenology and Meaning Attribution. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*. 17. 1-12. 10.1080/20797222.2017.1368253.
- Walklate, S. (2007). *Understanding Criminology, Current Theoretical Debates*. USA: OUP
- Wallace, R. A. and Wolf, A. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (çev: L. Elburuz&M. R. Ayas). Ankara: Doğu Batı Yay.
- Wilcox, P., Land, K. C., and Hunt, S. A. (2017). *Criminal Circumstance: A Dynamic Multicontextual Criminal Opportunity Theory*. NewYork: Routledge Publishing

EKLER

EK 1 Suça Sürüklenen Çocukların İnfazı

Suça sürüklenen çocukların cezalarının infazı da yetişkinliklerden farklılık arz etmektedir. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 11. maddesinde 'Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumları'nın tanımı yapılmıştır.³⁷ Bu kurumlar;

Madde 11- (1) Çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır.

(2) On iki-on sekiz yaş grubu çocuklar, cinsiyetleri ve fiziki gelişim durumları göz önüne alınarak bu kurumların ayrı ayrı bölümlerinde barındırılırlar.

(3) Bu hükümlüler, kendilerine özgü kurumun bulunmadığı hallerde kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirilirler. Kurumlarda ayrı bölümlerin bulunmaması halinde, kız çocukları kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde barındırılırlar.

(4) Bu kurumlarda çocuklara eğitim ve öğretim verilmesi ilkesine tam olarak uyulur.

5275 sayılı kanunun 15. maddesinde ise "Çocuk Eğitim Evleri" tanımlanmıştır:

Madde 15- (1) Çocuk eğitim evleri; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülerek yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır.

(2) Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve on sekiz yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini

³⁷<https://www.mevzuat.gov.tr> > MevzuatMetin > 1.5.5275.pdf 22.02.2019

tamamlayabilmeleri bakımından yirmi bir yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir.

(3) Haklarında tutuklama kararı bulunanlar ile 11. madde kapsamına girenler hariç olmak üzere, bu tesislerde bulunan çocuk hükümlüler kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilmezler.

5187 sayılı Basın Kanunu Md. 21 ile “Cinsel istismar ya da cinsel suç mağdurlarının ve on sekiz yaşından küçük suç faili ya da mağdurlarının kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapmak” yasaklanmıştır.

EK 2 Fenomenolojik Yaklaşım İçeren ve İncelenen Çalışmalar

No	Çalışmacı adı-Çalışma Yılı	Araştırma Alanı	Çalışma Grubu	Tema	Yöntem-Araç
1	Basson ve Mawson, 2011	Güney Afrika	13-19 yaşları arasında saldırı ve tecavüz suçu işlemiş 3 erkek çocuk	Öfke ve hiddet duyguları, eylem sonrası utanç ve pişmanlık duygusu	Fenomenolojik yöntem, Açık uçlu derinlemesine mülakat
2	Mohamad, Sumari, Mahmud, 2013	Malezya	Ergen yaşta 7 kız çocuk	Aileye ilişkin dinamiklerin suça itmesi	Fenomenolojik Yöntem-Grup sanat çalışmaları, açık uçlu mülakat, gözlem, doküman analizi
3	Pugh-Lilly, Neville ve Poulin, 2001	ABD	Suç işlemiş 11 siyahi ergen yaşta kız çocuk	Korunma amaçlı saldırgan tavırlar, suç işleme deneyimi	Yarı yapılandırılmış mülakat
4	Taşğın, Demirkol, Aksu, 2015	ABD	15 okul polisi	Okul suçlarından ciddi suçlara bir geçiş	Mülakat

No	Çalışmacı adı Çalışma Yılı	Araştırma Alanı	Çalışma Grubu	Tema	Yöntem Araç
5	Persons, 2009	ABD	Ciddi suçlar nedeniyle ıslah evinde bulunan 16-20 yaş arası 46 erkek çocuk	Sanat terapisi ve ıslah çalışmaları	Bireysel ve grup terapiler
6	Omizo, Omizo ve Honda, 1997	Hawai	13-17 yaş aralığında, liseye devam eden 8 erkek çete üyesi çocuk	Genç çete üyeleri	Fenomenolojik yöntem, mülakat
7	Abdullah, Adzrieman ve Rahman, 2015	Pakistan	12 suça sürüklenmiş erkek çocuk (mahkeme süreci yaşamış, suçunu Kabul etmiş)	Suçta sürüklenmenin ailevi değişkenlerden bağımsızlığı	Derinlemesine mülakat
8	Yakhnich, Pounko ve Walsh, 2019	İsrail	16-21 yaş arasında 10 erkek göçmen, suça sürüklenmiş çocuk ve genç ve ebeveynleri (8 anne, 2 baba)	Göç ve suça sürüklenme deneyimi	Fenomenolojik yöntem, derinlemesine mülakat
9	Taylor, Calkins, Xia ve Dalla, 2017	ABD	30 lise öğrencisi	Erkek ve kızlar arasında sevgili şiddeti deneyimleri	Fenomenolojik yöntem, Odak grup çalışması, yarı yapılandırılmış mülakat

No	Çalışmacı adı Çalışma Yılı	Araştırma Alanı	Çalışma Grubu	Tema	Yöntem Araç
10	Facchin ve Margola, 2015	İtalya	Çocuklukları sorunlu geçen, ailelerinde suç ve madde kullanımı normal kabul edilen madde bağımlısı 25 mahkum (26- 68 yaş aralığında)	Madde kullanımı ve suça sürüklenme	Fenomenolojik yöntem, mülakat
11	Gerhard- Burnham, Underwood, Speck, Williams, Merino ve Crump, 2016	ABD	Cinsel suç işlemiş 4 erkek genç (ergen yaşta)	Baba figürünün kaybı ve yokluğu, duygu kontROLSÜZLÜĞÜ, kontROLSÜZ özgürlük, pornografiyle erken tanışma	Fenomenolojik vaka çalışması, bilişsel haritalama ve mülakat

No	Çalışmacı adı Çalışma Yılı	Araştırma Alanı	Çalışma Grubu	Tema	Yöntem Araç
13	Ahmed, Sorour, Badawy, 2015	Mısır	24 suça sürüklenmiş kız çocuk, 3 ıslah evi çalışanı	Kız çocuklarının suça sürüklenmesi ve aile dinamikleri	Odak grup görüşmeleri (çocuklarla), mülakat (çalışanlarla)
14	Curcio, Knott, ve Mak, 2015	Avustralya	16 ergen, onlardan sorumlu olan 20 sosyal çalışan/öğretmen	Alkol kullanımı, Ebeveyn etkisi, sosyal onay, kişilik özellikleri	Mülakat
15	Diaz, Estrera, Panimdim, 2018	Filipinler	En az 1 yıldır madde bağımlısı ebevyn ile yaşayan 10 ergen yaşta genç (18+)	Madde bağımlısı ebeveynle yaşayan gençlerin deneyimleri	Fenomenolojik yaklaşım, Derinlemesine mülakat
16	Wongin ve Paileeklee, 2018	Tayland	Suç işlemiş 50 erkek çocuk	Şiddete başvuran ergenler, şiddete başvurmayı etkileyen faktörler	Derinlemesine mülakat
17	Parlak ve Ekşi, 2017	Türkiye	Madde veya fiziksel şiddet ve yaralama nedeniyle suça sürüklenmiş 6 kız lise öğrencisi	Suç sürüklenmiş kız çocuklarının suç algısı	Fenomenolojik desen, yarı yapılandırılmış mülakat (ahlaki ikilem içeren öyküler üzerinden)

EK 4 Adalet Bakanlığı'ndan Alınan Araştırma İzin Belgesi

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 46985942-773-E.40/6070
Konu : Mülakat İçin İzin Talebi

11/01/2019

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi :28.11.2018 tarihli dilekçe.

İlgi dilekçe ve eki ile; Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Öner SOLAK'ın Doç. Dr. Fatime GÜNEŞ'in danışmanlığında yürüttüğü "Çocukların Suça Sürüklenme Deneyimleri Üzerine Fenomonolojik Bir İnceleme" konulu tez çalışması kapsamında Ankara, Adana, Samsun, Kocaeli, Mersin ve Malatya illerindeki Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinde kanunla ihtilafa düşmüş olan yükümlülere 1 Aralık 2018 - 1 Haziran 2019 tarihleri arasında "Anket/Mülakat Soruları ve Temalar" başlığı altında "Demografik Bilgiler", "Suça Yönelik Görüşler", "Aile/Okul/Akran" ve "Suç/Mahkûmiyet Durumu Temaları"nda yer alan mülakat sorularını uygulanabilmesi için izin talebinde bulunulmuştur.

Bu kapsamda ilgi dilekçe ve eki incelenmiş olup, Öner SOLAK'ın Doç. Dr. Fatime GÜNEŞ'in danışmanlığında, ses ve görüntü kaydı alınmaması, yükümlülerin rızalarının alınması (çocuk ve velisinin) ve kimlik bilgilerinin gizli tutulması, bilgilerin basınla paylaşılmaması, çalışma esnasında müdürlüğün işlerinin aksatılmaması, çalışma sonucunun iki örneği ile CD'sinin Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi ve Genel Müdürlük'ten onay alınmadan çalışmanın hiçbir şekilde kullanılmaması ve yayınlanmaması koşullarıyla, belirlenen çalışma takvimi doğrultusunda Ankara, Adana, Samsun, Kocaeli, Mersin ve Malatya Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinde şartlı tahliye kapsamında denetimli serbestlik altında bulunan çocuklar için, mülakat ve temalar başlığı altında yer alan mülakat sorularını uygulaması uygun bulunmuştur.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Yılmaz ÇİFTÇİ
Hâkim
Bakan a.
Genel MüdürYardımcısı

* Bu evrak elektronik imza ile imzalanmış ve DYS üzerinden gönderilmiştir. Ayrıca fiziki olarak gönderilmeyecektir.

Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı

Koruma Kurulları ve Mağdur Destek Hizmetleri Şube Müdürlüğü

Anafartalar Mahallesi Kazım Karabekir Cad. No:70/1 06050 Altındağ /Ankara

Telefon: (0312) 507 05 76 Faks: (0312) 223 97 44

Ayrıntılı bilgi için irtibat: Mehmet YILDIRIM

e-posta: ds.kkmdhsm@adalet.gov.tr Elektronik Ağ: www.cte.adalet.gov.tr

UYAP Bilişim Sistemindeki bu dokümana <http://vatandas.uyap.gov.tr> adresinden CHHfVvC - h2nNHAg - zMcpFPX - LKNd24= ile erişebilirsiniz.

Ek 5 Katılımcı Bilgileri

Sıra/İsim	Cinsiyet	Yaş	İlk Suç Yaşı	Suç Türü	İşi-Gelir kaynağı
1 Orhan	E	24	13	Cinsel istismar	İşsiz (cezaevinden önce devlet işinde çalışıyormuş)
2 Erkan	E	22	16	Hırsızlık, şantaj	Markette balık reyonunda
3 Furkan	E	22	16	Hırsızlık	Makine operatörü
4 Rıza	E	20	15	Oto çalmak	Engelli aylığı
5 Özgür	E	23	14	Gasp, silahlı yağma	Montaj
6 İsmail	E	24	14	Çocuğun cinsel istismarı	Montaj (babasının işinde birlikte çalışıyor)
7 İhsan	E	19	16	Hırsızlık, uyuşturucu satışı, yaralama	Gece kulübünde garson
8 Yusuf	E	25	15	Çocuğun cinsel istismarı	Aksesuar işi
9 Ertuğrul	E	22	12	Çocuğun cinsel istismarı	Kuruyemiş tezgahı (Pazar)
10 Gökhan	E	23	12	Çocuğun cinsel istismarı	Esnaf
11 Hamit	E	19	13	Hırsızlık	Kaynak işi
12 Ali	E	23	15	Silahla ağır yaralama, gasp	Çalışmıyor

Sıra/İsim	Cinsiyet	Yaş	İlk Suç Yaşı	Suç Türü	İşi-Gelir kaynağı
13 Burhan	E	23	16	Hırsızlık, gasp	Yemek dağıtım aracı şoförü
14 Gürkan	E	24	14	Nitelikli cinsel istismar	Belirtilmedi
15 Remzi	E	22	15	Basit yaralama	Kaportacı
16 Veli	E	19	16	Hırsızlık	Belirtilmedi
17 Özden	K	18	15	Uyuşturucu madde ticareti ve kullanma	Çalışmıyor
18 Derya	K	21	13	3-4 ayrı dosya	Çalışmıyor
19 Esra	K	23	14	Hırsızlık, uyuşturucu madde kullanımı	Çalışmıyor, kardeşinden engelli maaşı
20 Özge	K	19	17	Uyuşturucu madde satışı ve kullanma, kesici aletle yaralama, evden kaçma.	Masaj salonunda çalışıyor

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Öner SOLAK

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitimi:

Tezli Yüksek Lisans: 2003-2006 Karadeniz Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Lisans: 1999-2003 Gazi Üniversitesi/Gazi Eğitim Fakültesi/Yabancı Diller Eğitimi Bölümü/İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı

Mesleki Geçmişi:

2013- ,Öğretim Görevlisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi/Yabancı Diller Yüksekokulu/Yabancı Diller Bölümü/Yabancı Diller Anabilim Dalı

2008-2013, Okutman, Celal Bayar Üniversitesi/Rektörlük/Yabancı Diller Bölümü

2007-2008, İngilizce Öğretmeni, Trabzon Cumhuriyet Lisesi

2004-2007, İngilizce Öğretmeni, Trabzon Lisesi

2003-2004, İngilizce Öğretmeni, Trabzon Yılmaz Çebi İlköğretim Okulu